

Heydər Əliyev

85

Azərbaycan Respublikası
TƏHSİL NAZİRLİYİ

Çağ Öyrətim İşlətmələri
QAFQAZ UNIVERSİTETİ

Azərbaycan Respublikası
AİLƏ, QADIN VƏ UŞAQ PROBLEMLƏRİ
ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİTƏSİ

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin
anadan olmasının 85 illiyinə həsr olunmuş

**“HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA
DÖVLƏT QADIN SİYASƏTİ”**

Ümumrespublika Konfransı

MATERİALLAR

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin
anadan olmasının 85 illiyinə həsr olunmuş

“HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA DÖVLƏT QADIN SİYASƏTİ”

Ümumrespublika Konfransı

Konfransın Təşkilat Komitəsi

Həmsədrlər

Misir Mərdanov
Azərbaycan Respublikasının
Təhsil naziri, professor

Hicran Hüseynova
Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri
üzrə Dövlət komitəsinin sədri,
siyasi elmlər doktoru, professor

Ahmet Saniç
Qafqaz Universitetinin
rektoru, professor

Üzvlər

Bahar Muradova
Azərbaycan Respublikasının
Milli Məclisinin vitse-spikeri

Nailə Vəlixanlı
AMEA-nın vitse-prezidenti,
Akademik

Nərgiz Paşayeva
Bakı Dövlət Universitetinin
prorektoru, professor

Rəfiqə Əliyeva
AMEA-nın müxbir üzvü,
professor

Məsul Katib

Sonaxanım Sadiq
Qafqaz Universitetinin
Elmi İşlər Şöbə Müdiri

Dizayn

Sahib Kazımov

2008
1810

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin
anadan olmasının 85 illiyinə həsr olunmuş

“HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA DÖVLƏT QADIN SİYASƏTİ”

Ümumrespublika Konfransının
MATERİALLARI

İÇİNDƏKİLƏR

ÖN SÖZ

1

Sonaxanım Sadiq

Konfransın məsul katibi,
Qafqaz Universiteti Elm Şöbəsinin müdiri

84419

MƏRUZƏLƏR

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ
AZƏRBAYCANDA QADIN SİYASƏTİ

3

Prof. Hijran Hüseynova

Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri
üzrə Dövlət Komitəsinin sədri, siyasi elmlər doktoru, professor

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ
AZƏRBAYCANDA ELM-TƏHSİL SİYASƏTİ

7

İradə Hüseynova

Təhsil nazirinin müavini,
tarix elmləri doktoru, professor

05458

QAFQAZ UNIVERSİTETİ ULU ÖNDƏR HEYDƏR
ƏLİYEVİN ÇOXSAYLI ƏSƏRLƏRİNDƏN BİRİDİR

21

Prof. Ahmet Saniç

Qafqaz Universitetinin rektoru,
təb elmləri doktoru, professor

ARXIV

M.F.Axundov adına
Azərbaycan MİM
Kitabxanası

HEYDƏR ƏLİYEV AZƏRBAYCAN QADININI
LAYİQİNCƏ DƏYƏRLƏNDİRƏ BİLİRDİ 25

Bahar Muradova

Millət vəkili, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi sədrinin müavini

XXI ƏSRDƏ AZƏRBAYCAN QADINININ
YARADICI POTENSİALI VƏ DÖVLƏTİN İNSAN
RESURLARINA YÖNÜMLÜ SİYASƏTİ 32

Rəbiyyat Aslanova

*Millət vəkili, Milli Məclisi İnsan Hüquqları Daimi komissiyasının sədri,
Fəlsəfə elmləri doktoru, professor*

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN
TƏHSİLİNİN GENDER ASPEKTLƏRİ 45

Mələykə M. Abbaszadə

Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyasının sədri

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA
TƏHSİLİN İNKİŞAFI 52

Prof. Gölcühhə Məmmədova

*Məmarlıq doktoru, əməkdar memar,
AzMIU-nin rektoru*

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA
DÖVLƏT QADIN SİYASƏTİ 57

Elmira Axundova

Millət vəkili, Respublikanın əməkdar jurnalisti

HEYDƏR ƏLİYEV AZƏRBAYCANDA
QADIN SİYASƏTİNİN HAMİSİDİR 62

Mehriban Alishanova

*Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının auditoru,
iqtisad elmləri namizədi*

ELM VƏ TƏHSİLİN HƏMİŞƏYAŞAR HAMISI 66

Ənvər Özərən

*"Çağ" Oyratım İşlətmələri
Şirkətinin prezidenti*

QADINLARIN BÖYÜK HAMISI 69

Leyla Seyidbəyova

Bakı Baş Səhiyyə İdarəsinin rəisi

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ
İSLAM KONFRANSI TƏŞKİLATI 72

Gövhər Baxşəliyeva

Millət vəkili, AMEA Şərqşünaslıq İnstitutunun direktoru

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA
QADIN HÜQUQLARI 83

Prof. Elmira Süleymanova

*Azərbaycan Respublikasının
İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman)*

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN
CƏMİYYƏTİNDƏ QADIN 95

Sona Salmanova

*Azərbaycan Respublikası
Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədr müavini*

MÜSTƏQİL AZƏRBAYCANIN
AZAD QADINI 101

Südəbə Həsənova

*Azərbaycan Respublikası
Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimi*

**HEYDƏR ƏLİYEVİN ELMİ İDARƏETMƏ
MƏKTƏBİNİN DİPLOMATİK UĞURLARI**

107

Selahattin Dikmen

*T.C. Bakı Böyükçiliyinin
təhsil müşaviri*

**AZƏRBAYCANDA QADIN HƏRƏKATININ
İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU**

114

Mələhət Həsənova

*Millət vəkili,
YAP Nəsimi rayon təşkilatının sədri*

**HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA DÖVLƏT
QADIN SİYASƏTİNİN İSTİQAMƏTLƏRİ**

128

Jalə Əliyeva

*Millət vəkili,
filologiya elmləri doktoru, professor*

**HEYDƏR ƏLİYEV
VƏ AZƏRBAYCAN QADINI**

133

Lalə Abbasova

Millət vəkili

**HEYDƏR ƏLİYEV
VƏ AZƏRBAYCAN QADINI**

135

Həvva Məmmədova

Millət vəkili

**HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN
DÖVLƏTÇİLİYİNDƏ QADIN SİYASƏTİNİN YERİ**

139

Gülər Əhmədova

Millət vəkili

**ZƏMANƏMİZİN DAHI ŞƏXSİYYƏTLƏRİNDƏN
OLAN HEYDƏR ƏLİYEV HƏR ZAMAN
ÜRƏKLƏRDƏ YAŞAYACAQ**

144

Fidumə Hüseynova

Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti Başçısının müavini

**YARADICI ŞƏXSİYYƏT,
MÜDRİK SİYASƏTÇİ**

150

Rəfiqə Əzimova

*AMEA FSHTI Sosiologiya və sosial-psixologiya
şöbəsinin müdiri, f.e.d., əməkdar elm xadimi*

**RESPUBLİKAMIZDA
QADINLAR VƏ MƏŞĞULLUQ**

154

Anar Bədəlbəyli

*Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi
Baş Məşğulluq İdarəsinin rəisi*

**ГЕЙДАР АЛИЕВ И ГЕНДЕРНОЕ РАЗВИТИЕ
В АЗЕРБАЙДЖАНЕ**

159

Doc. P.F. İbrat İmbeqova

*Заместитель заведующего отделом науки, культуры, образования и
социальных проблем Кабинета Министров Азербайджанской Республики*

**AZƏRBAYCAN DÖVLƏTİNİN MÜSTƏQİLLİK
TARİXİ QADINLARIN DÜŞÜNCƏSİNDƏ**

164

Dürdanə Məmmədova

*Hüquq elmləri namizədi və 3-cü dərəcə dövlət müşaviri Azərbaycan
Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinə Konstitusiyası hüququ şöbəsinin müdiri*

**AZƏRBAYCAN GERÇƏK
MODERNLƏŞMƏ YOLUNDADIR**

169

Nurlana Əliyeva

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin direktoru,
filologiya elmləri doktoru*

**HEYDƏR ƏLİYEV AZƏRBAYCANDA
GENDER SİYASƏTİNİN STRATEQİDİR:
TƏDQIQ, TƏBLİĞ, TƏDRİS**

180

Rəna Mirzazadə

AMEA, fəlsəfə elmləri doktoru, Gender və İnsan Hüququ AB-nin sədri

**HEYDƏR ƏLİYEV AZƏRBAYCANDA
QADINLAR HƏRƏKƏTİNİN YARADICISIDIR**

186

Məsumə Məlikova

AMEA-nın müxbir üzvü, h.e.d., professor, BDU-nun kafedra müdiri

**HEYDƏR ƏLİYEV VƏ
AZƏRBAYCAN QADINI**

189

Sevil Zeynalova

Gender Problemləri İnstitutunun direktoru, "Koalisiya-1325"-in üzvü

**К ВОПРОСУ О СПЕЦИФИКЕ
ЖЕНСКОГО ТВОРЧЕСТВА**

192

Дилыра Вəqарова

кандидат искусствоведения

**AZƏRBAYCAN QADINININ
İCTİMAİ-SİYASİ HƏYATDAKI ROLU**

199

Nərgiz Nəhmətova

Qafqaz Universiteti, Politologiya bölməsinin müəllimi

**HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN DÖVLƏT
QADIN SİYASƏTİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ**

206

Aysel Zeynalova

*Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsi,
Baş məsləhətçi - kollegiya katibi*

ÖN SÖZ

Müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu və memarı, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin 85 illik yubileyi respublikamızda və azərbaycanlıların yaşadığı xarici ölkələrdə böyük təntənə ilə qeyd olundu. Xalqımız ulu öndərə öz təşəkkürünü və ehtiramını bildirmək üçün bu günlərdə müxtəlif tədbirlər keçirdi və ölkəmiz bayram şənlikləri məkanına çevrildi. Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqına verdiyi sonsuz sayda töhfələr, onların bugünkü həyatımızda rolu və gələcək nəsillərə ötürülməsi bu tədbirlərin əsas mövzuları oldu. Heydər Əliyevin xeyir-duası ilə fəaliyyətə başlayan, daim onun diqqət mərkəzində olan və bir təhsil ocağı kimi hər zaman ulu öndərin dəstəyini və qayğısını hiss edən Qafqaz Universiteti də bu ümumxalq bayramını böyük minnətdarlıq hissi və ruh yüksəkliyi ilə qeyd etdi. Heydər Əliyevin siyasi xəttində əsas yerlərdən birini tutan və hər zaman dövlət tərəfindən dəstəklənən sahələrdən biri olan qadın siyasəti barəsində danışmaq və mülahizələr yürütmək üçün Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi və Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət komitəsi ilə birgə alimlərin, dövlət qurumları rəhbərlərinin, Heydər Əliyevin yetişdirmələri olan ictimai xadimlərin və millət vəkillərinin iştirakı ilə yüksək səviyyəli "Heydər Əliyev və Azərbaycanda dövlət qadın siyasəti" mövzusunda Ümumrespublika elmi-praktik konfransı keçirildi. Konfransdan əvvəl iştirakçılar Fəxri xiyabani ziyarət edərək ulu öndərin və görkəmli ofialmoloq - alim Zərifə Əliyevanın xatirəsini yad etdilər.

Təşkilatçıların giriş sözü ilə fəaliyyətə başlayan konfransda qadın siyasətinin müxtəlif aspektləri üzrə maraqlı məruzələr dinlənilirdi. Ailə, Qadın və uşaq problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Hicran Hüseynova Azərbaycanda qadın hüquqlarının təmin olunması, onların cəmiyyətdə və dövlət idarəçiliyində rolunun artması istiqamətində dünya şöhrətli siyasətçi Heydər Əliyevin xidmətlərindən söz açaraq ümummilli liderin 1998-ci ildə imzaladığı "Azərbaycan qadınlarının rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında" sərəncamını və 2000-ci ildə isə ölkəmizdə qadın problemləri üzrə milli fəaliyyət planının hazırlandığını xatırlatdı. Milli Məclisin vitse-spikeri Bahar Muradova Heydər Əliyevin "Azərbaycanda qadın siyasətlə məşğul olur və olmalıdır" fikrini xüsusilə vurğuladı. Ulu öndərlə bağlı xatirələrini tədbir iştirakçıları ilə bölüşən Bahar Muradova onun ailəyə, ailədə qadının roluna çox önəm verdiyini qeyd etdi.

Azərbaycanın tərəqqisi və yüksəlişi naminə Azərbaycan qadını daim yorulmaz fəaliyyət göstərir. Ümummilli liderin ideyalarını Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyev uğurla davam etdirir. Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun Xoşməramlı səfiri, millət vəkili Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti isə Azərbaycan qadınları üçün ən nümunəvi örnəkdir.

Digər məruzələrdə Azərbaycan qadının cəmiyyətimizdə rolu, söz sahibliyi, təhsil məsələləri və bu kimi digər problemləri müzakirə edildi. Oxuculara təqdim olunan bu kitabda həmin məruzələrin və konfransa təqdim olunan digər materialların mətnləri çap olunmuşdur. Ümidvarıq ki, bu kitab gənc siyasətçilər və tədqiqatçılar üçün faydalı və əvəzedilməz və vəsaitə çevriləcəkdir.

Sonaxanım SADIQ

*Konfransın məsul katibi,
Qafqaz Universiteti
Elm Şöbəsinin müdiri*

**HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA QADIN
SİYASƏTİ**

Hicran HÜSEYNOVA

Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və
Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri,
siyasi elmlər doktoru, professor

Bakı / AZƏRBAYCAN

Bu günlərdə bütün Azərbaycan xalqı Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin 85 illik yubileyini böyük təntənə ilə qeyd edir. Azərbaycan tarixinin ən şərəfli dövrü dünyanın böyük siyasətçilərindən biri olan Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin ölkəyə rəhbərlik etdiyi illərlə bağlıdır. 1993-cü ildə Heydər Əliyevin xalqın tələbi ilə yenidən hakimiyyətə qayıdışı dövlət müstəqilliyin qorunub saxlanılması, siyasi sabitliyin təmin olunması, Azərbaycanın dünya birliyinə inteqrasiyası, ümumilikdə xalqın həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi ilə nəticələnmişdir.

Ulu öndər, ilk növbədə, ölkədə siyasi sabitliyin yaradılmasına böyük diqqət verirdi, çünki bu, respublikanın inkişaf etdirilməsi, dövlət quruculuğu sahəsindəki tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün zəruri ilkin şərt idi. Heydər Əliyev gənc, müstəqil dövlətimizi demokratik inkişaf yoluna çıxardı. Qısa bir zamanda dövlət quruculuğu sahəsində əsaslı nailiyyətlərin bünövrəsi qoyuldu. Demokratiya inkişaf etdi, insan hüquq və azadlıqlarının qorunması, milli şüurun yüksəldilməsi sahəsində mühüm dəyişikliklər baş verdi.

Ulu öndər Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə qadın siyasəti məsələlərinə daim böyük diqqət yetirmişdir. Ümummilli liderimiz hələ 1977-ci ildə demişdir: «Qadınlar cəmiyyətin bəzəyidir, gözəlliyidir. Qadınısız cəmiyyət ola bilməz, qadınısız həyat ola bilməz. Azərbaycan qadınları da öz ağıllarına, zəkalarına, biliklərinə, istedadlarına görə dünya qadınları içərisində özünəməxsus yer tuturlar. Ona görə də biz qadınlarımızla fəxr edirik».

Azərbaycanda qadınların cəmiyyətin müxtəlif sahələrində fəal iştirakının təmin edilməsi xətti məhz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Ölkə rəhbərliyinə başladığı vaxtdan ən ləyaqətli, ən bacarıqlı qadınlarımız müxtəlif yüksək vəzifələrə irəli çəkilərək milli dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsi işinə öz töhfələrini vermişlər.

Məhz 1969-1982-ci illərdə Azərbaycanda qadın hərəkatı yeni vüsət almış, dünya qadın hərəkatının bir qolu kimi Azərbaycan Qadınlar Şurası özünün yerli bölmələri ilə birlikdə dünyada qadın problemləri və hüquqları sahəsində aparılan mübarizənin ön cərənlərində durmuşdu.

Statistik materialların müqayisəli təhlili göstərir ki, 1965-ci ildə respublikanın xalq təsərrüfatında 414 min nəfər fəhlə və qulluqçu qadın çalışırdısa, 1980-ci ildə bu rəqəm 768 minə çatmışdı. 15 il ərzində respublikanın xalq təsərrüfatında çalışan fəhlə və qulluqçular içərisində qadınların sayı 354 min nəfər artmışdı. Qeyd olunan dövrdə Azərbaycan SSR-də işləyən əhali arasında ali və orta (tam və natamam) təhsilli qadınların sayı kişilərə nisbətən yüksək olmuşdur. 1970-ci ildə 1959-cu ilə nisbətən ali və orta təhsilli kişilərin sayı 5,1 dəfə, qadınların sayı isə 7 dəfə artmışdı. Bu, qadınların nöinki ictimai istehsalda işləməsinə, hətta onların yaradıcılıq və ictimai-siyasi fəaliyyətinin inkişafına geniş imkanlar açmışdı. Səhiyyənin inkişafı prosesi respublikada aparılmış ümumi işlərlə sıx əlaqə kontekstində nəzərdən keçirilmiş və bu prosəsə Heydər Əliyev tərəfindən hazırlanmış inkişaf xəttinin başlıca tərkib hissəsinə çevrilmişdi. Məhz dahi öndərin səyi nəticəsində səhiyyənin təşkili və fəaliyyəti sahəsində, həmçinin tibbi kadrların yerləşdirilməsində olan nöqsanlar aradan qaldırılmış, həkimlərin 62 faizi qadınlardan ibarət olmuşdu.

1993-cü ildə Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə qayıdışından sonra ölkədə yaranan sosial və iqtisadi sabillik qadınların sosial inkişafına təkan verdi. Ölkə prezidentinin qadınların ictimai-siyasi həyatda fəaliyyətinin artırılması ilə bağlı və Konstitusiyanın verdiyi hüquqları müdafiə edən fərman və sərəncamları qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv olunması üçün irəliləyən doğru atılmış addım oldu. Qadınların işlərində canlanma əmələ gəldi, respublikada qeyri-hökumət qadın cəmiyyətləri və təşkilatları yaranmağa başladı. O zamanlar respublikada qadın problemi ilə məşğul olan dövlət qurumu olmadıqından 1994-cü il, sentyabrın 19-da Heydər Əliyev "Qadınların IV Ümumdünya Konfransına hazırlıqla əlaqədar Azərbaycan qadınlarının Milli Komitəsinin yaradılması haqqında" Fərman imzaladı.

1995-ci ilin sentyabr ayında Pekində keçirilən IV Ümumdünya Qadın Konfransında Azərbaycan qadınlarından ibarət yüz nəfərlik nümayəndə heyəti iştirak etdi. Konfransda qadınların vəziyyətinin yaxşılaşdırılması sahəsində 12 strateji istiqamət müəyyən edildi. Pekin Konfransından sonra respublikamızda qadınların fəallığı artdı və onların problemlərinə digər ölkələrdə olduğu kimi Azərbaycanda da diqqət və maraq çoxaldı. Bu, eyni zamanda parlament seçkilərində (qadın deputatların sayı 2 dəfə artdı), qadın-

ların rəhbər vəzifələrdə irəli çəkilməsində özünü göstərməyə başladı. Azərbaycan Respublikası 1979-cu ildə BMT-nin Baş Assambleyası tərəfindən qəbul edilmiş «Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi» haqqında Konvensiyamı (CEDAW) 1995-ci il iyunun 30-da rətifasiya etdi. «CEDAW» Konvensiyasına qəbulması ilə əlaqədar 1996-cı ildə Azərbaycan hökuməti BMT-yə ilkin məruzə təqdim etdi.

Həyatın bütün sahələrində aydın hiss olunan canlanma Azərbaycan qadınlarının fəaliyyətində də müşahidə olunmağa başlamışdı. Xalq təsərrüfatının, elm və incəsənət sahələrinin bütün qabaqcıl qadınları Heydər Əliyevin diqqət və qayğısı ilə əhatələnirdi. Artıq 1997-ci ildə sənayedə çalışan qadınlar 41,9 faiz, kənd təsərrüfatında 29,1 faiz, səhiyyə, idman və sosial müdafiə sahəsində 70, 2 faiz, təhsil, mədəniyyət, incəsənət sahəsində 67,9 faiz, elm və elmi xidmətdə 45,4 faiz, dövlət idarəetmə orqanlarında 32,9 faiz təşkil edirdilər.

Heydər Əliyev 14 yanvar 1998-ci il tarixdə «Azərbaycan qadınlarının rolunun artırılması haqqında» Sərəncam imzaladı. Sərəncamda dövlət strukturları tərəfindən daha çox diqqət tələb edən qabaqcıl sahələr müəyyənləşdirildi. Heydər Əliyevin 14 yanvar 1998-ci il tarixli digər fərmanı ilə ölkədə qadın siyasətini həyata keçirmək məqsədi ilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı. Nazirlər Kabinetinə ölkənin siyasi, sosial, iqtisadi, mədəni həyatında qadınların rolunu artırmaq məqsədi ilə müvafiq təkliflər hazırlamaq tapşırıldı. Tibb elmləri doktoru, əməkdar elm xadimi, Azərbaycan Oftalmoloqlar Cəmiyyətinin sədri, professor Zəhra Quliyeva bu Komitənin sədri təyin edildi.

Belə bir komitənin fəaliyyətə başlaması ölkədəki qadın təşkilatlarının mərkəzləşdirilmiş şəkildə idarə olunmasına zəmin yaradırdı. Bununla da ulu öndərimiz ailə, qadın və uşaq problemlərinin həlli sahəsində fəaliyyətin bünövrəsini qoymuşdu.

1998-ci ilin 14-15 sentyabrında müstəqil Azərbaycan qadınlarının qurultayı keçirildi. Qurultayda respublikanın bütün şəhər və rayonlarından 2101 nəfər nümayəndə iştirak edirdi. Qurultay qadınların fəallığı və onların həll edilməmiş problemlərinin təhlili baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyırdı.

Kişilər və qadınlar arasında bərabərliyin, xüsusilə onların dövlət idarəçiliyinin müəyyən səviyyələrində təmsil olunmasının təmin edilməsi məqsədilə 6 mart 2000-ci il tarixdə «Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətini həyata keçirilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən fərman imzalandı. Bu fərman gender bərabərliyi və qadınların imkanlarının genişləndirilməsi sahəsində dövlət strategiyasının yara-

dılmasının əsasını qoymuşdur. Fərman, kişilərlə yanaşı qadınların da bütün dövlət strukturlarında bərabər səviyyədə təmsil olunmasını, həmçinin qanunvericiliyin gender ekspertizasının keçirilməsini nəzərdə tutmuşdur. Həmin dövrdə ölkə həyatının bütün sahələrində qadınlar fəal surətdə idarəçilikdə təmsil olunmağa başladılar. Müstəqil Azərbaycan qadınlarının 2003-cü ildə keçirilmiş II qurultayı ölkədə qadın hərəkatının fəallaşmasının təsdiqi olmaqla, eyni zamanda Heydər Əliyev qadın siyasətinin tənənəsini təcəssüm etdirirdi.

Əlamətdar haldır ki, ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən müəyyən olunmuş dövlət qadın siyasəti bu gün möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla davam etdirilir. Belə ki, 2006-cı il fevralın 6-da hörmətli prezident İlham Əliyev cənablarının fərmanı ilə Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin formalaşdırılması bu sahədə mövcud olan məsələlərin kompleks şəkildə həlli üçün zəmin yaratmışdır.

Bu gün Azərbaycan qadınları müstəqil dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsində xüsusi rol oynayırlar.

2006-cı ildə qəbul edilmiş "Gender bərabərliyi haqqında" Qanuna əsasən dövlət kişi və qadınların dövlətin idarə olunmasında və qərar qəbul edilməsində bərabər təmsilçiliyinə, ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılmasına təminat verir. Bu baxımdan bizim üçün xüsusilə sevincdirici haldır ki, Azərbaycanın Birinci Xanımı, Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, UNESKO-nun və İSESKO-nun Xoşməramlı Səfiri, millət vəkili Mehriban xanım Əliyeva qadınların problemlərinə, onların ictimai həyatda aktiv rolunun təmin edilməsinə böyük qayğı ilə yanaşır. Müasir dövrdə Azərbaycan qadın hərəkatının lideri olan Mehriban xanım Əliyevanın bu sahədə mövcud olan aktual problemlərə diqqəti bütün cəmiyyət üçün nümunədir.

Kişi və qadınların siyasətdə və ictimai həyatda bərabər iştirakı insan hüquqlarının ayrılmaz hissəsidir. Eyni zamanda, bu, demokratik cəmiyyətin daha səmərəli fəaliyyəti üçün vacib şərtlərdən biridir. Bizim əsas məqsədlərimizdən biri də Azərbaycan qadınlarının ictimai fəaliyyətini aktivləşdirməkdən ibarətdir. Bu baxımdan müstəqil Azərbaycan qadınlarının üçüncü qurultayı ölkəmizdə qadın hərəkatının inkişafında yeni mərhələ olacaqdır. Biz əminik ki, qarşıdan gələn prezident seçkilərində qadınlarımız özlərinin seçmək hüququndan fəal surətdə istifadə edəcək və yekdilliklə ulu öndərin layiqli davamçısı olan möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev cənablarına səs verəcəklər.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA ELM-TƏHSİL SİYASƏTİ

İradə HÜSEYNOVA

Təhsil nazirinin müavini,
tarix elmləri doktoru, professor

Xalqların taleyində mühüm rol oynamış şəxsiyyətlər bir qayda olaraq tarixin gedişinə təsir göstərir və xilaskar missiyaları ilə yeni bir salnamə yaradırlar. XX əsrdə xalqımızın yetirdiyi qeyri-adi və fenomen şəxsiyyət-ümummilli lider Heydər Əliyev də məhz belə dühalardan biri olaraq müasir Azərbaycan dövlətinin ideoloji-siyasi əsaslarını milli irs və düşüncə əsasında yaradaraq praktik surətdə gerçəkləşdirmiş strateq kimi hər zaman böyük rəğbət və ehtiramla xatırlanır. Xalqımız qərinələr boyu qazandığı dövlətçilik ənənələrini məhz Heydər Əliyev epoxasında təkmilləşdirərək sistem halına salmış, millət kimi mövcudluğunu, dövlət qurmaq haqqını, özünü idarə etmək bacarığını ən yüksək həddə nümayiş etdirmişdir. Azərbaycanın müstəqil dövlət quruculuğuna aparən keşməkeşli və şərəfli yol, əslində, dahi öndərin hakimiyyətə gəlişindən sonra başlamışdır.

Ulu öndər Heydər Əliyevin 1969-cu ilin 14 iyulunda respublika rəhbərliyinə təyinatından sonra zəngin dövlətçilik ənənələrinə malik Azərbaycan xalqının taleyində yeni səhifə açılmış, xalqımız tarixən xəyallarında yaşadıdığı idealları praktik surətdə gerçəkləşdirmək üçün real şans və imkanlar əldə etmişdir. Heydər Əliyev müdrik strateq və böyük siyasətçi olaraq yaxşı bildirdi ki, qədim tarixə və ənənələrə malik Azərbaycan xalqının milli ruhunu, milli-mənəvi dəyərlər və düşüncə sistemini qorumağın, milli idealların ictimai şüurda möhkəmlənməsinə nail olmağın yeganə yolu məhz elm və təhsilin inkişafından, ölkə üçün yüksək intellektə, bacarığa malik kadrların hazırlanmasından asılıdır. Məhz bu səbəbdən ulu öndər hələ respublikaya birinci rəhbərliyi dövründə cəmiyyətin bütün sferalarında inkişafın elmi prinsiplərə söykənməsinə çalışmış, sənayenin ayrı-ayrı sahələrində elmi-texniki tərəqqinin ən son nailiyyətlərindən istifadə olunması, intellektual resursların artırılması vacibliyini önə çəkmişdir.¹

¹ R.Mehdiyev. "Əsl vətəndaş, böyük şəxsiyyət və qüdrətli lider haqqında bəzi düşüncələr". "Azərbaycan" qəzeti, 2 aprel 2008-ci il.

Həmin dövrdə humanitar və fundamental elm sahələrində böyük irəliləyişlər əldə edilmiş, elm və təhsildə qazanılan uğurların iqtisadiyyatın ən müxtəlif sferalarında tətbiqi böyük nəticələrə gətirib çıxarmışdır. Cəmiyyət inkişaf prosesinin elmi-intellektual əsaslar üzərində qurulmuş yeni mərhələsinə qədəm qoymuş, Azərbaycanca ixtisaslı kadrlar hazırlayan yeni-yeni ali və orta ixtisas məktəbləri açılmışdır.

Hələ 70-80-ci illərdə elmin və təhsilin inkişafı sahəsində mövcud ənənələrin milli məqsədlərə yönəldilməsi, bu ənənələrin müasir dövrün tələbləri səviyyəsində inkişafı istisnasız olaraq müstəqil Azərbaycan dövlətinin məmarı və qurucusu Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.² Ulu öndərimiz sovet dövrünün sərt qadağalarını, süni baryerlərini əzmlə adlayaraq elmi-intellektual inkişafa diqqət və qayğısını əsirgəməmiş, daim milli elmimizin, təhsilimizin himayədarı kimi çıxış etmişdir. Heydər Əliyevin böyük əzmi və qətiyyəti nəticəsində o illərdə respublikamızda həm də təhsilin möhkəm maddi-texniki, elmi bazası, infrastrukturu formalaşmış, yeni məktəblərin, uşaq bağçalarının, ali və orta ixtisas müəssisələri üçün yeni binaların tikintisi geniş vüsət almışdır. Ulu öndər Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüskarlığı, qətiyyəti və iradəsi nəticəsində 1969-1982-ci illərdə 849 ümumtəhsil məktəbi tikilib istifadəyə verilmişdir. Bu illərdə respublikada ali təhsil müəssisələrinin sayı 12-dən 17-yə, burada təhsil alan tələbələrin sayı isə 70 mindən 100 minə çatmışdır.³

Heydər Əliyevin böyük uzaqgörənliklə əsasını qoyduğu dəyərli ənənələr sırasında azərbaycanlı gənclərin keçmiş SSRİ-nin qabaqcıl elm və təhsil mərkəzlərinə göndərilməsi təcrübəsi də mühüm yer tutur. Azərbaycanlı gənclərin yüksək təhsil alması və peşəkar mütəxəssis kimi yetişməsi naminə tələbələrin keçmiş SSRİ-nin bir sıra qabaqcıl universitetlərinə oxumağa göndərilməsi ənənəsi də ulu öndərin respublikamızda milli kadr potensialının formalaşdırılması istiqamətində atdığı mühüm addımlardan biri kimi rəğbətlə xatırlanır. Heydər Əliyevin Azərbaycanın gələcəyini düşünərək uzaqgörənliklə əsasını qoyduğu bu ənənə zəminində milli elmi potensialımız yüksəlir, respublikamız peşəkar kadrlara olan ehtiyacını ödəyirdi. Ümummilli liderin dövlətçilik fəlsəfəsinə görə, elmə, təhsilə göstərilən yüksək qayğı xalqın xoşbəxt gələcəyinə qoyulan təminatlı sərmayədir⁴. 1969-cu

² İ. Hüseynova. "Müstəqilliyimizin təminatçısı". Bakı, 2003.

³ Heydər Əliyev. "Azərbaycan XXI əsrin və üçüncü minilliyin ayrıcında". Yeni 2001-ci il, yeni əsr və üçüncü minillik münasibəti ilə Azərbaycan xalqına müraciət. "Azərbaycan" və "Xalq qəzeti", 30 dekabr 2002-ci il.

⁴ İ. Hüseynova, "Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu", Bakı, 2004

ildə SSRİ-nin müxtəlif yerlərində oxumaq istəyənlər üçün 50 yer ayrıldığı halda, 80-ci illərin əvvəllərində bu göstərici 1000 nəfəri ötmüşdü. Ötən əsrin 70-ci illərində Heydər Əliyevin qayğı və diqqəti ilə 15 minədək azərbaycanlı gənc respublikamızdan kənardə təhsil almağa göndərilmişdi. İttifaqın müxtəlif yerlərində, xüsusən Moskva şəhərində yüksək təhsil alaraq Bakıya döndən yüksək ixtisaslı mütəxəssislər sonradan cəmiyyətin aparıcı təbəqəsinə çevrildilər və bu günün özündə də dövlət idarəçiliyində layiqli yerlərini tuturlar.

Ümummilli lider təhsil sistemində saflıq, obyektivlik, ədalət prinsiplərinin qorunmasını da daim diqqətdə saxlamışdır. Heydər Əliyevin birbaşa nəzarət altında ali və orta ixtisas məktəblərinə qəbul olunan tələbələrin, həmçinin istehsalatın müxtəlif sahələrinə, eləcə də elm-təhsil mərkəzlərinə təyinat alan məzunların sosial tərkibi imkansız ailələrin hesabına daim sağlamlaşdırılmışdır. Həmin illərdə milli-mütərəqqi fikrin və ictimai düşüncənin başlıca mərkəzi kimi çıxış etməklə flaqman ali məktəb statusunu qoruyub saxlayan, milli kadr hazırlığında əsas yükü üzərinə götürən Azərbaycan Dövlət Universitetinə (indiki Bakı Dövlət Universiteti) diqqət və qayğının artırılması, bu təhsil ocağının fəaliyyətinin gücləndirilməsi də respublika rəhbərinin xüsusi diqqət mərkəzində olmuşdur. Ulu öndər sovet Azərbaycanına hakimiyyətə gəlişindən dərhal sonra universitetin 50 illik yubileyinin keçirilməsinə qərar vermiş, 1969-cu il noyabrın 1-də bu təntənəli tədbirdə iştirak etmişdir. Heydər Əliyev yubiley mərasimində totalitar sovet rejiminin tətbiq etdiyi bütün baryerləri aşaraq Azərbaycan dilində çıxış etmiş, onun dərin məzmunlu nitqi sonrakı mərhələdə milli təhsil manifestinə çevrilmişdir⁵.

Nüfuzu daim yüksək olmuş Azərbaycan Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinin ulu öndərin Azərbaycana rəhbərliyi dövründə özünə daha uca zirvələrdə yer alması, hüquq elminin daha da populyarlaşması bir sıra obyektiv realitətlərlə şərtlənirdi. Məsələ bundadır ki, o zamanlarda bəzi neqativ hallar üzündən sırası vətəndaşların hüquq fakültəsinə daxil olması əlçatmaz məsələyə çevrilmişdi. Bu fakültə o illərdə «ictimiyazlı» bir təbəqənin - «sovet-partiya elitası»nın inhisarında olduğundan, qəbul prosesində adamsız, sadə gənclərə müxtəlif problemlər yaradılırdı. Burada əsasən yüksək vəzifəli partiya və sovet məmurlarının, hüquq-mühafizə və dövlət orqanları əməkdaşlarının övladları təhsil alır, fəhlə-kəndli ailəsindən, orta ziyalı təbəqəsindən çıxan gənclərin fakültəyə qəbul olunmaq imkanları çox məh-

⁵ Heydər Əliyev və Bakı Dövlət Universiteti. Bakı, 1997, səh. 76

dudlaşdırılmışdı. Nəticədə hüquq fakültəsində daha çox savadsız, hüquqşünas adını daşımağa layiq olmayanlar təhsil alırdılar. Bütün bunlar isə fakültənin və universitetin təqsiri olmayıb o zamankı sistemin xarakterindən irəli gəlirdi. Özü də məsələ təkcə hüquq fakültəsi ilə bitməirdi-həmin illərdə Azərbaycan Tibb İnstitutu və Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutunda da təxminən eyni vəziyyət hökm sürürdü.

Heydər Əliyev respublika rəhbərliyinə gəldiyi ilk gündən bu neqativ hallara qarşı mübarizəni gücləndirərək ali təhsil ocaqlarına qəbul prosesinin şəffaf, obyektiv və azad şəraitdə keçməsi üçün bütün zəruri tədbirləri həyata keçirmiş, bu sahədə ciddi dönüşün yaranmasına nail olmuşdur⁶. Ali məktəblərə qəbulun şəffaflığını təmin edən, bu sahədəki əyintilərin kökünü kəsmək niyyətini casarətlə, qətiyyətlə, addım-addım gerçəkləşdirən Heydər Əliyev böyük səy göstərərək universitetin hüquq fakültəsini yenidən istedadlı gənclərin üzünə açmış, burada təhsilin səviyyəsi və nizam-intizamla yanaşı, hüquqşünas kadr hazırlığı işi də keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur.

Ötən əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycan elmi öz uğurları ilə dünya elminə birbaşa inteqrasiya olunmaq imkanı qazanmış, cəmiyyət həyatına, onun tərəqqisinə xidmət edən fundamental kəşflərini etmişdir. 70-ci illərdə Milli akademiya sistemi bütün dünyada şöhrətlənmiş, özünün zəngin kadr potensialını, texniki arsenalını yaratmışdır. Respublika rəhbərinin iqtisadiyyatın inkişafında elmi potensialdan səmərəli şəkildə istifadə edilməsinə dair göstərişləri əldə rəhbər tutularaq, 70-ci illərin əvvəllərindən etibarən, elmi tədqiqatların mövzularının dəqiqləşdirilməsi, təkmilləşdirilməsi üzrə böyük işlər görülmüşdür. Xalq təsərrüfatının tərəqqisi və elmin özünün inkişaf məntiqinə müvafiq olaraq, Elmlər Akademiyası idarə və təşkilatlarının fəaliyyətinin aparıcı istiqamətləri müəyyən edilmişdir. Respublika alimlərinin diqqəti elmi fəaliyyətin xalq təsərrüfatında səmərə verə biləcək istiqamətlərinə yönəldilmişdir. Bununla yanaşı, respublikanın iqtisadi və sosial inkişaf məsələlərinin uğurlu həlli üçün gələcək texnika və texnologiyaların yaradılmasına yönəldilmiş tədqiqatların dairəsinin genişləndirilməsi qarara alınmışdır⁷.

Azərbaycan sənayesinin sahə, ərazi quruluşunda yaranmış uyğunsuzluqları həll etmək məqsədilə Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə 70-ci illərin əvvəllərində sənayenin inkişafı, onun strukturunun təkmilləşdirilməsi

üçün çox ciddi, nəticəsi böyük olan proqram hazırlanmışdır. Azərbaycanın imkanlarından səmərəli istifadə edilməsi ilə bağlı keçmiş ittifaq hökuməti ilə prinsipial danışıqlar aparən respublika rəhbəri dinamik iqtisadi inkişaf proqramının həyata keçirilməsinə nail olmuşdur. Sənayedə mütərəqqi struktur dəyişiklikləri nəticəsində yeni maşınqayırma, elektronika, yüngül, yeyinti və çoxsaylı emal müəssisələri istifadəyə verilmiş, on minlərlə iş yerləri yaradılmışdır. Əmək potensialından səmərəli istifadə edilməsi strateji xətt kimi müəyyən edilmiş, əmək məhsuldarlığı və digər səmərəlilik göstəricilərinin dinamik artımı Azərbaycan iqtisadiyyatının çox güclü inkişaf amilinə çevrilmişdir. Xüsusilə fizika, riyaziyyat, informatika və texnika elmlərinin perspektivini planlaşdırdıqda ümummillə lider Heydər Əliyevin məsləhət bildiyi strategiya, yəni sənayemizin intellektual təminatının perspektivi əsas götürülmüşdür. Nəticədə 70-ci illərdə Azərbaycanda riyaziyyat elmi sürətlə inkişaf etmiş və dünyada tanınan elmi məktəb kimi formalaşmışdır.

Respublikada elektrotexnikanın intensiv inkişafı, mikroelektronika, opto-elektronika, cihazqayırma və sənayenin digər sahələrinin yüksəlişi məhz yarımkəçiricilər fizikası sahəsindəki fundamental tədqiqatlar nəticəsində mümkün olmuşdur. Bu dövrdə astronomiya, kosmik tədqiqatlar sahəsində də bir sıra işlər görülmüşdür. Təsədüfi deyil ki, xalq təsərrüfatı və müdafiə əhəmiyyətli işlərdən sayılan təbiət və onda baş verən proseslərin kosmik tədqiqi keçmiş SSRİ-də ilk dəfə olaraq Azərbaycan Elmlər Akademiyasında aparılmışdır⁸.

Azərbaycan biologiya elminin biokimya, molekulyar biologiya, biofizika, gen biotexnologiyası, bioinformatika, bioenergetika kimi müasir sahələrinin fundamental əsası da məhz keçən əsrin 70-ci illərində qoyulmuşdur. Təbiətə, yaşıllığa, gözəlliyə insan sağlamlığının, fiziki və mənəvi sağlamlığın təminatçısı kimi baxan ölkə rəhbəri daima onun mühafizəsinin qeydində qalmışdır. Bunun bariz nümunəsidir ki, həmin illərdə yaradılmış «Azərbaycanın Qırmızı Kitabı» məhz Heydər Əliyevin sərəncamı əsasında işıq üzü görmüşdür.

Azərbaycanın kimya, neft emalı və neft-kimya sənayesinin intibah dövrü də məhz 70-ci illərdə başlamışdır. Ulu öndərin təşəbbüsü, rəhbərliyi və bilavasitə iştirakı ilə respublika sənayesinin bu mühüm sahələrinə kapital qoyuluşu artırılmış, ən qabaqçıl texnologiya və yüksək məhsuldarlığı olan katalitik krekinq kompleksi-«Azərneftyanacaq» İstehsalat Birliyi tikilib istismar

⁶ И. Гусейнова «Гейдар Алиев от политического руководителя к общенациональному лидеру», Баку, 2005

⁷ www.ab.az

⁸ R. Mehdiyev. "Vətəndaş cəmiyyətinə yol açan ideyalar", "Heydər Əliyev irsi dünya siyasi elminin qiymətli nailiyyətinə çevriləcək" əsəri. Bakı, 2006. səh. 295

ra verilmişdir. Heydər Əliyevin neft-kimya sahəsinin müasirləşdirilməsində aparıcı rolu olmuşdur-həmin dövrdə Sumqayıtda sulfanol, xətti alkilbenzol, sulfat turşusu, kaustik soda istehsalatları, məişət kimyası zavodları, güclü EP-300 piroliz qurğusu, polietilen istehsal edən qurğu və s. istismara buraxılmışdır⁹.

Dahi rəhbər o illərdə Azərbaycan elminin, təhsilinin, ümumilikdə milli mədəniyyətimizin inkişafı naminə gördüyü işlər heç də bunlarla məhdudlaşmır. O dövrdə böyük dövlət xadimi respublikamızın görkəmli ziyahlarını Sovet imperiyasının sət təhdidlərindən qorumuş, irslə varislik arasındakı əlaqələri yenidən bərpa etmişdir. Xalqımızın min illər boyu yaşatdığı mənəvi dəyərlərin bayağılaşdırılması, sıradan çıxarılması meylinin qarşısını almışdır. Klassik ənənə ilə müasir ədəbi irs arasında yaranan ünsiyyət milli ruhun, milli düşüncənin düzgün məcrada inkişafına şərait yaratmışdır. Heydər Əliyev o illərdə xalqımızın ən böyük düha sahiblərinin abidələrini ucaltmış, onların əsərlərini nəinki Azərbaycanda, ümumilikdə bütün dünyada təbliğ etdirmiş, xalqımızın tarixini, mədəniyyətini, ədəbiyyatını yaşatmış, bütövlükdə, milli yaddaşın qorunub gələcək nəsillərə çatdırılmasını təmin etmişdir.

Elmin, təhsilin inkişafı, milli-mənəvi dəyərlərə həssas münasibət müstəqil Azərbaycan Respublikasına rəhbərliyi dövründə də ulu öndərin fəaliyyətinin əsas leytmotivini təşkil etmişdir. Dövlət müstəqilliyinin ilk illərində ölkə rəhbərliyinin biganə münasibəti ilə üzvləşərək tənəzzülə uğrayan bu sahələr məhz Heydər Əliyevin xalqın ısrarlı tələbi ilə hakimiyyətə qayıdırdığından sonra böhrandan çıxmışdır. 1993-cü ilin iyununda Bakıya qayıdan ümummilli lider ictimaiyyət nümayəndələri ilə ilk görüş yeri kimi Elmlər Akademiyasını seçmiş və bununla da intellektual potensialın daşıyıcıları olan ziyalıların cəmiyyətdəki roluna böyük önəm verdiyini izhar etmişdir¹⁰.

Heydər Əliyev Azərbaycan təhsilinin milli əsaslar üzərində dünyanın müasir təhsil sisteminə inteqrasiyanı başlıca vəzifə kimi aktuallaşdırmış, elm-təhsil sahəsində islahatları uğurla həyata keçirmişdir. Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı, demokratik tərəqqisi, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu prosesində təhsilin aparıcı amil kimi önə çıxarılması, vətəndaşların təhsil hüququnun reallaşmasına verilən böyük əhəmiyyət yeni iqtisadi münasibətlər sistemində insanlarımızı narahat edən ən böyük problemlərdən birini həll etmişdir: bazar iqtisadiyyatı yolunu seçmiş bir sıra ölkələrdə vətəndaşların

pulsuz təhsil almaq hüququna qarşı yönələn təhdidlər bu iqtisadi münasibətlər sisteminin Azərbaycan variantında tam aradan qaldırılmışdır. Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında hazırlanan və 1995-ci ildə qəbul edilən müstəqil Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 42-ci maddəsində hər bir vətəndaşımızın pulsuz icbari ümumi orta təhsil almaq hüququ təmin edilmişdir. Eyni zamanda milli təhsilin alternativ əsaslar üzrə yüksəlişini təmin etmək, daha səviyyəli təhsil uğrunda rəqabətə nail olmaq məqsədilə bu sahədə özəl sektorun inkişafına da şərait yaradılmışdır.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin «Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində islahatlar üzrə Dövlət Komissiyasının yaradılması haqqında» 30 mart 1998-ci ildə imzaladığı sərəncam, həmçinin 15 iyun 1999-cu il tarixdə təsdiqlədiyi «Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat Proqramı» islahatların uğurla həyata keçirilməsi, Azərbaycanda təhsil standartlarının yeni dövrün şərtlərinə uyğunlaşdırılması prosesinə böyük tökan vermişdir. Bu sənədlərdə irəli sürülən vəzifələrə uyğun olaraq milli təhsilimizin məzmunca təkmilləşdirilməsi, müasir dünya təcrübəsi və milli ənənələr əsasında inkişafı təmin edilmiş, Azərbaycançılıq ideologiyasını özündə əks etdirən tədris proqramları, çoxsaylı dərsləklər hazırlanmış, ayrı-ayrı təhsil sahələri üzrə fənlər üzrə yeni standartlar təbiiq edilmişdir¹¹.

Ümummilli liderin «Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında» fərmanı, habelə «Azərbaycan Respublikası ümum-təhsil məktəblərinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi haqqında» 4 oktyabr 2002-ci il tarixli sərəncamı və bu qəbildən olan digər sənədlər təhsil sisteminin müasirləşdirilməsi baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu illər ərzində ömrünü gənc nəslin maariflənməsinə xidmət etmiş müəllimlərimizin, elm sahəsində çalışan insanlarımızın sosial problemləri də diqqətdən kənar qalmamış, onların məvəcibləri ardıcıl olaraq artırılmış, elmi-pedaqoji kontingent dövlət qayğısı ilə əhatə olunmuş, şərafətli ictimai status sayılan alim-müəllim adının cəmiyyətdəki nüfuzu yenidən bərpa edilmişdir¹².

Ulu öndərin böyüklüyü ondadır ki, bu dahi şəxsiyyət yalnız Azərbaycanın davamlı inkişaf strategiyasının möhkəm təməlini qoymaqla kifayətlənməmiş, həm də bu strateji kursu qloballaşma dövrünün dikətə etdiyi şərtlər müqabilində davam etdirməyə qadir, yüksək istedadlı, pragmatik və rəşional təkəkkürlü, xalqım, dövlətimizi sevmə, yüksək idarəçilik keyfiyyətlərinə malik

¹¹ İ.Hüseynova. "Dövlətçilik naminə", Bakı, 2001

¹² www.edu.gov.az

⁹ Azərbaycanın yeni neft siyasəti və iqtisadi yüksəliş. Bakı, Azərbaycan, 2004, səh. 264

¹⁰ Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. I cild. Bakı, 1997, səh. 197

siyasi davamçı və lider yetişdirmişdir. Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin dörd il yarımından artıq müddətdəki fəaliyyəti onun ulu öndərin əsasını qoyduğu müstəqil elm və təhsil ənənələrini də uğurla davam etdiriyini və yeni dövrün tələblərinə uyğun zənginləşdirdiyini göstərir. Ötən müddətdə Azərbaycanda dinamik iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsinə, cəmiyyət həyatının bütün sahələrində müstəqil islahatların aparılmasına etibarlı təminat yaradan cənab İlham Əliyev elm və təhsilin problemlərini də diqqət mərkəzində saxlamış, ulu öndərin bu sahədə müəyyənləşdirdiyi prioritetlərin varisliyini təmin etmişdir. Milli təhsilimizin inkişafı məsələsi öz məzmununu dəyişərək artıq həm də Azərbaycanın gələcək inkişaf modelinin əsasını formalaşdıran başlıca amil kimi gündəmə gətirilmiş, insan kapitalının formalaşmasına xidmət edən ümumtəhsil hərəkatı başlanmışdır.

Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin bu sahəyə xüsusi diqqətlə yanaşması həm də respublikamızın sürətli iqtisadi inkişaf yolunda olması, geniş maliyyə imkanları qazanması ilə şərtlənir. Belə mühüm mərhələdə mövcud uğurların qorunub saxlanması üçün idarəçilikdə yüksək elmi-intellektual səviyyənin təmin edilməsi son dərəcə vacibdir. Dövlət büdcəsinin vəsaitlərinin ildən-ilə artması təhsil sahəsində məhz maliyyə çatışmazlığı səbəbindən uzun illərdən bəri yığılıb qalmış bəzi problemlərin məhz hazırkı mərhələdə həlli məsələsini aktuallaşdırır, dövlət investisiyalarının həcmcə artımını təmin edir, bu sahənin dünya standartları səviyyəsinə qalxmasına geniş imkanlar açır. Prezident İlham Əliyev hesab edir ki, təhsilə qoyulan sərmayə Azərbaycan xalqının bugünkü və gələcək mənafeyinə xidmət edir. 2006-cı ildə dövlət büdcəsindən bu məqsədlə ayrılan vəsait 2005-ci ilə nisbətən 33 faiz, 2007-ci ildə 47 faiz artmışdır. 2008-ci ildə təhsil xərcləri üçün 974 milyon manat nəzərdə tutulmuşdur və bu da 2007-ci ilə nisbətən 28,5 faiz çoxdur. 2008-ci il büdcəsindən təhsilə ayrılan investisiya xərclərinin 243 milyon manat təşkil etməsi də qarşıda duran bir sıra məqsədlərin həllinə, ilk növbədə yeni məktəblərin inşasına və mövcud məktəblərdə təmir - tikinti işlərinin aparılmasına yaxşı imkanlar açır¹³.

Hələ 1998-ci ildə təsdiq olunmuş proqrama əsasən, son illərdə 254 min 126 yerlik 1217 yeni məktəb və əlavə korpuslar inşa olunmuşdur. 2007-ci ildə dövlət büdcəsi hesabına 200 yeni məktəb və əlavə korpuslar tikilmiş, 50 məktəb əsaslı təmir olunmuş, Bakı şəhərinin 250 məktəbi istilik sistemi ilə təmin edilmişdir. Monitorinq nəticəsində məlum olmuşdur ki, ölkədə daha 600 yeni məktəbin, 700-dən çox əlavə korpusların tikilməsinə, 1500 məktəb-

¹³ www.parlament.gov.az

bin təmirinə ciddi ehtiyac var. Bu məsələlərin həlli üçün 2008-2012-ci illəri əhatə edən yeni dövlət proqramının hazırlanması da dövlət başçısının təhsilə milli inkişafda prioritet sahə kimi yanaşdığına bir daha təsdiqləyir. Bu işdə Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri, millət vəkili Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti xüsusi qeyd olunmalıdır. Fondun təşəbbüsü ilə həyata keçirilən, dövlət və özəl qurumların, habelə bəzi vətəndaş cəmiyyəti strukturlarının dəstəklədiyi «Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb» layihəsi çərçivəsində təkcə 2005-ci ildə Azərbaycanın müxtəlif regionlarında 132 məktəb binası inşa olunaraq lazımı avadanlıqlarla təchiz edilmişdir. Keçmiş ittifaqın iqtisadi cəhətdən ən qüdrətli dövründə belə Azərbaycanda bir ildə bu qədər məktəb tikilməmişdir. Sovet dövrünün rekordu ildə 110 məktəb olmuş, bunların da əksəriyyəti şəhərlərdə tikilmişdir. Fəqət, Heydər Əliyev Fondu bu göstəriciyə nail olmaqla sübut etdi ki, yüksək əzm və iradə, ən əsası, vətənpərvərlik milli inkişafda son dərəcə vacib amildir.

Təhsilin səviyyəsini müasir standartlara uyğunlaşdırmaq, ali və orta məktəblərdə tədrisin keyfiyyətinin monitorinqini həyata keçirmək, təhsil sahəsində mövcud problemləri vaxtaşırı təhlil edərək, müvafiq tədbirlərin görülməsinə nail olmaq məqsədi ilə dövlət başçısı hələ 30 may 2005-ci il tarixdə «Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında təhsil üzrə xüsusi komissiyanın yaradılması haqqında» sərəncam imzalamışdır. Komissiya təhsilin strateji inkişaf istiqamətləri ilə bağlı təkliflər verir, fundamental islahatların həyata keçirilməsi mexanizmlərini irəli sürür. Dövlət başçısının digər bir fərmanı ilə Azərbaycanda «Bilik günü» təsis edilmiş, təhsil müəssisələrində iş rejimi tənzimlənmişdir. Eyni zamanda, fərmanda ölkəmizin təhsil müəssisələrində təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edən sərəncam fəaliyyət sisteminin qurulması ilə əlaqədar bir sıra tədbirlərin görülməsi də nəzərdə tutulmuşdur.

Bu sahəyə göstərilən diqqət və qayğının ildən-ilə artması, şübhəsiz, respublikamızın genişlənən maliyyə imkanları ilə bağlıdır. Bu dinamik artım tempi təhsil sahəsində məhz maliyyə çatışmazlığı üzündən illərdən bəri yığılıb qalmış bir sıra problemlərin hazırkı mərhələdə həlli məsələsini aktuallaşdırır. Statistika göstərir ki, 2004-cü ilin dövlət büdcəsinin cəmi 19 faizi təhsil üçün nəzərdə tutulmuşdusa, 2007-ci ildə bu rəqəm 52 faizə yüksəlmişdir. Başqa sözlə, son 4 ildə təhsilə ayrılan büdcə xərcləri 3,3 dəfə artaraq 2007-ci ildə təxminən 900 milyon manat təşkil etmişdir. Dövlət büdcəsində ən böyük vəsaitin ordudan sonra məhz təhsil üçün ayrılması Prezident İlham Əliyevin bu sahənin milli inkişaf və tərəqqi prosesindəki müstəsna rolunu tamamilə adekvat dəyərləndirməsindən xəbər verir.

Cənab İlham Əliyev pragmatik siyasətçi olaraq Azərbaycan xalqının gələcəyini neft gəlirlərində, təbii sərvətlərin zənginliyində deyil, məhz yüksək elm və təhsildə, müasir biliklərin, informasiya və kompüter texnologiyalarının geniş tətbiqində, insan kapitalının formalaşmasında görür: «Biz istəyirik ki, gənc nəsil bilikli, savadlı olsun, eyni zamanda, vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə alsın. Gələcəkdə həm özlərini təmin etsinlər, cəmiyyətdə özlərinin yerini tutsunlar, eyni zamanda, ölkəmizin ümumi inkişafına öz töhfələrini versinlər. Çünki ölkənin inkişafı təkcə iqtisadi amillərlə ölçülür, iqtisadi amillər də öz növbəsində insanların cəmiyyətə verdiyi töhfədən asılıdır».¹⁴

Ötən müddətdə insan və şəxsiyyət amilinin yüksəlişi istiqamətində atılan mühüm addımlardan biri də informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı olmuşdur. 2004-cü il avqustun 21-də «Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminatı Proqramının (2005-2007-ci illər) təsdiq edilməsi haqqında» fərman imzalayan Prezident İlham Əliyev gənclərin müasir bilikləri və informasiya texnologiyalarını dərinləndirərək mənimsəməsinə elmi-texniki zəmin yaratmışdır. Bu proqram ölkədə yeni informasiya texnologiyalarından istifadə olunmaqla təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edən, dünya təhsil sistemində inteqrasiya imkanı verən vahid təhsil informasiya sistemi yaratmaq və əhalini informasiya cəmiyyətinə hazırlamaq məqsədi daşıyır. Elm müəssisələrinin, məktəblərin kompüterləşdirilməsi, gənc vətəndaşlarımızın virtual dünyaya çıxışının təmin edilməsi, onların informasiya texnologiyaları ilə işləmək vərdislərinə yiyələnmələri üçün atılan məqsədyönlü addımlar Azərbaycanca həm də insan kapitalının inkişafı baxımından böyük əhəmiyyət daşıyır.

Azərbaycan Prezidentinin 4 sentyabr 2007-ci il tarixli «Ən yaxşı ümumtəhsil məktəbi və ən yaxşı müəllim mükafatlarının təsis edilməsi haqqında» Sərəncamı da təhsil işçilərinin əməyinə verilən yüksək qiymətin təzahürü sayıla bilər. Belə bir sərəncamın imzalanması gənc nəsə fundamental biliklərin əsaslarını yeni üsullarla aşılayan, Azərbaycan dili, ədəbiyyatı və tarixinin, xarici dillərin tədrisində nailiyyətlər qazanan, informasiya texnologiyalarının mənimsənilməsi, şagirdlərin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsi işində yüksək nəticələr əldə edən ümumtəhsil məktəblərinin və müəllimlərin fəaliyyətini qiymətləndirmək məqsədi daşıyır. Sərəncama əsasən, müasir təlim texnologiyaları və üsulları üzrə kompleks tədbirlər (innovativ təhsil

¹⁴ www.president.az

proqramlarını) həyata keçirən, keyfiyyət göstəriciləri ilə fərqlənən ümumtəhsil məktəbləri üçün 2007-2008-ci tədris ilindən başlayaraq hər il bir dəfə olmaqla müsabiqə əsasında 50 ən yaxşı ümumtəhsil məktəbinin hərəsinə innovativ təhsil üsullarının inkişaf etdirilməsi üçün 10 min manat və 100 ən yaxşı müəllimin hər birinə 5 min manat məbləğində birdəfəlik mükafat təsis olunacaq.

Azərbaycan Prezidentinin 19 oktyabr 2006-cı il tarixli «Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsil almasına dair Dövlət Proqramı haqqında» sərəncamı isə bu sahədə həyata keçirilən dövlət siyasətində ardıcılığın və sistemliliyin təmin olunması baxımından təqdirəlayiqdir. Bu sərəncam əsasında «2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı» hazırlanaraq Azərbaycan Prezidentinin 16 aprel 2007-ci il tarixli sərəncamı ilə təsdiq olunmuşdur. Dövlət başçısının 5 sentyabr 2007-ci il tarixli «2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı»nın 2007-2008-ci tədris ilində maliyyələşdirilməsi haqqında» Sərəncamına əsasən, 2007-2008-ci tədris ilində Azərbaycan gənclərinin Amerika Birləşmiş Ştatları, Almaniyaya, Cənubi Koreya, Fransa, İngiltərə, İspaniya, Rusiya, Türkiyə və digər ölkələrdə təhsil almalarını təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının 2007-ci il dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondundan Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyinə xüsusi vəsait ayrılmışdır.

Ötən 4 ildə təhsillə yanaşı, Azərbaycan elminin inkişafı da dövlət başçısının diqqət mərkəzində olmuşdur. Müqəddəs elm ocağı olan Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 60 illik yubileyi ilə əlaqədar dövlət başçısının 2005-ci ilin dekabrında xüsusi sərəncamlar imzalaması və görkəmli elm xadimlərini yüksək dövlət mükafatları ilə təltif etməsi, bir sıra alimlərə elmi adların və Prezident təqaüdünün verilməsi də cənab İlham Əliyevin bu sahədə yüksək qayğısını əyani surətdə əks etdirir. Akademiyanın 60 illik yubiley mərasimində çıxış edən dövlət başçısı ulu öndər Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu mütərəqqi ənənələrə sadıq qalacağını bir daha bəyan etmişdir: «Elmlər Akademiyasının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi işində əlavə addımlar atılacaqdır. Biz gərək bu maddi-texniki bazanı möhkəmləndirək. Akademiyanın nəzdində fəaliyyət göstərən institutlara daha böyük həcmdə kömək göstərək. Əlbəttə, akademiya sistemində çalışan insanların məaşları, əmək haqları qaldırılmalıdır və biz bunu edəcəyik».¹⁵

¹⁵ www.president.az

Azərbaycan Prezidentinin «Alimlik dərəcələrinə görə vəzifə maaşlarına əlavələrin artırılması haqqında» 19 aprel 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə elm sahəsində çalışan insanların zəhmətindən dövlət tərəfindən yüksək qiymətləndirildiyini bir daha nümayiş etdirmişdir.

Azərbaycan Prezidentinin 2005-ci ilin sentyabr ayında imzaladığı digər sərəncamla tələbə və aspirantların təqaüdü təxminən 10 dəfə artırılmışdır. Ötən müddətdə həmçinin təhsil işçilərinin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması tədbirləri ölkə başçısının diqqət mərkəzində olmuş, müvafiq sərəncamlarla onların məvəcibləri nəzərəcarpacaq dərəcədə artırılmışdır.

Dövlət başçısının 23 yanvar 2007-ci il tarixdə imzaladığı sərəncamla AMEA sistemində çalışan vətəndaşların məvəcibləri 50 faiz qaldırılmış, eləcə də fevral ayının 1-dən aspirantların təqaüdündə əsaslı artım baş vermişdir. Cənab İlham Əliyevin 18 aprel 2007-ci il tarixdə imzaladığı daha bir sərəncamla AMEA-nın həqiqi üzvlərinin aylıq rütbə maaşı 1000 manat, müxbir üzvlərin aylıq rütbə maaşları isə 700 manat məbləğində müəyyənləşdirilmişdir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin neftdən əldə olunan vəsaitlərin böyük qisminin insan kapitalına yönəldilməsini təmin etmək istiqamətində yeritdiyi məqsədyönlü strategiya inkişaf etmiş bir sıra dövlətlərin təcrübəsində özünü tam doğrultmuşdur. Dövlət başçısı məhz bu reallığı əsas götürərək daim vurğulayır ki, xalqımızın gələcək inkişafı təbii sərvətlərlə deyil, məhz intellektual inkişaf ilə bağlıdır və elmə qoyulan sərmayə xalqın intellektual sabahına xidmət edir. Ölkədə həyata keçirilən yeni neft strategiyasının, sosial-iqtisadi islahatların uğurları davamlı və tarazlı inkişaf baxımından zəruri olan zəngin intellektual resursların formalaşmasına, insan kapitalının formalaşmasına xidmət etməlidir. «İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə nəzər salsaq görərik ki, onlarda uğurun əsas səbəbi neft-qaz deyil, bilikdir, savaddır, müasirlikdir. Bizdə isə həm bu, olmalıdır, həm də əlbəttə ki, təbii ehtiyatlar da var. Bu amillərin sintezi Azərbaycanı çox qabaqcıl, müasir ölkəyə çevirəcəkdir»¹⁶ - deyən dövlət başçısının müəyyənləşdirdiyi sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasının mahiyyətində dayanıqlı və sabit inkişaf edən iqtisadi sistemin formalaşdırılması məqsədi dayanır. Bu siyasət neftdən asılılığı azaltmaqla ölkədəki dinamik iqtisadi inkişaf tempini sabit saxlamağa imkan verən fundamental əsasların yaradılmasını nəzərdə tutur.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 10 aprel 2008-ci il tarixli «Azərbaycan elmində islahatların aparılması ilə bağlı Dövlət Komissiyasının yara-

¹⁶ Azerbaijan.news.az

dılması haqqında» Sərəncamı da məhz bu zərurətlə şərtlənir. Sərəncamda 2009-2015-ci illər üzrə elm sahəsində aparılacaq islahatların, habelə elmin inkişaf strategiyasının konkret program modelində hazırlanması üçün hökumət və elm adamlarından ibarət dövlət komissiyasının yaradılması da tədqiqatçıdır. Sərəncamda elm sahəsindəki uğurlarla yanaşı, bəzi problematik məsələlərə də toxunulur və vurğulanır ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini qazandıqdan sonra elmdə islahatların gerçəkləşdirilməsi üçün əlverişli şərait yaranmasına baxmayaraq, elmin ümumi vəziyyəti təhlil edilməmiş və onun ölkənin müasir tələblərinə uyğun istiqamətləri müəyyən olunmamışdır. Bu səbəbdən də keçən müddət ərzində aparılan elmi tədqiqatlar səviyyə etibarilə respublikanın davamlı yüksəlməkdə olan inkişaf tempindən geri qalır. Humanitar və ictimai elmlər sahəsində nailiyyətlər əldə edilsə də, sovet ideologiyasının təsiri və təzyiqlər ucbatından tariximizin bir sıra məqamları təhrif olunmuş, bəzi dövrləri isə tədqiqatdan kənar qalmışdır.¹⁷

Hazırda Azərbaycan elmi araşdırmalar ali təhsil müəssisələrində və 80-dən artıq elmi tədqiqat institutunda 30 minə yaxın elmi işçi tərəfindən həyata keçirilir. Həmin tədqiqat institutlarının bir qismi elmi araşdırmalar aparmır və daha çox təbəcciliyində olduğu qurumların tapşırıqlarını yerinə yetirir. Eyni zamanda, istər sahə institutlarında, istərsə də akademik qurumlarda elə şöbə, mərkəz və laboratoriyalar mövcuddur ki, onların illərdən bəri köhnəlmiş qayda və metodlarla davam etdirdikləri tədqiqatlar yeni dövrün standartlarına cavab vermir. Müasir elmin tələbləri ilə ayaqlaşmaq iqtidarında olan kollektivlər isə maddi-texniki bazanın zəifliyi və maliyyə çatışmazlığı səbəbindən öz elmi layihələrini gerçəkləşdirməkdə çətinliklərlə üzləşirlər. Ayır-ayrı alimlərimizin dünyanı aparıcı elm mərkəzləri ilə işgüzar əlaqələr qurmaları və mötəbər konfranslarda iştirak etmələri də nəticə baxımından elmin inkişafına gözələnən təsiri göstərmir.

Mövcud vəziyyət ölkənin inkişafının üstün istiqamətlərindən olan elm sahəsində ən qısa zamanda islahatların aparılması və bununla əlaqədar bir çox vəzifələrin təxirə salınmadan sürətlə öz həllini tapması zərurətini meydana çıxarmışdır. Bütün bunlarla yanaşı, sərəncamda Azərbaycan Respublikasında elmi qurumların strukturunun müəyyənləşdirilməsi, tədqiqatların müasir standartlar səviyyəsində aparılması və maliyyələşdirilməsi, ölkənin elmi kadr potensialının artırılması və onun sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, bütövlükdə elmin inkişafı üzrə milli strategiyanın həyata keçirilməsi, Azərbaycan elminin beynəlxalq elm məkanına inteqrasiyasının təmin olunması məsələləri əksini tapmışdır.

¹⁷ Yenə orada

Sərəncamla yaradılmış 16 nəfərlik dövlət komissiyası 6 ay müddətində Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyanı və həmin strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramının layihəsini hazırlayıb təsdiq olunmaq üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etməlidir.

Belə bir müthüm sərəncamın imzalanması bir daha göstərir ki, ümummilli lider Heydər Əliyevin işləyib hazırladığı strategiya əsasında Azərbaycanın müstəqil, milli ənənələrə və ümumbəşəri dəyərlərə, dünya standartlarına cavab verən elmi potensialının formalaşdırılması istiqamətində həyata keçirilən siyasət bu gün də əzmlə davam etdirilir. Bu gün ölkə həyatının ən müxtəlif sahələrində olduğu kimi, elmi-intellektual sahənin də keyfiyyətə yeni mərhələdə inkişafı üçün real imkanlar mövcuddur. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev ölkənin artan maddi imkanlarını, ilk növbədə, insan kapitalının formalaşdırılması məqsədinə yönəldilməsini vacib sayır. Bu prosesin ağırlığını və məsuliyyətini daha aydın dərk edən Azərbaycanın təhsil və elmi ictimaiyyəti də dövlət başçısının dəyərli tövsiyə və qərarlarından irəli gələn vəzifələrin icrasında fəal iştirak etmək əzmindədir. Buna bizi səvq edən Heydər Əliyevin qoyduğu təməl, həyata keçirdiyi siyasi kurs, onun nurlu, işıqlı ideyalarıdır.

QAFQAZ UNIVERSİTETİ ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN ÇOXSAYLI ƏSƏRLƏRİNDƏN BİRİDİR

Prof. Dr. Ahmet SANIÇ

Qafqaz Universitetinin rektoru
Bakı / AZƏRBAYCAN

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

İlk öncə sizin hamınızı sadəcə Azərbaycanın deyil, ümumiyyətlə Türk dünyasının bu əlamətdar ümumxalq bayramı - Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin anadan olmasının 85 illik yubileyi münasibətilə səmimi qəlbədən təbrik edirəm. Sonra isə Qafqaz Universitetinin çoxsaylı professor-müəllim və tələbə heyəti, həmçinin Universitet rektorluğu adından hamılıqla xoş gəlməmişiniz deyirəm. Qafqaz Universitetinin kollektivi belə xoş və böyük bayrama həsr olunmuş ümumrespublika tədbirinin-burada keçirilməsindən qürur hissi keçirir. Çünki bu mötəbər toplantının Qafqaz Universitetində keçirilməsi bizə az da olsa, vəfa borcumuzu yerinə yetirmə imkanı verir. Heç zaman unutmmaq olmaz ki, Qafqaz Universitetinin fəaliyyəti ulu öndərin xeyir-duası ilə mümkün olmuşdur. Universitet şəhərciyinin salınması üçün bu gün gördüyümüz bu torpaq sahəsinin ayrılması da Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin tapşırığı sayəsində mümkün olmuşdur. Bir sözlə, Qafqaz Universiteti də Müasir Azərbaycan Dövlətinin banisi və qurucusu Heydər Əliyevin çoxsaylı əsərlərindən biridir.

Tarixi inkişaf seyri içində qadınların və kişilərin cəmiyyətdəki statusu, onların vəzifələri hər zaman filosofların, elm xadimlərinin maraq mövzusu olmuşdur. Xüsusilə, son üç əsrdə bu mövzu çox aktuallaşmış, qadınların cəmiyyətdə statusu, bərabər haqlara sahib olması və onların bilik və qabiliyyətlərinin inkişafı əsas mövzulardan birinə çevrilmişdir.

Ancaq günümüzdə istənilən nəticənin əldə edildiyini söyləmək hələ mümkün deyildir. Belə ki, BMT-nin nəşr etdirdiyi hesabatlara görə dünya əhalisinin 52 faizini təşkil edən qadınlar fəal iş gücünün üçdə birinə sahibdirlər. Digər tərəfdən, dünyadakı işlərin üçdə ikisinin qadınlar tərəfindən yerinə yetirilməsinə baxmayaraq, gəlir bölgüsündə onların payı sadəcə onda biri, mülkiyyət bölgüsündə isə yüzdə biri nisbətindədir.

Müxtəlif ölkələrin tarixlərinə nəzər salsaq, əksər ölkələrdə qadınların əzilən və lazımlıca qiymətləndirilməyən varlıqlar olaraq qəbul edildiyini görürük. Türk xalqları isə bu baxımda daha fərqli şəkildə təzahür etmişdir. Türk toplumlarında hüquqi baxımdan kişi və qadın tamamilə bərabər olmuşdur. Təsəvvüfi deyildir ki, tarixdə dövlət başçısı olmuş ilk qadın məhz türk idi. Əcdadlarımız qadına ailə həyatında, həm də ictimai həyatda layiqli yerini vermiş, onların yüksəlməsinin qarşısını almamışdılar. Hələ qədim tariximiz igid və şücaətli qadın dövlət xadimləri ilə, elm xadimləri ilə, şairlərlə zəngindir. Məsələn Tomris, Sara xatun, Nəvəvan kimi qəhrəman qadınlarımız, Məhsəti Gəncəvi kimi maarifpərvər qadınlar hər zaman Azərbaycanı layiqlə təmsil etmişlər. Son əsrlərə gəldikdə isə Şərqdə ilk qadın gimnaziyası Azərbaycanda açıldığı kimi, qadınlara ilk səsvermə haqqı da məhz Azərbaycanda təmin edilmişdir. Fransız yazıçı Aleksandr Düma 1858-ci ildə Qafqaz səyahəti əsnasında Qarabağ hökmdarı Mehdiqulu Xanın qızı Nəvəvanın ailəsində qonaq olmuş və Azərbaycanda xanımlara verilən dəyərin bilavasitə şahidi olmuşdur. Ümumiyyətlə, Azərbaycan qadınlarının intellektual potensialına görə fəxr edə bilər. Yaxın tariximizdə hər bir sahədə həyatın müxtəlif sahələrində uğurlar qazanmış qadınlar olmuşdur.

Hələ 1918-ci ildə Azərbaycanda qadınlara seçmə və seçilmə haqqı verilmişdir. Halbuki Almaniya, İsveç və Çexoslovakiya bu haqqı Azərbaycandan sonra 1919-cu ildə, İspaniya 1931-ci ildə, Türkiyə 1934-cü ildə tanımışdır. Hətta İsveçrənin bəzi kantonlarında bu haqq 1971-ci ildə tanınmışdır.

Şübhə yoxdur ki, cəmiyyətdə insanlar arasındakı münasibətlərin tənzimlənməsi kişilər və qadınlar üçün bərabər haqlar, məsuliyyətlər və imkanların yaradılması deməkdir. İnsan haqları Bəyannaməsinin 21-ci maddəsi qadının ölkənin ictimai və siyasi sahələrində idarəetmə prosesində iştirakını nəzərdə tutur. Bu isə passiv bir seçmə hüququndan daha çox, qadın və kişinin bərabər şəkildə idarəetmədə iştirakı mənasına gəlir. Ancaq günümüzdə parlamentlərdə mandat sayına baxdıqımızda kişilərin sahib olduqları 86%-nin müqabilində qadınların ancaq 14%-lik bir nisbətə təmsil olunduqlarını görmək mümkündür.

Demokratik cəmiyyətin əsaslarından biri olan qadın-kişi bərabərliyinin təmin edilməsi üçün uzun və zəhmətli yolda bütün türk dünyasının iştirakı, milli lider Heydər Əliyevin siyasəti ilə Azərbaycan böyük məsafələri qət etmişdir. "Bizim ən böyük amalımız qadınlarımızı azad, xoşbəxt, fəal və nikbin, uşaqlarımızı sağlam, gümrah, şən və hər cəhətdən təmin olunmuş görməkdən ibarətdir" deyən milli liderimiz Heydər Əliyev 1969-cu ildə

Respublikamıza ilk dəfə rəhbər təyin edildiyi vaxtdan etibarən fəaliyyətinin hər dövründə qadın haqları və onların problemlərinin həlli yollarını daima diqqət mərkəzində saxlamışdır. Bu dövrdən etibarən qadınlar bilik və bacarıqlarına əsasən nazir və nazir müavینləri, universitet rektorları, rayon katibləri və digər yüksək vəzifələrə təyin olunmuş, əmək və ictimai fəaliyyətlərinə görə müxtəlif orden və medallarla təltif edilmişlər.

Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətinin quruculuğunda da ilk günlərdən fəaliyyətini bu istiqamətdə davam etdirdi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1995-ci ildə verdiyi fərmana əsasən ölkəmizin BMT-nin "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkililiyin bütün formalarının ləğv olunmasına haqqında" Konvensiyasına qoşulması ilə bu sahədə dövlət siyasətinin prioritet istiqaməti müəyyənləşdi. 26 iyun 1997-ci il fərmanından sonra isə qadınların dövlət işlərinin idarə olunmasına iştirak hüququ təminat altına alındı. 1998-ci ildə Ümummilli Liderin "Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında" imzaladığı fərman və "Qadın problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması" ölkənin siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni həyatında Azərbaycan qadınının rolunu artırmaq üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb etdi. Həmçinin 2000-ci ildə imzalanan "Azərbaycan Respublikasında Dövlət Qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" fərman dövlət siyasətini müəyyənləşdirən və gələcək nəsillər üçün qoymuş olduğu əvəzolunmaz sənədlərdən biridir.

Heydər Əliyevin qadınlara baxışı onun ailə həyatında, həyat yoldaşının təmsalında da açıq aşkar təzahür edir. Onun həyat yoldaşı görkəmli oftalmoloq Zərifə xanım Əliyevə görkəmli elm xadimi olmaqla yanaşı qayğıkeş və səfəqətli ana, eyni zamanda güclü iradəyə sahib ömür-gün yoldaşı olmuşdur.

Ümummilli liderin məktəbinin layiqli varisi hörmətli prezidentimiz cənab İlham Əliyev də bu siyasəti tam mənasında davam etdirir. Eyni zamanda millət vəkili, YUNESCO-nun və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevə özünün ictimai fəaliyyətləri ilə gənc nəsillərə örnəkdir.

Ulu Öndərin təhsil sahəsində göstərmiş olduğu fəaliyyətlər də hamımıza yaxşı məlumdur. Bu baxımdan, Azərbaycanın ən qabaqcıl ali təhsil müəssisələrindən biri olan Qafqaz Universiteti o müdrik insanın qayğısı ilə güclənmişdir. Biz də Ümummilli Liderin göstərmiş olduğu etimada sədəqətimizi nümayiş etdirərək Azərbaycanın parlaq gələcəyi olan gənclərimizin müasir elm və biliklərə yiyələnməsi üçün çalışırıq. Universitetimizdə təhsil alan tələbələrin təhsil imkanlarının genişlənməsi ilə birlikdə sosial həyatda da yaxından fəaliyyət göstərməsi üçün hər cür şərait təmin edirik. Universiteti-

mizdəki 16 tələbə dərəcəsi və 4 özfəaliyyət kollektivinin hər birində xanım tələbələrimizin olması ilə yanaşı, yalnız xanımlardan ibarət 2 dərəcəmiz mövcuddur. Bu da qızlarımızın həmrəylik göstərərək maraqlı layihələr, tədbirlər təşkil etməsinə imkan yaradır. Buna bir misal olaraq qeyd etməliyəm ki, təbiətən qayğıkeş olan bu qızlarımız il ərzində hazırlamış olduqları gözəl əl işləri məhsullarından gələn gəlirləri 8 Mart Beynəlxalq Qadınlar günü ərzində imkansız və ehtiyac içində olan ailələrə və uşaqlarına təqdim edirlər. Təhsil sahəsində də qızlarımız özlərini təsdiq edirlər. Bölmə birincisi olan tələbələrimizin 48 %-ni qız tələbələrimiz təşkil edir. Eyni zamanda Prezident təqaüdcüsü və 600 baldan yuxarı bal toplayan qızlarımız da təhsillərini uğurla davam etdirirlər.

Universitetimizdə təhsil alan xanım qızlarımızın 65%-i pedaqoji fakültədə təhsil alır. Bu göstərici BMT-nin "İntellekt əsri" adlandırıldığı XXI əsrdə təhsil sahəsində aparıcı qüvvənin qadın müəllimlər olduğunu söyləməyə əsas verir. Qadın müəllimlərimiz texnoloji inkişaf nəticəsində insani duyğulara susamış yeni nəsilləri şəfqət və mehriban hisslərlə tərbiyə edəcəklər. Məzun olan qız tələbələrımız ictimaiyyətdə öz layiqli yerlərini tuturlar. Onlar sadəcə Azərbaycanda deyil, Azərbaycanın hüduqlarından kənar da Vətənimizi layiqincə təmsil edirlər.

Çıxışımın yekununda bildirmək istəyirəm ki, bu gün Azərbaycan qadını ziyalıların, dövlət xadimlərinin, siyasətçilərin, təhsil, elm, mədəniyyət işçilərinin, həkimlərin arasında öz uğurlu yolunu tutmuşdur və inamla bu yolu davam etdirməkdədir. Amma bütün bunlarla birlikdə qadınlarımızı analıq və tərbiyəçilik vəzifələrini də ön planda tutaraq bu məsuliyyətin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlirlər. Qadınlarımızın gələcək nailiyyətləri üçün universitetimizin özünəməxsus tarixi vəzifəsinin öhdəsindən gəlməsində, ölkə rəhbərliyinin daimi diqqət və qayğısını hiss edir və bu yolda əlimizdən gələni edəcəyimizə inanıram. Ən sonda dahi şairimiz Hüseyn Cavidin "Qadın yüksəlsə yüksələr bəşər" misraları ilə bir daha konfrans iştirakçılarına təşəkkürlərini bildirir və konfransın işinə uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV AZƏRBAYCAN QADININI LAYİQİNCƏ DƏYƏRLƏNDİRƏ BİLİRDİ

Bahar MURADOVA

Millət vəkili, Azərbaycan Respublikası

Milli Məclisi sədrinin müavini

Bakı / AZƏRBAYCAN

Hörmətli konfrans iştirakçıları, hörmətli millət vəkilləri, Hicran xanım, hörmətli müəllimlər və əziz tələbələr. Mən sizi bu gözəl tədbirdə ürəkdən salamlayıram, hər birinizə öz sahənizdə yaradıcılıq uğurları və Azərbaycanımızın inkişafı naminə fəaliyyətinizdə yeni-yeni nailiyyətlər arzulayıram.

Bu günlər respublikanın hər yerində Azərbaycanın Ümummilli Lideri, bizim hər birimizin qəlbini ən dərin guşasında öz yerini tutan milli liderimiz Heydər Əliyevin və onun həyat yoldaşı, Azərbaycan qadınlarının simvoluna çevrilmiş Zərifə xanımın xatirə günləri keçirilir. Bu tədbirlər əsnasında biz bir daha Zərifə xanımla birgə keçdiyimiz yola nəzər salarkən müstəqil Azərbaycan dövləti, Azərbaycanın inkişafı, bu günü və sabahı üçün bu böyük şəxsiyyətlərin nə kimi müstəsna bir tarixi rol oynadıqlarının, hansı işləri gördüklərinin, nə kimi xidmətlər göstərdiklərinin şahidi oluruq.

Biz çox zaman belə bir ifadəni işlədirik ki, zaman qarşısında hər şey gücsüzdür. Amma elə şəxsiyyətlər vardır ki, onlar bu zaman içərisində dünyaya gəlir, yetişir, zamanın fəvqinə yüksəlir və zamanın təsirindən kənar əbədi yaşamaq hüququ əldə edirlər. Azərbaycanın Ümummilli Lideri Heydər Əliyev də məhz bu qəbil müstəsna şəxsiyyətlərdəndir. O, zamanın zərurətində yetişdirdiyi tarixi bir şəxsiyyətdir və zamanın fəvqinə qalxmağı, onu qabaqlamağı, ondan irəlidə getməyi bacaran fenomenal bir şəxsiyyətdir. Bu böyük şəxsiyyətin ölümündən beş ilə yaxın bir müddət keçməsinə baxmayaraq, o, bizim hər birimizin qəlbində, hər birimizin fikirlərində, arzusunda, istəklərində, hər birimizin fəaliyyətində özünü göstərir və yaşamağa davam edir. Bütün Azərbaycanda və həyatın hər sahəsində öz varlığını büruzə verir. Çünki millətin və xalqın yaddaşına əbədiyyətin həkk olunmuş böyük şəxsiyyətlərin adı qarşısında zaman da gücsüz qalır. O mənada, mən Heydər Əliyevi bütün zamanların fəvqündə dayanan əvəzolunmaz bir şəxsiyyət hesab edirəm. Bu şəxsiyyətlə eyni zamanda yaşadığım,

onunla eyni vəzifələrin yerinə yetirilməsində iştirak etdiyim üçün özümü son dərəcə xoşbəxt sayır və bu gün də çox böyük fəxarət və şərəf hissi ilə bu kürsüdə sizin qarşınızda dayanmışam.

Konfransın əsas mövzusunun Azərbaycan dövlət qadın siyasəti təşkil edir. Əlbəttə, həm burada nümayiş etdirilən filmdə, həm də məndən əvvəlki çıxışlarda Azərbaycanın ötən əsrin əvvəlindən başlayan, daha doğrusu ortalarında daha da sürətlənən inkişafı və bugünkü müstəqil dövlətimizin uğurları barədə kifayət qədər geniş danışıldı. Təbii ki, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin bu uğurların əldə olunmasının təşkilatçısı, ilhamvericisi, bu uğurların qazanılması üçün görülən işlərə istiqamət verən, öndərlik edən bir şəxsiyyət olması ayrı-ayrı sahələr üzrə tutarlı dəlillərlə nəzərə çatdırıldı. Mən isə qadın və siyasət haqqında bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Şübhə yoxdur ki, Azərbaycanda qadın siyasəti dövlətin yeritdiyi siyasətin içerisində özünəməxsus yer tutur. Başqa sözlə desək, qadın siyasəti vahid siyasətin ayrılmaz tərkib hissəsidir və bu siyasətlə vəhdətdə həyata keçirilir. Çünki qadın problemi xalqın, cəmiyyətin, dövlətin problemi olduğu üçün onu ayrılıqda həll etmək mümkün deyildir. Məhz bu baxımdan, qadın siyasəti də bütövlükdə yeridilən siyasətin tərkib hissəsi olaraq onunla birlikdə, vəhdətdə götürülməlidir. Məlum olduğu kimi, bu haqqıqət Heydər Əliyev tərəfindən daha çox dərk olunan, daha çox fəaliyyətdə əldə rəhbər tutulan bir prinsip idi. Azərbaycanda qadınlar və onların qazandıqları çoxsaylı uğurlar haqqında Universitetin rektoru Əhməd müəllim də olduqca gözəl danışdı. Mən sizi inandırım ki, əgər istəsəydim, bu qədər ardıcıl və xronologiyaya uyğun şəkkildə danışa bilməzdim. Mən çox təşəkkür edirəm ki, siz Azərbaycanda qadın hərəkatını, onun tarixini və bu hərəkatın ən müxtəlif mərhələlərində əldə olunan uğurları çox gözəl qeyd etdiniz. Düşünürəm ki, bu təhsil ocağında gənclərə aşılana dəyərlər içerisində bu amil də özünəməxsus bir yer tutur və Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərləri ruhunda böyüyən gənc nəslin gələcəkdə həm ölkəsinə, həm xalqına və dövlətinə, həm də Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərinə layiq insanlar və şəxsiyyətlər kimi yetişməsində çox böyük rol oynayır. Ona görə mən Qafqaz Universitetinin gördüyü bütün işləri yüksək dəyərləndirərək eyni zamanda məhz milli-mənəvi dəyərlərimizə, soy kökümüza, mədəniyyətimizə, tariximizə məhəbbət ruhu aşıladığını görə sizlərə öz təşəkkürümü, minnətdarlığımı çatdırıram.

Şübhə yoxdur ki, qadın siyasəti, qadın və siyasət məfhumu son dərəcə çətin bir məsələdir. Əksər hallarda biz bunu söyləyirik ki, qadın və siyasət çox nadir halda bir-biri ilə yola gedə bilər. Amma fakt olaraq bugünkü nəticələr bunun tam əksini göstərir və mən başqa misallara müraciət etmədən

yalnız Heydər Əliyevin təmsalında bunu söyləyə bilərəm. Məhz Heydər Əliyev "Azərbaycanda qadın siyasətlə məşğul ola bilər və olmalıdır" fikrini irəli sürməklə kifayətlənmirdi və bir dövlət rəhbəri kimi bu fikrin həyata keçirilməsi, bütün qadınlara şamil edilməsi üçün lazımı şərait yaradırdı. Belə ki, Ümummilli Liderin bu fikrinin təcəssümünü ilk növbədə öz ailəsinə, öz evinə münasibətdə görmək olardı. Bilavasitə Zərifə xanımın təmsalında Azərbaycan qadınının əldə etdiyi uğurların şahidi olmaq mümkün idi. Onun şəxsi örnəyində fəal qadın necə olmalıdır, o ailəsi ilə bağlı hansı addımları atmalıdır, dövləti və məşğul olduğu peşəsi ilə bağlı hansı mövqeyi tutmalıdır nümunəsini görürük. Bu, onun ailəsində, onun qızının fəaliyyətində, həyat yoldaşının fəaliyyətində, bu gün isə o ailədə birinci xanım statusunda çıxış edən Mehriban xanımın fəaliyyətində özünü göstərir və bu barədə də kifayət qədər geniş danışıldı. Mən hesab edirəm ki, bu ailənin özünün ənənələri, bir ailə olaraq yaşaması və onun göstərdiyi nümunə eyni zamanda bu ailənin hər bir üzvünün bir Azərbaycan vətəndaşı kimi, məsul bir vəzifə daşıyan şəxsiyyət kimi, azərbaycanlı kimi necə fəaliyyət göstərməsinin özü gözəl bir nümunədir. Bilavasitə bu şəxsi nümunənin özünü təkrarlamağa çalışmaq kifayət edər ki, Azərbaycanda kişi və qadın bərabərliyi, gender bərabərliyi təmin olunsun. Doğrudur, bu gün bizim konstitusiyamızda qadınlara verilən hüquqları sadalaya bilər və konstitusiyaya əsasən qəbul etdiyimiz qanunlarda, normativ aktlarda qadınlara verilən bərabərliyi təmin etmək, bərabər imkanlara malik olmaq hüququnu həyata keçirmək üçün hansı imkanların mövcud olduğundan bəhs edə bilərik. Əlbəttə, əsas qanunumuzda təsbit olunan bu hüquqlar təqdirəlayiq hal hesab olunmaqla bərabər, onların həyatda, reallıqda yerinə yetirilməsi də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Məhz bu haqqıqəti hər kəsdən daha artıq dərk edən müdrik dövlət rəhbəri Heydər Əliyev onun Azərbaycanın ictimai-siyasət həyatında özünə yer tapması üçün hamıdan daha artıq səy göstərir və çalışırdı.

Təsədüfi deyildir ki, bu gün burada əyləşən qadınlara əksəriyyəti, hətta demək olar ki, hamısı cənab Heydər Əliyevin şəxsi diqqətini, qayğısını görmüş və onun qayğısı nəticəsində formalaşmış, hal-hazırda Azərbaycan siyasətinə, Azərbaycan iqtisadiyyatına, Azərbaycanın ictimai həyatına qatılan və cəmiyyətdə öz layiqli yerlərini tutan qadınlardır.

Burada Tomrisin adı çəkildi, burada Sara xatunun adı çəkildi. Doğrudur, bəzən bizə elə gəlir ki, Tomris zamanı, Sara xatun zamanı artıq keçmişdə qalmışdır. Lakin unutmayaq ki, hər zamanın öz Tomrisi, hər zamanın öz Sara xatunu olmalıdır. Qoy, burada qeyd edilən 86 və 14 faiz ifadəsi heç də pafoslu səslənməsin, çünki mən sizi əmin edirəm ki, onların arasında bəra-

bərlək işarəsi qoymaq olar. Bəli, 14 faiz qadın 86 faiz kişiyə bərabər yükü daşımağa, eyni məsuliyyəti öhdəsinə götürməyə qadirdir və bunu da bilavasitə öz əməyində göstərir.

Bu gün burada bizim çox hörmətli hakim, millət vəkili, nazir, nazir müavini xanımlarımız, elm və təhsil sahəsində uğur qazanmış alimlərimiz, həkimlərimiz ayləşmişdirlər-bütün bunlar hamısı bu gənc nəsil üçün əvəzolunmaz məktəbdir. Sizin çox gözəl imkanlarınızın olması, təhsil aldığınız müəssisənin rəhbərliyinin sizə bu xanımların olması, onlarla ünsiyyətdə olmaq, onları dinləmək, onların geyimlərinə, davranışlarına, danışmaq tərzinə baxmanız üçün şərait yaratması faktı örnək təşkil etməsi baxımından son dərəcə təqdirəlayiqdir.

Mən özümü belə təkmil bir məktəb yaratmış şəxslərdən hesab etmirəm, çünki öz qüsurlarımı hamıdan yaxşı bilirəm və təbii ki, özümü daha yaxşı göstərməyə çalışırıq. Elə bu faktın özü, daha doğrusu, gözəl davranışın nümayiş etdirilməsinin çox gözəl bir iş olduğunu qeyd etmək lazımdır. Bunu örnək almağa dəyər və mənə elə gəlir ki, sizin hər biriniz bu görüşdən özünüz üçün mütləq lazımı nəticə çıxaracaqsınız. Ən başlıcası da gələcək fəaliyyətinizdə məhz Ümummilli Liderimizin arzu etdiyi kimi Azərbaycanca layiq övladlar olacaqsınız. Təbii ki, Azərbaycan qadınlarının getdikcə daha fəal şəkildə ictimai həyata inteqrasiya etməsi, daha çox öz potensialını cəmiyyətin problemlərinin həllinə yönəltməsi işinə öz təhffələrini verəcəksiniz. Mən buna ürəkdən inanıram və bunu arzu edirəm.

Burada qadınlar qurultayından da söhbət düşdü. Mən adətən bu qəbil tədbirlərdə çalışıram ki, Heydər Əliyev haqqında bir ölkə rəhbəri, bir siyasətçi kimi danışmaqla yanaşı, həm də bir insan kimi onun üstün məziyyətlərindən bəhs edim. Çünki tale elə gətirib ki, mənə bu böyük insanla tez-tez görüşmək, ünsiyyətdə olmaq, birgə işləmək xoşbəxtliyi nəşib olmuşdur. Mənim şəxsi qənaətimə görə, qadın və siyasət deyərək ilk növbədə qadının siyasətdə təmsil olunması və bir siyasətçi kimi fəaliyyət göstərməsi imkanını yalnız müstəqillik əldə etdikdən sonra əldə etmişik. Bu danılmaz bir faktıdır və bu imkanın da reallaşmasını yenə Ümummilli Lider Heydər Əliyev həyata keçirmişdir.

Hələ 90-cı illərin əvvəlləri idi. Yeni Azərbaycan Partiyası yenidən yaranmışdı və onun sıralarında qadınlar say baxımından bir o qədər də çox deyildilər. Mən də bir gənc qız kimi bu siyasi partiya qoşulmuşdum. Mənə elə gəlirdi ki, görülən və işlərin, Heydər Əliyevin çoxminli, çoxmilyonlu tərəfdarlarının içərisində mənim fəaliyyətim o qədər də diqqət cəlb etməyə bilər. Əslində, öz varlığını hiss etdirmək üçün xüsusi bir məqsədım də yox idi.

Başqa sözlə desək, heç bir təmənnə güdmədən, sadəcə Azərbaycanın inkişafının yalnız Heydər Əliyevin qaydısından keçdiyini dərk edirdim. O yaşım üçün və bu qaydışın reallaşmasında iştirak etməyi özümə bir vətəndaş borcu bilməmişdim və bu addımı atmışdım. Amma siz baxın ki, cəmiyyəti iki il keçəndən sonra mən Yasamal rayon icra hakimiyyətində mənsəb baxımından çox da böyük sayılmayan bir vəzifədə oturmağım yerdə günlərin birində prezident aparatına dəvət edildim. Mən nə üçün dəvət edildiyimi bilmədən oraya getdim. Oraya gəldiyimdə məlum oldu ki, cənab Heydər Əliyev mənə qəbul edəcəkmış. Təsəvvür edirsinizmi insan üçün bundan həyəcanlı bir xəbər, bundan xoşbəxt bir an ola bilərmi? Mən nə deyəcəyimi, necə davranacağımı bilmirdim. Hətta o kabinetə girəndə mənə elə gəldi ki, qapıdan onun ayləşdiyi kresloya qədər getdiyim yol bir əsrə bərabər oldu. Mən onun baxışlarından duyduğum ki, o, cəmi on-on iki addımı atmaq müddətində mənə necə varamsa, eləcə gördü və tanıdı. Təsəvvür edin ki, həmin gün öndən vəzifəyə təyin olunmaq barədə sərəncam almaq mənim üçün necə unudulmaz bir hadisə idi. Çünki status baxımından çox böyük vəzifə sayılmasa da prezident aparatında təlimatçı vəzifəsinə təyin olunmaq şəraitinə çatmışdım. Halbuki, mövcud qaydalara görə, bu qəbil vəzifələrə təyin olunanları cənab prezident qəbul etmirdi. Bu, sadəcə möhtərəm Prezidentin böyüklüyünün açıq-aydın təzahürü idi. Bu, Yeni Azərbaycan Partiyasına olan münasibətin ifadəsi idi. Yeni Azərbaycan Partiyası sıralarında cəmləşən qadınlara və mənim şəxsimə göstərilən münasibətin təəcəssümü idi. Mən bunu həyatımın ən əhəmiyyətli və unudulmaz bir anı hesab edirəm. Ömrüm boyu yadımdan çıxarmayacağam həmin görüşdə mənim siyasi mövqeyimi, fəaliyyətimi təqdir etdikdən sonra ailə həyatı qurub-qurmadığım barədə də soruşdu. Mən də onda hələ ailə qurmamışdım. Hesab edirdim ki, özümü siyasətə həsr edəcəyəm və ailə mənim üçün yüzüncü planda dayanan bir işdir. O, mənə dedi ki, bunlar çox yaxşıdır, sən gözəl çıxışlar edirsən, gözəl mövqeyin vardır, amma gözəl də ailən olmalıdır. Gözlə ailən olmasa, sənə siyasətinin qiyməti sifirdir. Mən bu böyük şəxsiyyətli qiymətli tövsiyəsinə əməl etdim. Əməl edəndən sonra dərk etdim ki, o, mənə hansı dəyərləri aşılamay istəyirdi.

Məhz ona görə bu gün Azərbaycanda ailə, qadın, uşaq problemləri ilə məşğul olan bir komitə mövcuddur. Bu məsələlər, qadın problemi cəmiyyətdən ayrı yox, ailə ilə birlikdə nəzərə alınır və birlikdə həll edilir. Bu öz-özlüyündə bir ifadədir, amma məsələnin dərinliyinə gedəndə görürsən ki, nə qədər dərin mənalara ehtiva edir. Bu bizim boynumuza Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərini, Azərbaycan adət və adətlərini, ailə dəyərlərini qoruyub saxlamaq, inkişaf etdirmək, gələcək nəsillərə ötürmək vəzifəsinə qoyur. Artıq bu

komitə ona həvalə olunan bu işin öhdəsindən ləyaqətlə gəlir. Son illər komitənin genişlənən fəaliyyəti, ən müxtəlif istiqamətlərdə qadınların problemlərinin cəmiyyət problemi kimi gündəliyə gəlməsi, müzakirəsinin keçirilməsi və konkret nəticələrin əldə olunması faktının özü Ümummilli Liderimizin Azərbaycanda qadın siyasətinin reallaşması istiqamətində arzularının gerçəkləşməsidir. Bu gün bu arzuların gerçəkləşməsi üçün cənab İlham Əliyev lazımı addımlar atır və bu bərdə də çox geniş danışıldı. Mən bu addımların atılması prosesində iştirak edən, bu addımların nəticələrini öz üzərində hiss edən bir insan kimi Azərbaycan qadınlarının daha geniş potensiala və imkanlara malik olduğu qənaətindəyəm. Bilirəm ki, bunun da reallaşması üçün gələcəkdə kifayət qədər imkanlar yaranacaqdır.

Mən Ümummilli Liderin yüksək insani keyfiyyətləri bərdə şəxsi müşahidələrimin bəzilərini sizinlə bölüşmək istərdim. İki min üç yüz nümayəndənin qatıldığı Azərbaycan qadınlarının birinci qurultayına təşrif buyuran Heydər Əliyev bütün günü bizimlə birlikdə orada iştirak etdi. Orada səslənən bütün fikirləri səbirlə, diqqətlə dinləyir və çox gözəl üzünün ifadəsi ilə sevincini, münasibətini ifadə edirdi. Azərbaycan qadınının kimliyi və fəal vətəndaş mövqeyi ilə qürur hissi keçirdiyini bəlli edirdi. Bütün çıxışları böyük bir həyəcanla dinləyirdi və qurultay bitəndə artıq saat on biri keçirdi. Vaxtın gec olmasına baxmayaraq, iki min üç yüz qadının istəyinə əməl edərək hər bir qadınla şəkil çəkdirdi. Bunun özü çox əziyyətli bir iş idi. Bizim hər birimiz istəyirdik ki, onun yanında dayanacaq, hər kəs istəyirdi ki, ona yaxın məsafədə dursun və bunu həyatının ən gözəl bir anı sayırdı. Son qadının arzusu yerinə yetənə qədər o, bizimlə şəkil çəkdirirdi və bu qadınların hər birində bu şəkillərin surəti vardır. Bu, bir daha Heydər Əliyev şəxsiyyətinin böyüklüyünə dəlalət edən bir hadisə idi. Bəli, Heydər Əliyev belə bir insan idi. Heydər Əliyev sadəcə “qadınları sevin” demirdi, bilavasitə özü bu sevgini əyani şəkildə nümayiş etdirirdi. Ümummilli Lider sadəcə “qadınlara hörmət edin” deməklə kifayətlənmirdi, özü şəxsən onlara hörmət edirdi. O, sadəcə “qadınlara şərait yaradır” tövsiyəsi vermirdi, ilk növbədə özü onlara şərait yaradırdı. Çox təəssüf ki, bu gün bu nümunəni təkrarlamayan bəzi kişiler vardır. Ancaq zaman keçəcək və hər kəs bu həqiqəti dərk edəcək ki, Heydər Əliyev dediyi kimi yaşayırdı və biz də onun dediyi kimi yaşamaq istəyiriksə, bunu əməlimizdə göstərməliyik. Mən inanıram ki, belə bir gün gələcək və bu gün artıq formalaşmaqdadır.

Mən qısa danışım deyə-deyə, əslində daha geniş danışdım. Çünki Heydər Əliyevdən danışarkən həyəcansız danışmaq mümkün deyildir. Onun şəxsiyyəti haqqında, onun fəaliyyəti haqqında, xüsusən onun qadınlara olan

münasibəti ilə bağlı bir neçə dəqiqə ərzində danışmaq mümkün deyil, çünki bu çox geniş, çoxşaxəli bir fəaliyyətdir.

Mən Heydər Əliyevin bir müdrik fikrini yada salaraq fikrimi tamamlaymaq istəyirəm. O, Azərbaycanın dəyərləri haqqında danışarkən deyirdi: “Azərbaycanın gözəl coğrafi sərvətləri var, gözəl geosiyasi mövqeyi var, Azərbaycanın fəxr edə biləcəyi çoxlu nailiyyətləri var. Bütün bunlar hamısı dəyərlərdir. Azərbaycanın ən ali dəyəri Azərbaycan insanıdır.” Mən də bu gün Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərləri sırasında və gələcək nəsillərə ötürülməli, yaşanmalı, inkişaf etdirilməli dəyərləri sırasında ən ali zirvəyə Heydər Əliyevi qoyuram. Heydər Əliyev Azərbaycanın dəyərləri sırasında ən uca zirvədir. Gəlin bu uca zirvəni qoruyaq, özümüzü bu uca zirvənin bizzdən tələb etdiyi şəkildə aparaq və Azərbaycanımızı inkişaf etdirək.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

XXI ƏSRDƏ AZƏRBAYCAN QADINININ YARADICI POTENSİALI VƏ DÖVLƏTİN İNSAN RESURLARINA YÖNÜMLÜ SİYASƏTİ

Rəbiyyat ASLANOVA

Millət vəkili, Milli Məclisi İnsan Hüquqları Daimi komissiyasının sədri,
fəlsəfə elmləri doktoru, professor

Bakı / AZƏRBAYCAN

"Azərbaycan qadını tarix boyu öz ağı, zəkası və fədakarlığı, mərdliyi və zəhmətkeşliyi, millətinə hədsiz məhəbbəti, gözəlliyi, xalqımızın milli xüsusiyyətlərinə sadıqlığı ilə tanınmışdır. Əsrlər boyu o, üzərinə düşən mis-siyarı şəərəflə daşmışdır. XXI yüzillik Azərbaycan qadınları üçün böyük nailiyyətlər, uğurlar, köklü dəyişikliklər əsri olmuşdur. Ən böyük tarixi uğur isə odur ki, Azərbaycan qadını azadlığa çıxmış, suveren dövlətin vətəndaşı olmuşdur. Bu çox böyük hadisədir."

Heydər Əliyev.

Dilimizdə aforizmə çevrilmiş deyim vardır: Ailə dövlətin əsasıdır. Qadınların ailə institutunda yeri və əhəmiyyətini nəzərə alsaq, onların dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində nə kimi statusa malik olduğu aydınlaşır.

Hamı tərəfindən qəbul edilən həqiqətdir ki, Azərbaycan qadınının həm dövlətin, həm də ölkənin möhkəmləndirilməsi və inkişafında mütəşəkkil qüvvəyə çevrilməsi, XX əsrdə, xüsusilə də ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi zamana təsadüf etmişdir.

Ümumiyyətlə XX əsr yalnız Azərbaycanda deyil, bütün dünyada qadın faktorunun, qadın hərəkatının intensiv yüksəlişi və özünü təsdiq dövrü kimi yadda qalmışdır. Əsrin əvvəllərində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən ümumbəşəri demokratik dəyərlərin qəbul edilməsinə yönəlmiş siyasi fəaliyyət nəticəsində, "İstiqlaliyyət bəyannaməsi"ndə ilk dəfə olaraq qadınların da kişilərlə bərabər hüquqların daşıyıcısı olmaq statusu təsbit edildi.

Paradoksal səslənsə də, tarixi faktıdır ki, dünyada demokratiyanın vətəni sayılan Amerika Birləşmiş Ştatlarında qadınlar seçmək və seçilmək hüququnu, Azərbaycan qadınlarının cəmi bir ay əvvəl əldə etmişdilər (14 iyun,

1919). Bir çox Avropa ölkələrində olduğu kimi Azərbaycan qadını bu hüququ əldə etmək uğrunda yüz illərlə siyasi mübarizə aparmamışdır. 1919-cu il iyulun 21-də Azərbaycan parlamenti onların bu hüquqlarını təmin etmişdir. Bütün müsəlman şərqində ilk demokratik cümhuriyyət olan Azərbaycan, təbii ki, qadınların demokratik cəmiyyətdə yeri və roluna da çox həssaslıqla yanaşmaqda birinci olmuşdur.

Azərbaycan qadını öz tərəqqisi və dövlətçilik işinə dəstəyi yönündə ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə yüz illərə bərabər yüksəliş mərhələsinə yaşamışdır. Bu illər qadınlarımızın cəmiyyətdə gedən proseslərdə ən yaxından iştirakı, hüquqlarının təminatı baxımından sözlün əsl mənasında milli qadın hərəkatının intibahı illəri olmuşdur.

Azərbaycan qadınları xalqımızın ən böyük tarixi nailiyyəti olan müstəqilliyin yaratdığı imkanlardan və demokratikləşmə prosesindən səmərəli istifadə edərək, dövlətin həqiqi dəstəyi və himayəsi ilə qısa bir müddətdə zamanın tələblərinə uyğun fəaliyyət üsullarını mənimsədi, yeni-yeni ictimai təşkilatlar yaratdılar. Respublikada qadınlara və ailəyə münasibətdə dövlət siyasətini, dünya praktikasına və beynəlxalq qanunvericiliyə müvafiq olaraq təkmilləşdirilməsi qadınlara lazım olan bütün imkan və şəraiti təmin etmişdir. Ən başlıcası isə, həm cəmiyyətdə, həm də dünyada tanınan, özünəməxsus "azərbaycanlı qadını" obrazı formalaşmışdır.

Hər bir insanın üzərinə Tanrı çəkdikə biləcəyi qədər yük qoyur. İnsanın iç dünyasında həmin yükün, ağırlığın qaldırılması üçün ona gücü, qüvvəti də Tanrı verir. Öz sevdiyi işlə məşğul olanda və gördüyü işin insanlara gətirəcəyi səvinci düşündə insan ağırlıq yükünü unudur, fərah və minnətdarlıq dolu ömür yaşayır.

Azərbaycan qadınının "çətinlik" anlayışına münasibəti fərqlidir. Daha çox məsuliyyət hissi və "etməli" imperativi ona yaxındır. O, hər bir insanın həyata, dünyaya bir missiya ilə gəldiyinə inanır. Həyat adlı yolum sonunda öz müqəddəs missiyasını yerinə yetirə bilirsə, dünyamız bir az da gözəlləşir, bir az da xeyirxah və ədalətli olur. Azərbaycan cəmiyyətində qadının öz yeri, öz çəkisi var. Bizim milli təfəkkürümüzdə Ana və Vətən kəlmələri qoşa işlənir. Bu gün də Azərbaycan qadını dövlətçiliyimizin tərəqqisi və möhkəmləndirilməsi üçün üzərinə düşən məsuliyyəti həmişəkindən daha çox hiss edir.

Bu gün Azərbaycanın seçilən, sayılan xanımları çoxdur. Müəllim, həkim, alim, millət vəkili, professor, ictimai-siyasi xadim... Həyatda qazandıqları titulların sırasını davam etmək də olar. Bu onun ictimai fəaliyyətdə qazanmış uğurlarıdır. Həyatda isə hər şeydən əvvəl o anadır. Öz övladlarını

sevən və onların qayğısını çəkməyi özünə ən müqəddəs vəzifə hesab edən, ana adının şərəfini daşıyan Azərbaycan qadınıdır.

Onun həyat yolunu maneələrlə dolu məkanın qət edilməsinə bənzətmək olar. Bu idman növləri içərisində ən maraqlı növlərdən biridir. Bu, bir maneədən digər maneəyə qədər olan məsafə ərzində gücünü səfərbər etmək, diqqətini cəmləmək, iradəni toplamaq, özünü sınamaq deməkdir. Hər sınaqdan ləyaqətlə çıxmaq, özünü təsdiq hissini yaşamaq isə əlbəttə çox xoşdur. Bu da həqiqətdir ki, kimlərsə həyat yolunu başqa cür, daşsız-kəsəksiz, hamar yol kimi təsəvvür edir. Cəmiyyət qanunlarını bilən, insanlar arasındakı münasibətlərin mürəkkəb strukturunu dərk edən hər bir kəs bu yoldakı maneələri, onların insan xarakterinin, tələyinin formalaşmasına təsirini normal qəbul edir. Kimlərsə bu sınaqlar qırır, zəiflədir, kimlərsə əksinə. Maneələri, müqavimətləri mücərrəd bir şey kimi qəbul etmək olmaz. Bu bir bədxah baxışdan, bədxah sözdən tutmuş fiziki çətinliklərə, gözəl məqsədlərə çatmaq üçün cəmlənmiş zəka potensialının fəaliyyətə çevrilməsindən, böyük səbrə və təmkinə qədər ola bilər. Ən əsası isə odur ki, bürüməyəsən, yarı yolda qalmayasan.

Sadalıqlarımızda bütün vəzifələrin, statusların cəmi olan bir Azərbaycan qadını obrazı var. Saydığımız missiyaları ləyaqətlə yerinə yetirmək iqtidarında olmaq üçün yüksək məsuliyyət hissi yaşayan bir insan. Bunlar heç də biri-birindən ayrı vəzifələr deyil, biri-birini tamamlayan, vəhdət təşkil edən funksiyalardır. Bir azərbaycanlı qadının ana qayğısı, humanizmi, müəllim səbri, həkim təmkinini, millət vəkiliyinə vəzifə borcu, məsuliyyəti olmazsa, problemlərə baxışı tam olmur. Gün ərzində görülən işlər, insanlarla ünsiyyət, qanun yaradıcılığı prosesinin mürəkkəbliyi prosesində bu özünü bir daha təsdiq edir. Evdə isə bütün Azərbaycan qadınları kimi övladının qayğıları ilə yaşayan, bir nigaranchılıqla yanaşı gələcəklərinə böyük ümid bəsləyən anadır. Bunlar gəlişi gözəl sözlər deyil, bu reallıqdır.

Azərbaycan qadınının zaman məfhumuna da öz münasibəti var. Sıxlaşmış zaman əsrində, sürət dövrünün qanunlarına tabe olmağın üstünlüklərini həssaslıqla anlayır. Asudə vaxt məfhumunu isə heç bir işlə məşğul olmadan yalnız istirahət etmək kimi qəbul etmir.

Övladların tərbiyəsinə gəldikdə isə ailədə uşaqların tərbiyəsinə dair mövcud olan nəzəriyələrin sayı, yəni cəmiyyət baxımından bütün nəzəriyələrdən çoxdur. Nəinki hər bir millətin, xalqın, hər bir ailənin də məsələyə öz münasibəti var. Konkret nəslə məxsus fərqli cəhətlərə, adətlərə, ənənələrə malik ailələrin övlad tərbiyəsinə münasibətləri də fərqlidir. Əsl-nəcəbət

məsuliyyətini daşımaq, gözəl ənənələrin gələcəyə ötürülməsi istəyində bulunmaq böyük bir missiyadır.

Bir vacib cəhət də yadda saxlanılmalıdır ki, öz fərdi düşüncə tərzini, davranış formalarını ilə seçilən hər bir uşaq özünə fərdi münasibət tələb edir. Hər biri özlüyündə unikal varlıq olan uşaqlara lazımı diqqət ayrılmadıqda onların içərisində formalaşan şəxsiyyət modeli qırılır, fəallığı zəifləyir, doğmalar içərisində özünü tənha hiss edir. Valideynlərin kiçik insanın iç dünyasından böyük dünyamıza ünvanlanan fikirlərini eşitməsi, duyması, hiss və duyğularına cavab verması qarşılıqlı hörmət və məhəbbətin əsasıdır.

Övladlara məhəbbəti bərabər bölmək lazımdır. Lakin bəzən övladlara elə gəlir ki, birini digərindən daha çox istəyirsən. Öz övladları dünyaya gəldikdən sonra anlayırlar ki, bu heç də belə deyil. Ancaq ana-atanın, valideynlərin məhəbbəti uğrunda rəqabət yəqin ki, rəqabətlərin ən gözəlidir. Ailənin ən böyük missiyası, nailiyyəti gərəklili vətəndaş, bütöv şəxsiyyət kimi formalaşan, azərbaycanlı obrazını dünyaya tanıda bilən övladlar yetişdirməkdir. Birmənalı şəkildə, yəni insanı mühit formalaşdırır. Lakin genetik kod, əsil-nəcəbət, mühit amilini də yaddan çıxarmamalıyıq.

Bu gün Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti, hüquqi dövlət prinsipiə uyğun insan hüquqları sisteminin yaradılması istiqamətində çox mühüm işlər görülür. Bu işlər içərisində insan hüquqlarının mühüm tərkib hissəsi olan qadın hüquqlarının müdafiəsi, qorunması, genişləndirilməsi qadınların bərabər hüquqlarla yanaşı bərabər imkanlar əldə etməsi sahəsində qazanılan uğurlar xüsusi yer tutur. Qadın siyasətinin dövlət siyasətinin vacib tərkib hissəsini çevrilməsinin nəticəsidir ki, qadınlar bu gün cəmiyyətin aparıcı hissəsinə çevrilib. Böyük öndərimiz 14 yanvar 1998-ci ildə "Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan qadınlarının rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında" fərman imzalamışdır, 2000-ci il martın 6-da imzalanmış fərman isə "Dövlət qadın siyasəti"nin həyata keçirilməsi sahəsində ən mühüm istiqamətləri müəyyənləşdirmişdir. 2000-2005-ci illər üçün bu sahədə Milli Fəaliyyət Planının təsdiq olunması problemin həllini təmin edən şərt olmuşdur. 2006-cı ildə bu siyasətin məntiqi davamı kimi "Gender bərabərliyi haqqında" qanunun qəbul edilməsi ilə Azərbaycan Dövləti qadın hüquqları və imkanlarının bərabərliyi, qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün növlərinin aradan qaldırılması sahəsində yeni bir mərhələyə qədəm qoydu.

XX əsrin yarısından etibarən dünyanın siyasi xəritəsində baş verən dəyişikliklər, yeniləşən dünyada global demokratikləşmə prosesləri insanların bütün sahələrdə, o cümlədən cinslərarası münasibətlər də daxil olmaqla bə-

tün səviyyələrdə hüquq və azadlıqların bərabərliyinə yönəldilmiş kollektiv, qlobal siyasətin həyata keçirilməsini bir məqsəd kimi qarşıya qoymuşdur.

Məhz buna görə bu gün, XXI əsrin əvvəllərində də gender problemi qlobal miqyas və məzmun kəsb etmiş, qlobal siyasətdə və elmi-tədqiqatlarda önəmli əhəmiyyət kəsb edən məsələlər sırasına daxil olmuşdur.

Cəmiyyətdə cinslərin qarşılıqlı münasibətlərində mövcud olan vəziyyətdə əhəngdarlığa nail olunması üçün həm beynəlxalq, həm də mülki səviyyələrdə qlobal miqyaslı forum, konfrans və seminarların keçirilməsi, beynəlxalq konvensiya və bəyannamələrin qəbul edilməsi, regional əməkdaşlıq və tədqiqat qurumlarının təsis edilməsi istiqamətində çətin və möhtəşəm fəaliyyət proqramı dünya birliyi tərəfindən ardıcıl həyata keçirilir.

Bu və ya bir çox səbəblər üzündən gender problemi, qlobal demokratikləşmə, cinslərin hüquqi və faktiki bərabərliyinin təmin olunmasına yönəldilmiş siyasətlə məşğul olan dövlətlərin, yerli və beynəlxalq qurumların və dünya ictimai elminin söylərini bir araya gətirən qlobal fenomenə çevrilmişdir. Cinslərin cəmiyyətdə bərabər hüquq və azadlıqlarının təmin olunması digər fundamental insan hüquqları ilə kompleks şəkildə həyata keçirilərsə, reallığa çevrilə bilər-bu fikir XX əsrin sonu və yeni XXI əsrin əvvəllərində qlobal və lokal miqyasda qəbul edilmiş və həyata keçirilməsinə başlanılmış çoxsaylı bəyannamə, qətnamə və proqramların başlıca məqsədi kimi vurğulanmışdır.

BMT-nin fəaliyyətində və inkişaf proqramında gender probleminin xüsusi status kəsb etməsi dünyada baş verən sosial-mədəni, siyasi dəyişikliklər baxımından onun xüsusi maraq predmetinə çevrilməsi, genderşünaslıq elminin təkamülü, dünyanın nüfuzlu, inkişaf etmiş tədris ocaqlarında, elmi mərkəzlərdə onun tədrisi, gender maariflənməsinə start verilməsi gender problemini qlobal problemlər sırasına daxil etmişdir. Dövlətlər və millətlər arasında əlaqələr intensivləşir, ictimai qurumlar, o cümlədən qadın təşkilatları öz aralarında canlı, əməli fəaliyyət proqramlarını müəyyən edir, onları reallaşdırmağa cəhd göstərir.

Demokratik institutların inkişafı, vətəndaş cəmiyyəti və hüquqi dövlətin formalaşdırılması və gender probleminin həlli bir-biri ilə qarşılıqlı, dialektik əlaqə və asılılıqda olan proseslər olmasına dair yekun qənaətin əldə olunması elmi baxımdan təsdiqləndi. Cəmiyyətin demokratikləşməsi onun sosial tərkibinin bütün hissələrinin inkişafı ilə sıx surətdə bağlıdır. Bu baxımdan Yer kürəsinin əhalisinin yarısını təşkil edən qadınların yeni dünya və yeni cəmiyyət quruculuğunda fəal iştirakı olmadan, onların əsas hüquq və azad-

lıqlar sahəsində imkanlarının bərabərliyinə nail olmadan qarşıya qoyulan möhtəşəm məqsədlərə nail olmaq qeyri-mümkündür.

Qlobal cəmiyyətdə qadınların potensialının, iradə və təşəbbüslərinin demokratikləşmə və rifaha nail olunması işinə səfərbər edilməsi yeni-yeni problemlərin yaradılmasını şərtləndirə bilər. Qadın probleminin qadın bərabərliyinin humanistləşdirilməsi və demokratikləşməsi bütövlükdə bəşəriyyətin tərəqqisinə və uğuruna xidmət edir.

Artıq ikinci onilliyə yaxındır ki, gender həm anlayış, həm də problem kimi Azərbaycanın da ictimai elminə və ictimai həyatına nüfuz etmişdir. Respublikamızda gender problemlərinə diqqət həm nəzəri-elmi tədqiqatlar səviyyəsində, həm də praktiki-təcrübi fəaliyyət səviyyəsində özünü büruzə verir və BMT-nin İnkişaf Proqramının, Əhali fondunun, Açıq Cəmiyyət İnstitutunun və s. beynəlxalq təşkilatların dəstəyi ilə səmərəli istiqamətə yönəlmişdir.

Bir daha qeyd edək ki, gender problemləri üzrə bütün dünyada çoxsaylı tədqiqat aparılır, kütləvi informasiya vasitələrində, qlobal internet şəbəkəsində geniş məlumatlandırma prosesi gedir. Lakin o da məlumdur ki, həm bütün dünyada, həm də Azərbaycanda gender elmi, onun bitkin nəzəriyyəsi, elmi sistemi hələlik formalaşma mərhələsindədir. Bu da bütövlükdə dünya üçün əhəmiyyətli olan gender probleminin qoyuluşu və optimal həlli yollarını, metodlarını və vasitələrini düzgün dəyərləndirməyi zərurətə çevirir. Daha doğrusu problemin, istənilən sahədə olduğu kimi, düzgün qoyuluşu onun məqsəduyğun inkişafının tanınmasını bilavasitə şərtləndirir.

Bu baxımdan gender probleminin müasir dünya inkişafının aparıcı meyli və istiqaməti kimi son illər xüsusilə vurğulanan qloballaşma prosesində kənar və ya ondan təcrid olunmuş şəkildə qoyuluşu və təhlili cəhdi qeyri-məqbul sayılmalıdır. Gender probleminin konkret aspektləri ilə bir çox elm sahələri, sosial-fəlsəfə, sosiologiya, politologiya, psixologiya, kulturologiya, təbabət, fiziologiya və s. elmlər məşğul olur. Genderşünaslıq elminin formalaşma mərhələsinin dünyada gedən qloballaşma, demokratikləşmə və humanistləşmə prosesləri ilə eyni vaxta təsadüf etməsi düşündürücüdür, daha doğrusu qanunauyğundur.

Məhz buna görə də genderin ayrı-ayrı problemlərinin konkret elmlər səviyyəsində qoyuluşu və təhlili nə qədər fərhləndiricidirsə, onun ümumbəşəri, qlobal məsələləri, beynəlxalq kontekstdə inkişaf qanunauyğunluqlarının ümumi mənzərəsini yaratmağa cəhd göstərən tədqiqatların hələlik həcmi cüzi miqdarda belə olmaması təəssüf doğurmalıdır. Dünya inkişafı

qlobal surətdə nüfuz edən müasir proseslərin gender aspektinin öyrənilməsi, genderşünaslığın bir elm kimi natamam formalaşmasını şərtləndirə bilər.

Dünya ölkələrinin, xalqları və insanları biri-biri ilə sıx bağlayan, qlobal, sosial, siyasi, mədəni və s. münasibətlərin, ünsiyyət sistemlərinin inkişafını hədsiz sürətləndirən qloballaşma prosesi cəmiyyətdə cinslərarası münasibətlərə bilavasitə təsir göstərir və artıq öz imkan təzahürlərini aşkar bildirməkdədir. Bu baxımdan gender probleminin yalnız lokal, konkret aspektdə deyil, qlobal və lokal tərəflərin sintezində tədqiq etmək hədsiz aktual və təhlilini gözləyən problemlərdəndir. Nəzərə alaq ki, Azərbaycan Avropa və Asiyanın qovşağında yerləşən, geosiyasi baxımdan zəngin təbii ehtiyatlara, yüksək mədəni potensiala malik sintez mahiyyətli bir sivilizasiyadır və dünyada baş verən proseslər bu məkanın mədəniyyəti və elmində öz dolğun əksini tapır. Bu da Azərbaycanda gender probleminin özünəməxsusluğu, dünya ilə müqayisədə ümumi və fərqli cəhətlərini aşkarlamaq üçün qlobal miqyasda gedən proseslərlə əlaqəli təhlilini gündəmə gətirir.

Azərbaycan dövləti qlobal cəmiyyətə inteqrasiya siyasətini uğurla həyata keçirir və özünütəcrid mövqeyinin faydasız olduğunu dəfələrlə bəyan etmişdir. Bu ümummilli lider Heydər Əliyevin milli inkişaf strategiyasının başlıca məqsədlərindən biri kimi əbədiyaşar bir nümunədir. Müstəqil Azərbaycanda qadın probleminin həllində yeni mərhələnin başlanması məhz H.Əliyevin adı ilə bağlıdır. 1995-ci ildə verdiyi fərmanla Azərbaycanın BMT-nin «Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında» konvensiyasına qoşulması, «Azərbaycan Respublikasında Dövlət Qadın Siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında» sərəncamları və bir çox digər qərarları xatırlamaq yerinə düşərdi.

Müasir dünyanın demokratik inkişaf yolu, hüquqi dövlət, vətəndaş cəmiyyəti ideyaları və humanist nailiyyətləri sırasında gender anlayışının ifadə etdiyi çoxşaxəli, mürəkkəb münasibətlər sistemi də əhəmiyyətli yer ala bilməmişdir. Cəmiyyətdə insanların intellektual, yaradıcı potensialının aşkara çıxarılması və bütün sahələrdə inkişafa nail olunması üçün vətəndaşların ahəngdar münasibətlərinin qurulması, öz növbəsində bunun üçün də müvafiq hüquqi baza və sosial şəraitin yaradılması zəruridir.

«Gender» anlayışı nə qədər yeni olsa da, onun ifadə etdiyi məna və münasibətlər dünya qədər qədimdir. XX əsrin sonlarından isə gender problemi dünya ictimaiyyətinin diqqətini cəlb etmiş, qlobal problemlər sırasına daxil edilmişdir. Məhz buna görə nisbətən yeni olan bu anlayış da, gender problemi də bütün dünya üçün xarakterikdir və onun həlli istiqamətində Azər-

baycan dövləti də global cəmiyyətlə birgə öz səylərini əsirgəmir. 2000-ci ilin sentyabrında BMT üzvü olan 189 dövlətin iştirak etdiyi Sammitdə «Milliyyətin İnkişaf məqsədləri» adlı Bəyannamə qəbul olundu və buradakı 8 qlobal problem-məqsəd arasında «gender bərabərliyinin təmin olunması» da xüsusilə vurğulanmışdır. Onun həm strateji, həm də praktiki əhəmiyyətli sənəd olduğunu nəzərə çatdırmaq üçün 2015-ci ilin qarşıya qoyulan minilliyin məqsədlərinə bütün dünyada nail olunması ili olacağı bəyan edilmişdir. BMT və Avropa Şurası gender probleminin həlli istiqamətində aparılan bütün fəaliyyətin əlaqələndirici və təmsilçisi kimi çıxış edirlər.

Azərbaycan dövləti hər iki beynəlxalq təşkilatın tamhüquqlu üzvü kimi buradan irəli gələn öhdəlik və müvafiq hüquqi bazanın formalaşması üçün fəal, əməli iş aparır. Bu istiqamətdə «Gender bərabərliyinin təminatı haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununun qəbul edilməsi çox mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Qadınların ictimai-siyasi, iqtisadi həyatda dövlət əhəmiyyətli qərarların qəbul edilməsində fəal iştirakı səviyyəsinin yüksəldilməsi beynəlxalq qanunvericiliyin və ictimaiyyətin diqqət mərkəzindədir.

Statistikanın təhlili göstərmişdir ki, planetin əhalisinin (bütün dövrlərdə) ən azı yarısını təşkil edən qadınlar qərar qəbul etmə proseslərində cüzi təmsil olunurlar. Bu beynəlxalq hüquq praktikasında qadınların qanunla dəstəklənən minimum təmsilçilik normalarının müəyyənləşdirilməsinə səbəb olmuşdur. BMT-nin 1990-cı ildə qəbul etdiyi tövsiyələrə görə qadınların siyasətdə təmsilçiliyin 30%-lik həddi «kritik», ən aşağı hədd kimi müəyyənləşdirilib.

Bu metodu parlamentdə qadınların iştirakının təmin olunması sahəsində, dünya təcrübəsində son iki onillik ərzində tətbiq olunur. Bəzi ölkələrdə, məs. İtaliyada minimal təmsilçilik norması 50%, Argentinada 30%, Braziliyada 20% təşkil edir. 1997-ci ildə İngiltərədə leyborist partiyaşınun tətbiq etdiyi mexanizim qadınların parlamentdə sayının 60-dan 119 nəfərə (2 dəfə) artırılmasını şərtləndirmişdir. Bu günə olan göstəricilərə gəldikdə qadınların təmsilçiliyi Finlandiyada 40%, ABŞ-da 15%, Almaniya da 31% və s. kimidir. Gender bərabərliyindən bəhs edilirsə, kvotalaşdırma metodunun məqsəd deyil, müvəqqəti vasitə olduğunu düşünürük. Çünki cəmiyyətdə insanlar şəxsi qabiliyyət, intellektual potensiala, professional kriteriyalara uyğun imkanlarını reallaşdırmalıdır.

Qadınların dövlətin idarə olunmasında, siyasi həyatda fəal iştirak formaları müxtəlifdir. Bunlar: siyasi, iqtisadi və ictimai formalara bölünür. Bu

gün bizə ilk baxışda qadınların fəallıq səviyyəsi çox yüksək görünürsə bu ilk növbədə qadın liderliyinin ictimai formasını yaratdığı təsəvvürlərdir. Qadınlar vətəndaş cəmiyyətinin müxtəlif sahələrində, ictimai hərəkətlərdə və KİV-lərdə nisbətən fəal təmsil olunur. Eyni fikri siyasi və iqtisadi qərarların qəbulu sahəsinə münasibətdə söyləmək olmaz.

Bir daha qeyd edirik ki, normalarının müxtəlif formaları, vətəndaşların fəallığı və imkanlarının ümumi müəyyən edilmiş meyarlar üzrə aparılmasını məhdudlaşdırma, müəyyən "güzəşt-kvotalar" passivlik yarada, sağlam rəqabət hissini zəiflədə bilər və "pozitiv diskriminasiya" olub, demokratik məzmunlu sayıla bilməz. Gender yalnız qadınların deyil, hər iki cinsin bərabər imkanlarının təmin edilməsidir. Bu baxımdan gender təhlilinə dair müzakirələrdə, qanunvericiliyin gender ekspertizasında kişilərin valideyndən biri kimi vurğulanmaması, kriminal praktikada eyni cinayətə görə kişi və qadının eyni cəza cəkməməsi, yaxud ömür müddətinin nisbətən az olduğu təqdirdə kişilərin qadına nisbətən daha gec yaşda təqaüdə çıxması və s. məsələlər də gender probleminin əhatə dairəsinə daxil olduğunu nəzərinizə çatdırmaq istərdik.

Məşğulluq və əmək münasibətləri sistemində gender bərabərliyinin təminatının qanunvericilikdə əksini tapması cəmiyyətin davamlı iqtisadi inkişafının başlıca şərtidir. Dünya Bankının məlumatına görə qadınlar dünyanın yoxsul əhalisinin 70%-ni təşkil edir və dünyada mülkiyyətin cəmi 10%-nə malikdirlər. Yaxud dünyanın ən varlı 691 adamı içerisində 68-i qadındır.

Iqtisadi sahədə qadınların belə statusu, hər hansı bir imkan bərabərliyindən danışmağa əsas vermir. Qadınların iqtisadi sahədə daha fəal iştirakı nisbətən ABŞ-da müşahidə olunur. Burada kiçik biznesin 30%-dən çoxu qadınlara məxsusdur. BMT-nin 1991-ci ildən etibarən nəşr etdirdiyi gender statistikasına, o cümlədən Azərbaycanda Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən tərtib edilən məlumatları izlədikdə iqtisadiyyatda gender təminatlarının mənzərəsi aydın görünür. Dövlətin iqtisadi rifahı üçün gender resurslarının əhəngdar inkişaf etdirilməsi qanunda prioritet məsələ kimi vurğulanmışdır.

"İqtisadi və sosial münasibətlərdə gender bərabərliyinin təminatları" müddəasına əsasən dövlət kişi və qadınların mülkiyyət hüququnun, sahibkarlıq fəaliyyətinin, sosial təminat hüququnun həyata keçirilməsinə təminat verir.

Azərbaycan bu sahədə deyə bilərik ki, Şərqdə mühüm tarixi-hüquqi təcrübəyə malikdir. Azərbaycanda qadınların səsvermə hüququ (seçmək hüququ - aktiv hüquq) barədə məsələni ilk dəfə 1907-ci ildə azərbaycanlı deputat

Xasmməmmədov Çar Rusiyasının Dumasında qaldırılmış və müsəlman fraksiyasında gərgin müzakirələrdən sonra müsbət həllinə nail olmuşdur.

Gender bərabərliyinin təminatları probleminə respublika ictimaiyyətinin də marağı və reaksiyası bu müddət ərzində öz ifadəsini tapmışdır. KİV-lərdə, TV kanallarında gender problemi və genderə dair qanun layihəsinə rəy və münasibətləri bildirən verilişlər, müzakirələr keçirilmiş, respublika və beynəlxalq nümayəndələrin təşkil etdiyi konfranslar, seminarlar keçirilmişdir. Bütün bunlar göstərir ki, problem cəmiyyətimizdə sosial-mədəni, hüquqi, mənəvi aspektlərdə mövcuddur və onun qəbul edilməsi sosial sifarişin yerinə yetirilməsində hüquqi bazanı təmin edəcəkdir.

Qanunun qəbul edilməsi Azərbaycanda mütərəqqi qanunvericilik və hüquq praktikasının inkişafına tökan verməklə, gender təminatları mexanizmini müəyyənləşdirməklə, təcridə cinsi motivlərə görə ayrı-seçkiliyin ləğv olunmasına imkan verəcək, Azərbaycan vətəndaşlarının, dövlətin konstitusiyasında və beynəlxalq hüquq normalarında nəzərdə tutulmuş bütün ədalətliklərinin gerçəkləşməsi imkanını genişləndirəcəkdir və beləliklə də, ölkəmizin dayanıqlı inkişafı üçün möhkəm təməl yaradılmasını təmin edəcəkdir.

Dövlət idarəçiliyində Azərbaycan qadınlarının pəşəkərləşməsinə, intellektual qabiliyyətinə, bilik və bacarığına inam, möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının siyasətində də mühüm yer tutur. Məhz bunun nəticəsidir ki, Azərbaycan qadını istər ölkə daxilində, istərsə də ölkə xaricində Şərq və Qərbi dünyaları özündə cəmləşdirən, yüksək mənəviyyət simvolu kimi qəbul edilir. Bunun bariz nümunəsi Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, millət vəkili, YUNESKO-nun və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyətidir. Bu gün böyüməkdə olan gənc qızlarımız üçün ən gözəl nümunə məhz bu obrazdır.

1901-ci ildə Bakıda, daha dəqiq desək Şərqdə, ilk müsəlman qız məktəbi açılırdı. Neçə-neçə maarifpərvər Azərbaycan xanımının sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Dövrün ziyalılarından biri yazırdı: "Gələcək tarixçi bu hadisəni müsəlman qadınının, bu gözəl varlığın yüksəlişi dövrünün başlanğıcı kimi qeyd alacaq". Böyük uzaqgörənlik və həqiqət vardı bu sözlərdə. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin azad vətəndaşları olan Azərbaycan qadınının bugünkü durumundan, ictimai-siyasi, elmi-mədəni fəaliyyətindən, Azərbaycanı dünya birliyində təmsil etmə qabiliyyətindən, dövlət idarəçiliyindəki uğurlarından, keçmiş irsə böyük ehtiramından, adət və ənənəyə, milli düşüncə tərzinə sadiqliyindən, bir də ən əsası, Azərbaycan qadını adını ləyaqətlə daşımasından fəxrətlə danışmaq olar.

Gün ərzində hansı işlə məşğul olursa-olsun, günün sonunda da, ömrü boyu da öhdəsinə düşən funksiyaları biri-birindən ayırmır. Hər dəqiqə köməyə gəlmək iqtidarında olan, böyütdüyü gənc nəslin tərbiyəsinə cavabdeh olan anadır. Yəqin onun gücü də məhz bunları birləşdirmək qabiliyyətidir.

Heydər Əliyevin bütün həyatı və fəaliyyəti də, ailəsi də bənzərsiz, ideal, əfsanəvi şəxsiyyət meyarları ilə tarixdə həmişəlik həkk olunmuşdur. Yalnız siyasi, ictimai dövlətçilik sahəsində deyil, həm də əlli milyonluq Azərbaycanlıya örnək ola biləcək ailə qüdsiyyətinin mücəssəməsi olmuşdur. Tarixdə çox az qadınların nəsibi olan nadir tale yolu öndərin ömür-gün yoldaşı, Zərifə xanım Əliyevaya qismət olmuşdur. Yalnız fenomen qadının, ilahinin hər şeyi bəxş etdiyi ananın bir ailədə həyat yoldaşı və oğlu Azərbaycan adlı suveren məmləkətin bayrağı önündə and içmək missiyasını daşıya bilər. Bir ailədə iki dövlət başçısı, iki birinci xanım statuslu qadının olması tarixdə çox az rast gəlinən hadisələrdəndir. Təbii ki, ideal ailə harmoniyasına nail ola bilən, həyatın bütün sınaqlarını şərfli dəf edə bilən, ata və ana missiyasını ləyaqətlə yerinə yetirən insanların şəxsi nümunəsi həm cəmiyyət üçün, həm də qadın və ailəyə münasibətdə dövlət siyasətinin uğurlu həlli üçün birinci şərtidir.

Azərbaycan Respublikasının birinci xanımı Mehriban Əliyeva qeyd edir: "Mənim fikrimcə layiqli insan, vətəndaş yetişdirmək istənilən işdən vacibdir".

Heydər Əliyev Fondunun apardığı çoxşaxəli fəaliyyət, mədəni məkanda inteqrasiya modeli kimi bütün dünyaya örnək ola bilər. Müasir dünyada mədəniyyət, elm və təhsil məsələləri üzrə yaradılmış ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatın, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri, Şərq məkanında mədəniyyət məsələləri üzrə beynəlxalq nüfuzlu təşkilatın-İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, Azərbaycan Mədəniyyətinin dostları Fondunun rəhbəri millət vəkili Mehriban Əliyevanın başçılığı ilə bu gün mədəniyyətimiz yeni-yeni gushlərinə qatıyıqla addımlayır.

Milli mədəniyyətimiz, mənəvi dəyərlərimiz, folklorumuz, milli musiqimiz, incəsənətimiz Mehriban xanım Əliyevanın fədakar fəaliyyəti nəticəsində global miqyasda təbliğ olunur. Onun fəaliyyəti səfiri olduğu nüfuzlu beynəlxalq təşkilat-YUNESKO tərəfindən xüsusilə yüksək qiymətləndirmişdir: «Müasir nəslin musiqi təhsili və gələcək maarifləndirilməsi xanım Əliyevanın daim diqqət mərkəzindədir. Təqdirəlayiq haldır ki, fondun fəaliyyəti milli mədəniyyətin zəngin ənənələrinin yaşadılmasına xidmət edir. Fondun söyləri nəticəsində Azərbaycanda təhsilin inkişafı, minlərlə yeniyetmə və

gəncin təhsilə qovuşması üçün gözəl şərait yaradılmışdır. Fondun fəaliyyəti yalnız Azərbaycan xalqının tarixi və mədəniyyətini inkişaf etdirmək və yaymaqla bitmir, eyni zamanda bütün dünya xalqlarının mədəni ənənələri və təcrübəsi ilə ətraflı tanışlıq prosesi gedir».

Dünyanın ən nüfuzlu mədəniyyət qurumu tərəfindən Heydər Əliyev Fondunun dünya mədəniyyətinə inteqrasiya fəaliyyətinin düzgün elmi əsaslar və siyasət üzərində qurulduğu xüsusi vurğulanır. Deməli, mədəni inteqrasiya modelinin optimal variantı Azərbaycanda artıq müəyyən edilmiş və inkişaf edir. Bu fəaliyyətin bütün cəmiyyət tərəfindən dəstəklənməsi, daha da intensivləşməsi mühüm məsələdir.

Artıq on ildir ki, Heydər Əliyev Fondu Azərbaycanın birinci xanımının rəhbərliyi altında mədəniyyətimizin tərəqqisi, mənəvi irsimizin qorunması, ənənələrimizin yaşadılması, dünyaya tanıtılması üçün əvəzsiz xidmətlər göstərir. Bütün bu fəaliyyət global cəmiyyətə mədəni inteqrasiyanın etibarlı, düzgün xətt üzrə həyata keçirildiyinə təminat verir, mədəni-mənəvi təhlükəsizliyimizə, dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Azərbaycanın inteqrasiya prosesinin bərabər hüquqlu iştirakçısı kimi dünya mədəni məkanında öz layiqli yerini tutmasını gerçəkləşdirir. Azərbaycan üçün faydalı olan inteqrasiya şəraitinin formalaşdırılması üçün üzərinə düşən bütün missiyanı yerinə yetirir. Suverenlik prinsipini, mədəniyyətlərin bərabər hüquqlu mövcudluğu, mədəni irsin özünəməxsusluğunun qorunmasını regional və beynəlxalq səviyyədə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının geniş imkanlarının tətbiq edilməsi fondun fəaliyyətində xüsusi yer tutur.

Mehriban Əliyevanın prezidenti olduğu Heydər Əliyev fondu bu gün mədəniyyətimizin, mənəviyyətimizin, təhsil və elmin, gənc nəslin sağlamlığının, milli kimliyimizin və gələcəyimizin keşiyində dayanan, onu möhkəmləndirən qüdrətli bir mərkəzdir. Mehriban xanım həm Azərbaycanı, həm də Azərbaycan qadınını dünyaya tanıdan sülh, mədəniyyət, ulviyyət, mənəviyyət elçisidir.

Soy-kökündən qaynaqlanan əsil-nəcəbət, mənəvi-etik qaydalara bağlılıq və sədəqətin olduğu bu ailəyə yaxın, əziz olan neçə-neçə qadın alimlərin, şəxsiyyətlərin nümunəsi azərbaycanlılar üçün örnəkdir. Azərbaycanın ilk şərqşünas qadını Aida İmanquliyeva, filologiya elmləri doktoru, professor Nərgiz Paşayeva, filologiya elmləri doktoru, professor Rəfiqə Əliyeva və s. Onlar azərbaycanlı qadınının bu günü və gələcəyi üçün həm rəmz-simvol, həm gerçək əməli örnəkdir. Hər biri çalışdıqları sahədə istər elm, istər səhiyyə və s. sahələrdə zirvələr fəth etmiş, nailiyyətlər qazanmış, dövlətçilik

qarşısında duran vəzifələrin yerinə yetirilməsində böyük xidmətlər göstərmişlər. Hər bir azərbaycanlı qadını öz həyatında, öz ailəsində belə qadın şəxsiyyətlərimizdən nümunə götürməli, dövlətimizin onlara göstərdiyi qayğı və diqqətə layiqli işlərlə cavab verməlidirlər.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN TƏHSİLİNİN GENDER ASPEKTLƏRİ

Məleykə M. ABBASZADƏ

Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət
Komissiyasının sədri
Bakı / AZƏRBAYCAN

Hər hansı bir ölkədə gender münasibətlərinin durumu, qadın problemlərinə münasibət müxtəlif amillərdən, ilk növbədə isə mövcud dövlət hakimiyyətinin və onun başçısının yeritdiyi qadın siyasətindən asılıdır. Çağdaş dövrümüzdə bütövlükdə Azərbaycan xalqının, o cümlədən Azərbaycan qadınlığının bəxti onda gətirib ki, tale ona Heydər Əliyev kimi qüdrətli bir şəxsiyyət, fenomenal bir dövlət xadimi bəxş edib. Ulu öndərimizin müstəqil Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etdiyi 10 il ərzində ölkədə ağır və gərgin mübarizə şəraitində o qədər böyük nailiyyətlər əldə olunub ki, bunlar başqa bir dövlət rəhbərliyi şəraitində ya baş tutmaz, yaxud da yaxşı halda onların hasilə gəlməsi üçün bir yox, bir neçə onillik lazım gələrdi. Bütün böyük dahilər kimi Heydər Əliyev zamanın axarına, ölkədə və onun ətrafında baş verən hadisə və proseslərin sürətlənməsinə fəal təsir göstərirdi. Ürəyi vicdan, ədalət və vətənpərvərlik hissləri ilə döyünən hər bir azərbaycanlı doxsanıncı illərin ortalarında ölkəmizi parçalanmaq təhlükəsindən və vətəndaş müharibəsindən xilas etdiyinə görə, dövlət müstəqilliyimizi qoruyub saxladığına və möhkəmləndirdiyinə görə, Azərbaycanın əldə etdiyi beynəlxalq nüfuz və dünya birliyindəki layiqli mövqeyinə görə məhz ümummilli liderimizə minnətdar olmalıdır.

Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərliyinin sovet dönəmində olduğu kimi, müstəqillik mərhələsində də qadınlarımızın problemlərinin həllini, onların sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi, mədəniyyət, təhsil və elm sahələrində fəalliyətinin artmasını xüsusi diqqət mərkəzində saxlayırdı. Heydər Əliyevin ölkəyə rəhbərliyə qayıdışından sonra bu işin məzmunu və xarakteri yeni dövrün reallıqlarına və tələblərinə uyğun olaraq əsaslı şəkildə zənginləşdi, yeniləşdi, əhatə dairəsi milli həddləri aşaraq beynəlxalq sferaya çıxdı. Memarı Heydər Əliyev olan Azərbaycan Respublikasının 1995-ci ildə qəbul edilmiş Konstitusiyasında qadınların kişilərlə hüquq bərabərliyini təsdiq edən

maddə və bəndlər öz əksini tapdı. Həmin il Pekində keçirilən IV Ümumdünya Qadın Konqresində iştirak etmək üçün Dövlət Milli Şurası yaradıldı. Prezident fərmanı ilə Azərbaycan “Qadınlara münasibətdə ayrı seçkiliyin bütün formalarının ləğvi” Konvensiyasına qoşuldu. Sonrakı mərhələdə Azərbaycan bu konvensiyadan irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsi ilə bağlı görülən işlər haqqında BMT-yə hesabat verdi. 1998-ci ildə Prezidentin xüsusi fərmanı ilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı. Bundan sonra Qadın Problemləri üzrə Fəaliyyət Planı tərtib və təsdiq edildi. Prezidentin 6 mart 2000-ci il tarixli fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında” sənəd qüvvəyə mindi. 1998-ci il sentyabrın 14-15-də Azərbaycan qadınlarının I qurultayı keçirildi. Bu tarixi bir tədbir idi. Məruzə və çıxarışlarda görülən işlər barədə hesabat verildi, həlli vacib olan problemlərdən bəhs olundu, təkliflər, tövsiyələr, planlar irəli sürüldü. Prezidentin qurultaya təbrik məktubunda deyilirdi: “Hesab edirəm ki, bu qurultay XX əsrdə Azərbaycan tarixində ən böyük tarixi hadisələrdən biridir. Azərbaycan qadınları bu qurultayla mütəqil Azərbaycanda gələcək qadın hərəkətinin əsasını qoyurlar, qadınların cəmiyyətdə fəallığının, onların cəmiyyət və dövlətin həyatında iştirakının əsasını qoyurlar.”

Bu gün qadınlarımız nəinki yalnız ölkənin ali qanunverici və icra orqanlarında, həmçinin mətbəx, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarda, o cümlədən Avropa Şurası, ATƏT, BMT, YUNESKO və digər təşkilatlarda, bir çox hallarda isə bu nüfuzlu qurumların rəhbərliyində Azərbaycanı layiqincə təmsil edirlər. Ən parlaq, ən dəyərli nümunə isə ölkənin birinci xanımı Mehriban Əliyevanın nümunəsidir. Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, millət vəkili, YUNESKO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyeva öz yüksək ictimai-siyasi fəallığı, dərin intellekti və erudisiyası, geniş dünyagörüşü, çoxcəhətli xeyriyyəçilik fəaliyyəti ilə nəinki Azərbaycan xalqının dərin rəğbətini qazanmış, eyni zamanda beynəlxalq arenada yüksək nüfuz qazanmışdır. Mehriban xanım Əliyeva xaricdə Azərbaycan qadınını yüksək səviyyədə təmsil etməyin, tanıtmayın, Azərbaycan həqiqətlərini dünyaya çatdırmanın parlaq nümunəsini nümayiş etdirir.

Məlumdur ki, qadın problemlərinin, gender münasibətlərinin ən mühüm istiqamətlərindən biri onun təhsillə bağlı aspektləridir. Qadınların təhsilin verdiyi imkanlardan dolğun istifadə etmələri ictimai inkişafın ən aktual problemlərdən biridir. Bərabər təhsil almaq Azərbaycan qadınlarla kişilərin hüquq bərabərliyinin mühüm meyarlarından, daha dəqiq desək bu bərabərliyi təmin edən fundamental əsaslardan biridir. Fərdi inkişafın da təmi-

natçısı məhz təhsildir. O, eyni zamanda ölkənin intellektual və mənəvi potensialının əsasıdır.

Ulu öndərimiz öz möhtəşəm fəaliyyətinin bütün mərhələlərində bu məsələnin mahiyyətini, əhəmiyyətini dərinləndirir və bütün imkanlardan istifadə edərək onun həllinə diqqət yetirirdi. Böyük şəxsiyyət hələ sovet dövründə respublikaya rəhbərlik etməyə başladığı ilk illərdən ölkəmiz üçün yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanmasını xüsusi nəzərə götürmüşdü. 1970-ci ilə qədər Azərbaycandan SSRİ-nin aparıcı ali məktəblərinə təhsil almağa gedənləri barmaqla saymaq olardı. Həmin sahədəki pərakəndəliyi məhz Heydər Əliyevin işləyib hazırladığı xüsusi proqram və sistemli fəaliyyət əvəz etdi. Həmin il respublikadan kənar da oxumağa 50 nəfər göndərildi. Özü müxtəlif hiss edirəm ki, 1970-ci ildə Moskva Dövlət Universitetinə göndərilən ilk dörd nəfər tələbədən biri də mən idim. O vaxtdan hər il Azərbaycandan yüzlərlə gənc SSRİ-nin aparıcı ali məktəblərinə və elm mərkəzlərinə təhsil almağa göndərilirdi. Əgər 1970-ci ildə belə gənclərin sayı 50 nəfər idisə, 70-ci illərin sonunda bu rəqəmin 800-900 nəfərə, 80-ci illərin əvvəllərində isə artıq 1400 nəfərə çatdırılmasına nail olunmuşdu. Həmin gənclərin təqribən 400 nəfəri hərbi məktəblərdə təhsil alırdı. Respublika rəhbəri həmin gəncləri oxumağa göndərməklə kifayətlənməyib, onların həm təhsil müddətində üzləşdiyi problemlərin həlli ilə maraqlanırdı, həm də ali təhsildən sonra xalq və dövlətə səmərə verə bilən işlə təmin edilmələri üçün xüsusi tapşırıqlar verirdi və onların yerinə yetirilməsinə bilavasitə nəzarət edirdi. Ancaq bu əsnə 80-ci illərin ikinci yarısı – 90-cı illərin əvvəllərində respublikamızın o dövrdəki bacarıqlarının səhlənkarlığı ucubandan pozuldu və ancaq Heydər Əliyevin ikinci dəfə respublika rəhbərliyinə qayıdışından sonra bərpa olundu.

Hazırda minlərlə azərbaycanlı gənc Türkiyə, ABŞ, Rusiya, Böyük Britaniya, Çin, Fransa, Misir, Çexiya, bütövlükdə isə dünyanın 40-a yaxın ölkəsində təhsil alır. Bu gənclərin təqribən yarısını qadını azərbaycanlı qızlardan ibarətdir.

Məlumdur ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 42-ci maddəsində respublikamızın bütün vətəndaşlarının təhsil almaq hüququ təsbit olunmuşdur. 2006-cı ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən qəbul edilmiş “Gender bərabərliyinin təminatları haqqında” qanuna görə, dövlət qadınlara ictimai həyatın bütün sahələrində, o cümlədən təhsildə kişilərlə bərabər imkanlar yaradılmasına təminat verir.

1998-ci ildə Parisdə keçirilən Ümumdünya konfransında qəbul edilmiş “iyirmi birinci əsr üçün ali təhsil: yanaşmalar və praktiki tədbirlər” adlı

Dünya bəyannaməsində insan hüquqlarının, davamlı inkişafın, demokratiyanın və sülhün təmin olunmasında ali təhsilin çox mühüm rol oynaması vurğulanır. Bəyannamə bütün insanların təhsil almaq hüququnu, eləcə də fərdi biliyi və qabiliyyəti əsas götürməklə ali təhsilin hamı üçün əlçatan olmasının zərurliyini bir daha təsdiqləyir.

Respublikanın ali və orta ixtisas təhsili məktəblərinə tələbə qəbulunun nəticələrinin gender münasibətləri prizmasından təhlili bütövlükdə ölkə təhsilinin bir çox aktual problemlərini, o cümlədən oğlan və qızların təhsilə maraqlarındakı başlıca meyillərini və çətinliklərini üzə çıxarmağa imkan verir.

Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyası on ilə yaxındır ki, hər il tələbə qəbulunun ümumi elmi-statistik təhlilinin tərkib hissəsi kimi qəbul imtahanlarının nəticələrinin gender aspektlərini araşdırır və onun yekunlarını çap edib ictimaiyyətə çatdırır. Araşdırmalarda başlıca olaraq oğlan və qız abituriyentlərin ixtisas seçimində ifadə olunan meyl və maraqlarındakı ümumi və fərqli cəhətlər, onların imtahan nəticələrinin və ali məktəblərə qəbulolma göstəricilərinin müqayisəli təhlili verilir.

Biz burada həmin mövzuya yalnız 2007-ci ilin qəbul imtahanlarının nəticələri əsasında toxunmuşuq. Bununla belə məqalənin həcmünün imkanları daxilində əvvəlki illərlə müqayisələr də aparmağa çalışmışıq.

Son illər ali məktəblərə sənəd verənlərin ümumi sayı getdikcə artır. Təkcə bunu demək kifayətdir ki, 2003-2007-ci illər ərzində bu artım 47.5%-ə çatıb. Özü də bu, əsasən, Azərbaycan bölməsi abituriyentlərinin sayının artması hesabına baş verib. Ötən il abituriyentlərin 49.12%-i oğlanlardan, 50.88%-i qızlardan ibarət olub. Statistik təhlildən məlumdur ki, əvvəlki illərdə də ali məktəblərə ərizə verən abituriyentlər içərisində qızların sayı oğlanların sayından üstün olub. Ancaq bununla belə respublikanın müxtəlif bölgələrini təmsil edən oğlan və qız abituriyentlərin say nisbəti müxtəlifdir. Başqa sözlə respublikanın müxtəlif bölgələrini təmsil edən oğlan və qızlar qəbul kampaniyasında müxtəlif dərəcədə iştirak edirlər. Məsələn, eyni bir zonaya aid olan Yardımlı, Lerik, Cəlilabad və Masallı bölgələrindən olan abituriyentlər arasında qızların nisbi sayı 7-32% təşkil edirsə, ölkənin şimal-qərbində yerləşən Zaqatala, Balakən və Qax bölgələrindən olan abituriyentlər arasında onların nisbi sayı 60-64 faizdir.

Oğlan və qızların ixtisas seçimi, istək və maraqlarında da kifayət qədər ciddi fərqlər özünü göstərir. Oğlanlar ən çox I qrup (riyaziyyat, fizika, və mühəndislik ixtisasları) və II qrupa (iqtisadiyyat, idarəetmə, sosiologiya və

coğrafiya ixtisasları), qızlar isə III qrup (humanitar, beynəlxalq münasibətlər, musiqi və incəsənət istiqamətli ixtisaslar) və IV qrupa (tibb, kimya, biologiya istiqamətli ixtisaslar) meyl göstərilir. Bu da, görünür, cəmiyyətimizdə hələ də qalmaqda olan "kişi peşəsi", "qadın peşəsi" kimi mühafizəkar fikirlərin təzahürüdür.

Oğlan və qızların qeyd olunan istəkləri çərçivəsi daxilində də kifayət qədər differensiallıq müşahidə olunur. Belə ki oğlanların riyaziyyat, fizika və mühəndislik ixtisaslarına maraqları ikinci yerdə gələn iqtisadiyyat, idarəetmə, sosiologiya və coğrafiya ixtisas qrupundan təxminən 1.8 dəfə çoxdur.

Respublikanın ayrı-ayrı bölgələrini təmsil edən oğlan və qız abituriyentlərin ixtisas qrupları üzrə istəklərinin paylanması da fərqlər özünü göstərir. Məsələn, Siyəzən və Salyan rayonlarından, həmçinin Bakı şəhərinin Qaradağ və Əzizbəyov rayonlarından olan oğlan abituriyentlərinin yüksək faizlə texniki ixtisaslara marağı diqqəti cəlb edirsə, Cəlilabad, Biləsuvar, Şamaxı rayonları və Naxçıvan MR Şərur rayonundan olan qız abituriyentlərinin humanitar ixtisaslara istəklərinin yüksək olduğunu qeyd etmək olar.

Əvvəlki illərdə olduğu kimi, 2007-ci ildə də qəbul imtahanlarının nəticələri əsasında ixtisas qrupları üzrə abituriyentlərin nəticələri araşdırılmışdır. Təhlil göstərir ki, bütün ixtisas qruplarında qız abituriyentlərinin orta bal göstəriciləri oğlan abituriyentlərinin orta bal göstəricilərindən yüksəkdir. Bu üstünlük I və IV qruplarda özünü çox aşkar göstərir. II və III ixtisas qruplarında isə oğlanların və qızların nəticələri bir-birinə yaxındır. Bütövlükdə qızların tibb və biologiya ixtisaslarına aid olan imtahan fənlərindəki göstəriciləri daha yüksəkdir. Bu, yaxşı hazırlıqlı qızlardan çoxunun məhz IV qrupun ixtisaslarına seçməsi ilə əlaqədardır.

2007-ci ildə Sumqayıt şəhəri, Neftçala, Göyçay, Qax, Salyan, Qəbələ, Qazax, İsmayılı, Oğuz, Ağstafa rayonlarının qızları qəbul imtahanlarında daha yüksək nəticələr göstərmişlər. Bölgələrin böyük əksəriyyəti üzrə qız abituriyentlərinin imtahan nəticələri oğlanların nəticələrindən yüksəkdir. Bu, özünü Ağstafa rayonu, Naxçıvan MR Sədərək rayonu, Zəngilan, Siyəzən və Xanlar rayonları üzrə daha qabarıq göstərir. Həmin bölgələrin orta statistik qız abituriyentlərinin göstəriciləri oğlanların göstəricilərindən ən azı 39 bal çoxdur. Ancaq Naxçıvan MR Babək, Şahbuz, Kəngərli rayonlarının, Qax, Ağdaş, Saatlı, Zərdab, Beyləqan, Tərtər, Şəmkir, Cəlilabad rayonlarından olan qız abituriyentlərinin nəticələri oğlanların nəticələrindən zəifdir.

Respublikanın böyük şəhərlərindən olan abituriyentlərin ali məktəblərə qəbulolma faizlərinin təhlili göstərir ki, Bakı şəhərindən olan həm oğlan, həm də qız abituriyentlərinin bal göstərici üzrə sayı digər şəhərlərdən olan mə-

zunların sayından daha yüksəkdir. Əgər Bakı şəhəri üzrə oğlanların 35.41%-i, qızların isə 29.69%-i ali məktəblərə qəbul olubsa, respublika üzrə bütövlükdə müvafiq göstəricilər 26.95% və 23.51%-ə bərabər olub.

TQDK-da ali məktəblərə qəbulun test üsulu ilə aparıldığı 1992-2007-ci illər üzrə oğlan və qız abituriyentlərin ali məktəblərə qəbulolma faizinin dinamikası araşdırılıb. Təhlil göstərir ki, 1992-ci ildə oğlan və qız abituriyentlərin qəbulolma faizi praktiki olaraq eyni olub. Sonrakı illərdə oğlan abituriyentlərin qəbulolma faizinin daha yüksək olması müşahidə edilir. Oğlan və qız abituriyentlərin bu göstəricilərinin fərqi 1993-cü ildən etibarən artaraq 1997-ci ildə öz maksimal qiymətinə çatır.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin 13 iyun 2000-ci il tarixli fərmanına əsasən, məktəbəqədər təhsil müəssisələri və məktəblərin ibtidai sinifləri üçün pedaqoji kadrların hazırlanması məqsədilə həmin il Bakı şəhərində Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu və onun Ağcabədi, Cəlilabad, Gəncə, Qazax, Quba, Mingəçevir, Naxçıvan, Salyan, Sumqayıt, Şamaxı, Şəki və Zaqatala şəhərlərində filialları yaradıldı. Pedaqoji ali məktəblərin sayının artırılması və onların respublikanın bütün ərazisi üzrə plana uyğun yerləşdirilməsi kənd rayonlarında yaşayan və ali təhsil almaq istəyən orta təhsilli qızlar üçün geniş perspektivlər yaratdı. Bu tədbir qısa bir müddətdən sonra öz nəticəsini verdi. Son altı ildə qız abituriyentlərin ali məktəblərə qəbulolma faizi sürətlə artır və oğlan abituriyentlərin qəbulolma faizinə yaxınlaşır.

Biz respublikanın ayrı-ayrı ali məktəblərinə qəbul olmuş oğlan və qızların say nisbətini də araşdırmışıq. Təcrübə göstərir ki, müxtəlif ali məktəblərə qəbul olmuş oğlan və qız abituriyentlərin nisbi sayları geniş diapazonda dəyişir. Əgər Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası, Azərbaycan Texniki Universiteti, Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Azərbaycan Turizm İnstitutu, Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası, Mingəçevir Politexnik İnstitutu, Milli Aviasiya Akademiyası və "Qafqaz" və Biznes Universitetlərinə qəbul olanların böyük hissəsini oğlan abituriyentlər təşkil edirsə, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Azərbaycan Dillər Universiteti və Azərbaycan Müəllimlər İnstitutuna daxil olanların böyük hissəsi qız abituriyentlərdən ibarətdir.

Bütün bu deyilənlər bizə bəzi nəticələr çıxarmağa və Azərbaycanda gender bərabərliyinə nail olmaq sahəsində vəziyyətin daha da yaxşılaşdırılması üçün müəyyən qənaətlərə gəlib, tövsiyələr irəli sürməyə imkan yaradır:

- Gender bərabərliyinə nail olmaq sahəsində vəziyyət qənaətbəxş olsa da, bu sahədə heç də bütün imkanlardan tam istifadə edilmir;
- Fərdi bilik və qabiliyyət prinsipi əsasında vətəndaşların bərabər ali təhsil almaq hüququnun təmin olunması üçün qadınların ali təhsil almasına mane olan müxtəlif ictimai-iqtisadi, mədəni-məişət xarakterli maneələrin aradan qaldırılması diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır;
- "Oğlanlar ailənin gələcək çörək qazananları olduğuna görə onların ali təhsil alması daha vacibdir, qızlar isə ev işləri və ailə həyatı ilə məşğul olmalıdır" kimi cəmiyyətdə hələ də yaşamaqda olan köhnəlmiş və patriarxal təsəvvür və stereotipləri aradan götürmək lazımdır, çünki məhz belə baxışlara görə bir çox valideynlər ilk növbədə öz oğullarının hazırlığına və təhsilinə üstünlük verirlər.
- İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları qadınlar üçün maksimum dərəcədə əlçatan olmalıdır;
- Büdcədən təhsilə yönələn vəsaitləri daha da artırmaq lazımdır ki, bu, potensial imkanları olan bütün hazırlıqlı qızların təhsil almasına maraq yaratsın;
- Təhsil ilə əmək bazarı arasında mövcud olan uyğunsuzluqları aradan qaldırmaq, tədris proqramlarını bazar iqtisadiyyatının yeni tələbləri ilə uzaqlaşdırmaq məqsədi ilə onlarda lazımi dəyişikliklər etmək lazımdır;
- Qızların təhsildən uzaqlaşmasına səbəb olan meyllərin (erkən nikahlar, ictimai-iqtisadi səbəblər və s.) qarşısının alınması məqsədi ilə valideynlər arasında intensiv maarifləndirmə işi aparılmalıdır;
- Gender təhsilinə və gender tədqiqatlarına, həmçinin valideynlər, tələbələr və idarə edənlər arasında gender biliklərinin artırılması üçün yeni imkanların yaradılmasına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA TƏHSİLİN İNKİŞAFI

Prof. Gülçöhrə MƏMMƏDOVA

Memarlıq doktoru, əməkdar memar,
AzMIU-nin rektoru

Bakı / AZƏRBAYCAN

Ən böyük şəxslər özündən çox, mənsub olduğu cəmiyyəti düşünən, onun varlığının və xoşbəxtliyinin qorunması yolunda həyatını verən insanlardır.

Türk xalqının böyük oğlu Mustafa Kamal Atatürkün bu tarixi fikri türk dünyasının nadir şəxsiyyətlərindən olan Heydər Əlirza oğlu Əliyevin həyat yolunu tam obyektiv və aydın şəkildə təəcəssüm etdirir.

Heydər Əliyev XX əsrdə Azərbaycan xalqının yetirdiyi ən parlaq sima olaraq nəinki bizim xalqımız, habelə bütün dünyə tərəfindən qəbul edilir və qiymətləndirilir. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi olan cənab Heydər Əliyev öz şüurlu həyatını Azərbaycanın tərəqqisinə və çiçəklənməsinə, beynəlxalq aləmdə tanınmasına, bütün dünya azərbaycanlılarının hüquq və azadlıqlarının qorunmasına, dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsinə, xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinin qorunub saxlanmasına, ölkə iqtisadiyyatının daim inkişaf etdirilməsinə, Azərbaycanda demokratik dövlət quruculuğuna həsr etmişdir.

Ümummillə liderimizin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi hər iki dövrdə onun sosial həyatın bütün istiqamətlərlə yanaşı təhsil sisteminin inkişafına verdiyi önəm Azərbaycanın intellektual potensialının yüksəlməsinə, təhsil müəssisələri şəbəkəsinin genişlənməsinə şərait yaratmışdır.

Ali təhsil sistemi də bu dövrlərdə böyük tərəqqi yolunu keçmişdir. Keçən əsrin 70-ci illərdə və 80-ci illərin əvvəllərində ali təhsil müəssisələrinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi istiqamətində böyük işlər görülmüşdür. Ümummillə liderimizin təşəbbüsü və qayğısı ilə ali məktəblər üçün tədris korpusları, yataqxana kompleksləri tikilmişdir. 1970-82-ci illərdə Azərbaycanda 5 yeni ali məktəb (İnşaat Mühəndisləri İnstitutu – 1975, Texnologiya İnstitutu – 1980, Xarici Dillər Pedaqoji İnstitutu – 1973) yaradılmış, çoxlu ixtisaslar, kafedralar, problem laboratoriyaları açılmışdır. Əgər 1960-cı illərin sonunda respublikada 12 ali məktəb, bunlarda 105

fakültə, 450 kafedra var idisə və burada 139 ixtisas üzrə kadr hazırlığı aparılırdısa, 1982-ci ildə artıq 136 fakültəni və 530 kafedranı birləşdirən 17 ali təhsil müəssisəsi fəaliyyət göstərirdi ki, bütün bu uğurlar da Heydər Əliyevin ali təhsilin inkişafına, respublikanın kadr potensialının gücləndirilməsinə vətəndaş qayğısının nəticəsində mümkün olmuşdu.

Heydər Əliyevin Azərbaycan təhsilinin inkişafındakı müstəsna xidmətlərindən biri də 1970-80-ci illərdə şəxsi təşəbbüsü və nüfuzu sayəsində Azərbaycandan kənarda, keçmiş SSRİ-nin 50-dən artıq böyük şəhərinin 170-dən çox ən məşhur ali məktəbində respublikamızın xalq təsərrüfatı, elm, təhsil və mədəniyyətinin 80-dən artıq sahəsini əhatə edən və ən zəruri ehtiyac duyulan 250-dən çox ixtisas üzrə 15 mindən artıq azərbaycanlı gəncin ali təhsil almasına, yüksək ixtisaslı mütəxəssislər kimi hazırlanmasına imkan və şərait yaratmasıdır.

70-80-ci illərin ən əhəmiyyətli hadisələrindən biri kimi indi müstəqillik dövründə çox vacib olan respublikamızda ilk orta və ali hərbi təhsil sisteminin yaradılması ilə yanaşı, o illərdə keçmiş SSRİ-nin ali hərbi məktəblərinə azərbaycanlı gənclərin sistemli şəkildə göndərilməsi faktı xüsusilə diqqətəlayiqdir.

Azərbaycanlı gənclərin respublikadan kənarda təhsil alması üçün Ulu Öndər Heydər Əliyevin həmin illərdəki uzaqqörən siyasəti, məqsədyönlü fəaliyyəti, atdığı cəsarətli addımlar əslində iki tarixi missiyanın həyata keçirilməsi idi. Birincisi, o dövrdə respublikamızda hazırlanması mümkün olmayan minlərlə gəncin yüksək ixtisasa yiyələnməsi və bununla da Azərbaycan iqtisadiyyatı və sosial sferasının belə kadrlara olan real tələbatının ödənilməsi ilə bağlı idisə, bu istiqamətdə ikinci, fikrimcə ən strateji əhəmiyyətli missiya məhz həmin gənclərdən bir hissəsinin ailə həyatı quraraq Rusiya, Belarus, Ukrayna, Baltıqyanı ölkələrdə qalması və bununla da həmin ölkələrdə gələcək Azərbaycan diasporunun formalaşdırılması idi.

Ümummillə liderimizin Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra ölkənin təhsil sistemində yaranmış güclü inkişaf tendensiyaları, yenilik və müasir texnologiyalar, islahatlar istiqamətində məqsədyönlü fəaliyyət başlandı. Təhsil sektoru üçün büdcə vəsaitinin ardıcıl olaraq ilbəil artması, müəllimlərin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, tədris müəssisələri şəbəkəsinin təkmilləşdirilməsi, 6 ali məktəbimizə muxtariyyət hüququ, bir çox institutlara isə «Universitet» statusunun verilməsi, təhsil tariximizdə ilk dəfə olaraq Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu və onun 12 regionda filiallarının yaradılması, 6 yeni Akademiyanın (Rəssamlıq, Milli Aviasiya, Dənizçilik, Milli Təhlükəsizlik, Musiqi, İdarəçilik), Azərbaycan Milli Konservatoriyası-

nın, eləcə də Azərbaycan Təyyarəçilik Məktəbinin təsis edilməsi, 15 özəl ali məktəbin fəaliyyətinin rəsmi şəkildə qanuniləşdirilməsi, təhsil sistemi, eləcə də təhsil müəssisələrinin idarə olunması işinin müasir mexanizmlərlə qurulması, kompüterlərlə təchizat işinin intensiv şəkildə aparılması, qaçqın vətəndaşlarımızın təhsilinə xüsusi qayğının göstərilməsi, məktəblərimizin dərsləklərlə təminatı məsələsində dövlət siyasətinin müəyyənəşdirilməsi və sair bu kimi fəaliyyət məhz elə Ümummilli liderimizin təhsil sistemində göstərdiyi atalıq qayğısı nəticəsində mümkün olmuşdur.

Ali təhsil pilləsində ödənişli əsaslarla təhsiləmə barədə Heydər Əliyev tərəfindən hələ 1995-ci ildə imzalanmış tarixi Sərəncam, faktiki olaraq bu pillənin sonrakı illərdə intensiv inkişafı üçün real zəmin yaratmışdır. Məhz elə bu istiqamətdə əldə edilmiş əlavə maliyyə vəsaiti hesabına, qətiyyətlə demək olar ki, ali məktəblərimizin tam əksəriyyəti maddi-texniki baza və təchizat problemlərini həll etmiş, həmin tədris müəssisələrində fəaliyyət göstərən elmi-pedaqoji kadr potensialının əmək haqları xeyli yüksəlmişdir. Təkcə onu qeyd etmək kifayətdir ki, məhz elə bunun nəticəsində respublikamızın dövlət ali təhsil müəssisələri 1998-ci ildə 30.3 milyard, 2000-ci ildə 59.2 milyard, 2002-ci ildə isə 74.6 milyard manat əlavə gəlir əldə etmiş, bu vəsaitlər həmin tədris müəssisələrinin inkişafına istiqamətləndirilmişdir.

Bu gün Azərbaycan təhsilində möhtərəm Heydər Əliyevin imzaladığı İslahat Proqramı və dövlət təhsil siyasətinə uyğun gələcək strateji fəaliyyəti tam dəqiqliyi ilə müəyyənəşdirilmiş, Ulu Öndərin sözləri ilə desək «Azərbaycan təhsil sisteminin dünya təhsil sistemi standartlarına uyğunlaşdırılması» üçün 10 illik fəaliyyət Planı hazırlanmışdır. Strateji fəaliyyətin əsas istiqamətləri müəllim hazırlığının müasir tələblər çərçivəsində yenidən qurulması, ümumi təhsildə məzmunun təkmilləşdirilməsi, yeni qiymətləndirmə mexanizmlərinə keçid, əksmərkəzləşdirmə prinsiplərinə uyğun demokratik əsaslarla ictimai-dövlət idarəetmə modellərinin təbiiqi, dərslək siyasətinin tam realizəsi, təhsil sistemində elmin, eləcə də elmi tədqiqatların inkişaf etdirilməsi, tədris prosesində informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından geniş formada istifadə, təminat problemlərinin uğurlu həlli, təhsilin maliyyələşdirilməsində yeni iqtisadi mexanizmlərin hazırlanması, tədris müəssisələrinin müasir kompüter texnologiyaları ilə təchizatı və proqram təminatı, təhsiləmədə hamı üçün bərabər şəraitin yaradılması kimi aktual məsələləri əhatə edir.

Neft sərvətlərinin insan sərvətinə çevrilməsi ideyasını irəli sürmüş Prezident İlham Əliyev cənabları təhsilin ölkənin gələcəyini təmin edən həlledici amil olduğunu bəyan etmişdir. Təhsilin inkişafına yönəlmiş çox-

saylı dövlət proqramlarının həyata keçirilməsi, son illər təhsilə qoyulan investisiyaların xeyli artması bu sahəyə çox ciddi dövlət qayğısının olmasına bir sübutdur. 2008-ci ildə dövlət büdcəsində təhsilə ayrılan xərclər 2003-cü ilə nisbətən 4 dəfə artaraq 974,0 milyon manata çatmış, investisiya xərcləri 195 milyon manat planlaşdırılmışdır.

Son illər həyata keçirilən dövlət proqramları nəticəsində orta təhsilin maddi-texniki bazası inkişaf etmiş, dərslək və informasiya kommunikasiyaları texnologiyaları ilə təminat xeyli yaxşılaşmışdır. Heydər Əliyev fondunun və onun sədri, millət vəkili Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə yüzlərlə məktəblərin tikilməsi və yenidən qurulması, «Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb» proqramının həyata keçirilməsi müsbət dəyişikliklərin ən mühüm göstəricilərindəndir.

2007-ci il ali təhsilə diqqətin artması, daha doğrusu təhsilin inkişaf strategiyasında ali ixtisas pilləsinin ön plana çəkilməsi ilə əsəyyələndi. Prezident İlham Əliyevin üç ali məktəbə getməsi yeni universitet binalarının təməlqoyma və açılış mərasimlərində iştirak və çıxış etməsi ali təhsilin daha sürətli inkişafına dövlət qayğısının təzahürü oldu. Azərbaycan Prezidentinin imzaladığı «2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xaricdə təhsili» üzrə Dövlət proqramı ali təhsilli mütəxəssis hazırlığı və gələcəkdə Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafını təmin etmək üçün çox böyük əhəmiyyəti olan bir qərar oldu.

Yaxın illər ərzində 5000 azərbaycanlı gənə dünyanın ən tanınmış universitetlərində təhsil almaq imkanı verən bu proqram İlham Əliyevin siyasi kursunun Heydər Əliyev siyasi strategiyasının məntiqi davamı olmasına daha bir sübutdur. Ötən əsrin 70-80-ci illərində Sovet İttifaqının aparıcı ali məktəblərinə göndərilən və yüksək ixtisaslı mütəxəssis kimi respublikaya qayıdan gənclərin, Azərbaycanın intellektual potensialının artmasında nə qədər böyük rol oynaması artıq tarixi həqiqətdir. Şübhəsiz qəbul edilən bu yeni proqram yüksək səviyyəli mütəxəssislərin hazırlanmasına şərait yaradaraq ölkəmizin gələcək inkişafının təmin edilməsində mühüm rol oynayacaq.

2008-ci ilin ilk günlərində «2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar» üzrə Dövlət proqramının hazırlanması barədə Prezident sərəncamı ali təhsilin yeniləşməsinə, keyfiyyətə dəyişməsinə və Avropa təhsil məkanına daxil olmasına yönəlmiş çox vacib bir qərardir. Cəmiyyətdə və xüsusilə də universitetlərdə böyük maraqla qarşılanan bu sərəncam mövcud vəziyyətin bir daha diqqətlə təhlil edilməsini,

problemlərin daha qabarıq üzə çıxarılmasını və müasir dünya təhsil standartlarına çatmaq üçün konkret yolların müəyyənləşməsinə tələb edir.

Müstəqil Azərbaycanın siyasi strategiyasının əsas prinsiplərindən biri Avropaya inteqrasiyadır. Bu siyasətin tərkib hissəsi təhsil sisteminin Avropa təhsil məkanına daxil olmasına yönəlmiş fəaliyyətdir. Bu istiqamətdə aparılan islahatlar Bolonya prosesi çərçivəsində, Bolonya sisteminin tələblərinə uyğun həyata keçirilməlidir. Ali təhsilin iki pilləliyini, təhsil standartlarının eyniləşməsinə, kredit sisteminin tətbiqi nəticəsində vahid Avropa təhsil məkanının yaradılmasını, tələbə və müəllimlərin mobilliyinin təmin edilməsini, diplomların tanınması və məzunlara bütün məkanda işləmə imkanı yaradılması bu tələblərin əsasını təşkil edən prinsiplərdir.

Bu prinsiplərin həyata keçirilməsi və Avropa təhsil sistemində qovuşmaq üçün bir neçə mühüm məsələnin həlli vacibdir. İlk növbədə bu ali təhsil müəssisələrinə geniş özünüidarəetmə statusunun və maliyyə sərbəstliyinin verilməsidir. Bu şərtlər universitetlərin fəaliyyətinin bütün dairələrində demokratikləşməni təmin etməklə bərabər onların struktur bölmələrinin hüquq və məsuliyyətini artırmalıdır. Universitet büdcəsinin formalaşmasında stabilləşmə prinsiplərindən inkişaf prinsiplərinə keçmək, universitetlərin inkişaf fondlarının yaradılması vacibdir.

Azərbaycanın təhsil sistemi dəyişir və inkişaf edir. Son zamanlar keçirilən mühüm əhəmiyyətli dövlət qərarları bu sahədə böyük nailiyyətlər əldə ediləcəyinə əminlik yaradır.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA DÖVLƏT QADIN SİYASƏTİ

Elmira AXUNDOVA

Millət vəkili,
Respublikanın əməkdar jurnalisti
Bakı / AZƏRBAYCAN

«Heydər Əliyev və Azərbaycanda dövlət qadın siyasəti» əsaslı tədqiqatlar tələb edən çox geniş bir mövzudur. Fərəhli haldır ki, son illərdə Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin himayəsi altında Heydər Əliyevin ölkəyə rəhbərlik etdiyi illərdə respublikamızın bu sahədə əldə etdiyi müsbət təcrübəni əks etdirən kitablar nəşr olunmuş və olunmaqdadır. Gülzar İbrahimovanın «Heydər Əliyev və Azərbaycan qadını» kitabını, eləcə də «Azərbaycanda qadın məsələsi. Tarix və müasirlik: XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəli» adlı məqalələr toplusunu xüsusi olaraq qeyd etməliyik.

Əhatənin tamlığına və akademikmə iddialı olmadan öz məqaləmdə bu problemə münasibətimi bildirməyə çalışacağam.

Qeyd etməliyik ki, Heydər Əliyevin Sovet Azərbaycanına rəhbərliyi dövründə (1969-1982-ci illər) qadınların respublikanın ictimai-siyasi, sosial və mədəni həyatındakı rolu və əhəmiyyəti xeyli yüksəldi. Gülzar İbrahimova bununla bağlı heyrətamiz faktlar gətirir: 70-ci illərdə qadın müəllimlər pedaqoqların 47%-ni, həkimlər-60%-ni, tələbələr-43%, elmi işçilər-37%-ni təşkil edirdilər. Hamımızın yaxşı yadındadır ki, Heydər Əliyev adlı-sanlı qadınlarımızdan istehsalat qabaqcıllarından necə iftixarla danışır, qadınların rəhbərlik etdiyi kolxozlara və briqadalara baş çəkməyi xoşlayırdı. O vaxtlar Sosialist Əməyi qəhrəmanları Şamama Həsənovanın, Solmaz Əliyevanın, Tərhan Musayevanın və başqalarının adları dillər əzbəri idi. Onlar orden və medallarla təltif olunur, SSRİ və respublika Ali Sovetlərinə deputat seçilirdilər.

Hələ nazirlik və idarələrin, partiyanın rayon və şəhər komitələrinin, ali təhsil müəssisələrinin rəhbərlərini demirik: Elmira Qafarova, Lidiya Rəsulova, Dilruba Camalova, Svetlana Qasımova, Zəhra Quliyeva, Zəmfira Verdievə və başqaları kimi adları respublikaya səs salmış qadınları xatırlamaq kifayətdir.

Gender siyasətindəki açıq-aşkar, gözəçarpan nailiyyətlərinə baxmaya-raq, Heydər Əliyev hesab edirdi ki, Azərbaycanda rəhbər qadınların sayı daha yüksək olmalıdır.

1975-ci il iyulun 30-da Azərbaycan KP MK-nın Azərbaycan partiya təşkilatının kadrların seçilməsi, yerləşdirilməsi və tərbiyəsi işinin daha da yaxşılaşdırılması məsələlərinə həsr olunmuş plenumu keçirildi. Plenumdakı məruzəsində MK-nın birinci katibi respublikanın partiya təşkilatları qarşısında qadınların rəhbər vəzifələrə daha fəal şəkildə cəkilməsi məsələsini irəli sürdü.

Elə o vaxtlar da altı qadın rayon partiya komitələrinə rəhbərlik edirdi: S.Dibirova, Y.Yusova, T.Hümmətova, R.Məmmədova, N.Rüstəməva, L.Trofimova. Respublikada 18 kolxozun və 8 sovxozun başında qadınlar dururdu. Bütövlükdə isə «zərif cins»in nümayəndələri partiya, sovet və həmkarlar orqanlarında rəhbər kadrların 16,6 faizini təşkil edirdi.

«Heydər Əliyev. Şəxsiyyət və zaman» adlı bioqrafik romanım üzərində işləyərkən yüksək vəzifə tutmaqda bütönlüklə Heydər Əliyevə borclu olan qadınlarla görüşməli oldum. Onlardan biri də Svetlana Qasımovadır.

«Elə mənəm özümü götürək, - Svetlana Çingiz qızı danışır - On altı yaşında ikən Gəncədən Bakıya gəlmişdim. «Yuxarılar»la heç bir qohumluq, «yerliçilik» əlaqəm yox idi. Valideynlərim sadə adamlar: atam mühəndis, anam isə aqronom idi. Həyatdakı uğurlarıma mənə hansısa xüsusiyyəti görüb respublikanın bütövlükdə ticarətinə rəhbər təyin edən Heydər Əliyevin sayəsində nail olmuşam.

Heydər Əliyev Taqanroqda səfərdə olanda ticarətdən söhbət düşüb və ondan soruşublar:

- Heydər Əliyeviç, siz qadını ticarət naziri qoymağa necə risk eləmişiniz?

O isə cavab verib:

- Bizdə qadınların işə münasibəti çox gözəldir. Onlar səliqəli, məsuliyyət-lidirlər, işi axıra çatdırırlar. Əgər sən bir işin vaxtında və yüksək səviyyədə icrasını istəyirsənsə, onu qadına tapşır.

Mənə bu barədə həmin səfərdən qayıtmış mədəniyyət naziri Zakir Bağirov danışdı. O bu söhbətin şahidi olmuşdu və gələcək kimi də mənə zəng vurmuşdu.

Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun keçmiş rektoru Zəhra Quliyeva bu vəzifəyə mürəkkəb bir dövrdə MK-nın birinci katibinin təşəbbüsü ilə res-

publikada korrupsiyaya və yerli-pərəstliyə qarşı heç bir güzəştə yol verməyən mübarizə getdiyi bir vaxtda təyin olunmuşdu.

«Məni rektor təsdiq edəndə Heydər Əliyevə dedim:

- Tibb İnstitutu çox mürəkkəb ali təhsil ocağıdır. Orada nə cür işçi heyəti olduğunu bilirsiniz: barmağını uzatsan, əlini dişləyərlər. Mən onların öhdəsindən gələ bilərəmmi?

O cavab verdi:

- Səni partiya göndərir. Heç kimdən və heç nədən qorxub çəkinmə, təmiz işləsən, biz həmişə sənə dayaq olacaq, arxanda duracağıq.

Mən 1972-ci ildə rektor oldum və bu vəzifədə 1983-cü ilədək işlədim. O vaxtlar orada vəziyyət dəhşətli idi. Tanışlıq, ya da iri miqdarda pul olmasaydı, oraya top gülləsi ilə də buraxmazdılar. Kök atmış yerliçilik, qohumluq münasibətləri var idi. Üstəlik, kafedrada bir professor işləyirdisə, arvadını, qızını, kürəkəninə də ətrafına yığırdı. Bütün bunları aradan götürməli oldum. Və həmişə Heydər Əliyevin dəstəyini hiss edirdim».

Heydər Əliyev ideya adamı idi və heç vaxt ikili standartlarla yaşamırdı. Partiya rəhbərlərindən bəziləri adam arasında özlərini yenilik tərəfdarı kimi göstərər, qadınların ölkənin elmi, ictimai-siyasi həyatında fəal iştirakını müdafiə edirdilər. Evdə, ailədə isə dada-baba qaydası ilə yaşayırdı, arvadlarına işləməyi qadağan edir və dörd divar arasında saxlayırdılar. Heydər Əliyev belələrindən deyildi. Əksinə, prezidentin qızı Sevil Əliyeva xatırlayır ki, anası atasının inadkarlığı sayəsində elmi fəaliyyətini davam etdirib, tibb elmində zirvələr fəth edib, elmlər doktoru, akademik olub.

«O uşaqlara, ailəyə çox bağlı idi,-Sevil xanım mənə danışdı,-bu onun üçün hər şeydən vacib tələbatə çevrilmişdi. Ailə onun üçün birinci yerdə idi. Atam bilirdi ki, anamın böyük elmi potensialı, istedadı var, ona görə də ondan irəliyə getməyə həvəs oyadırdı. Yadımdadır: gecə biz hamımız yatmağa uzananda o oturub öz işlərini yazırdı-məqalələr, kitablar. Biz Moskvaya gəndəndə o həmişə oftolmoq həmkarları ilə görüşürdü. Ancaq onda şöhrət-pərəstlik, məşhur olmaq, başqalarından seçilmək həvəsi yox idi. Nəyə nail olubsa gərgin elmi axtarışların, çəkdiyi böyük zəhmətin nəticəsidir. Atam da onun imkanlarına bələd olduğundan bu potensialın itib-batması ilə barışa bilmirdi. Bax, siz fikir ayrılığı, mübahisələr barədə soruşurdunuz. Onların mübahisəsi məhz bunun üstündə düşürdü: atam deyirdi ki, geri qalmaq olmaz, tədqiqatları davam etdirmək lazımdır. O, həmişə anamı bu istiqamətdə ruhlandırırdı».

Svetlana Qasımova Azərbaycan SSR-nin 60 illiyi təntənələri üçün Bakıya gəlmiş müttəfiq respublikaların Kommunist Partiyalarının birinci katiblərinin xanımlarının Zərifə xanım haqqında necə hörmətlə və heyranlıqla danışdıqlarını yada salır:

«Biz respublikalardan gələn nümayəndə heyətlərini qarşılayanda mən ilk dəfə Zərifə xanımla yaxından ünsiyyətdə oldum. İstər-istəməz biz Zərifə xanımla başqa birinci katiblərin xanımlarının nədən və necə danışdıqlarını müqayisə edirdik. Zərifə Əzizovna nadir şəxsiyyətlərdən idi - yüksək mədəniyyətə, dərin biliyə, geniş dünyagörüşünə malik, eyni zamanda da çox sadə və səmimi qadın idi. O, ətrafında çox rahat ab-hava, qonaqlardan hər birinə Azərbaycan, Azərbaycan qadını haqqında təsəvvür yaranması üçün şərait yaradırdı. O, əsl Azərbaycan xanımı idi».

1993-cü ildə hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra Heydər Əliyev qadın və gender bərabərliyi siyasətini davam etdirdi. Onun «Azərbaycan qadınlarının rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında» sərəncamını, «Azərbaycan Respublikası Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması haqqında» və «Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında» fərmanlarını yada salmaq kifayətdir.

Rəhbər vəzifə tutanların ilk sırasında dövlət katibi, təhsil naziri, Prezident Aparatının humanitar siyasət şöbəsinin müdiri kimi postlara qadınlar təyin olunmuşdu. Heydər Əliyevin yaratdığı Yeni Azərbaycan Partiyasının rəhbər heyətinin tərkibinə daxil olan qadınların sayı da az deyildi. Belə nümunələrin sayını artırmaq olar. Onun yetişdirdiyi güclü qadın rəhbər, alim, ictimai və mədəniyyət xadimləri dəstəsi böyük Müəllimlərinin işini ləyaqətlə davam etdirərək, ölkəmizin qızıl genefondunu təşkil edir.

Bu mövzunu qeyri-formal səviyyədə başa çatdıraraq qeyd etmək istəyirəm ki, Heydər Əliyev qadın gözəlliyinin və cazibəsinin mahir sərrafı idi, qadınlarla danışmağı və onlara komplimentlər deməyi bacarır və xoşlayırdı. Hiss olunurdu ki, qadınların arasında özünü məmnun hiss edir. «Zərif cins»-in nümayəndələrinə gəlincə isə, onun valehedici kişi cazibəsi öndündə duruş gətirmək o qədər də asan məsələ deyildi. Nə vaxtsa Heydər Əliyevlə birgə çalışmış qadınların hamısı gizlində, ya aşkarda öz rəhbərlərinə vurulmuşdular. Gözləri ilə görünlər danışırırlar ki, Moskvaya işləməyə gedərkən onunla vida görüşü zamanı qadınlar göz yaşlarını saxlaya bilmirdilər.

Azərbaycanın hüdudlarından kənar da qadınlar ona eyni cür heyranlıqla yanaşırdılar. Sizə iki nümunə gətirirəm.

«Bu insanın mənim həyatımda xüsusi yeri var. Mən onu lider adlandırırdım, təkcə öz ölkəsinin lideri yox, geniş miqyaslı lider. O, çox gözəl insandır, başqa sözlə desək, mən həyatımda kişi kimi ondan gözəl, ondan nəcib, xeyirxah insana, təəssüf ki, rast gəlməmişəm. İndi deyəcəksiniz ki, Zıkına yəqin ona vurulubmuş. Bəli, bir qadın kimi gözəl dövlət xadimi və rəhbərə vurulmuşam».

(SSRİ xalq artisti Lyudmila Zıkına)

L. Zıkınadan az populyar olmayan Sovet İttifaqının digər xalq artisti Alla Puqaçova Azərbaycan Prezidentinin vəfatından xəbər tutanda demişdi: «Mən həyatımda belə gözəl və müdrik kişiyə rast gəlməmişdim».

Əminəm ki, respublikamızın gözəl məxluqlarının hamısı bu sözlərin altından imza atar.

HEYDƏR ƏLİYEV AZƏRBAYCANDA QADIN SİYASƏTİNİN HAMISIDİR

Mehriban ALIŞANOVA

Azərbaycan Respublikası
Hesablama Palatasının auditoru,
iqtisad elmləri namizədi
Bakı / AZƏRBAYCAN

Heydər Əliyev şəxsiyyəti elə bir zirvədir ki, onun haqqında söz demək, Azərbaycan xalqının xoş gələcəyi naminə gördükləri işləri sadalamaq çox çətin, məsuliyyətli, şərfli və hər bir azərbaycanlıda qürur və fəxarət hissi doğuran bir işdir.

XX əsr Azərbaycana iki böyük nemət bəxş etdi: ölkənin dövlət müstəqilliyinə yenidən qovuşması və dünyada görkəmli siyasətçi kimi böyük nüfuz qazanan Heydər Əliyev.

Əfsanəvi şəxsiyyət, böyük rəhbər, Yeni Azərbaycanın qurucusu və məmarı, xalqın sevimli, unudulmaz övladı... Bunlar hamısı tək ona aiddir, tək onun ünvanıdır. Çünki o, Azərbaycan sənəməsində təkrar olunmaz rəhbər, qüdrətli dövlət başçısı, fədakar insan kimi qala bildi...

Bəli, Heydər Əliyev xalqımızın danılmaz tarixidir. Heydər Əliyev dünya tarixinin Azərbaycanlı dahisidir. Görkəmli dövlət xadimi istər sovet dönəmində, istərsə də müstəqillik illərində ölkəmizə rəhbərliyi dövründə qüdrəti və zəkası, müdriklik və uzaqgörənliyi ilə Azərbaycanı dünya məmləkətləri sırasında layiqli yerə çıxardı. O, Azərbaycanı dünyaya tanıtdı, dünyanı Azərbaycana gətirdi. O, Azərbaycanı qorumaq üçün yaşadı, Azərbaycanı yaşatmaq üçün qurub-yaratdı...

Ulu öndər Heydər Əliyev millətin taleyi üçün misilsiz əhəmiyyət kəsb edən bütün fəaliyyət sahələrini həmişə diqqətdə saxlayıb. O, Azərbaycan qadınlarına da həmişə böyük hörmət və diqqətlə yanaşır. onların fəaliyyətinə yüksək dəyər verir. Bu böyük insan Azərbaycan qadınlarını sevir, onlara inanır, zərif, amma cəsarətli, bacarıqlı, qeyrətli, zəngin keçmiş, ləyaqətli sələfləri olan Azərbaycan qadınlarının hərtərəfli inkişafı, problemlərinin həlli istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirirdi. Məhz Heydər Əliyevin ən böyük xidmətlərindən biri də o idi ki, Azərbaycan qadınlarının imkan və

bacarıqlarını yüksək qiymətləndirir, onların müxtəlif vəzifə pillələri ilə irəliləməsinə xüsusi önəm verir.

İqtisadçı kimi deyər bilərdim ki, Heydər Əliyev hakimiyyətdə olan hər 2 dövrdə təkə siyasətə deyil, həm də ölkə iqtisadiyyatının inkişafına keyfiyyətə yeni mərhələ gətirdi. Ölkəmizdə qadın azadlığının həyata keçirilməsi, onların ictimai istehsalə cəlb edilməsi, onların iş şəraitinin yaxşılaşdırılması, bərabər əmək üçün bərabər haqq verilməsi, ana və uşaqların əməyinin mühafizəsi, qadınların təhsil və mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi sahəsində Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyi dövründə böyük işlər görülmüşdür.

H.Əliyev özünün möhtəşəm fəaliyyəti ilə Azərbaycanın təkə dünəninə və bu gününə deyil, onun sabahına da imzasını vurub. Bu dövlətin gələcəkdə qazanacağı bütün nailiyyətlərində həmin imzanın izlərini görəceyik!

İndi, anadan olmasının 85 illik yubileyi ərəfəsində biz qadınlar da Azərbaycan dövlət qadın siyasətinin təməlini qoyan ulu öndərin bu sahədəki möhtəşəm və unudulmaz xidmətlərini böyük hörmətlə, sonsuz minnətdarlıq duyğusu ilə xatırlayır, bəzi məqamlardan söhbət açmağı özümüzə borc bilirik...

Azərbaycan qadınının bütün dövrlərdə, bütün cəmiyyətlərdə gözəl örnəkləri olub. Bunu hər şeyi öz yaddaşında qoruyub saxlayan tarix təsdiq edir.

İndi qadınların cəmiyyətdə həlledici rola malik olmaları heç kimdə şübhə doğurmur, artıq qadınlar cəmiyyətin aparıcı qüvvəsinə çevrilib. Amma qadın o zaman cəmiyyətin həlledici qüvvəsinə çevrilir ki, cəmiyyət ona hörmətlə yanaşır, onu qiymətləndirir. Müasir Azərbaycan qadınları ona görə xoşbəxtdirlər ki, onların taleyinə məhz belə bir cəmiyyətdə yaşamaq, işləmək düşüb. Həqiqətən də, demokratik dövlətin möhkəmləndirilməsi cəmiyyətin qadın siyasətinə nə qədər önəm verməsindən çox asılıdır. Çünki qadın böyük qüvvədir. Dahildəndən biri deyib: "Həyatın məşəqqətlərinə dözmək üçün onu mütləq bir qadınla bölüşmək lazımdır". Bu fikri geniş anlamda qəbul etsək, cəmiyyətin qadına nə qədər ehtiyacı olduğunu bir daha dərk edirik...

Bəli, qadın şəxsiyyətinə böyük hörmətlə yanaşan ümummillə lider Heydər Əliyev ölkəmizdə dövlət qadın siyasətinin əsasını qoydu, Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 35 illik zaman kəsiyində ölkə həyatının bütün sahələrində qadınlara xüsusi yer ayırdı, onların hərtərəfli fəaliyyətinə geniş meydan verdi, Vətənimizdə lider qadınlar yetişdirdi. Bu böyük insan qadınlarla bağlı siyasətin gücləndirilməsini dövlətin prioritet vəzifələrindən sayırdı və gözəl bilirdi ki, bu siyasət cəmiyyətin demokratikləşdirilməsinə xidmət edir...

Tarix təsdiq edir ki, yalnız uzaqgörən, müdrik dövlət başçıları qadınların öz ölkəsinin həyatında fəal iştirakının təmin olunmasını vacib sayır. Biz qadınlar buna görə də ümummilli liderimizə borcluuyq...

Bərabərlik və tərəqqi... Qətiyyətli, uzaqgörən, aydın düşüncəli insan – ulu öndər Heydər Əliyev qadın siyasətində bu amili xüsusilə diqqətdə saxlayırdı. Məhz bu səbəbdən də Heydər Əliyev epoxası, bütövlükdə Azərbaycan qadınlarının yüksəliş epoxasıdır.

Ulu öndər Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu Dövlət Qadın siyasətinin bu gün Prezident İlham Əliyev tərəfindən qətiyyətlə davam etdirilməsi biz qadınları sevindirir, məsuliyyətimizi daha da artırır. Bu gün Azərbaycan qadınları yenə də öndədir. Prezident İlham Əliyevin fərmanı ilə yaradılan Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi indi qadın problemlərinin həlli istiqamətində dövlət siyasətini uğurla həyata keçirir.

Qadınların ictimai-siyasi həyatdakı fəallığı ilbəl artır. Əlbəttə, bu, çox sevindiricidir...

Müasir Azərbaycan qadınları ona görə xoşbəxtdirlər ki, bizim taleyimizə məhz belə bir dövrdə yaşamaq, işləmək, fəaliyyət göstərmək düşüb. Onu da etiraf edək ki, Azərbaycan qadını heç bir zaman cəmiyyətdə bugünkü qədər böyük diqqətə, fəal mövqeyə, böyük nüfuzla malik olmayıb. Bu mənada, düşünürəm ki, 21-ci əsr Azərbaycan qadınının əsridir. Üçüncü minillikdə dünyada gedən qlobal ictimai-siyasi proseslər, beynəlxalq qadın hərəkatının yeni mərhələyə qədəm qoyması Azərbaycan qadınlarından da böyük fəallıq tələb edir. Və indi qadınlarımız Azərbaycanda hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğuna, demokratiyanın inkişafına öz töhfələrini verir, bilik və bacarıqlarını dövlətimizin güclənməsinə yönəldirlər. Artıq ölkədə qadın hərəkatı keyfiyyətcə yeni mərhələyə qədəm qoyub, mahiyyətcə qlobal xarakterli vəzifələr uğurla yerinə yetirilir. Azərbaycan qadın hərəkatı dünya qadın hərəkatının bir parçasına çevrilməkdədir...

Bu, həm də Azərbaycan qadınlarının böyük potensialının göstəricisidir. İndi bizim humanistlik, alicənablıq, xeyirxahlıq mücəssəməsi olan vətənpərvər bir qadın liderimiz var - Mehriban Əliyeva. O, yüksək mədəniyyətə, böyük iş qabiliyyətinə malik olan müasir Azərbaycan qadınına təcəssüm etdirir. Biz beynəlxalq aləmdə böyük nüfuzla malik olan bu güclü liderin simasında öz bayrağımızı görürük.

Mən arzu edərdim ki, fəallıq bütün Azərbaycan qadınlarını əhatə etsin. Biz hərtərəfli fəaliyyətimiz üçün yaradılan şəraitə dəyərli xidmətimizlə cavab verək. Dövlətimizin, müstəqilliyimizin qorunması, xalqımızın rifahı

üçün daha da həmrəy olaq, cəmiyyətin mövcud problemlərinin həllinə öz töhfəmizi verək. Öz borcumuzu dərk edək. Bu, həm də ulu öndər Heydər Əliyevin bizə tövsiyə və tapşırıqlarından biri idi. Tarix onu da göstərdi ki, bu böyük şəxsiyyətin bütün ideyaları bu gün də diridir, canlıdır, yaşayır və bizim hər birimizi böyük Azərbaycan naminə səfərbər edir.

Burada mən çox sayılı tələbələr və gənclər görüşürəm və demək istəyirəm:

Biz sizinlə çox xoşbəxt insanlarıq ki, bizim bütün şüurlu həyatımız və fəaliyyətimiz bu böyük şəxsiyyətin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrə təsadüf edib, əzəmətli quruculuq işlərini və onun nəticələrini öz gözlərimizlə görmüşük və dahi şəxsiyyət H.Əliyev haqqında düşüncələrimiz həyatımızın gənclik illərində formalaşıb. Ona görə bu gün bizim daha bir borcumuz var: ulu öndərin siyasi və mənəvi irsinə döna-döna qayıtmalı, ondan zaman-zaman öyrənməliyik.

Heydər Əliyev misilsiz xidmətlərinə görə hər zaman Vətəni, xalqı üçün əziz olaraq qalacaq və Azərbaycan qadınları da böyük himayədarları, qayğıkeşləri olan ulu öndər Heydər Əliyevi hər zaman sonsuz minnətdarlıqla xatırlayacaqlar. Çünki ulu öndərin özünün dediyi kimi, "tarix heç nəyi silmir"...

ELM VƏ TƏHSİLİN HƏMİŞƏYAŞAR HAMISI

Ənvər ÖZƏRƏN

"Çağ" Öyrətim İşlətmələri
Şirkətinin prezidenti
Bakı / AZƏRBAYCAN

Ulu öndərin genişmiqyaslı, çoxcəhətli fəaliyyətində elmin, təhsilin inkişafına diqqət və qayğı prioritet sahə kimi daim mühüm yer tutmuşdur. Təhsilin aktual problemlərini və perspektivlərini incəliklərinə qədər dərin-dən bilən, onun cəmiyyətin inkişafında rolunu və şəxsiyyətin formalaşmasında əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirən dahi rəhbərin təhsillə bağlı dəyərli ideyaları, sözün əsl mənasında, müasir təhsil tariximizin nadir incilərindəndir. Güclü məntiqə, qıbtə olunması uzaqgörənliyə əsaslanmış həmin ideyalar, tarixi tövsiyələr həm keçmiş SSRİ dövründə, həm də müstəqillik illərində Azərbaycan təhsilinin inkişaf proqramına çevrilmişdi. Bu böyük şəxsiyyətin hələ sovet ideologiyasının hökm sürdüyü illərdə təhsil sahəsi ilə bağlı irəli sürdüyü fikirləri, gördüyü işləri bu günə mütqayisə etdikdə, zamanı necə və hansı səviyyədə qabaqladığının bir daha şahidi oluruq. Təhlil göstərir ki, ulu öndər öz fəaliyyətində təhsilin bütün pillələrinin inkişafı, onun məzmunu, idarə olunması, təlim-tərbiyə prosesinin mahiyyəti, cəmiyyətdə müəllimin roluna barədə konseptual müddəalar irəli sürülmüşdür.

Bu gün fəaliyyətlə demək olar ki, Heydər Əliyevin Azərbaycana uzunmüddətli rəhbərliyinin ən sanballı göstəriciləri təhsilin ayrı-ayrı pillələrinin geniş şəbəkəsinin, maddi-texniki bazasının, güclü elmi-pedaqoji kadr potensialının yaranması, həyata keçirilən genişmiqyaslı təhsil quruculuğu, respublikada Türkcülük məfkurəsinin və milli ruhun yüksəlişi, milli özünüdərk təmin edilməsi, xalqın tarixi yaddaşının özünə qaytarılması, milli dövlətçilik hissələrinin güclənməsi gələcək inkişafın güclü təməlini qoymuşdur.

Həmin dövrdə bütün təhsil ocaqları əvvəlki illərlə müqayisədə yeni inkişaf pilləsinə yüksəlmiş, bu istiqamətdə ardıcıl aparılan dövlət siyasəti xalqımızın təhsil, ümummədəni və intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsində müstəsna rol oynamışdır.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi Heydər Əliyev bu dövlətin qurulması, inkişafı, dünyada tanınması sahəsində çoxsaylı tarixi addımlar atmış-

dır, fikrimizcə, bu addımların ən uğurlusu ondan ibarətdir ki, həmin siyasət hazırda Prezident İlham Əliyev tərəfindən böyük müvəffəqiyyətlə davam etdirilir və Azərbaycan dünyada siyasi cəhətdən ən stabil ölkələr sırasına çıxaraq iqtisadi inkişaf tempinə görə lider ölkəyə çevrilmişdir.

İstiqbalın elmlə, təhsillə əldə ediləcəyi inamı Heydər Əliyev həyatına qırmızı xətlə keçir. Heydər Əliyev hər zaman – "Təhsil millətin gələcəyidir" – deyirdi. Bu böyük insanın müdrik sözləri həqiqəti tam əks etdirir. 15 il öncə bizə xeyir-dua verərkən də Ulu Öndər bu məqsədi həyata keçirmək niyyətində idi. Ötən 15 il ərzində isə şirkətimiz bizə göstərilən etimada yüksək sədəqətlə işləyərək böyük uğurlar qazandı.

Qazandığımız nailiyyətlər təbii bir binanın təməli möhkəmdir, onun uzunömürlürlüyü və səmərəliliyi heç kəsə sübhə doğura bilməz. "Çağ" Öyrətimin də memarı ulu və sağlam əqidəli insan olmuşdur. Onun memarı da, təməlini qoyan da Heydər Əliyev kimi dühadır, bu gün onu qayğı ilə dəstəkləyən Prezidentimiz İlham Əliyevdir, ilk gündən bu günədək doğma övladı kimi bağına basan isə Azərbaycan xalqıdır.

Heydər Əliyev liseylərimizin fəaliyyətini daim təqdir edir, nümunə göstərirdi. O, şirkətin fəaliyyətini nəzarətdə saxlamaqla hər il müntəzəm olaraq şirkət rəhbərliyini şəxsən qəbul edir, fəaliyyətimizlə maraqlanır, problemlərimizi öyrənir, sanballı və dəyərli məsləhətlər verirdi.

Ulu öndər hələ 1997-ci ildə şirkətimizin "Fatih" Universitetində universitetin Fəxri doktoru diplomu təqdim edilərkən söylədiyi nitqində fəaliyyətimizə yüksək qiymət verərək qeyd etmişdi: "Sizin şirkətin və universitetin Azərbaycanda gördüyü işlər respublikamızın təhsil sistemində müsbət dəyişikliklər meydana gətirir. Ona görə də mən bu işlərə həmişə dəstək vermişəm, bundan sonra da dəstək verəcəyəm..."

Təsədüfi deyil ki, ümummillə liderimizin müəllimə, müəllim peşəsinə və öz müəllimlərinə münasibəti hər zaman diqqətəlayiq olmuşdur. Ulu öndərimiz "Müəllim adı ən yüksək addır. Mən müəllimdən yüksək ad tanımıram", "Müəllim vəzifəsi ona görə şərəflidir ki, o, cəmiyyət üçün ən dəyərli, bilikli, zəkali, tərbiyəli, vətənpərvər vətəndaşlar hazırlayır" deməklə, əslində, müəllimin necə yüksək statusa malik olduğunu, müasir dövrdə müəllimin missiyasının nədən ibarət olduğunu bəyan etmişdir. Ümummillə liderimizin bu ideyalarını uğurla davam etdirən möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyev 2007-ci ilin sentyabrında müəllim əməyinin stimullaşdırılması və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edəcək "Ən yaxşı ümumtəhsil məktəbi və ən yaxşı müəllim mükafatlarının təsis edilməsi haqqında" tarixi

sərəncam imzalamaqla, son illər-də 800-dən çox təhsil işçisini dövlətin ən yüksək təltiflərinə layiq görməklə Heydər Əliyevin ideyalarına sadıqlığını bir daha nümayiş etdirir.

Məlumdur ki, Azərbaycan bu gün haqqında daha çox danışılan və müzakirələr obyektinə çevrilən Boloniya Bəyannaməsinə rəsmi olaraq 2005-ci ilin mayında qoşulmuşdur. Lakin çox əlamətdardır ki, ulu öndərimiz bu Bəyan-namədə təsbit olunmuş əsas məqsədlərin mahiyyətini hələ 6 il əvvəl – 1999-cu ilin martında keçirilmiş Təhsil Sahəsində İslahatlar üzrə Dövlət Komissiyasının iclasındakı yekun nitqində belə ifadə etmişdir: “Azərbaycanın təhsil müəssisə-lərində təhsil alan insanların və xüsusən ali məktəbləri bitirənlərin bilik səviyyəsi və onların biliklərini təsdiq edən sənədlər gərək dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin ali məktəblərinin bilik səviyyəsinə uyğunlaşdırılsın. Onların prinsiplərinə uyğunlaşdırılsın ki, Azərbaycanda təhsil almış və mühəndis diplomu almış bir insan başqa ölkələrdə də həmin diplomla qəbul edilə və fəaliyyət göstərə bilsin.”

Şübhəsiz, bir məruzə çərçivəsində dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin təhsilin inkişafı ilə bağlı tarixi xidmətlərini təfərrüatı ilə açmaq qeyri-mümkündür. Bu elmi araşdırmaların mövzusunur.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin bizlərə və gələcək nəsillərə ərməğan etdiyi zəngin irs qiymətli bir xəzinədir. Əminəm ki, illər ötəcək, nəsillər birbirini əvəz edəcək, Azərbaycan xalqının milli iftixarı olan Heydər Əliyevin işıqlı təfəkküründən süzülüb gələn dəyərli ideyalar uğurlu gələcəyə gedən yollarımızda əbədi məşəl kimi daim şölələnəcəkdir.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

QADINLARIN BÖYÜK HAMİSİ

Leyla SEYİDBƏYOVA

Bakı Baş Səhiyyə İdarəsinin rəisi

Bakı / AZƏRBAYCAN

“Qadınları sevin, heç yerdə, heç bir ölkədə, heç bir millətdə Azərbaycan qadını kimi gözəl qadın tapa bilməyəcəksiniz!”

Heydər Əliyev

Azərbaycan qadını tarixin bütün dövrlərində vətənin, millətin qayğıları ilə yaşamış, cəmiyyət həyatında mühüm rol oynamışdır. Türk daim qadına sayğı bəsləmiş, onu uca tutmuş, özünün əsas dayağı, ailəsinin sütunu hesab etmişdir. Təsədüfi deyil ki, Şərqdə qadınlara azad seçki hüququ ilk dəfə olaraq türk cümhuriyyəti olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti zamanı verildi. Baxın, müsəlman xalqlarının içərisində yeganə türklərdə ki, türk toplumlarında tarixin heç bir dövründə çoxarvadlılıq, qadın köləliyi kütləvi hal almadı. Türk öz arxası, dostu, eşi bildiyi qadını heç bir zaman kiçiltmədi, ona ikinci, üçüncü dərəcəli baxmadı.

Azərbaycanda qadına münasibət daim tolerant olub. Azərbaycan kişisi xanımını oxumuş, elmi, savadlı görmək istəyib. Azərbaycanda qadın azadlığının təməli Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə qoyuldu. Amma bu dövlət cəmi iki il yaşadı və yerini bolşevik hakimiyyətinə verdi.

Azərbaycan Sovet Rusiyası tərəfindən işğal olundu, ölkədə sovet sosial respublikası quruldu. Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycan qadını daim yeni cəmiyyət quruculuğunun bütün sahələrində öndə oldu. Böyük Vətən müharibəsinə oğullar göndərdi, arxa cəbhədə müharibəyə getmiş ərinin, qardaşının, oğlunun yerinə çalışdı, vahid vətənin düşməndən azad olunmasında misilsiz xidmət göstərdi. Müharibədən sonrakı quruculuq dövründə Azərbaycan qadını bütün sahələrdə öndə oldu, təhsildə, səhiyyədə, sənayədə, kənd təsərrüfatında, mədəniyyət və incəsənət sahələrində fədakarlıqlar göstərdi.

Dünya miqyasında ilk dəfə olaraq qadınlar və onların problemləri haqqında məsələ 1975-ci ildə qaldırıldı və həmin il qadın ili elan olundu. Həmin il Meksiko şəhərində Qadınların ümumdünya konfransı çağırıldı. II ümum-

dünya qadın konfransı 1980-ci ildə Danimarkada, III konfrans 1985-ci ildə Nayrobida, IV konfrans isə 1995-ci ildə Pekində keçirildi. Hər dörd konfransın məramı "Bərabərlik, inkişaf və sülh" idi. Ancaq qadın və kişi hüquqlarının bərabərliyi. Gender məsələləri ön plana çəkiliirdi. Azərbaycan qadını isə bu hüquqları hələ əsrin 20-ci illərində almışdı.

Azərbaycan qadın hərəkatının vüsət alması mərhum prezident, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Heydər Əliyev Sovet Azərbaycanına rəhbərlik etməyə başlayan illər bütün dünyada qadın hərəkatının genişləndiyi mərhələ idi. Heydər Əliyevin tarixi xidmətləri sayəsində müsəlman Şərq ölkəsi olan Azərbaycanın qadınları bu hərəkatdan kənar qalmadı. 1969-cu ildə etibarən Heydər Əliyev qadınlara diqqət və qayğı göstərərək müxtəlif peşə sahələrində fərqlənən xanımları öz bilik-bəcaqlarına, istedad və intellektlərinə görə irəli çəkməyə, yüksək vəzifələrə təyin etməyə başladı. O dövrdə bir çox rayonlara rəhbərlik qadınlara tapşırılmışdır. Nazir və nazir müavinləri arasında qadınlar vardı. Bu Heydər Əliyevin Azərbaycanına etimadı, inamı idi. Ölkə tarixində ilk dəfə olaraq ali təhsil müəssisələrinə qadın rektorların təyini də məhz Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövrünə təsadüf edir. Görkəmli dövlət xadimi o dövrdə öz işində, ictimai fəaliyyətində fərqlənən qadınlara fəxri adların verilməsində, qadınların mükafatlandırılmasında, orden-medallarla təltif olunmasında səyini əsirgənməmişdir. Həmin illərdə neçə Azərbaycan qadını dövrün ən yüksək mükafatı olan "Sosialist Əməyi Qəhrəmanı", "Qəhrəman ana" fəxri adlarına layiq görülmüşdür. Bütün bunlar Azərbaycan qadınına sevgidən, böyük etimaddən irəli gəlirdi və əsas məqsəd də qadınların fəaliyyətini stimullaşdırmaq idi.

Azərbaycan qadınına diqqət və qayğı özünü böyük siyasət adamının ikinci dəfə ölkəyə rəhbərlik etdiyi dövrdə də qabarıq şəkildə göstərdi. 1995-ci il Azərbaycan qadınları üçün əlamətdar oldu. Mərhum prezidentin fərmanı ilə Azərbaycan "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğvi" konvensiyasına qoşuldu. Bu məsələ ona görə vurğulanmalıdır ki, dünyada hələ də elə dövlətlər var ki, bu konvensiyaya qoşulmayıblar və qoşulmağa hazır olmadığını bəyan ediblər. Azərbaycan dövlətinin bu konvensiyaya qoşulması məhz Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə mümkün olmuşdur. Mərhum dövlət başçısı qadınlarla hər zaman yaxından maraqlanı, qadınlarla bağlı məsələlərə böyük əhəmiyyət verirdi. Dövlət başçısı qadınların problemlərini dövlət səviyyəsində həll etmək üçün xüsusi fərmanla 1998-ci ildə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsini yaratdı. Qeyd edək ki, bir çox ölkələrdə, MDB məkanında belə bir analoji qurum yoxdur. Komitə yaradıqdan sonra mərhum dövlət başçısının göstərişi ilə Azərbaycan

Respublikasının Qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planı tərtib edildi. Milli Fəaliyyət Planı 2000-ci ilin martın 6-da təsdiq edildi. Həmin gün Azərbaycan Prezidenti daha bir mühüm sənəd imzaladı. Prezidentin imzaladığı "Azərbaycan Respublikasında Dövlət Qadın Siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" fərman XX əsrdə əldə olunmuş nailiyyətlərə varislik prinsipi baxımından yanaşma və gələcəkdə dövlət qadın siyasətinin inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirilməsi üçün əvəzədiməz bir sənəddir.

Qadınların kişilərlə hakimiyyət strukturlarında bərabər iştirakını təmin etmək və onların həyatın bütün sahələrində fəal iştiraka cəlb etmək demokratiyanın əsas prinsiplərindəndir. Heydər Əliyev daim bu prinsipi gözləyir və həyata keçirməyə çalışırdı. Ötən əsrin 70-ci illərində, Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə Azərbaycan qadınının həyatında çox şey müsbətə doğru dəyişmişdir. Bütün sahələrdə qadın kadrların sayı artırdı. Əgər əsrin əvvəllərində Azərbaycan qadınları arasında çox az sayda həkim varısa, Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyəti illərində respublika hakimlərinin 62 faizini qadınlar təşkil edirdi. Hələ 1974-cü ildə görkəmli dövlət xadimi deyərdi: "Biz çalışmalıyıq ki, ali məktəblərdə və texnikumlarda daha çox qadın təhsil alsın, elmi fəaliyyətlə məşğul olsun". Hələ Sovet dövründə Azərbaycanın Ali Sovetində qadınlar təmsil olunurdu. Heydər Əliyevin birbaşa qayğısı ilə müstəqillik dövründə seçilmiş parlamentə də yetərli sayda qadın deputatlar seçildi.

Heydər Əliyev Azərbaycan qadınlarına olan məhəbbətini müstəqil Azərbaycan qadınlarının birinci qurultayında etdiyi çıxışı zamanı belə izhar edirdi: "Burada Mirvarid xanım Dilbazi şeir oxudu. Orada mənim ən çox xoşuma gələn söz bu idi: Təbiət dünyanı dəyişdirərkən cənnət qadınla əvəz etdi. Həqiqətən belədir! Nə qədər gözəl sözdür, ədalətli ifadədir! Cəmiyyətdə, həyatda qadının yerini nə qədər gözəl göstərir. Həqiqətən biz kişilər cənnət haqqında düşünməməliyik. Cənnət-qadınlar bizim yanımızdadır. Qoy, qadınlar cənnət haqqında düşünsünlər və cənnətə çatmaq üçün bu dünyada öz işlərini görsünlər. Bizim cənnətimiz burdadır".

Bu gün Azərbaycan qadınları həzrvəti III qurultayına hər zaman böyük hamisi olmuş Heydər Əliyevsiz hazırlaşırlar. Böyük öndər haqq dünyasına qovuşsa da, onun qadınlarla bağlı siyasəti davam etdirilir. Azərbaycan qadını heç zaman Heydər Əliyevin qayğısını, himayəsini unutmayacaq. Böyük dövlət adamının mərd, qayğıkeş obrazı daim Azərbaycan qadınlarının yaddaşında qalacaq.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ İSLAM KONFRANSI TƏŞKİLATI

Gövhər BAXŞƏLİYEVƏ

Millət vəkili, AMEA Şərqləşmə İnstitutunun direktoru
Bakı / Azərbaycan

"İslam Konfransı Təşkilatı böyük bir yol keçibdir, şübhəsiz ki, onun böyük xidmətləri olubdur. O, dünyada sülhün, əmin-amanlığın və təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün öz töhfələrini verib, öz səylərini göstərib."

Heydər Əliyev

Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin 85 illik yubileyi yaxınlaşır. Bu ərəfədə böyük öndərimizin keçdiyi zəngin həyat yolunu, çoxşaxəli fəaliyyətini, yeritdiyi daxili və xarici siyasəti, dövlət quruculuğunda görüldüyü böyük işləri bir daha nəzərdən keçirmək və təhlil etmək zərurəti yaranır. Təqdim edilən yazıda onun titanik fəaliyyətinin kiçik bir hissəsi - İslam Konfransı Təşkilatı ilə əlaqədar apardığı siyasət və gördüyü işlər haqda qısa məlumat verib, müəyyən təhlillər apararaq, öz mülahizələrimizlə bölüşəcəyik.

Hakimiyyətə yenidən qayıtdığı ilk günlərdən Heydər Əliyev Azərbaycanın xarici siyasətini yeniləşdirdi və ölkənin strateji maraqları əsasında yenidən qurdu. O, ilk növbədə sabiq hakimiyyətin xarici siyasət sahəsində buraxdığı kobud səhvləri və bunun nəticəsində Azərbaycan ətrafında formalaşmış çox gərgin beynəlxalq siyasi vəziyyəti aradan qaldırmaq istiqamətində iş aparmağa başladı, ölkənin strateji maraqlarını region dövlətlərinin və Qafqazda xüsusi təsiri olan ayrı-ayrı dövlətlərin maraqları ilə uzlaşdırmağa yönəlmiş siyasət yürütməyə başladı. Hələ Milli Məclisin sədri seçildikən o, xarici siyasətin başlıca vəzifələrini və istiqamətlərini müəyyənləşdirdi: «Azərbaycanın müstəqilliyini təmin edən atributlardan biri xarici siyasətdir, Azərbaycanın sağlam xarici siyasəti olmalıdır, düşünlülmüş xarici siyasəti olmalıdır, uzaqqörən xarici siyasəti olmalıdır, elə xarici siyasəti olmalıdır ki, Azərbaycanı dünya dövlətləri birliginə bağlasın, Azərbaycanın bütün dövlətlərlə əlaqəsini, Azərbaycanın mənafeyini təmin etsin və Azərbaycanı de-fakto dünya miqyasında bir müstəqil dövlət kimi tanıtmayı təmin edə bilsin. Azərbaycanın indiyə qədər belə sağlam düşüncəli xarici siyasəti olmayıbdır.» Sözlünə davam edərək, Heydər Əliyev bir səhədə buraxılan

səhvlərə diqqəti yönəldir: «Azərbaycanın bütün dövlətlərlə gərək bərabər hüquqlu əlaqəsi olsun, Türkiyə ilə, İran ilə, qonşu Gürcüstan ilə, Rusiya ilə də, Amerika ilə də, Avropa dövlətləri ilə də, Ərəbistan dövlətləri ilə də, müsəlman dövlətləri ilə də, türkdilli dövlətlərlə də, Orta Asiya dövlətləri ilə, Qazaxıstanla da bərabərhüquqlu əlaqələri olmalıdır». Heydər Əliyev son illərdə Azərbaycanın xarici siyasətində yer tutan özünütəcrid xəttinin tamamilə yolverilməz və milli maraqlara zidd olduğunu vurğulayır. O, özünütəcrid xəttini acı nəticəsi kimi dünyanın Azərbaycanı tanımamağını, problemlərimizi bilməməyini, haqq səsimizi eşitməməyini göstərir və belə siyasəti «özümüzün özümüzə vurdugumuz zərbə» adlandırır. Ölkənin mənafeələrini qorumaq istiqamətində hərtərəfli ölçülüb-biçilmiş addımların atılmasının zəruriliyini vurğulayan Heydər Əliyev Azərbaycanın dövlətçilik mənafeələrini hər şeydən uca tutaraq müxtəlif dövlətlərin bütövlükdə Qafqaz və bilavasitə respublikamız üzərində qurulmuş iqtisadi maraq və nüfuz dairəsi uğrunda mübarizələrini nəzərə alaraq, çevik manevrlər və xüsusi taktiki gedişlər etdi.

Beləliklə, xarici siyasət xəttində mövcud reallıqları nəzərə alan və ölkənin mənafeələrinin qorunmasına yönəlmiş əməli dəyişikliklər edildi. İlk növbədə müstəqil Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq münasibətlər sistemində yeri, Avropa ölkələri və ABŞ-la, yeni müstəqil dövlətlər və Rusiya ilə, türkdilli dövlətlər və Türkiyə, müsəlman dünyası və İranla, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrin yaxın dövr üçün prioritetləri müəyyənləşdirildi və tədricən həyata keçirilməyə başlandı.

Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra İslam Konfransı təşkilatına üzv oldu. Heydər Əliyev müsəlman ölkələri arasında əməkdaşlığı möhkəmlətməyi, sülh şəraitini təmin etməyi, mənavi dəyərlərimizi, mədəniyyətimizi, ənənələrimizi qoruyub saxlamaq və inkişaf etdirməyi əldə rəhbər tutan bu beynəlxalq təşkilatla yaxından əməkdaşlıq etmək, onun vasitəsi ilə müsəlman dünyasının haqq işimizdə biza dəstəyinə nail olmaq prinsiplərini xarici siyasətimizin vacib istiqaməti hesab edərək bu təşkilatın bütün imkanlarından səmərəli istifadə etmək zərurətini vurğulamışdı. Azərbaycan 1991-ci ildən İKT-nin üzvü idi və bu təşkilatla əməkdaşlıq sahəsində müəyyən işlər görülmüşdür. Lakin bunlar kifayət deyildi. 1993-cü ilin ikinci yarısından başlayaraq bu istiqamətdə görülmə işlər sanki yenidən dinamizm qazandı, İKT ilə ölkəmiz arasındakı əlaqə və təmaslar intensivləşməyə və fəallaşmağa başladı.

23 noyabr 1993-cü ildə İKT-yə üzv ölkələrin xarici işlər nazirlərinin BMT iqamətgahında keçirilmiş koordinasiya toplantısı Ermənistanın Azər-

baycan Respublikasına qarşı təcavüzü ilə bağlı regiondakı vəziyyəti müzakirə edərək özünün ölkəmizlə bağlı ilk sənədlərindən biri olan bəyanatı qəbul etdi. Toplantı iştirakçılarına Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin müraciəti təqdim edilmişdi. Müraciətdə Ermənistanın Azərbaycanın 20 faizdən çox ərazisini işğalı nəticəsində ölkədə yaranmış vəziyyət, bir milyondan artıq qaçqının problemləri öz əksini tapmışdı. Toplantı iştirakçıları Ermənistan-Azərbaycan münəqişəsinin genişlənməsi ilə bağlı dərindən narahatlıq hissələrini ifadə etmiş və Ermənistanın son təcavüzünün sülhə və əmin-amanlığa təhlükə yaratdığını qeyd etmişdilər. Toplantı iştirakçıları eyni zamanda Azərbaycan Prezidentinin Azərbaycan qaçqınlarına təcili humanitar yardım göstərilməsi barədəki müraciətini dəstəklədiklərini bildirmişdilər.

Bundan sonra ölkəmiz ilə İKT arasında əlaqələr Prezident Heydər Əliyevin göstərişi ilə daha da intensivləşdi. Azərbaycan bu təşkilatın informasiya, maliyyə və siyasi dəstək göstərmək imkanlarından tam gücü ilə istifadə etməyə başladı. 1994-cü ilin sentyabr ayında İKT xarici işlər nazirlərinin Pakistan İslam Respublikasının İslamabad şəhərində keçirilmiş VII Konfransı Ermənistan-Azərbaycan münəqişəsi üzrə daha bir qətnamə qəbul etdi. Qətnamədə Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü və Azərbaycan Respublikası ərazilərinin 20 faizdən çoxunun işğalı qətiyyətlə pislənmiş, münəqişənin dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə hörmət əsasında ədalətlə və sülh yolu ilə həllinə çağırış səsləndirilmişdir.

Prezident Heydər Əliyevin İKT Baş katibi, doktor Həmid Əl-Qabildə 1994-cü ilin noyabr ayında Bakıda keçirdiyi görüşlər və danışıqlar respublikamızla İKT arasındakı əməkdaşlığı daha da fəallaşdırmaqla yanaşı, bir sıra müsəlman ölkələri ilə diplomatik münasibətlər yaratmaq nöqteyi-nəzərindən də çox mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Belə ki, İKT Baş katibi səfərdən qayıtdıqdan sonra respublikamızın o vaxtdakı diplomatik münasibətlər qurmadığı müsəlman ölkələrinin rəhbərlərinə məktublə müraciət edərək, onların diqqətini bu məsələyə cəlb etmişdir.

Hələ 1994-cü ilin may ayından etibarən Azərbaycan Respublikasının Səudiyyə Ərəbistanı Krallığındakı səfirinə İKT Baş Katibliyində Azərbaycanın daimi nümayəndəsi funksiyasını daşımaq həvalə edildikdən sonra, səfirlik vasitəsilə İKT Baş Katibi və onun müxtəlif qurumları ilə mütəmadi və səmərəli iş aparılmağa başlanmışdı.

Azərbaycan Respublikasının İKT-nin beynəlxalq aləmdəki nüfuz və imkanlarından lazımı səviyyədə istifadə edə bilməsi istiqamətində Prezident

Heydər Əliyevin 1994-cü ilin iyul ayında Səudiyyə Ərəbistanına rəsmi səfəri dönüş nöqtəsi oldu. Azərbaycan Prezidentinin Səudiyyə Ərəbistanı kralı Fəhd bin Abduləziz əl-Səudla faydalı danışıqları və İKT rəhbərliyi ilə səmərəli görüşləri müsəlman aləmində ölkəmizə olan maraq və diqqəti daha da artırdı. Azərbaycanın islam aləminin bir hissəsi olması bir daha yüksək səviyyədə öz təsdiqini tapdı.

Ermənistan-Azərbaycan münəqişəsi ilk dəfə 1994-cü ildə İKT-nin BMT ilə əməkdaşlığı üzrə problemlər siyahısına salındı. Münəqişənin informasiya cəhətdən və siyasi tərəfdən işıqlandırılması, dünya səviyyəsində onun həlli yollarının və üsullarının araşdırılması ölkəmiz üçün çox mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi.

1994-cü ilin dekabr ayında ilk dəfə olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev İKT-yə üzv ölkələrin Dövlət və Hökumət Başçıları Zirvə toplantısında iştirak etdi.

Toplantıya yola düşərkən jurnalistlərlə söhbətində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev İslam Konfransı Təşkilatının nüfuzlu beynəlxalq təşkilat olduğunu qeyd edərək bu təşkilatın Azərbaycan üçün əhəmiyyətini çox yüksək dəyərləndirdi: «İslam ölkələri dünyanın böyük bir hissəsini təşkil edirlər. Onların bir milyard nəfərdən artıq əhalisi var. İslam Konfransı Təşkilatı bu ölkələrin ümumi potensialından istifadə edərək həm ümumbəşəri proseslərdə iştirak edir, həm də İslam ölkələrinə məxsus spesifik problemlərin həll olunmasına çalışır. Mən şəxsən hesab edirəm ki, hər bir belə regional təşkilat əhəmiyyətlidir və bu kimi təşkilatlar öz səylərini nəhayət, birləşdirə bilsələr, dünyada sülh daimi olar, əmin-amanlıq, təhlükəsizlik təmin edilə bilər. Ona görə də mən bu Zirvə toplantısına həvəslə gedirəm və şübhəsiz ki, bu toplantıdan çox şey gözləyirəm bir də ona görə ki, İslam Konfransı Təşkilatı öz əvvəlki toplantısında da qətnamə qəbul edərək Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünü pisləyib, bu barədə beynəlxalq təşkilatlara müraciətlər edibdir.»

Dövlət başçımız bu toplantıyı bir növ ATƏT-in üzvü olan ölkələrin Dövlət və Hökumət Başçıları Zirvə toplantısının davamı hesab edir, orada da Azərbaycan üçün tələyüklü bir çox yeni qərarların qəbul ediləcəyini gözləyirdi. Elə buna görə də, orada da bu istiqamətdə bir sıra işlər görülməyini bəyan etmişdi.

Sammitdə Azərbaycan və onun rəhbəri bütün dövlət başçıları, diplomatların, KİV nümayəndələrinin, demək olar ki, bütün islam dünyasının diqqət mərkəzində idi. Bu, islam ölkələri toplantısında ölkəmizin başçısının

ilk iştirak etdiyi sammit, onlara Azərbaycan həqiqətlərini çatdırmaq üçün əldə olunmuş ilk geniş fürsət idi. Bu həm də İKT-yə üzv olan dövlət başçıları üçün Azərbaycanla yaxından tanış olmaq, onun rəhbərini dinləmək, ölkəmizlə əlaqələr qurmaq, Prezident Heydər Əliyevin simasında həm də təşkilata yenidən üzv qəbul olunmuş müsəlman respublikalarının dünya siyasətinin bir çox məsələləri ilə bağlı nöqteyi-nəzəri ilə tanış olmaq üçün fürsət yaradırdı.

Prezident Heydər Əliyev həmişə olduğu kimi bu Zirvə toplantısında da ölkəmizi layiqincə təmsil edərək onun imicini yüksəklərə qaldırdı. Sammitdə Prezidentimizin çıxışı xüsusi diqqət və rəğbətlə qarşılandı, dəfələrlə alqışlara səbəb oldu. Son dövrdə ölkəmizin başına gələn fəlakətlərdən, Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərinin səbəblərindən və onun həlli yollarından, müsəlman dünyasının qarşılaşdığı kəskin problemlərdən açıq, hərarətli və səmimiyyətlə danışan Azərbaycan Prezidenti dünyaya və islam aləminə bizim baxışlarımızı yüksək kürsüdən bəyan etdi.

Heydər Əliyevə göstərilən hörmət və diqqət, böyük ehtiramın nəticəsi kimi İKT katibliyinin və bir sıra dövlətlərin xahişi ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti konfransda Asiya dövlətləri adından da nitq söylədi.

Bu nitqdə Azərbaycan Prezidenti toplantıda iştirak edən dövlət başçılarına müraciətlə İslam Konfransı Təşkilatında Asiya dövlətləri adından söz demək üçün ona imkan yaradılmasından böyük şərəf duyduğunu və bunu yüksək qiymətləndirdiyini qeyd etdi. O, göstərdi ki, VII Kasablanka Zirvə toplantısı dünya müsəlmanlarının həmrəyliyi daha da möhkəmlənməsinə, islam dövlətlərinin nüfuz və qüdrətinin artmasında yeni bir mərhələ olacaqdır, islam aləminin qarşılaşdığı çətinliklərin və problemlərin dünya ictimaiyyəti tərəfindən daha aydın başa düşülməsinə geniş imkanlar yaradacaqdır. Dövlətimizin başçısı VII Zirvə toplantısında Asiya qitəsində olan ölkələrin artan fəallığını onların İslam Konfransı Təşkilatında daha geniş təmsil olunması ilə səciyyələndiyini, sonuncu ildə İslam Konfransı Təşkilatının sıralarının 45-dən 52-yə çatmasının deyilənlərə əyani sübut olduğunu toplantı iştirakçılarının diqqətinə çatdırdı. Azərbaycan Prezidenti burada qəbul edilən qərarların bütün islam aləminin, xüsusən Asiya qitəsinin müsəlman ölkələrinin qarşısında duran problemlərin həllinə sanballı töhfə olacağını, Asiya qitəsinin müstəqilliyini yenidən qazanmış bir sıra müsəlman ölkələrinin, o cümlədən Azərbaycanın İslam Konfransı Təşkilatının diqqət və qayğısına böyük ehtiyac duyduğunu söylədi. Bu ölkələrin həm keçmişdən miras qalmış ağır problemlərlə, həm də möhkəmlənməkdə olan müstəqilliklərinin doğurduğu təbii çətinliklərlə üzləşdiklərini, dərinləşməkdə olan

iqтisadi böhranların, ictimai-siyasi sistemin dəyişməsi ilə bağlı keçid dövrünün yaratdığı çətinliklərin, bəzi dövlətlərin məruz qaldığı müharibələrin, iqtisadi blokada və müxtəlif siyasi təzyiqlərin də vəziyyətə təsir göstərdiyini bəyan etdi.

Azərbaycan Prezidenti Tacikistanda və Əfqanıstanda qardaş qanının axıdılması, Kəşmir və Fələstin problemləri, Ermənistanın Azərbaycana qarşı altı ildən bəri davam edən təcavüzü və onlarca digər problemlərin bu gün çox ciddi narahatlıqlar doğurduğunu, Asiya qitəsinin bütün ağır problemlərinin konfransda qaldırılmasını təqdir etdi, həm də onların həlli ilə bağlı nikbinliyin artmasını vurğuladı. Prezidentimiz bu problemlərin həllini dost və qardaş müsəlman ölkələrinin iqtisadi və siyasi yardımı ilə xeyli asanlaşdırıla biləcəyini, İslam Konfransı Təşkilatının mövcud gərginliyi aradan qaldırılmasına, müharibə ocaqlarının söndürülməsinə, doğru yurdlardan didərgin düşənlərin evlərinə qayıtmasına kömək edəcəyinə, günahsız insanların qanının axıdılmasına son qoymaq üçün öz nüfuz və səylərini daha da artıracağına ümid etdiyini bildirdi.

Heydər Əliyev iştirakçıların diqqətinə onu da çatdırdı ki, Asiya regionunun müsəlman dövlətləri, o cümlədən Azərbaycan İslam Konfransı Təşkilatının fəaliyyətində, habelə Zirvə toplantısında qəbul edilmiş qərarların ardıcılıqla yerinə yetirilməsində öz səylərini durmadan artıracaq, bu təşkilatın nüfuzunun daha da yüksəlməsi üçün əlindən gələni əsirgəməyəcəkdir.

Sonda Azərbaycan Prezidenti İslam Konfransı Təşkilatının VII Zirvə toplantısının uğurla başa çatması münasibətilə üzv dövlətlərin başçılarına bir daha təbrik etdi, onlara və onların xalqlarına, müsəlman bacı və qardaşlarına səadət və əmin-amanlıq arzuladı.

Səfər zamanı Azərbaycan Prezidenti İKT rəhbərliyi ilə keçirdiyi səmərəli görüşlərlə bərabər, Azərbaycanla İKT-yə üzv ölkələr arasında olan əlaqələri genişləndirmək və inkişaf etdirmək məqsədilə bir sıra ölkələrin dövlət və hökumət başçıları ilə də ikitərəfli görüşlər keçirmişdir.

Azərbaycan Prezidentinin bu səfəri, orada keçirdiyi görüşlər, apardığı danışıqlar, qazandığı uğurlar öz müsbət nəticələrini verməyə başladı. Bu səfərdən sonra İKT ilə əlaqələrimizdə yeni uğurlar və nailiyyətlər dövrü başlandı.

İKT-yə üzv ölkələrin xarici işlər nazirlərinin 1994-cü ilin dekabr ayında Kasablankada keçirilmiş VII Zirvə toplantısı və XXII konfransı, 1995-ci ilin dekabrında Konakridə keçirilmiş XXIII konfransı, 1996-cı ilin dekabr ayında Cakartada keçirilmiş XXIV konfransı İKT baş katibinin Ermənistan-

Azərbaycan münaqişəsi üzrə məruzəsini müzakirə edərək, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünü kəskin şəkildə pislədi. Bütün bu konfranslarda qəbul edilən sənədlərdə də erməni silahlı qüvvələrinin işğal edilmiş Azərbaycan torpaqlarından təcili surətdə çıxarılması, Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət edilməsi tələbi qoyuldu.

Dövlətimizin başçısı İKT ilə olan əlaqələrimizi daim öz nəzarəti altında saxlayır, onların durmadan inkişafı üçün müvafiq tədbirlər görülməsinə, bu sahədə ardıcıl iş aparılmasına xüsusi diqqət verir. 1996-cı il sentyabr ayının 21-də Bakıda keçirilən İslam İnkişaf Bankının Beynəlxalq İnvestisiya Konfransı məhz belə tədbirlərdən idi. Bu konfransın işində də Azərbaycan Prezidenti şəxsən iştirak etmişdir. Konfransda çıxış edən Azərbaycan Prezidenti bildirmişdir ki, İslam İnkişaf Bankının belə böyük tərkibdə, yüksək səviyyədə konfransının Azərbaycanda keçirilməsini yüksək qiymətləndirir və bunu Azərbaycan Respublikası ilə islam ölkələri, İslam İnkişaf Bankı arasında mövcud olan sıx əlaqələrin təzahürü hesab edir. Prezident Heydər Əliyev əmin olduğunu bildirmişdir ki, İslam İnkişaf Bankının Azərbaycanda ilk dəfə keçirdiyi yüksək səviyyəli, geniş tərkibli, mətbəər konfransı bundan sonra həm İslam İnkişaf Bankının bütün müsəlman ölkələrindəki fəaliyyətinə təkan verəcək, həm də İslam İnkişaf Bankı və onun ətrafında olan iş adamları ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələri daha da genişləndirəcəkdir.

1997-ci ildə Prezident Heydər Əliyev Tehrandə İKT-nin VIII Zirvə toplantısında iştirak etmiş, geniş məruzə ilə çıxış etmiş, çoxsaylı görüşlər keçirmişdir. Azərbaycan Prezidentinin orada söylədiyi nitqi və keçirdiyi görüşləri islam aləmində geniş reaksiyaya səbəb olmuşdur. İKT-nin sabiq baş katibi İzzəddin İraqi dövlət başçılarının Tehran zirvə konfransı günlərində Azərbaycan Prezidenti ilə keçirdiyi görüşdən sonra jurnalistin sualına verdiyi aşağıdakı cavab fikrimizə əyani sübutdur: «Mən fəxr edirəm ki, Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevlə görüşdüm, onun fikirlərini dinlədim. Fəxr edirəm ki, o, təşkilatımızın işinə yüksək qiymət verdi. Biz təşkilatımızın Azərbaycanla əlaqələrinin daha da sıxlaşması üçün əlimizdən gələni edəcəyik... Mən cənab Prezidenti əmin etdim ki, İKT həmişə Azərbaycanın tərəfində olmuş və bundan sonra da olacaqdır. Mən cənab Prezidenti həmçinin əmin etdim ki, Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad edilməsi bizim dəyişməz mövqeyimizdir. Mən belə hesab edirəm ki, Azərbaycanın İKT ilə sıx əməkdaşlıq etməsi Prezident Heydər Əliyevin böyük zəkaya, ağıla malik olduğuna dəlalət edir».

Beləliklə, Prezident Heydər Əliyevin gərgin zəhməti və yorulmaz fəaliyyəti nəticəsində ilk vaxtlar İKT Baş Katibliyi Ermənistan-Azərbaycan

münaqişəsi ilə bağlı respublikamızın mövqeyini dəstəkləyən bəyanatlar verdiyi halda, sonrakı mərhələdə İKT konfransları Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi haqqında daha kəsərlı qətnamələr qəbul etmişdir. Bu qətnamələrdə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi birmənalı şəkildə Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına təcavüzü kimi qiymətləndirilir.

İKT xarici işlər nazirlərinin 1993-cü ildə Kəraçıda keçirilmiş XXI, 1994-cü ildə Kasablankada keçirilmiş XXII, 1995-ci ildə Konakridə keçirilmiş XXIII konfransları Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında münaqişə haqqında qətnamələr qəbul etmişdir. İKT xarici işlər nazirlərinin 1996-cı ildə Cakartada keçirilmiş XXIV konfransında müvafiq qətnamənin adı dəyişdirilərək, «Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında» adlandırılmışdır. O vaxtdan etibarən xarici işlər nazirlərinin bütün konfranslarında bu qəbildən olan qətnamələrin adı dəyişilməz qalmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, İKT dövlət və hökumət başçılarının 1997-ci ildə Tehrandə keçirilmiş VIII, 2000-ci ildə Dohada keçirilmiş IX və 2003-cü ildə Malayziyanın Putracaya şəhərində keçirilmiş X konfransları eyni adı qətnamələr qəbul etmişdir. Əvvəlki qətnamələrdən fərqli olaraq, son qətnamələr xeyli təkmilləşdirilmiş, onlara yeni bəndlər əlavə edilmişdir: «İKT bütün dövlətləri təcavüzkarı münaqişəni dərinləşdirməyə təşviq edən və Azərbaycan ərazilərinin işğalı davam etdirməyə imkan yaradan silah və döyüş sursatı təchizatından imtina etməyə çağırır; İKT-yə üzv dövlətləri və dünya birliyinin digər ölkələrini Ermənistanın təcavüzünə və Azərbaycan ərazilərinin işğalına son qoyulması üçün təsirli siyasi və iqtisadi təzyiqlərdən istifadəyə dəvət edir; hesab edir ki, Azərbaycan ona dəymiş ziyanı görə kompensasiya almaq hüququna malikdir və bu ziyanın tam şəkildə ödənilməsi üçün məsuliyyət Ermənistanın üzərinə düşür; bu məsələ üzrə İKT-yə üzv dövlətlərin mövqeyi barədə ATƏT-in hazırkı sədrinə məlumat verməsini İKT baş katibindən tələb edir.» və s.

İKT dövlət və hökumət başçılarının təkcə 2003-cü ilin oktyabr ayında Putracayada keçirilmiş X Zirvə Konfransının qəbul etdiyi qətnamələr Azərbaycan-İKT münasibətlərinin indiki vəziyyətinin əyani göstəricisidir. Konfrans qeyd edilən siyasi qətnamə ilə yanaşı, «Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında» qətnamə qəbul etmişdir. Qətnamədə Ermənistanın Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ və digər bölgələrinin işğalı, bir milyonadək əhalinin öz yurdundan zorla qovulması ilə müşayiət olunan əməlləri pislənir, ölkənin tarixi üçün belə çətin və böhranlı vaxtda Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə tam həmrəylik ifadə olunur, Azərbaycan xalqının əzab-əziyyətini yüngülləşdirmək məqsədilə İKT-yə üzv

dövlətlərə, islam qurumlarına, eləcə də beynəlxalq təşkilatlara müraciət edilir ki, respublikamıza lazımı iqtisadi, maliyyə və humanitar yardım göstərsinlər.

Konfrans ölkəmizlə bağlı «Ermənistan Respublikasının təcavüzü nəticəsində Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində islam tarixi və mədəniyyəti abidələrinin məhv edilməsi və dağılması haqqında» qətnamə qəbul etmişdir. Geniş və əhatəli preambula və 7 bənddən ibarət bu qətnamə işğal edilmiş torpaqlarımızdakı mədəniyyət və tarixi abidələrimizin müdafiəsinə yönəlmişdir. Konfrans İKT baş katibinin bu barədə müvafiq hesabatını nəzərdən keçirərək, erməni təcavüzkarlarının Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində islam sivilizasiyasının tam məhvəinə yönəldilmiş vəhşi hərəkətlərini ciddi surətdə pisləmiş, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin Ermənistan tərəfindən qeyd-şərtsiz və hökmən yerinə yetirilməsini tələb etmiş, problemlə bağlı İKT-yə üzv dövlətlərin mövqeyi barədə BMT, ATƏT və digər beynəlxalq təşkilatlara məlumat verməsini İKT Baş katibindən xahiş etmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, İKT qətnamələri Azərbaycan üçün təkcə siyasi əhəmiyyət daşıyır, respublikamıza müsəlman ölkələri tərəfindən göstərilən humanitar, texniki və başqa yardımın böyük bir hissəsi İKT konfranslarının qəbul etdiyi mühüm sənədlər əsasında həyata keçirilir. İslam İnkişaf Bankı 1994-cü ildən etibarən mütəmadi olaraq qaçqınlarımızı humanitar yardım göstərir, onlar üçün iş yerləri yaradılması məqsədi ilə dəzğah və avadanlığın alınmasına 1 milyon ABŞ dolları vəsait ayırmışdır. Respublikamızın sosial inkişaf layihələrinin texniki-iqtisadi əsaslandırılmasının hazırlanmasına İslam İnkişaf Bankı təmənnasız olaraq 1,424 milyon ABŞ dolları vəsait ayırmışdır. Bankın respublikamıza təqdim etdiyi güzəştli kreditin ümumi məbləği 74 milyon dollardan artıqdır. Səudiyyə Ərəbistanının humanitar müəssisələri, Kral Fəhd adına yardım proqramı, kərfəz ölkələrinin bir sıra humanitar təşkilatlarının və fondlarının yardımı qeyd olunan sənədlər əsasında həyata keçirilir.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev İKT və onun müxtəlif ölkələrdə yerləşən mərkəzləri ilə ölkəmiz arasında əlaqələr yaradılmasını, ədəbiyyat, mədəniyyət və sənət əsərlərimizin islam dünyasında da öyrənilməsinə və yayılmasına həmişə mühüm saymış, bunun üçün bütün tədbirlərin görülməsi barədə müvafiq tapşırıqlar vermişdir. 1997-ci il mayın 8-də İstanbulda olarkən respublikamızın Prezidenti orada yerləşən İKT tarix, mədəniyyət mərkəzini də ziyarət etmişdir. O, öz çıxışlarında qeyd etmişdir ki, islam tarixinə aid Azərbaycanda da böyük araşdırmalar aparılır. Bu araşdırmalar islam

dünyasında geniş təbliğ edilmişdir. İslam Konfransı Təşkilatının İstanbuldakı bu mərkəzi ilə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının, onun Şərçünaslıq İnstitutunun və respublikamızdakı bir sıra mərkəzlərin əlaqələrinin daha da sıxlaşdırılması vacibdir. Yaradılacaq belə münasibətlər xalqlarımızın və islamın tarixinin, mədəniyyətinin öyrənilib daha geniş təbliğ edilməsində mühüm rol oynaya bilər.

Prezident qeyd etmişdir ki, Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətlərinin yaradıcılığı və xalqımızın qədim tarixə malik mədəniyyəti ümumtürk və islam tarixində özünəməxsus yer tutur. Türk və islam tarixləri yenidən işlənilib hazırlanarkən orada Azərbaycanın mütəfəkkir şəxsiyyətlərinin həyat və yaradıcılığı da öz layiqli əksini tapmalıdır.

Dövlətimizin başçısı bildirmişdir ki, Azərbaycan mədəniyyətinin, incəsənətinin zəngin tarixi vardır. Bu tarixin öyrənilib yayılmasının əhəmiyyəti böyükdür. Yola salmağa hazırladığımız XX əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatında, mədəniyyətində, incəsənətində əldə olunmuş uğurlar isə xüsusilə təqdirəlayiq və cəhəngşümul nailiyyətlərdir. Görkəmli bəstəkar Üzeyir Hacıbəyov dahi Nizaminin və Füzulinin «Leyli və Məcnun» poemaları əsasında 1908-ci ildə «Leyli və Məcnun» operası yazdı, Qara Qarayev isə 1960-cı ildə «Leyli və Məcnun» simfonik poemasını bəstələyərək klassik Şərç mövzusunun müasir sənət səviyyəsinə çatdırdı. Əlbəttə, xalqımızın içərisindən çıxmış belə dahi şəxsiyyətlərin sayı olduqca çoxdur və onların hər birinin yaradıcılığı haqqında saatlarla, günlərlə söhbət açmaq olar. Onlar həm də islam dünyasının böyük şəxsiyyətləri olduqlarına görə bu adamların yaradıcılığının islam əlminə və türk, ərəb dünyasında geniş öyrənilib yayılması üçün vacibdir. Sözüün sonunda Azərbaycan Prezidenti vurğulamışdır ki, bununla bağlı olaraq İslam Konfransı Təşkilatının mərkəzi ilə Azərbaycanın əlaqələrinin daha da sıxlaşdırılması üçün birgə tədbirlər hazırlanmasının və keçirilməsinin təşkilinə diqqət artırmaq vacibdir.

1997-ci il oktyabr 4-də BMT Baş Məclisinin 52-ci sessiyası çərçivəsində İKT xarici işlər nazirlərinin BMT iqamətgahında keçirilmiş əlaqələndirmə toplantısının yekun bəyanatında islam dünyasının digər problemləri ilə yanaşı, Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü də öz əksini tapmışdır.

Toplantı Ermənistanın Azərbaycan Respublikasına təcavüzünü pisləmiş və erməni silahlı qüvvələrinin işğal edilmiş bütün Azərbaycan torpaqlarından dərhal, qeyd-şərtsiz və tamamilə çıxarılmasını tələb etmiş, ərazilərin güc təbiiq etməklə işğalının yolverilməzliyini bir daha təsdiq etmişdir.

Münaqişənin dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığına ehtiram prinsipləri əsasında ədalətlə və sülh yolu ilə həll edilməsinə çağırışıdır.

Beləliklə, islam aləmi problemlərimizlə yaxından tanışdır və bizi dönmədən dəstəkləyir. Bu ilk növbədə Prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilmiş düzgün xarici siyasətimizin nəticəsidir. Məlumdur ki, xarici siyasət daxili siyasətdən doğur və onun məntiqi nəticəsidir. Prezident Heydər Əliyevin Şərq siyasətini o cümlədən İKT ilə münasibətdə yeritdiyi siyasəti qısaca da olsa nəzərdən keçirəndə, onun etdiyi səfərləri, reallaşdırdığı görüşləri, verdiyi müsahibələri, bağladığı müqavilələri, müəyyənləşdirdiyi istiqamət və prinsipləri təhlil edəndə bir daha bu qənaətə gəlirik ki, onun apardığı xarici siyasəti də daxili siyasəti kimi daim bir məramla, bir məqsəddə, bir amala xidmət edib – müstəqil Azərbaycanı yaşatmaq, onu hərtərəfli inkişaf etdirmək, problemlərimizi həll etmək, xalqımızın dünya xalqları birliyində layiqli yer tutmasına nail olmaq.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA QADIN HÜQUQLARI

Professor Elmira SÜLEYMANOVA

Azərbaycan Respublikasının
İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili
(Ombudsman)
Bakı / AZƏRBAYCAN

Hər bir xalqın tarixində elə şəxsiyyət vardır ki, taleyüklü məsələlərin həllində xalq ümidlərini ona bağlayır.

Azərbaycan xalqının belə ümid çirağı onun ümummillə lider kimi rəğbətini və məhəbbətini qazanmış Heydər Əliyev olmuşdur.

Azərbaycanın bugünkü uğurlarının özülündə də onun fitri istedadı, geniş dünyagörüşü, əqidə saflığı, xalqa sədaqətlə xidmətinin izləri aşkar görünür.

Uzun illər respublikamıza rəhbərlik etmiş Heydər Əliyev hansı dövrdə işləməsindən asılı olmayaraq qadın hərəkatının inkişafı, qadınlarla bağlı məsələlər, onların hüquq və azadlıqlarının qorunması, aparıcı vəzifələrə irəli çəkilməsi, maariflənməsi daim onun diqqət mərkəzində olmuşdur.

Həç də təsadüfi deyildir ki, Heydər Əliyev 1969-cu ildən – respublikamıza ilk dəfə rəhbər təyin olunandan sonra qadın problemləri, onların dövlətin və cəmiyyətin siyasi həyatında fəal iştirakı məsələləri geniş müzakirə olunurdu. Elə həmin dövrdən başlayaraq qadınlara diqqət və qayğı göstərilərək onların bilik və bacarıqlarına görə, istedad və intellektinə görə yüksək vəzifələrə təyin edilməsi dövlət siyasətinin tərkib hissəsinə çevrilməyə başladı. Hətta bir çox nüfuzlu dövlət qurumlarına rəhbərlik etmək artıq qadınlara etibar olunmağa başlandı. Bu ənənə digər sahələrlə bərabər hüquq sahəsinə də nüfuz etmişdir. Ümummillə liderimiz hələ o dövrdə qadınların əməyinin qiymətləndirilməsi, onların həvəsləndirilməsi istiqamətində də səyini əsirgəməmişdir. O daim öz işində, ictimai fəaliyyətində fərqlənən qadınlara fəxri adlar vermiş, onları mükafatlandıraraq orden-medallarla təltif etmişdir. Həmin illərdə neçə-neçə əməksevər Azərbaycan qadını "Sosialist Əməyi Qəhrəmanı", "Qəhrəman ana" və digər fəxri adlara layiq görülmüşdür. Təbii ki, bütün bunlar ümummillə liderimizin xalqına, o cümlədən qadınlara göstərdiyi diqqət və qayğının təzahürü idi.

Qeyd etmək lazımdır ki, dünyada ilk dəfə olaraq qadınlar və onların problemləri haqqında məsələ 1975-ci ildə qaldırılmış və həmin il qadın ili

elan olunmuşdur. Elə həmin il Mexikoda Qadınların Ümumdünya konfransı çağırılmışdır.

II Ümumdünya qadın konfransı 1980-ci ildə Danimarkada, III - 1985-ci ildə Nayrobida, IV isə Pekində 1995-ci ildə keçirilmişdir. Hər dörd konfransın məramı "Bərabərlik, inkişaf və sülh" olmuşdur. Həmin konfranslarda qadın və kişi hüquqlarının bərabərliyi, gender məsələləri ön plana çəkilmişdir.

Tarixdən bizə məlumdur ki, Azərbaycan qadınlarının bu bərabərliyi hələ 1918-ci ildə ölkəmiz müstəqilliyini ilk dəfə əldə etdiyi dövrdə bərqərar olmuş və hətta SSRİ dövründə də davam etmişdir. Bu da inkarolunmaz həqiqətdir ki, dünyada elə dövlətlər var ki, həmin bərabərliyi 1950-60-cı illərdə və yaxud daha gec əldə etmişlər.

Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycanda ikinci dəfə hakimiyyətə gəldikdən sonra ölkəmizdə qadın problemləri yenə də dövlətin prioritetləri səviyyəsinə qaldırıldı.

Qadınların hüquq bərabərliyi, onların cəmiyyətdəki aparıcı rolu ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə hazırlanaraq 1995-ci il 12 noyabr tarixində ümumxalq səsverməsi (referendum) yolu ilə qəbul olunmuş, ölkəmizin əsas qanunu olan Konstitusiyamızda da öz əksini tapdı və bu ali sənədə uyğun olaraq bu sahədə də köklü islahatlar həyata keçirilməyə başlandı.

Hazırda cəmiyyətimizin bütün sahələrini əhatə edən hüquqi islahatlar ölkəmizdə dönməz bir prosesə çevrilmişdir. Hüquqi islahatların təməli isə öz əksini Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında tapmışdır. Bu sahədə düşünülmüş və ardıcıl siyasət aparan xalqımızın öndəri Heydər Əliyevin 21 fevral 1996-cı il tarixli sərəncamına əsasən ölkədə Hüquqi İslahat Komissiyası yaradılmış və hüquqi islahatların həyata keçirilməsinə başlanmışdır. Onun rəhbərlik etdiyi həmin komissiyanın əsas məqsədi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının müddələrinin həyata keçirilməsi, demokratik təsisatların və qanunun aliliyi prinsipinin möhkəmləndirilməsi, hüquqi islahatların aparılması sahəsində qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətlərinin qarşılıqlı fəaliyyətinin təmin edilməsindən ibarət idi.

Hüquqi-demokratik prinsiplərin bərqərar edilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiə olunması məsələləri bu gün də ölkəmizdə aparılan hüquqi islahatların əsas mahiyyətini təşkil edir.

Ümumiyyətlə, müasir dövrdə insanın hüquq və azadlıqları, onların təmini və səmərəli şəkildə müdafiəsi, həmçinin insanın təbii hüquqlarının pozitivləşməsi, yəni dövlət tərəfindən qanunvericilikdə təsbiti hər bir dövlətin və cəmiyyətin inkişafının mühüm faktoru kimi çıxış edir. Konstitusiyamızın 12-ci

maddəsi insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsini dövlətin ali məqsədi kimi bəyan edir.

Müstəqillik illərində xalqımız öz dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsi, vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar olması naminə mühüm addımlar atmış, cəmiyyətin ayrı-ayrı sahələrinin inkişafı, o cümlədən insan hüquq və azadlıqlarının qorunması istiqamətində mühüm irəliləyişlər əldə etmişdir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuş insan və vətəndaş hüquqlarının daha səmərəli təmin edilməsi məqsədi ilə mühüm normativ hüquqi aktlar qəbul edilmişdir.

Respublikamız müstəqilliyinə qovuşduqdan sonra Azərbaycanın yeni tarixinə bənzərsiz səhifələr yazılmış, ölkəmiz bir çox mötəbər beynəlxalq qurumlarda təmsil edilmiş, 1992-ci il martın 2-dən BMT-nin, 2001-ci il yanvarın 25-dən isə Avropa Şurasının tamhüquqlu üzvü olmuş, beynəlxalq birliyə sürətlə inteqrasiya etmişdir. Bu proses bu gün də uğurla davam etməkdədir.

1995-ci il Azərbaycan qadınları üçün əlamətdar olmuşdur. Həmin il Azərbaycan "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkilik bütünlüklü formalarının ləğvi haqqında" Konvensiyaya qoşulmuşdur. Halbuki, dünyanın inkişaf etmiş dövlətləri sırasında hələ də bu konvensiyaya qoşulmayan dövlətlər vardır və onlar bunu həmin konvensiyaya qoşulmağa hazır olmadıqları ilə izah edirlər. Nəzərə almaq lazımdır ki, hər hansı bir dövlətin Konvensiyaya qoşulması üçün əlverişli şərait olmalı və müəyyən öhdəliklər yerinə yetirilməlidir. Dövlətimizin keçid dövründə yaşamasına, müharibə vəziyyətində olmasına, torpaqlarımızın 20 faizinin işğal altında, bunun da nəticəsində bir milyondan artıq qaçqın və məcburi köçkünümüzün olmasına baxmayaraq bizim bu konvensiyaya qoşulmağımız mərhum Prezidentimiz Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü və səyləri nəticəsində mümkün olmuşdur.

Qeyd etməliyik ki, ümummilli lider Heydər Əliyev bir çox ölkələrdə, hətta MDB ölkələrində belə qadınlarla bağlı xüsusi dövlət qurumunun olmadığı halda, qadınların problemlərini dövlət səviyyəsində həll etmək məqsədi ilə xüsusi fərmanla 1998-ci il yanvarın 14-də Azərbaycanda "Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi"ni yaratdı.

Komitə yaranandan sonra Pekin konfransının 12 müddəəsi nəzərə alınaraq, bütün dövlət qurumları və qeyri-hökumət qadın təşkilatlarının nümayəndələrinin iştirakı ilə Azərbaycan Respublikasının Qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planı tərtib edildi və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il 6 mart tarixli 33 sayılı qərarı ilə təsdiq edildi. Mərhum

Prezidentimizin elə həmin gün imzaladığı "Azərbaycan Respublikasında Dövlət Qadın Siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" fərmanı gələcəkdə dövlət qadın siyasətinin inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi üçün mühüm bir dövlət sənədinə çevrildi.

Avropaya və ümumiyyətlə dünyaya inteqrasiya edən Azərbaycan yeni hüquq məkanına daxil olduqca bəşəriyyətin əldə etdiyi bütün nailiyyətlərdən imkan daxilində bəhrələnməyə çalışır. Bu baxımdan sevindirici haldır ki, dövlətimiz qadın hüquqlarının müdafiəsi sahəsində onlarla beynəlxalq sənədə qoşulmuşdur. Onların içərisində "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin hər cür formalarının ləğv edilməsi haqqında", "Ərdə olan qadınların vətəndaşlığı haqqında", "Nikaha daxil olmağa razılıq, nikah üçün minimal yaş həddi və nikahların qeydiyyata haqqında" Konvensiyalara və digər sənədlərə Azərbaycan məhz ulu öndər Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə qoşulmuşdur.

Ulu öndər Heydər Əliyev müstəqil dövlətimizə rəhbərlik etdiyi ilk gündən qadınlara aid imzaladığı fərman və sərəncamlarda, qəbul etdiyi qərarlarda aşağıda qeyd olunan istiqamətləri dövlət qadın siyasətinin əsas mahiyyəti hesab etmişdir:

- qadınlara münasibətdə dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərinin, ona müvafiq proqramların hazırlanması;
- qadınların dövlət orqanlarının işində, ölkənin ictimai-siyasi həyatında iştirakı, sahibkarlıq fəaliyyəti, onların yeni ixtisaslara yiyələnməsi, yenidən hazırlığı və ixtisaslarının artırılması;
- qaçqın və məcburi köçkün qadınların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi;
- qadınların əmək hüququnun həyata keçirilməsi üçün təşkilati, iqtisadi və hüquqi tədbirlərin görülməsi;
- qadınların əməyinin, onların həyatının, sağlamlığının müdafiəsinin, analıq funksiyaları nəzərə alınmaqla təmin edilməsi;
- beynəlxalq qadın təşkilatları və respublikada fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatları ilə dövlət strukturlarının qarşılıqlı əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi.

Ölkə qadınlarının gərgin mübarizə dolu həyatına, ictimai fəaliyyətinə yüksək qiymət verən ümummilli liderimiz "Azərbaycan Respublikasında Dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" fərman imzalamaqla qadınların rəhbər vəzifələrdə kişilərlə bir təmsil olunması, gender təbəələrinə əməl edilməsini ön plana çəkmişdir.

1998-ci ilin 14-15 sentyabr tarixi Azərbaycan qadınlarının inkişaf tarixində mühüm mərhələ oldu. Həmin gün müstəqil Azərbaycan qadınlarının I qurultayı keçirilmişdir. Bu əlamətdar hadisəni bir növ Azərbaycan qadınlarının xalqımıza hesabı kimi də qiymətləndirmək olardı.

Ümummilli lider Heydər Əliyev cəmiyyətdə qadının rolunun yüksəldilməsi məsələsini həmişə diqqət mərkəzində saxlamaqla qadınların dövlət strukturlarında, parlamentdə, siyasi və ictimai təşkilatlarda geniş təmsil olunmasına çalışmışdır. 1998-ci ildə «Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında» sərəncam imzalanmışdır. Bu sərəncamda dövlət strukturları tərəfindən daha yüksək diqqət tələb edən öncül sahələr müəyyənləşdirilmişdir.

Heydər Əliyev bu Sərəncamla qadınların dövlət və ictimai həyatda irəli çəkilməsində mövcud qanunvericilik bazasını demokratik dövrə uyğun olaraq yeniləşdirdi. Məlumdur ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 55-56-cı maddələrində qadınlar da daxil olmaqla bütün vətəndaşların dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ təsbit edilir. Onlar dövlət orqanlarında qulluq etmək və bütün seçkilərdə qeyd-şərtsiz iştirak etmək hüququna malikdirlər.

Prezidentin 6 mart 2000-ci il tarixli «Azərbaycan Respublikasında Dövlət Qadın Siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında» Fərmanı respublika qadınlarına 8 Mart bayramı öncəsi önəmli hədiyyə oldu. Fərmanda Azərbaycan Respublikasının bütün dövlət qurumlarında fəaliyyət növü nəzərə alınmaqla qadınların rəhbərlik səviyyəsində kişilərlə bərabər təmsil olunması, Dövlət Statistika Komitəsinə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi ilə birlikdə standartlara cavab verən statistik məlumatın hazırlanması, Nazirlər Kabinetinə ölkədə gedən iqtisadi islahatlar çərçivəsində həyata keçirilən işlərdə gender siyasəti tələblərini rəhbər tutaraq qadınlar üçün kişilərlə bərabər imkanlar yaradılması, qaçqın və məcburi köçkün qadınların məşğulluğunun təmin edilməsi məqsədi ilə onların münasib işlə təmin edilməsi proqramının hazırlanıb həyata keçirilməsi, qadınların hüquqlarının müdafiəsinin gücləndirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının qanunlarında dəyişikliklər və əlavələr edilməsi üçün təkliflər haqqında tapşırıqların verilməsi ölkə Prezidentinin respublika əhalisinin yarından çoxunu təşkil edən qadınlara böyük diqqətinin təzahürü idi.

Hazırda Azərbaycanda demokratik ənənələri özündə əks etdirən vətəndaş cəmiyyəti sürətlə inkişaf edir. Ölkəmiz demokratik inkişaf səviyyəsinə görə dünyanın bir çox dövlətləri, o cümlədən bu sahədə zəngin təcrübəsi olan Avropa dövlətləri ilə rəqabət aparır.

İnsan hüquqlarını başər sivilizasiyasının ən müdrik kəşflərindən sayan Heydər Əliyev demişdir: «Vəzifəli şəxslərin fəaliyyətini onların insan hüquqlarının qorunmasındakı xidmətlərinə görə qiymətləndirmək lazımdır». Beləliklə də o, həmişə cəmiyyətdəki mövqeyindən asılı olmayaaraq həyatda hər kəsi nəcib, xeyirxah, humanist, amallar uğrunda mübariz olmağa, insan hüquqlarını qorumağa və hörmət bəsləməyə çağırmışdır. O, bunu hamıya tövsiyə etsə də, vəzifəli şəxslərdən xüsusi olaraq birmənalı şəkildə tələb etmişdir.

İnsan hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi Konstitusiyamızda, respublikamızın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə, qəbul edilən qanunlarımızda geniş təsbit olunmaqla bərabər, ümummilliyet liderimiz Heydər Əliyevin tarixi əhəmiyyət kəsb edən fərman və sərəncamlarında, dərin məzmunlu çıxışlarında da əsas diqqət yetirilən məsələlərdən biri olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin «İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında» 22 fevral 1998-ci il tarixli Fərmanı, eləcə də 18 iyun 1998-ci il tarixli «İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair dövlət proqramının təsdiq edilməsi haqqında» Sərəncamı bu sahədə aparılan irimiqiyatlı islahatları uğurla davam etdirməyə zəmin yaratmışdır.

Müstəqillik dövründə dövlətimizin həyata keçirdiyi hüquqi islahatlar nəticəsində yeni hüquq müdafiə mexanizmi olan Ombudsman təsisatının yaradılması insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Müstəqil dövlətimizin insan hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı qanunvericiliyinin inkişafı tarixində ən əhəmiyyətli və yadda qalan hadisə 28 dekabr 2001-ci ildə «Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil (Ombudsman) haqqında» Konstitusiyaya Qanununun qəbul edilməsi və həmin Qanuna əsasən 2 iyul 2002-ci ildə ilk Ombudsman vəzifəsinə ölkədə qadın hərəkatının liderlərindən olan alim qadının seçilməsi olmuşdur. Belə bir məsul vəzifəyə vətəndaş cəmiyyətinin nümayəndəsinin, xüsusən də qadın seçilməsi beynəlxalq birlik tərəfindən də yüksək qiymətləndirilmişdir.

Bu nüfuzlu demokratik institutun yaradılmasında əsas məqsəd Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında və tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə təsbit olunmuş və dövlət və yerli özünüidarə orqanları, vəzifəli şəxslər tərəfindən pozulan insan hüquqları və azadlıqlarının bərpə edilməsinə nail olmaqdan ibarətdir.

Bu gün dərin inam və iftixar hissi ilə qeyd etmək olar ki, ümummilliyet lider Heydər Əliyevin xeyir-duası ilə fəaliyyətə başlamış və əşkarlıq, şəffaflıq,

qanunçuluq, ədalət və qərəzsizlik kimi ümumbəşəri prinsiplərə daim sadıq olan Azərbaycan Respublikasının ilk İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil insan hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsi naminə qanunla müəyyən olunmuş səlahiyyətlər daxilində tam müstəqil fəaliyyət göstərir.

Bir məqamın da vurğulanması yerinə düşərdi ki, 5 sentyabr 2005-ci il tarixində Müvəkkil Avropa Şurası İnsan Hüquqları üzrə Komissarı vəzifəsinə seçildə bu vəzifəyə ilk qadın namizəd kimi iştirak etmiş və topladığı səsələrə görə Avropanın səkkiz görkəmli Ombudsmanı sırasında dördüncü olmuşdur.

Bu gün Azərbaycanda əhalinin müxtəlif kateqoriyalarının hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində mühüm normativ hüquqi baza yaradılmış və bu istiqamətdə aidiyyəti dövlət qurumları tərəfindən məqsədyönlü fəaliyyət həyata keçirilərkəndir və cəmiyyətdə hər bir təbəqənin ümumi və özünəməxsus hüquqları ayrı-seçkiliyə yol verilmədən tam təmin olunmaqdadır.

Ölkənin siyasi, hüquqi, sosial, iqtisadi və mədəni həyatında baş verən inkişafda qadınların rolu danılmazdır.

Təqdirəlayiq haldır ki, əsas ümummilliyet lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş dövlət qadın siyasəti bu gün onun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməkdədir.

Prezident İlham Əliyev dövlət idarəetmə sistemində aparılan islahatların davamı olaraq, idarəetmə strukturunun təkmilləşdirilməsi və onun müasir tələblərə uyğun qurulması məqsədi ilə imzaladığı 6 fevral 2006-cı il tarixli Fərmana əsasən Azərbaycan Respublikasının Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi ləğv edilmiş və onun əsasında Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradılmışdır.

Təqdirəlayiq haldır ki, qadınlar cəmiyyətimizdə baş verən demokratikləşmə proseslərindən faydalanaraq qısa bir zaman kəsiyində yeni dövrün tələblərinə uyğun öz təşkilatlarını yaratdılar. Bu təşkilatların əsas məqsədini Azərbaycanda qadınların vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, onun sosial-iqtisadi problemlərinin həlli və digər məsələlər təşkil edirdi. Hazırda ölkəmizdə yeni-yeni qadın təşkilatları yaradılır və mövcud təşkilatların fəaliyyət dairəsi daha da genişləndirilir. Bu gün bu kimi təşkilatların fəaliyyətinin əlaqələndirilməsinə ehtiyac duyulur.

Müvəkkil fəaliyyəti dövründə qadın hüquqlarının müdafiəsi məsələsinin hər zaman diqqət mərkəzində saxlanmışdır.

O, hələ özünün ilk illik məruzəsində bütün həyata keçirilən tədbirlərlə yanaşı Milli Məclisdə ailə, uşaq və qadın problemləri ilə məşğul olacaq ko-

missiyanın yaradılması, həmçinin Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin səlahiyyət dairəsini artıraraq ailə və uşaq məsələlərini də əhatə etməsi üzrə tövsiyələr vermişdir. Bundan əlavə, ölkəmizdə BMT-nin «Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması haqqında» Konvensiyasına uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının müvafiq Qanununun qəbul edilməsini təklif etmişdir. Sevindirici haldır ki, 10 oktyabr 2006-cı il tarixində "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu qəbul edilmişdir.

Müvəkkil qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təbliğ olunması məqsədi ilə, öz əməkdaşları sırasından gender bərabərliyi üzrə xüsusi müşavir təyin etmiş və bu sahədə mövcud olan problemlərin, o cümlədən «Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında» qanunun layihəsinin müzakirəsi ilə bağlı tədbirlər keçirmişdir.

Keçirilən tədbirlərin nəticəsi olaraq, Müvəkkil bir sıra təkliflər hazırlamış və öz tövsiyələrini dövlət orqanlarına, o cümlədən Milli Məclisə göndərmiş və bu təkliflər Müvəkkilin illik məruzələrində də öz əksini tapmışdır. Qadınlara vəziyyətinin öyrənilməsi üçün ölkənin ayrı-ayrı bölgələri üzrə tədqiqatlar aparmaq, qadınlar arasında maarifləndirmə işini genişləndirmək, seminarlar və treninqlər təşkil etmək, analar və körpələr üçün pulsuz tibbi xidmətləri həyata keçirmək, gənc ailələrin sosial müdafiəsini yaxşılaşdırmaq, qanunlara əlavə və dəyişiklikləri aidiyyəti dövlət qurumlarına göndərmək, bu sahədə birgə proqramlar hazırlamaq və bununla bağlı digər təkliflər buna misaldır.

Azərbaycan qanunvericiliyinin gender baxımından təhlili, gender nəzəriyyəsinin orta və ali məktəblərdə tədrisinin təşkil edilməsi, gender problemləri ilə məşğul olan dövlət və qeyri-hökumət təşkilatlarından ibarət Əlaqələndirmə Şurasının yaradılması, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi nəzdində qadın və uşaq problemləri üzrə daimi komissiyanın yaradılması, yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların erkən nikah bağlanmasını aradan qaldırmaq məqsədilə tədbirlərin həyata keçirilməsi, «Təhsil sahəsində ayrı-seçkiliklə mübarizə haqqında» 24 dekabr 1960-cı il tarixli BMT Konvensiyasına qoşulmaq, dövlət qurumları, ictimai təşkilatlar, KİV-lər və icmaların iştirakı ilə birgə proqramlar həyata keçirmək, gender bərabərliyi sahəsində maarifləndirmə işini gücləndirmək, bu sahədə müxtəlif araşdırmalar və elmi tədqiqatlar aparmaq, təhsil və səhiyyə sahəsində rəhbər vəzifələrdə qadınların sayının artırılması, cəmiyyətin bütün təbəqələrinin ölkəmizdə insan alveri (qadın və uşaq alveri), cinsi istismar, narkomaniya və AİDS-in yayılmasının qarşısını almaq üçün səfərbərliyi, qadınların ölkənin ictimai-

siyasi həyatda iştirakını dəstəkləmək, qadın və kişilər arasında bərabər imkanlara nail olmaq məqsədi ilə dövlət proqramı işləyib hazırlamaq, o cümlədən bələdiyyə və parlament seçkilərində qadınların namizədliyinin irəli sürülməsini dəstəkləmək və digər məsələlər bu təkliflər sırasında olmuşdur və bu istiqamətlərdə müntəzəm iş aparılmaqdadır.

Bununla belə, Azərbaycanda gender bərabərliyinə nail olmaq və qadınların pozulmuş hüquqlarını bərpa etmək, hüquq pozuntularının qarşısını almaq məqsədilə hələ çox işlər görülməlidir. Bunun üçün də qarşıda duran prioritetlərin müəyyən edilməsi, zəif qrupların aşkarlanması və onların ehtiyaclarının öyrənilməsi, ünvanlı hüquqi və sosial yardım proqramlarının işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi, hüquqi maarifləndirmə sahəsində fəaliyyətin gücləndirilməsi, qaçqın və məcburi köçkünlərə, inüharibədən ziyan çəkən, səhidd ailələrinə, ahıl, əlil, məhbus qadınlara, gənc ailələrə, qız uşaqlarına ünvanlanmış tövsiyələrin hazırlanması və əhali arasında geniş təbliğat işlərinin aparılması, bunun üçün zəruri kitabçaların, bukletlərin və s. çap vəsaitlərinin nəşr edilməsi və yayılması kimi vəzifələri gerçəkləşdirmək üçün birgə fəaliyyəti əlaqələndirən, tənzimləyən proqramlara ehtiyac duyulur.

Ötən dövr ərzində Müvəkkilin ünvanına qadın məhkumlar, habelə onların ailə üzvləri tərəfindən müraciətlər daxil olmuş, heç bir müraciət diqqətdən kənar qalmamış həmin müraciətlərin həlli istiqamətində zəruri işlər görülmüşdür.

Müvəkkil müntəzəm olaraq ayrı-ayrı cəzaçəkmə müəssisələrində qadın məhkumlara baş çəkmiş, görüş zamanı onların saxlanılma şəraiti, verilən qidamın keyfiyyəti, məhkumların asudə vaxtının keçirilməsi işinin təşkili, məhkumların saxlanma yerlərində sanitariya-gigiyena qaydalarına əməl edilməsi, tibbi sanitar xidmətin vəziyyəti ilə maraqlanmış, onların arzularını, şikayətlərini dinləmiş və zəruri tədbirlər görmüşdür.

Fəaliyyəti dövründə Müvəkkilə qadın məhkumlar tərəfindən əfvə bağlı müraciətlər edilmiş və onların bəziləri Müvəkkilin təklifinə əsasən əfv olunaraq azadlığa buraxılmışdır.

Əhalinin xüsusi qayğıya daha çox ehtiyacı olan təbəqələrindən biri kimi əlilliyi olan qadınların da hüquqlarının müdafiəsi Müvəkkilin diqqət mərkəzindədir.

Müvəkkil müntəzəm şəkildə Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin müəssisələrinə (Müharibə əlilləri üçün müalicə pansionatına, Gənc əlillərin əmək və istirahət evinə və s.) gedərək əlil insanlara, o cümlədən bu qəbildən olan qadınlara baş çəkir, onların problemləri ilə maraqlanır və zəruri tədbirlər görür.

Qadınların işgüzar həyatda kişilərlə bərabər hüquqlara malik olması reallaşdırılmalı, onların dövlətin idarə edilməsində iştirakına real şərait yaradılmalı, onlara məsuliyyətli vəzifələr tapşırılmalıdır. Cəmiyyət qadınların mənəvi potensialının, yaradıcılıq fəallığının və təşəbbüskarlığının inkişafına çalışmalıdır.

Ölkəmizdə son illər aparılan islahatlar, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasında vətəndaşların fəallığının artırılması yolunda görülən işlər qadınların cəmiyyətdəki rolunun artırılmasını tələb etməklə yanaşı, onların qarşısında yeni məqsəd və vəzifələr qoydu.

Bütün bunların nəticəsində qadınların kişilərlə hüquq bərabərliyini, xüsusilə onların dövlət idarəçiliyi sistemində lazımı səviyyədə təmsil olunmasını əməli surətdə təmin etmək məqsədi ilə zəruri tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bunların sırasında Azərbaycan Respublikasının bütün dövlət qurumlarında fəaliyyət növü nəzərə alınmaqla qadınların rəhbərlik səviyyəsində kişilərlə bərabər təmsil olunmasının təmin edilməsi, respublikada qadınların vəziyyətinə dair beynəlxalq standartlara cavab verən statistik məlumatın hazırlanması, ölkədə gedən iqtisadi islahatlar çərçivəsində həyata keçirilən işlərdə gender siyasəti tələblərini rəhbər tutmaqla qadınlar üçün kişilərlə bərabər imkanlar yaradılmasının təmin edilməsi, qadınların hüquqlarının müdafiəsinin gücləndirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi və s mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Sevindirici haldır ki, Azərbaycanda artıq hüquq və haqq-ədalətə söykənən, vətəndaş cəmiyyətinin və bazar iqtisadiyyatının inkişafına zəmanət verən qanunvericilik bazasının əsası qoyulmuş və onun təkmilləşdirilməsi prosesi uğurla davam etdirilir.

Təbii ki, ardıcıl surətdə həyata keçirilən köklü iqtisadi, sosial və hüquqi islahatların təməlinə ilk növbədə insana, o cümlədən də qadına, anaya qayğı, onun şəxsiyyətinə hörmət dayanır ki, bu əhalinin hüquq və azadlıqlarının real təminatına xidmət edən mühüm amillərdən biridir.

Məlum olduğu kimi, insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində görülən tədbirlərin genişləndirilməsi məqsədi ilə 28 dekabr 2006-cı il tarixində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasında İnsan Hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı (MFP) təsdiq edilmişdir.

Planda Müvəkkilin irəli sürdüyü təkliflərin əksəriyyəti öz əksini tapmışdır. Hüquqi, demokratik dövlət quruculuğu yolu ilə irəliləyən və insan hüquqlarının müdafiəsini özünün əsas məqsədi elan edən respublikamız

üçün insan hüquqları sahəsində Milli Fəaliyyət Planının olması beynəlxalq hüquqi aktlarda və dövlətdaxili qanunvericilikdə təsbit olunmuş əsas insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəli təşkili baxımından olduqca əhəmiyyətliidir.

Bununla əlaqədar xüsusi sərəncamla adı çəkilən MFP-nin həyata keçirilməsinin əlaqələndirilməsi məqsədilə İşçi Qrupu yaradılmış və həmin qrupun fəaliyyətinə rəhbərliyin həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkilinə tövsiyə edilmişdir.

İşçi Qrupunun nəzdində MFP-nin strukturuna müvafiq olaraq 5 alt qrupları yaradılmış, ölkəmizin bütün rayonlarını əhatə etməklə 9 regional (ətraf şəhər və rayonlar daxil olmaqla Quba, Sabirabad, Şamaxı, Şəki, Gəncə, Bərdə, Gəliləbad, Naxçıvan və Bakı şəhərlərində) ictimai dinləmələr keçirilmişdir. Həmin dinləmələrin əsas məqsədi MFP-nin mahiyyəti, qarşıya qoyulmuş vəzifələr və bu vəzifələrin həyata keçirilməsi istiqamətində əməkdaşlıq perspektivlərinin müzakirəsindən ibarət olmuşdur. İctimai dinləmələrdə İşçi qrupunun üzvləri, həmin bölgə üzrə seçilmiş millət vəkllərinin, habelə yerli icra hakimiyyəti, məhkəmə və hüquq-mühafizə orqanlarının, bələdiyyələrin, yerli QHT-lərin, KİV-lərin, o cümlədən, milli azlıqların yerli icmalarının nümayəndələri iştirak etmişlər.

30 yanvar 2008-ci il tarixində isə «Gülüstən» sarayında Müvəkkilin təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə Planın icrasına məsul dövlət qurumlarının, qeyri-hökumət təşkilatlarının, beynəlxalq təşkilatların, xarici ölkə səfirliklərinin, KİV nümayəndələrinin iştirakı ilə MFP-nin icrasının birinci ilinin nəticələrinə həsr olunmuş konfrans keçirilmişdir.

Ombudsman yanında İşçi qrupunun və altqrupların fəaliyyəti bu Planın daha səmərəli implementasiyasına şərait yaradacaqdır. "

MFP-nin 17-ci bəndində Qadınlara qarşı zorakılıq, o cümlədən məişət zorakılığı ilə mübarizənin gücləndirilməsi, bu cür zorakılığın qurbanları üçün hüquqi müdafiə vasitələrinin, zəruri kompensasiyanın, reabilitasiyanın, tibbi və psixoloji yardımın təmin olunması, bu sahədə geniş maarifləndirmə işinin təşkil edilməsi, 18-ci bəndində Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı BMT-nin Mülki və siyasi hüquqlar, İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Paktlardan, uşaq hüquqları haqqında, qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında Konvensiyadan, habelə Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı Konvensiyaya insan alverinin, xüsusən qadın və uşaq alverinin qarşısının alınması, aradan qaldırılması və cəzalandırılması haqqında Protokoldan irəli gələn öhdəlik-

lərin tam həcmində yerinə yetirilməsi və həmin sənədlərə riayət olunmasının təmin edilməsi, əhalinin hüquq düşüncəsinin və hüquq mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsi, ayırı-seçkiliyin qadağan edilməsi, sülh və dözümlülük mədəniyyətinin təbliği məqsədilə Azərbaycan Respublikasının şəhər və rayonlarında maarifləndirmə tədbirlərinin keçirilməsi nəzərdə tutulmuş və tədbirlərin icrası aidiyyəti dövlət qurumlarına, o cümlədən Ombudsmana həvalə olunmuşdur.

Ölkəmizdə qadın hüquqlarının təmini istiqamətində həyata keçirilən islahatların daha da ciddi nəticə verməsi üçün hər birimizin istər ölkə daxilində, istərsə də beynəlxalq miqyasda səmərəli fəaliyyətinə və əməkdaşlığına ehtiyac vardır.

Qadın hüquqlarının səmərəli müdafiəsi və təmini sahəsində fəaliyyət davam etdirilir. Bu zaman biz əsas ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan və ölkə başçısı İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilən qadın hüquqlarının inkişafı sahəsində dövlətin məqsədyönlü siyasətinə dəstək verərək respublikamızın hüdudlarında, eyni zamanda Azərbaycandan kənarında yaşayan qadınlarımızın da potensialından və imkanlarından lazımcına istifadə etməliyik.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN CƏMİYYƏTİNDƏ QADIN

Sona SALMANOVA

Azərbaycan Respublikası
Konstitusiyaya Məhkəməsinin
sədr müavini

Bakı / AZƏRBAYCAN

Müasir dünyanın aktual problemlərdən biri sayılan gender bərabərliyi, qadın və siyasət məsələsi dövlət quruculuğunda əsas yerlərdən birini tutur. Bu gün Azərbaycan Respublikasında əhalinin böyük əksəriyyətini qadınların təşkil etdiyini nəzərə alsaq, bu məsələlərin zəruriliyinin ölkəmiz üçün də əhəmiyyət kəsb etməsi labüd olaraq özünü biruzə verir.

Tarixən olduğu kimi, müasir dövrdə də Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpa edilməsində, siyasi-hüquqi, sosial-iqtisadi sahələrdə və beynəlxalq münasibətlərdə yeni uğurların əldə olunmasında kişilərlə yanaşı qadınlarımız da yüksək təşəbbüskarlıq və fəallıq nümayiş etdirirlər. Bu fəallıq, Azərbaycan qadınının malik olduğu tarixi ənənələrlə yanaşı, ölkəmizdə həyata keçirilən gender siyasətindən - qadınlara cəmiyyətin tam hüquqlu üzvü kimi bütün imkanlardan bərabər istifadə üçün zəruri şəraitin yaradılmasından irəli gəlir.

Ümummilli liderimiz, ulu öndər, böyük siyasi xadim Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlətçiliyinin təşəkkül tapmasında və möhkəmləndirilməsində müstəsna rola malik Heydər Əliyev dövlət başçısı kimi fəaliyyəti dövründə qadınlarla bağlı dövlət siyasətinə xüsusi diqqətlə yanaşmışdır. Heydər Əliyevin siyasi iradəsi, məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində əldə olunmuş tərəqqi cəmiyyət həyatının bütün sahələrində olduğu kimi, qadın siyasəti, gender bərabərliyi sahəsində də müxtəlif nailiyyətlərə rəvac vermişdir.

Ölkəmizdə gender siyasətinin müasir dövrün tələblərinə uyğun həyata keçirilməsinin hüquqi əsasını məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü və birbaşa rəhbərliyi altında 12 noyabr 1995-ci ildə qəbul olunmuş müstəqil Azərbaycanın Konstitusiyası təşkil edir.

Mütəbər beynəlxalq-hüquqi aktlarda və inkişaf etmiş dövlətlərin konstitusiyalarında nəzərdə tutulmuş əsas insan hüquq və azadlıqlarının geniş

şəkilə təsbit olunduğu bu Konstitusiyada ilk dəfə olaraq, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi dövlətin əsas məqsədi kimi bəyan edilmişdir.

Konstitusiyada gender məsələsi ilə bağlı bütün problemlərin qanunvericilik və hüquq təbiiqi səviyyəsində qarşısının alınması üçün zəruri hüquqi baza mövcuddur. Konstitusiyanın qadın hüquqlarının müdafiəsinə yönəlmiş universal norması – hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyini, kişi ilə qadının eyni hüquqlara və azadlıqlara malik olduğunu bəyan edən və «bərabərlik hüququ» adlanan 25-ci maddəsidir. Həmin maddənin III hissəsi cinsindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının cinsi mənbəyə görə məhdudlaşdırılmasını qadağan edir.

Bu baxımdan Əsas Qanunun nikah münasibətləri zamanı iradə azadlığını və ərli arvadın hüquq bərabərliyini tənzimləyən 34-cü maddəsinin müddəaları da diqqətəlayiqdir. Hər kəsin qanunla nəzərdə tutulmuş yaşa çatdıqda ailə qurmaq hüququnu müəyyən edən həmin maddənin II hissəsinə əsasən nikah köntüllü razılıq əsasında bağlanılır. Heç kəs zorla evləndirilə (ərə verilə) bilməz. Bu normaın III hissəsi həmçinin, birmənalı olaraq ərli arvadın hüquq bərabərliyini təsbit edir.

Beləliklə, Konstitusiyanın qəbulu ilə ölkəmizdə qadınların digər hüquqlarının təminatı daxilində, o cümlədən demokratik dövlət quruculuğu prosesində fəal iştirakının hüquqi bazası təmin edilmişdir. Bu gün qadınlar bütün hüquqlardan və imkanlardan bərabər istifadə edir, onların vəzifədə, ictimai-siyasi, mədəni fəaliyyətdə irəliləməsinə zəruri şərait mövcuddur. Habelə qadın əməyinin və sağlamlığının qorunması üçün qanunvericilik və hüquqtəbqiyyətə səviyyəsində tədbirlər görülür, analara və uşaqlara xüsusi dövlət qayğısı göstərilir.

Ulu öndər Heydər Əliyev ölkəyə rəhbərlik etdiyi dövrdə Azərbaycanda gender problemlərinin beynəlxalq standartlara müvafiq həllini dövlət siyasətinin mühüm istiqamətlərindən biri hesab etmişdir. Bunun nəticəsi olaraq, Azərbaycan Respublikası qadın hüquqlarının səmərəli təminatına yönəlmiş bir sıra mötəbər beynəlxalq sənədlərə, o cümlədən BMT-nin «Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında» Konvensiyasına və onun Fakultativ Protokoluna tərəfdar çıxmışdır. Heydər Əliyevin fərmanı ilə Azərbaycan qadınlarının Milli Komitəsi təsis edilmiş və həmin Komitənin qadınların vəziyyətinə həsr olunmuş IV Ümumdünya Pekin (4-15 sentyabr 1995-ci il) konfransında iştirakı təmin edilmişdir.

Konfransa təqdim olunmuş Milli Hesabatda Azərbaycanda qadın problemlərinin mövcud durumu təhlil olunmuş, bu sahədə dövlət siyasətinin aparıcı istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Ölkəmizdə gender probleminin həlli istiqamətində daha irəli atılmış mühtüm addımlardan biri də Prezident Heydər Əliyevin 14 yanvar 1998-ci il tarixli fərmanı ilə Qadın problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması olmuşdur. Bu istiqamətdə ixtisaslaşmış mərkəzi icra hakimiyyəti orqanının yaradılması bir daha dövlət başçısının qadınlarımızı olan diqqət və qayğının təzahürü idi. Daha sonra Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi kimi yenidən təşkil olunmuş bu orqan, ona göstərilən etimadla yüksək məsuliyyət hissi ilə doğrularaq, üzərinə düşən vəzifələri layiqincə yerinə yetirir, gender problemlərinin beynəlxalq standartlara uyğun həllində uğurlar qazanır, qadın siyasətinin aktual problemlərinə həsr olunmuş müzakirələrə dair çoxsaylı tədbirlərin, görüş, seminar və konfransların, o cümlədən beynəlxalq səviyyəli tədbirlərin təşəbbüskarı və aktiv iştirakçısı kimi çıxış edir.

Qadınların dövlət idarəçiliyinin müxtəlif sahələrinə, o cümlədən təhsil, səhiyyə və digər qurumlarda rəhbər vəzifələrə təyin olunması, onların tutduğu vəzifələrdə irəli çəkilməsi, ölkənin siyasi həyatında fəal iştirakı cəlb olunması Heydər Əliyevin Azərbaycan qadınına olan ehtiram və etimadının təəcəssümüdür.

14 yanvar 1998-ci ildə Heydər Əliyev tərəfindən «Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında» fərman imzalanmışdır. Fərmanda Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il iyulun 30-da qoşulduğu BMT-nin «Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında» Konvensiyasının irəli gələn vəzifələr müəyyən edilmiş, bu sahədə dövlət siyasətinin əsas prioritet istiqamətləri göstərilmişdir.

Ulu öndərimiz qəbul etdiyi normativ sənədlərdə və öz çıxışlarında qadın hüquqlarını ümumi insan hüquqlarının mühüm tərkib hissəsi kimi nəzərdən keçirməklə, problemin aktuallığını daim diqqət mərkəzində saxlamışdır. BMT-nin İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannaməsinin 50 illiyinin keçirilməsi haqqında 16 aprel 1998-ci il tarixli Prezident sərəncamında göstərilmişdir ki, «Bəyannamədə təsbit edilmiş hüquqlar ümumbəşəri dəyərlərdir. Onlar hər kəsə, məhz insan olduğuna görə mənsubdur. Kişi və ya qadın, uşaq və ya böyük, varlı və ya kasıb, güclü və ya zəif – bütün bunların heç bir əhəmiyyəti yoxdur: hər kəs insan olduğuna görə bərabər hüquqlara malikdir və ləyaqətinə hörmət edilməyə haqqı vardır».

BMT-nin «Qadınlar və silahlı münaqişələr» mövzusunda 17 may 1998-ci ildə keçirilmiş beynəlxalq konfransında isə dahi lider Heydər Əliyev mütəbər tribunadan ölkəmizdə qadın hüquqları ilə bağlı vəziyyəti belə səciyyələndirmişdir: «Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası cəmiyyətdə qadınların kişilərlə hüquq bərabərliyini təmin edir. Respublikada qadınların ölkənin ictimai-siyasi həyatında, dövlət strukturlarında geniş təmsil olunması üçün imkan yaradılır. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu yolu ilə inamlı gedən Azərbaycan Respublikası qadınların hüquqlarının daha da genişləndirilməsi üçün bundan sonra da var qüvvəsini sərf edəcəkdir».

Azərbaycan qadınlarının ilk qurultayının Heydər Əliyevin prezidentliyi dövründə (1998-ci il sentyabrın 14-15-də) keçirilməsi də məhz onun Azərbaycan qadınına yüksək diqqət və qayğısının təzahürü idi. Respublikada cərəyan edən müəkkəb ictimai-siyasi proseslərin gedişində Azərbaycan qadınlarının daim milli dövlətçilik mövqeyindən çıxış etdiklərini nümayiş etdirən qurultay göstərdi ki, cəmiyyətdə qadınların rolunun artırılması yolunda hələ çox işlər görülməlidir.

Azərbaycanda qadın siyasətinin düzgün həyata keçirilməsi istiqamətində mühüm addımlardan biri də 06 mart 2000-ci ildə Heydər Əliyev tərəfindən «Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında» fərmanın imzalanması olmuşdur. Fərmanda Azərbaycan qadınının öz iradəsi və mərdliyi, saflığı və sədaqəti ilə cəmiyyətin həyatında, xalqımızın milli-mənəvi dəyərlər sisteminin formalaşmasında müstəsna rol oynaması, ölkəmizin inkişafının müxtəlif mərhələlərində qadınların fəaliyyəti, görkəmli siyasi və dövlət xadimlərinin dövlətin tərəqqisi naminə verdiyi töhfələr öz əksini tapmışdır. Fərmanda həmçinin, qadınların kişilərlə hüquq bərabərliyi, xüsusi ilə onların dövlət idarəçiliyi sistemində lazımi səviyyədə təmsil olunmasını əməli surətdə təmin etmək məqsədi ilə bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsi qərara alınmışdır. Bu tədbirlər sistemi sonradan qadın siyasətinin həyata keçirilməsinin əsas prinsipləri kimi çıxış etmiş – Azərbaycan Respublikasının bütün dövlət qurumlarında fəaliyyət növü nəzərə alınmaqla qadınların rəhbərlik səviyyəsində kişilərlə bərabər təmsil olunmasının təmin edilməsi; qadınların vəziyyətinə dair beynəlxalq standartlara cavab verən statistik məlumatın hazırlanması; qadınlar üçün kişilərlə bərabər imkanların yaradılması, qaçqın və məcburi köçkün qadınların məşğulluğunun təmin olunması məqsədilə onların münasib işlə təmin edilməsi proqramının hazırlanması, qadınların hüquqlarının müdafiəsinin gücləndirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin təhlil

olunması, ona əlavələr və dəyişikliklərin edilməsi və s. kimi mühüm məsələləri əhatə etmişdir.

Məqsədyönlü şəkildə, uzaqgörənliklə qəbul edilmiş, ümumi strategiyanın tərkib hissəsi olan bütün bu normativ hüquqi aktların məntiqi nəticəsi olaraq, 2000-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planı (2000-2005-ci illər) təsdiq edilmişdir. Bu proqram həm də birbaşa olaraq Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu «Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında» Konvensiyanın və IV Ümumdünya Qadınlar Konfransında qəbul edilmiş Pekin Fəaliyyət Platformasının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olmuşdur. Milli Fəaliyyət Planında dövlət tərəfindən qadın probleminə daim diqqət yetirilməsi, qadın problemləri ilə bağlı təxirəsalınmaz konkret tədbirlərin həyata keçirilməsi, dövlət proqramlarının hazırlanması öz əksini tapmışdır. Sənəddə müvafiq dövlət orqanları tərəfindən qadının iqtisadiyyat, təhsil, sağlamlıq, zorakılıq, silahlı münaqişələr, qaçqın və məcburi köçkün qadınlar, insan hüquqları, kütləvi informasiya vasitələri, ətraf mühit, qız uşaqları, beynəlxalq qadın təşkilatları ilə əlaqələrin inkişaf etdirilməsi, qadınların hakimiyyət orqanlarının fəaliyyətində və qərar qəbul edilməsi proseslərində iştirakı kimi sahələrdə dövlət tədbirlərinin həyata keçirilməsi zəruriliyi qeyd olunmuşdur.

Azərbaycan qadın dünyasını zənginləşdirən sadalanan bu dəyərlər xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin ümumiyyətlə insan hüquqlarına obyektiv yanaşmasının, Azərbaycan qadınına olan böyük hörmətinin, onun əməyini, cəmiyyətdə müstəsna yerini dəyərləndirməsinin bariz nümunəsidir. Heydər Əliyevin «Qadın Azərbaycan cəmiyyətinin ən şöhrətli, ən hörmətli üzvüdür» kəlamı onun Azərbaycan qadınlarına sonsuz hörmət və rəğbətini ifadə edir.

Bu gün Heydər Əliyev siyasi kursunun layiqli davamçısı, ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə davam etdirilən dövlətçilik ideyaları daxilində qadınların dövlət və cəmiyyət həyatında daim fəal iştirakına, qərarların qəbul edilməsi prosesində onların təmsil olunmasına böyük önəm verilir, qadınlara diqqət və dövlət qayğısı daim hiss olunur, bu sahədə illər ərzində formalaşmış ənənələrə sadiqlik nümayiş etdirilir.

Bu istiqamətdə Azərbaycanın Birinci Xanımı, YUNESKO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban Əliyevanın rəhbərliyi altında Heydər Əliyev Fondunun həyata keçirdiyi genişmiqyaslı tədbirləri qeyd etməmək mümkün deyil. Yarandığı gündən ulu öndərimizin nəci

liyə və insanpərvərliyə əsaslanan yüksək ideyalarının ictimai sferada təşviqi-nə çalışsan, onun millətin və dövlətin inkişafına xidmət edən mühüm strateji layihələrini həyata keçirən Heydər Əliyev Fondu qısa müddətdə milyonlarla insanın ümid, pənah yerinə çevrilmişdir.

Fondun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın çoxşaxəli fəaliyyəti milli-mənəvi dəyərlərə söykənən və intellektual yüksəlişə xidmət edən ideyaların cəmiyyətdə daha da zənginləşməsinə və möhkəmlənməsinə yönəlmişdir. Heydər Əliyev Fondu ölkəmizdə elmin, təhsilin, mədəniyyətin inkişafı, sosial problemlərin həlli naminə gördüyü çox fəal işlərlə yanaşı, gender problemlərinə, qadınlara qarşı bütün zorakılıqların, ənənəvi Azərbaycan ailəsinə zidd olan stereotiplərin aradan qaldırılmasına xüsusi diqqət yetirir. 2008-ci il yanvar ayının 16-da fondun təşəbbüsü ilə Heydər Əliyev Fondu, BMT-nin Əhali Fondu (UNFPA) və Azərbaycanın Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi arasında "XXI əsrdə qadınlara qarşı zorakılıq əleyhinə" birgə layihəyə dair sənədlərin imzalanması bunun bariz nümunəsidir. Əsas məqsədi əhalinin maarifləndirilməsi, qadın və uşaqların məişət zorakılığından müdafiə olunması, zərərli vərdişlərin aradan qaldırılması, erkən nikahların qarşısının alınması və ailədə baş verən zorakılığın uşaqlara təsirinə yol verilməməsi kimi əsl insani münasibətləri əks etdirən bu layihə çərçivəsində həmçinin, beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi, o cümlədən beynəlxalq ekspertlərin cəlb edilməsi ilə, əhali arasında insan hüquqları və gender bərabərliyi ilə bağlı genişmiqyaslı məlumatlandırma kampaniyasının, regional seminarların təşkili planlaşdırılır.

Bu yaxınlarda xalqımız Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin anadan olmasının 85 illik yubileyini təntənəli şəkildə qeyd etməyə hazırlaşır. Bu münasibətlə keçirilən tədbirlər və mərasimlər xalqımızın iradəsinin ifadəsi olmaqla, eyni zamanda Heydər Əliyevin dövlətçilik ideyalarına yenilməz sədaqətin rəhnidir.

Bu gün ölkəmizdə bütün sahələrdə əldə olunan uğurlar, o cümlədən qadınların ictimai-siyasi həyatda əldə etdikləri nailiyyətlər bir daha Heydər Əliyev ideyalarının müdrikliliyini, uzaqgörənliyini və milli mənafeələrə xidmət etdiyini təsdiq edir. Qədirbilən xalqımız dahi liderinin xatirəsini əbədi olaraq əziz tutacaq, onun əvəzsiz xidmətlərini heç vaxt unutmayacaqdır.

MÜSTƏQİL AZƏRBAYCANIN AZAD QADINI

Südəbə HƏSƏNOVA

Azərbaycan Respublikası
Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimi
Bakı / AZƏRBAYCAN

Azərbaycan qadını bütün dövrlərdə öz istedadı, zəkası, ağılı və iradəsi ilə milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunub saxlanması və yaşadılmasında müstəsnə xidmətlər göstərmişdir. Tariximizin və mədəniyyətimizin bir çox parlaq səhifələri Azərbaycan qadınının adı ilə bağlıdır. Qadınlarımız dünyaya bəşəriyyətin mədəni fikir xəzinəsinin incilərini yaradan ədəbi fəxsiyyətlər, görkəmli elm və sənət adamları, tanınmış siyasi xadimlər bəxş etmişdir.

Belə parlaq fəxsiyyətlərdən biri də XX əsrin dahi simalarından olan dünya şöhrətli siyasətçi, müdrik zəka sahibi, xalqımızın iftixarı, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevdir.

85 illik yubileyi ərəfəsində mən böyük bir qürur hissi ilə deyərdim ki, Heydər Əliyev siyasi hakimiyyətdə olduğu dövrdə Azərbaycan xalqının taleyində, onun mənəvi, siyasi və ictimai həyatında misilsiz xidmətlər göstərmişdir. Heydər Əliyev erası - yəni onun rəhbərliyi dövrü elminizin, mədəniyyətimizin, təhsil və səhiyyənin, iqtisadiyyatımızın, mədəniyyətimizin sürətli inkişafı ilə yadda qalmışdır.

Ümummilli liderimiz hakimiyyətdə olduğu dövrdə qadın mövzusu onun üçün böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir. Yetkin dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində qadınları əsas aparıcı istiqamətlərdən biri hesab edən ulu öndərimiz daim Azərbaycan qadınlarının inkişafına, hüquqlarının qorunmasına və onların irəli çəkilməsinə diqqət və qayğı göstərmişdir. O həmişə Azərbaycan qadınının mərdliyini, iradəsini, fədakarlığını, saflığını, sədaqətini və ismətinə ən ali dəyər kimi qiymətləndirmişdi.

Qadınlara olan etibar və inamının nəticəsidir ki, hələ Sovet dönəmində onun Azərbaycana rəhbərliyi zamanı neçə-neçə qadın ən yüksək vəzifələrə: ticarət, təhsil, xarici işlər, kommunal təsərrüfat nazirləri, dövlət komitəsi sədrləri, Ali arbitrac məhkəməsinin sədri, rayon-şəhər partiya komitələrinin katibləri, icraiyyə komitəsi sədrləri, ali təhsil müəssisələrinin rəhbərləri təyin edilmişlər.

Ulu öndərimiz xalqın təkidli tələbi ilə ikinci dəfə, hakimiyyətə qayıdı-
şından sonra da ölkəmizdə müstəqil qadın siyasətini yüksək səviyyədə
həyata keçirtməyə başlamışdır.

Cəmiyyətdə əxlaqi problemlərin həllində, ideya mübarizəsində əzmkar-
lıq və möhkəm əqidə saflığı nümayiş etdirən qadınlarımız haqqında ulu ön-
dərimiz deyirdi: "Qadın dünyadır, qadın həyatdır, insanlığı yaşadan müqədd-
əs varlıqdır... Qadın hərəkəti böyük qüvvədir".

Hələ ötən əsrin 90-cı illərində Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etdik-
dən sonra birinci növbədə dövlətimizin qarşısında yeni qanunvericilik baza-
sının yaradılması dururdu. 1995-ci il mayın 2-də ölkəmizin yeni konstitu-
siyasının layihəsini hazırlamaq məqsədi ilə ümummilli liderimizin sədrliyi
ilə komissiya və onun işçi qrupu yaradılmışdır. Onun bilavasitə iştirakı və
rəhbərliyi altında Əsas qanunumuz olan Konstitusiyanın layihəsi hazırlanmış
ümumxalq müzakirəsinə çıxarılaraq 12 noyabr 1995-ci ildə referendum yolu
ilə qəbul edilmişdir. Mən Konstitusiya layihəsini hazırlayan komissiyanın
və onun işçi qrupunun, hüquq islahat komissiyasının üzvü kimi keçirilən
geniş müzakirələr zamanı ulu öndərimizin hər kiçik bir məsələnin necə zar-
gər dəqiqliyi ilə ölçüb biçdiyinin və bütün komissiya üzvlərinin mövqeyini
öyrəndikdən sonra öz rəyini bildirərək tövsiyələrini verməsinin daim şahidi
olmuşam. Onun təkidi ilə təkcə dövlət dili ilə bağlı bir neçə iclaslar keçiril-
mişdir. O zamanların gərgin iş günlərində Heydər Əliyev ziyalılığının və
onun məhtəşəmliyinin əyani şahidi olmuşam. Əminliklə deyə bilərəm ki,
Konstitusiya layihəsi komissiya tərəfindən hazırlansa da, onun baş memarı
Heydər Əliyev özü olmuşdur.

Müstəqil Azərbaycanın ilk demokratik Konstitusiyasının 1/3 hissəsi insan
hüquq və azadlıqlarına və onların müdafiəsinin təminatlarına həsr edilmiş-
dir. Hələ Sovet dönəmində qadınların, analığın mühafizəsi, əmək hüququ,
sosial təminatla bağlı əldə etdikləri bəzi güzəşt və imtiyazlar bir daha qanun-
vericilik qaydasında möhkəmləndirilmişdir. Konstitusiyanın qəbul edil-
məsindən sonra, beynəlxalq təcrübə öyrənilərək bütün qanunvericiliyimiz
ona uyğunlaşdırılmış və bir sıra yeni məsələlər (Ailə, Əmək, Mülki, Cına-
yət və s.), hüquq mühafizə və məhkəmə orqanlarının, eləcə də iqtisadi struk-
turların fəaliyyətini tənzimləyən, özəlləşdirmə və torpaq islahatlarının aparıl-
masını təmin edən qanunlar qəbul edilmişdir. Konstitusiyamızın 25-ci
maddəsi hamının məhkəmə və qanun qarşısında bərabərlik hüququnu təmin
edir və irqinə, milliliyyətinə, dininə, dilinə, cinsinə, mənzəyinə, əqidə, siyasi
və sosial mənsəbiyyətdə görə vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını məhdud-
laşdırmağı qadağan edir.

Heydər Əliyev şəxsiyyətinin qadına hörmət, diqqət və qayğısının nəticə-
sidir ki, keçmiş Sovet İttifaqının təşəbbüsü ilə hələ 1975-ci ildə BMT
Beynəlxalq qadınlar gününün bütün dünyada qeyd olunmasını tövsiyə etsə
da, SSRİ dağıldıqdan sonra bir sıra yeni dövlətlər (Latviya, Litva, Estoniya,
Gürcüstan, Ermənistan) bu bayramı ləğv etdikləri halda, məhz onun təşəb-
büsü ilə Azərbaycanda 8 mart Beynəlxalq Qadınlar günü nəinki bayram
kimi saxlanılmış, həmçinin qeyri iş günü kimi qanunvericilik qaydasında
qararlaşdırılmışdır.

Bir şeyi qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Azərbaycan qadınlara siyasi hü-
quqların verilməsi baxımından bir çox qərb ölkələrindən irəlidə getmişdir.
Azərbaycan qadınlarının seçib-seçilmək hüququ hələ Sovet İttifaqının tərkib-
ində olduğumuz ilk illərdən tanındığı halda, bir sıra qərb ölkələrinin özün-
də belə seçilmək hüququ qadınlara son bir neçə onilliklərdə verilmişdir

Heydər Əliyev dəfələrlə öz çıxışlarında qadınlarımızı kitabən qətiyyətlə
bildirmişdir ki: «Mən bütün fəaliyyətimdə həmişə qadınlara arxalanmışam,
onları özümün dayağı hesab etmişəm. Bunlar sadəcə sözlər deyildir. Mən
onları sınaqdan keçirmişəm. Mənim həyatımın çox ağır və çətin anları olub.
Bütün bu mərhələlərdə qadınlar özlərini çox etibarlı göstəriblər və bu sınaq-
lardan çıxıblar. Azərbaycan Prezidenti kimi mən birinci növbədə qadınların
cəmiyyətdə rolunun artmasına çalışıram. Əminəm ki, Azərbaycanda hüquqi,
demokratik və dünyəvi dövlət quruculuğunda, iqtisadi islahatlarda və digər
proseslərdə siz həmişə fəal olacaqsınız və ön sıralarda gedəcəksiniz».

Bu sözləri söyləməyə dahi öndərimizin böyük haqqı var idi. Çünki hələ
1995-ci ildə Azərbaycan BMT-nin "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin
hər cür formalarının ləğv olunması haqqında" Konvensiyasına qoşulmuşdur.
Elə həmin il Prezident Heydər Əliyevin fərmanı ilə Ümumdünya Qadınları-
nın Pekin Konfransına hazırlıq mərhələsində respublikamızda qadın hərəkə-
tinin müxtəlif təbəqələrində təmsil olunan qadınlardan ibarət Milli Qadın
Komitəsi yaradılmışdır. Bu Komitə mütəmadi olaraq qadın və hüquq, qadın
və siyasət, qadın və iqtisadiyyat, qadın və din, qadın və milli adət-ənənələ-
rimiz mövzusunda müxtəlif konfranslar keçirmiş, təhlillər, tədqiqatlar apar-
mış, bunun əsasında Pekində keçirilən mətbəər konfransa Azərbaycanın
ümummilli məruzəsi hazırlanmış və respublikamızın nümayəndə heyəti IV
Ümumdünya Qadınlar Konfransında iştirak etmişdir.

1998-ci ilin yanvarında Heydər Əliyevin yeni bir fərmanı ilə dövlətimiz-
in qadınlara qayğısının təzahürü kimi Azərbaycan Respublikasının Qadın
Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı. Elə həmin ilin 14-15 sentayb-

rında 26 illik fasilədən sonra müstəqil ölkəmizin qadınlarının birinci qadınlar qurultayı çox böyük ruh yüksəkliyi ilə keçirildi. Bu qadın hərəkatı tarixində çox əlamətdar bir hadisə idi. İndi Heydər Əliyevin adını daşıyan Respublika Sarayında ölkəmizin ən ucqar rayonlarının nümayəndələri də təmsil olunmaqla, 2000-dən artıq fəal və işgüzar qadının qatıldığı bu ali məclis qadınlar üçün sanki bir toy-bayrama çevrilmişdi. Buna səbəb isə qadınlarımızın böyük hüsnrəğbət, hörmət və ehtiram bəslədiyi bir şəxsiyyət, ulu öndərimiz Heydər Əliyevin bizimlə birgə olması və qurultayda hamının böyük həyəcanla xatırladığı tarixi bir nitqlə çıxış etməsi idi. Məhz bu qurultay müstəqil ölkə qadınlarımızın ictimai-siyasi həyatında dönüş mərhələsinin başlanğıcı oldu.

İki il sonra Heydər Əliyev "Azərbaycan Respublikasında qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" adlı yeni bir fərman imzaladı. Bu dövlətin qadınlara münasibətdə apardığı siyasətin ən yüksək səviyyədə qurulmasına əyani sübut idi. Bu siyasət həm də bərabər hüquqlar, bərabər imkanlar siyasətinə açılan yeni bir körpü idi. Həmin tarixi sənəddə qadınlarla kişilərin hüquq bərabərliyi, xüsusilə onların dövlət idarəçiliyi sistemində layiqli səviyyədə təmsil olunmaları, habelə qadınların vəziyyətinə dair beynəlxalq standartlara cavab verən statistik məlumatların hazırlanması, iqtisadi islahatlar çərçivəsində həyata keçirilən işlər, gender siyasəti tələblərinin rəhbər tutulması, qadınlarla kişilər arasında bərabər imkanların yaradılması, işləməyən qadınların məşğulluğu problemlərinin həlli yolları öz təsbitini tapdı. Bu sənədin qəbulu qadınlarımızın ictimai-siyasi fəallığına sanki ikinci bir təkan verdi. Bu gün ölkəmizdə azad vətəndaş cəmiyyətinin qurulmasında çoxsaylı qeyri-hökumət qadın təşkilatı fəaliyyət göstərir ki, bu da Heydər Əliyev müdrikliyinin, uzaqgörənliklə yaratdığı şəraitin məntiqi ardıcılığıdır.

Hazırda qadınlarımız iqtisadiyyatın bütün sahələrində çalışır və ölkədə məşğul əhalinin 48 faizini təşkil edir. Ümumtəhsil məktəblərində müəllimlərin 70 faizi, orta ixtisas məktəblərində 68 faizi, ali məktəblərdə 43 faizi, həkimlərin isə 61 faizi qadınlardır.

Statistika Komitəsinin 2007-ci il məlumatına görə, bütün elmi işçilərin 50 faizini qadınlar təşkil edir. Qadınlardan 206 nəfəri elmlər doktoru, 3020 nəfəri elmlər namizədidir. AMEA-nın müxbir üzvlərindən doqquzu, akademiklərdən ikisi qadındır.

Məhz Heydər Əliyev dühasının nəticəsi idi ki, gender siyasətinin əsas meyarı olan «qərar qəbul edəcək səviyyədə qadınların təmsil olunması» prinsipinə əməl edilərək 2000-ci ildə dövlət hakimiyyətinin 3 qolundan biri-

ni təşkil edən respublika məhkəmələrinin ən yüksək 2 məhkəməsinə və 9 əşəğçinli məhkəmələrin rəhbərliyinə qadın sədrilər təyin edilmişlər.

Bu gün ulu öndərin siyasi kursunun davamı kimi Milli Məclisdə, dövlət idarəçiliyi orqanlarında, elm, təhsil, səhiyyə, məhkəmə, hüquq, mədəniyyət, siyasət və idman sahələrində təmsil olunan qadınlarımız üzərlərinə düşən vəzifələrin öhdəsindən nəinki layiqincə gəlir, hətta dövlətimizi bir çox beynəlxalq qurumlarda ləyaqətlə təmsil edirlər.

Dinamik iqtisadi inkişafa nail olmuş və müstəqillik yolu ilə inamla addımlayan ölkəmizdə son illər qadınların ölkə daxilində fəaliyyəti ilə yanaşı, beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələri də forma və məzmunca təkmilləşdirilmişdir. Azərbaycanda ilk dəfə qadınların təşəbbüsü ilə Sülh və İnkişaf Uğrunda Alyans yaradılmış və o, Beynəlxalq Sülh Bürosuna üzv seçilmişdir. Dünya Birliyinə inteqrasiya yolunda geniş imkanlar əldə etmiş Azərbaycan qadını hələ 1999-cu ildə Haaqqada Ümumdünya Sülh Konfransında fəal iştirak etmiş, ilk dəfə olaraq ABŞ-ın İqtisadi və Sosial Şurası Azərbaycan qadınına məsləhətçi statusu vermişdir. Bu statusla o, BMT, Nyu-York, Cenevrə və Vyanadakı qərarqahlarda öz təmsilçiliyini təyin etmək hüququ əldə etmişdir.

Dahi Heydər Əliyev haqqında danışarkən, xoş xatirələri çözərkən bir daha qürur hissi keçirirəm və özümü çox xoşbəxt hesab edirəm ki, mən bu böyük şəxsiyyətlə bir əsrdə yaşamışam, bir yerdə işləmişəm və onun sərəncamları ilə ədliyyə naziri, Ali Məhkəmənin sədri təyin edilmiş, ali rütbələrə layiq görülmüşəm.

Bu gün böyük bir fərəh hissi ilə qeyd etməliyəm ki, ümummillə liderin siyasi kursu çox etibarlı bir əldə, xalqın böyük məhəbbət və inamını qazanmış Prezident cənab İlham Əliyevin əlindədir. 2006-cı ildə cənab prezidentin sərəncamı ilə Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması dövlət siyasətinin varislik prinsipinə əsaslanmışdır. Öz sələfi olan Qadın Komitəsinin fəaliyyətinin daha geniş spektri əhatə etməsi də Azərbaycan qadınları üçün bir daha yeni üfüqlər açır.

Daha bir fərəhləndirici haldır ki, Heydər Əliyev ocağının istisini almış, ölkənin birinci xanımı, YUNESKO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, millət vəkili Mehriban xanım Əliyeva Azərbaycan qadınına şəxsi nümunə göstərərək ailə, qadın və uşaqların problemlərini öz nəzarətində saxlayır. Onun təşəbbüsü ilə uşaqların sağlamlığı, təhsili, tərbiyyəsi sahəsində böyük layihələr uğurla həyata keçirilir. Mehriban xanım Əliyeva Azərbaycan qadınının dərin aqlını, incə qəlbini, yüksək xeyrixahlığını və alovlu vətənpərvərliyini bütün dünyaya nümayiş etdirir.

Böyük bir həqiqətdir ki, qadın hərəkəti güclü qüvvədir. Bu gün geniş miqyasda fəaliyyət göstərən qadınlarımızın əsas amalı da ölkəmizdə demokratik proseslərin daha da möhkəmləndirilməsi yolunda çalışmaq, milli quruculuq konsepsiyasına sadıq qalaraq gənclərimizi vətənsəvərlik, Azərbaycançılıq ruhunda tərbiyə etməkdir.

85 illik yubileyini qeyd etdiyimiz xalqımızın böyük oğlu, bəşəriyyətin fenomen şəxsiyyətlərindən biri, nəinki onun müasirlərinin, hətta gələcək nəsillərin də iftixar və qürur mənbəyi olan ümummillə liderimiz Heydər Əliyev hər kəsə əziz və doğmadır. Dahi öndərimizi son mənzilə yola salarkən xalqımızın ən sadə nümayəndələrindən olan analarımızın onun məzarı başında dediyi ağlılar Azərbaycan qadınının ümummillə liderimizin ölməz və müqəddəs ruhuna böyük ehtiram və məhəbbət simvolu idi. Heydər Əliyev hər zaman Azərbaycan qadınının ağılına, düşüncəsinə, gözəlliyinə, mərdliyinə, cəsarətinə və qeyrətinə arxalandığını deyirdi. Qadınlarımız da dahi rəhbərimizi qəhrəman sərkərdə, zəka və qətiyyətin, iradə, ədalət və humanizmin möhtəşəm abidəsi kimi daim anacaqdır.

HEYDƏR ƏLİYEVİN ELMİ İDARƏETMƏ MƏKTƏBİNİN DİPLOMATİK UĞURLARI

Selahəttin DİKMEN

T.C. Bakı Böyükəlciliyinin
təhsil müşaviri
Bakı / AZƏRBAYCAN

*İnsan vardır şəfəq vaxtında doğular, gün batarkən ölər.
İnsan vardır, tarix boyunca zehinlərdə dərin bir iz buraxar.*

Edebali

Azərbaycan türklərinin, Azərbaycan dövlətçiliyinin tarixində müstəsna tarixi xidmətləri olan, müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi Heydər Əliyev sadəcə türk dünyasının deyil, ümumən çağdaş dünyamızın yetişdirdiyi fenomen sayıla biləcək müdrik dövlət xadimi və əvəzolunmaz nadir şəxsiyyətlərdən biridir. Türk dünyasının gənc dövlət və siyasət adamları üçün faydalı olacağını nəzərə alaraq siyasət tarixində özünəməxsus silinməz izlər qoymuş bu böyük şəxsiyyətin çoxsaylı xidmətlərindən sadəcə birindən-siyasət və diplomatiya sahəsindəki liderlik keyfiyyətlərindən və onları əməli həyata keçirməsi təcrübəsindən bəhs etmək istərdim. İnanıram ki, tarixin yetişdirdiyi bu qurucu şəxsiyyətin anadan olmasının 85-ci ildönümünü qeyd edərkən Anadolu türklərinin canları qədər sevdikləri qardaş Azərbaycanın dövlət vəzifələrində çalışan məsul şəxsləri, həmçinin yetişməkdə olan Azərbaycan gəncliyi üçün Ümummillə Liderin ömür yolu, zəngin həyat təcrübəsi gələcəkdə də əvəzsiz mənbə olaraq qalacaqdır.

Məhz bu zərəvəti nəzərə alaraq Ümummillə Lider Heydər Əliyevin liderlik keyfiyyətlərindən ən səciyyəvi olanlarını Azərbaycanın ümidi və gələcəyinin təminatçıları sayılan gənclər, dövlət idarəçiləri, siyasət adamları və Türk dünyasının gələcək liderlərinə xatırlatmağı məqsədəuyğun hesab edirəm:

- 50 ildən çox sürən müddət ərzində cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrində əldə etdiyi dövlətçilik və idarəçilik təcrübəsi sayəsində Naxçıvan, Azərbaycan, Qafqaz və Sovet İttifaqının siyasi-ictimai və mədəni həyatında özünəməxsus silinməz izlər buraxmışdır.

- Uzun müddət dövlət təhlükəsizlik orqanlarında öz bilik və bacarığına görə pillə-pillə irəliləyərək həmin sistemin Azərbaycan Respublikası üzrə Komitəsinin sədri vəzifəsinə yüksələn ilk azərbaycanlı kadr olmuşdur.
- Heydər Əliyevin siyasi uzaqgörənliyi, real fəaliyyət proqramı, məqsəd aydınlığı, amalına çatmaq üçün seçdiyi optimal yol və üsullar, elmi idarəetmə sistemi onun uğurlarının başlıca rəhni olmuşdur.
- Güclü hafizəsi, məntiqi və dərin zəkası sayəsində böyük səbir və möhkəm iradə tələb edən uzunmüddətli strategiyaları uğurla tətbiq edərək siyasi hakimiyyət olimpinin ən yüksək zirvəsinə ucalmış və bir-birinin ardınca qarşısına qoyduğu məqsədlərə çatmışdır.
- Ona tapşırılmış mühüm dövlət vəzifələrini böyük səylə və məsuliyyət hissi ilə yerinə yetirmiş, verdiyi müdrik qərarlar və onların icrasında nümayiş etdirdiyi prinsiplilik, ardıcılıq və qətiyyət ona şöhrət gətirmiş, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi rəhbərlərinin diqqətini çəkməmiş və təqdirini qazanmışdır.
- Dövlət idarəçiliyində onu səciyyələndirən dərin zəka, uzaqgörənlik, şəxsi keyfiyyətləri və gündə 16-18 saat sürən iş rejimi sayəsində əldə etdiyi uğurlar nəticəsində strateji əhəmiyyət daşıyan və o dövr üçün son dərəcə mühüm bir vəzifə sayılan Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun üzvü seçilmişdir.
- Problemlərin qoyuluşu və onların həlli əsnasında göstərdiyi uzaqgörənlik sayəsində qısa müddət ərzində həmkarları arasında Siyasi Büronun düşünən beyni olmağı bacarmış və Sovet İttifaqının zirvəsindən dünyaya baxmaq şərfinə nail olan ilk Azərbaycan türkü olmuşdur.
- 1964-cü ildən Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsi sədrinin müavini, 1967-ci ildən isə sədri vəzifəsində işlədiyi illərdə, xüsusilə 1969-cu ildən Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə Moskvanın 50 il ərzində məqsədyönlü şəkildə apardığı ruslaşdırma siyasətinin qarşısını almaq üçün tədbirlər görmüş, respublikaya rəhbərlik etdiyi 14 illik müddətdə yeritdiyi ağıllı və uzaqgörən siyasətlə təkrar əhalinin etnik tərkibini qədim türk yurdu və ölkəsinin gerçək sahibi olan Azərbaycan türklərinin lehinə çevirməyə müvəffəq olmuşdur.
- 1969-cu ildən başlayaraq əhalisinin 60%-ə qədər kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan və 15 müttəfiq respublika arasında bütün göstəricilər üzrə axırıncı yeri tutan Azərbaycanı imperiyanın xammal əlavəsi sayılan aq-rar ölkədən yüksək texnika və texnologiya əsasında qurulan sənaye ölkə-

- sinə çevirmişdir. Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişi cəmiyyətdə gedən proseslərin istiqamətini dəyişdirmiş: hadisələrin istiqaməti tənəzzüldən tərəqqiyə doğru yönəlmişdir. Azərbaycan müttəfiq respublikalar arasında birinci yerə yüksəlmiş və uzun illər bu birinciliyi saxlamışdır.
- Hakimiyyətdə olduğu birinci dövrdə minlərlə azərbaycanlı gəncin ölkənin müxtəlif şəhərlərində yerləşən və Azərbaycan gəncləri üçün əlçatmaz zirvə sayılan aparıcı təhsil müəssisələrinə göndərilməsinə və respublika üçün ehtiyac duyulan milli kadrların yetişməsinə bilavasitə rəhbərlik və təşviq etmişdir.
 - 1982-ci ildə Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun üzvü seçildikdən və SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsinə təyin edildikdən sonra SSRİ-nin aparıcı rəhbərlərindən biri olmuşdur.
 - Moskvaya dəvət edildikdən sonra qısa müddət ərzində xalq təsərrüfatının bir sıra sahələrində nəzərə çarpan irəliləyişə nail olması ölkə ictimaiyyətində onun haqqında "Heydər Əliyevin gəlişi Kremlin ab-havasını dəyişmişdir." rəyinin formalaşmasına səbəb olmuşdur.
 - Azərbaycanda ilk dəfə iqtidara gəldiyi zaman ermənilərin və türk olmayan digər etnik qrupların nəzarətində olan başda paytaxt Bakı olmaqla ölkənin bütün bölgələrini təsirli bir siyasətlə beş il içində təmizləyərək milli kadrları irəli çəkmişdir.
 - Sovet İttifaqı dövründə SSRİ Nazirlər Sovetində, Dövlət Plan Komitəsində və digər mərkəzi qurumlarda erməni lobbisinin güclü olduğu bir şəraitdə bütün mövcud maneələrə baxmayaraq, Azərbaycanın Bakı, Gəncə, Sumqayıt, Mingəçevir kimi şəhərlərində böyük sənəməyələrin qoyulmasını və fabriklərin açılmasını təmin etmiş, xalqına, ölkəsinə xidmət əməli fəaliyyətinin əsas xəttinə çevrilmişdir.
 - Sovet İttifaqı dövründə dövlət idarəçiliyinin müxtəlif pillələrində daim Azərbaycan xalqının və türk dünyasının dövlət, elm və mədəniyyət xadimlərini, Bəxtiyar Vahabzadə, Əbülfəz Elçibəy, Oljas Süleymenov, Nursultan Nazarbayev kimi ziyalıları qorumuş və haqsızlıqlara uğramalarına imkan verməmişdir.
 - Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinə rəhbərlik etdiyi müddət ərzində aralarında Bəxtiyar Vahabzadə, Əbülfəz Elçibəy kimi milli düşüncəyə malik olan bir çox azərbaycanlı yazıçılara, alim və şairlərə ağır cəza verilməsinin şəxsən qarşısını almışdır.

- Sovetlər Birliyinin ən güclü dövründə məğrur bir əda ilə qolunu Xəzərə uzadaraq sanki “Azərbaycan Rusiyanındır” deyən türk düşməni Serqey Kirovun heykəlinə yuxarıdan baxan, onu ayaqları altına alacaqmış kimi “Azərbaycanın əsl sahibi siz ruslar deyil, biz Azərbaycan türkləriyik” ifadəsini hayqıran doktor Nəriman Nərimanovun heykəlini şəhərin daha yüksək bir yerində ucaltmışdır.
- Leonid Brejnevlə qurduğu yaxın dostluq və səmimiyyət nəticəsində mərkəzi büdcədən Azərbaycana iki milyard manat məbləğində vəsaitin ayrılmasına nail olmuş, 40 illik Bakı metrosu, Bakı kondisionerləri zavodu daxil olmaqla bir çox nəhəng sənaye obyektlərinin tikilməsini təmin etmiş, Azərbaycanın sənaye bölgəsinə çevrilməsi və nüfuzunun artması üçün əlverişli zəmin yaratmışdır.
- Rus ədəbiyyatının ən qədim abidəsi kimi təmsil edilən “İqor polku haqqında dastan”ın əslinə qırpaq türklərinin dastanından əxz edildiyini “Az i Ya” (“Asiya”) adlı əsərində tutarlı elmi dəlillərlə sübuta yetirmiş və rus şovinizminə qarşı türklüyü müdafiə edən qazax şairi Oljas Süleymanovun haqsız hücumlara məruz qaldığı bir vaxtda əsərinin Azərbaycan türkcəsinə tərcümə edilməsinə dair göstəriş verməklə kifayətlənmiş, hətta onu Bakıda hörmətlə qəbul etmiş və fəaliyyətini təqdir etdiyini açıqlamışdır.
- Mixail Qorbaçov, Boris Yelsin və digər Siyasi Büro üzvlərinin ağılına və şəxsi nüfuzuna görə ən çox çəkindikləri bir rəqib olmuşdur. Bunu Boris Yelsin iqtidara gəlmədən əvvəl yazdığı bir kitabda mərhum Heydər Əliyevin əleyhinə xüsusi bir qovluq hazırladığını, onun Siyasi Bürodan uzaqlaşdırılması üçün çox çalışdığını, hətta bu məsələdə M. Qorbaçovu razı salmaq üçün dafələrlə təşəbbüs göstərdiyini, ancaq M. Qorbaçovun Heydər Əliyevlə qarşı-qarşıya gəlməkdən ehtiyat etdiyinə dair etiraflarında görmək mümkündür.
- Onu öz xahişi ilə Siyasi Bürodan uzaqlaşdırmaq və sırası bir təqaüdcü kimi görmək istəyənlərin planlarını pozaraq onları peşmançılığa sövq etmiş, Naxçıvan və Azərbaycan kartlarından məharətlə istifadə edərək usta bir siyasətçi olduğunu bir daha nümayiş etdirmişdir.
- 1990-cı ilin 20 yanvarında erməni millətçilərinin də fəal iştirakı ilə sovet qoşunlarının Bakıda törətdiyi qanlı faciə ilə əlaqədar özünün şəxsi həyatı və ailə üzvlərinin həyatı təhlükə altında olmasına baxmayaraq, ertəsi gün Azərbaycanın Moskvadakı nümayəndəliyində bəyanatla çıxış etmiş, dünyə ictimaiyyətini faciənin miqyası barədə məlumatlandırmış, Azər-

- baycan xalqına qarşı törədilmiş dəhşətli cinayətin təşkilatçıları və icraçılarının cəzalandırılmasını qəti şəkildə tələb etmişdir.
- Bəzi sovet diplomatlarının, o cümlədən SSRİ-nin sonuncu xarici işlər naziri Boris Pankinin xatirələrində ifadə edildiyinə görə, Sovet İmperiyasının parçalanması, onun xarabalıqları üzərində yeni müstəqil dövlətlərin qurulması prosesinə öz millətində sadıq qalan Heydər Əliyev kimi uzaqqörən rəhbərin hadisələrin istiqamətinə təsir imkanı, siyasi nüfuzu və xətti, həyata keçirdiyi strategiya nəticə etibarilə imperiyanın süqutuna təkan verən amillərdən biri olmuşdur.
- Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının dağılması ərəfəsində böyük uzaqqörənliklə Qars müqaviləsinin müddəalarına istinad edərək Türkiyə ilə yaxın əlaqə qurmağa müvəffəq olmuş, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin iclasında aldığı qərarla Bakıdan əvvəl Naxçıvanda SSRİ-nin tərkibindən çıxmaq barədə tarixi qərar qəbul etmişdir.
- Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri vəzifəsini yerinə yetirərkən qüvvələrin qeyri-bərabər olmasına baxmayaraq Sədərək istiqamətində erməni-daşnak hücumlarının qarşısının alınması üçün təxirəsalınmaz tədbirlər həyata keçirmiş və düşməni Naxçıvana buraxmamışdır.
- Azərbaycanın sabiq dövlət başçısı mərhum Əbülfəz Elçibəyin dövründə müdafiə naziri vəzifəsində işləmiş Rəhim Qaziyevin xəyanət yolunu tutduğunu, Moskvadan aldığı əmr və təlimatlara uyğun olaraq Azərbaycanın Ermənistanla qarşı həyata keçirmək istədiyi hərbi əməliyyatlar barədə bütün məlumatları Rusiyaya ötürdüyünü, Azərbaycan ordusunun ermənilər qarşısında məğlubiyətinə və torpaqların işğal edilməsinə səbəb olduğunu ilk dəfə təsbit edən və dövlət rəhbərliyinin diqqətini bu məsələyə çəkən şəxs olmuşdur.
- Yenə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri vəzifəsində iken siyasi təcrübəsindən və şəxsi nüfuzundan istifadə edərək sovet ordu birliklərini ilk dəfə SSRİ məkanında Naxçıvandan çıxarmağa müyəssər olmuş yeganə lider olmuşdur.
- Azərbaycan Türkünün milli-mənəvi dəyərlərinə, adət-ənənələrinə ölkə içində və xaricində sədəqətini göstərmiş, prezident vəzifəsinə başlayarkən əlini Qurana basaraq and içmiş, Məkkə və Kəbəni ziyarət edən Azərbaycanın ilk dövlət başçısı olmuşdur.
- Hazırladığı milli neft strategiyasını həyata keçirtmək məqsədi ilə məmarı olduğu **Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft boru xətti** layihəsini təbiiq etməklə

- Azərbaycanın dünya neft bazarındaki mövqeyini gücləndirmiş, ölkənin milli gəlir səviyyəsini yüksəltmiş, Avrasiya neft məkanındaki mövqeyi ilə mühüm strateji bir bölgə halına gətirərək Xəzər dənizinin mübahisəli hüquqi status məsələsinə son vermək istiqamətində ciddi addımlar atmışdır.
- Qapalı bir hövzə olan Xəzər dənizindən çıxarılan neftin böyük uzaq-görənliklə dünya bazarlarına daha təhlükəsiz yollarla daşınmasını, Şərqi-Qərbi enerji dəhlizinin müasir texnologiyaya və müasir mühəndislik texniki üsulları ilə tikilməsini təmin etmişdir.
- Azərbaycanda özündən sonra rəhbərliyə gələcək dövlət və siyasət adamlarına Xəzər dənizindən çıxarılan enerji ehtiyatlarından düzgün istifadə edilməsi yolunu öyrətməmişdir.
- Qarşısına qoyduğu məqsəd və strategiyaya çatmaq üçün tətbiq etdiyi uğurlu diplomatiya ilə Azərbaycanın problemlərinin həlli yolları barədə özündən sonra gələcək rəhbərliyə, gələcəyin dövlət və siyasət adamlarına, düşünülmüş, məntiqli, etibarlı, elmi və zəngin bir təcrübə qoymuşdur.

Fikrimizi yekunlaşdırarkən başda Azərbaycan prezidenti icra aparatının rəhbəri fəlsəfə elmləri doktoru, akademik Ramiz Mehdiyev və bir çox elm xadiminin də qeyd etdikləri kimi, Heydər Əliyevi həyata keçirdiyi böyük işlər, özündən sonra qoyduğu ölməz əsərlərlə dünyanın siyasi liderləri arasında ancaq Qazi Mustafa Kamal Atatürklə müqayisə etmək mümkündür. Hər iki şəxsiyyəti fərqləndirən təkrarolunmaz liderlik xüsusiyyətlərinin dövlət və siyasət adamları, gənclik tərəfindən örnək alınmasının vacibliyinə ümid edirik. Bir daha bu dahi şəxsiyyəti minnətdarlıqla xatırlayır və onun möhtərəm prezident İlham Əliyev tərəfindən həyata keçirilən siyasi kursunun, ölməz ideyalarının Azərbaycanın dünya birliyi ölkələri içərisində öz layiqli yerini tutmasına imkan verəcəyinə inanırıq.

İSTİFADƏ OLUNAN ƏDƏBİYYAT

- 1- MEHDİYEV Ramiz. Azərbaycan Küreselleşmənin Talepleri. Geçmişten derslər, bugünün gerçəkleri və geleceğin perspektifleri. DA Yayınları, Bakı, 2005.
- 2- MEHDİYEV Ramiz. Azərbaycanın inkişaf dialektikası. Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Nəşriyyatı, Bakı, 2000.
- 3- ÜLKÜ İrfan, Bağimsizlikdən sonra Azərbaycan, Doğan Kitapçılık A. 1. Baskı İstanbul, Mart 2000.
- 4- UĞUREL Ragip. Devlet ve İdare Adamlarına Öğütler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984.
- 5- BAYRAK Sabahat, Değişen Liderlik Anlayışı ve Türkiye Gerçeği, "21. Yüzyılda Liderlik Sempozyumu", Cilt: 1, Deniz Harb Okulu, İstanbul, 1997.
- 6- ƏLİYEV H. Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. I-XIII cilt. Bakı, 1996-2005.
- 7- ƏLİYEV Heydər. Müstəqillik yolu. Bakı, 1997.
- 8- Heydər ƏLİYEV və Azərbaycan Parlamenti, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin nəşri, Bakı, 2003.
- 9- Heydər ƏLİYEV və Şərqi, III cild, Şərqi araşdırmalar mərkəzinin nəşri, No:5, Çarşıoğlu mətbəəsi, Bakı, 2004.
- 10- KEÇECİOĞLU Taner, Liderlik ve Liderlər. Kal-Der Yayınları, İstanbul, 1998.
- 11- DİKMEN Selahattin, Lider üst düzey yetiştirmenin önemi. Çağdaş Eğitim Dergisi, Ankara, Ekim 1997.
- 12- SÜHREVERDİ Ebu Necip, Meliklerin ve ükelerin idaresinde tutulacak yol ve yöntem. Tercüman, "1001 Temel Eser", İstanbul, 1976.
- 13- HELLER Robert, Mükemmel Ulaşanlar. Modern Yönetim Dizisi, İstanbul. 1989.
- 14- KOUZES M. James, BARRY Z. Posner, Örnək alınacak liderlər. Excutive, Excellence Dergisi, 5 (58), 2002.
- 15- Tarix və onun problemləri, Nəzəri, elmi, metodik jurnal, Bakı Dövlət Universiteti, Bakı, 2004.
- 16- ERGUN Turgay, Türk Kamu Yönetiminde Önderlik Davranışı, Ankara, 1981.
- 17- ÜLKERGÖNÜL, Yönetici ve Lider. 21. Yüzyılda Liderlik Sempozyumu, Cilt: 1, Deniz Harb Okulu, İstanbul, 1997.

AZƏRBAYCANDA QADIN HƏRƏKATININ İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

Mələhət HƏSƏNOVA

Millət vəkilli, YAP Nəsimi rayon
təşkilatının sədri
Bakı / AZƏRBAYCAN

XX əsrin son onilliyi Azərbaycanın həyatında ciddi ictimai-siyasi hadisələrə zəngin oldu. Uzun onilliklər ərzində Rusiya İmperiyasının hakimiyyəti altında olmuş Azərbaycan Respublikası siyasi müstəqillik əldə etdi. Məlumdur ki, 1991-ci ildə Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsi ilə yeni dövlət quruculuğu prosesi başlanmışdır. Həmin dövrdə Azərbaycanda dövlət quruculuğunu düşünülmüş şəkildə, daha asan və ağırsız həyata keçirmək mümkün idi. Sovetlər İttifaqının dağılması ərəfəsində ekspertlərin hesablamalarına görə keçmiş SSRİ daxilində yalnız Rusiya və Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi mövcud olmaq imkanı var idi.

Birdən-birə Azərbaycan siyasətləri, eyni zamanda müstəqil bir dövləti idarə etmək kimi çətin və məsuliyyətli vəzifə qarşısında qaldılar. Dünyada tanınmış neft sənayesi ölkəsi olan Azərbaycanı qoruyub inkişaf etdirmək əsl siyasi şüur, böyük təcrübə və bilik tələb edirdi.

Doğrudan da 70-80-ci illərdə xalqımızın Ulu Öndəri Heydər Əliyevin respublikamıza rəhbərlik etdiyi dövrdə ölkəmizin müstəqil yaşamasına imkan verən güclü yanacaq-energetika bazası, neft-kimya, maşınqayırma və əlvan metallurgiya sənayesi, yeyinti və yüngül sənayesi, mexanikləşdirilmiş kənd təsərrüfatı, güclü kadr potensialı yaradılmışdır. Bütün bunlar Azərbaycanın müstəqilliyini təmin edən əsas amildir.

O zamanlar siyasi hakimiyyət dövlət idarəçiliyi sahəsində səriştəsi olmayan adamların əlində olduğundan respublikanın müstəqilliyi hər an təhlükə qarşısında idi. Lakin çox təəssüf ki, 1991-ci ilin sonundan 1993-cü ilin ikinci yarısına qədər olan dövr ərzində respublikamıza rəhbərlik edənlər nəinki bu imkanlardan istifadə edərək müstəqil dövlət quruculuğu prosesini irəlilətməmiş, əksinə özlərinin xalqın mənafeyinə zidd siyasətləri nəticəsində Azərbaycanı bir dövlət kimi məhv olma, dağılma, ayrı-ayrı hissələrə parçalanma dərəcəsinə gətirib çıxartmışlar. Həyatın nəbzi, günün xüsusiyyəti haqqı

xalq ruhlu, Azərbaycanın bütün vətəndaşlarının hüquqlarının təminatçısının meydana gəlməsini diklə edirdi.

Dünya dövlətlərinin maraqlarını tarixən özünə cəlb etmiş müstəqil Azərbaycan Respublikası inkişaf edib, tərəqqiyə nail olmaq qazanmaq üçün hakimiyyət kürsüsündə inanılmış, sınaqlardan çıxmış rəhbərə ehtiyacını anbaan, dəqiqəbədəqiqə büruzə verirdi.

Güc vasitəsi ilə 1992-ci ildə hakimiyyətə gəlmiş qüvvələr 1993-cü ildə qısa bir zamanda Azərbaycan dövlətini idarə etməyə qadir olmadıqlarını sübut etdilər. Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin sədri Əbülfəz Elçibəyin gözlənilmədən, xalqla məsləhətləşmədən tutduğu mötəbər və məsuliyyətli Prezident kürsüsünü buraxıb paytaxtı tərk etməsi milyonlarla insanın mövcud rejimə etimadsızlıq ifadə etməsinə səbəb oldu.

Bir tərəfdən xalqın müstəqilliklə bağlı narahatlıqları, digər tərəfdən hakim kürsülərdə olanlar dünyada tanınan müdrik siyasətçi Heydər Əlirza oğlu Əliyevin hakimiyyətə gəlməsinin zəruri olduğunu dərk edərək ölkəyə rəhbərliyə dəvət etməsi hər gün yeni coşqun azadlıq şüarları ilə müşayiət olunurdu.

Xalqın tələbi və istəyi ilə Milli Məclisi idarə etmək təklifini qəbul edən Heydər Əliyev cənabları bu məsəl işə başladığı ilk gündən milli müstəqilliyimizin əsasını təşkil edən dövlətçiliyin qorunması tədbirlərini həyata keçirməyə başladı. Bu zaman vətəndaş müharibəsinin qarşısını almaq, Milli Ordu yaratmaq, sərhədlərimizin qorunması, işğal olunmuş torpaqlarımızın geri alınması günün ən mühüm vəzifələrindən idi. Bu məqsədlə gənclərdən ibarət zabit və əsgərlərin imkanları hesabına yaranacaq Milli Ordunun qeyri-sabit hərbi vəziyyəti normaya uyğunlaşdırılacaq, bacarıqlı kadrların gücü, iradəsi ilə əsl, həqiqi hərbi işlər həyata keçiriləcəkdir.

Heydər Əliyevin yüksək siyasi vəzifələrdə qazandığı təcrübə və bilik tezliklə öz əməli nəticəsini verdi. Xalq inanılmış rəhbərin ətrafında sıx birləşərək onun irəli sürdüyü ideyaları qəbul edib dəstəklədi.

Dövlət başçısı kimi fəaliyyətə başladığı ilk gündən Heydər Əliyev dövlət quruculuğu prosesini demokratik prinsiplər əsasında qurdu. Heydər Əliyev Azərbaycanı müstəqil, demokratik, hüquqi, dünyəvi vətəndaş cəmiyyətinə və qanunların aliliyinə əsaslanan qüdrətli bir dövlətə çevirmək üçün yorulmadan gərgin fəaliyyətə başladı.

Neft vətəni Azərbaycan, Bakı Heydər Əliyevin məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində dünyada tanınan dövlətlərdən olan sərmayəçilərin nəzərini cəlb etdi.

Böyük natiq Heydər Əliyev xarici ölkələrə səfərində dünya siyasətçilərinin nəzərini neft Bakısının tarixi və bu gününün əsas faktlarına cəlb edir, dünya ictimaiyyətini Müstəqil Respublikanın real vəziyyəti ilə tanış edirdi.

1993-cü ildən Azərbaycanda dövlət rəhbərliyinin Heydər Əliyev siyasi institutunda ifadə olunması ilə monolit Qadın hərəkatı – birliyi özünün əvvəlki, həm də yeni həyatı tələblərlə təmsil olunan tarixi vəziyyətinə qayıtdı.

Böyük həyat yolu keçmiş, zəngin siyasi təcrübəyə malik Heydər Əliyev cənabları 1993-cü ildən dövlətçiliyin müdafiəsi üçün təxirəsalınmaz tədbirlər həyata keçirdiyi zaman Azərbaycan qadınlarının onun çağırış səsində səs verərək, küçələrə axışması, rəhbərin haqlı tələblərini dəstəkləməsi buna yaxşı misaldır.

Dövlət rəhbəri özü bu hadisəni, möhtəşəm qadın “səsini” Respublika Qadınlarının 1998-ci ildə keçirilmiş Qurultayında söylədiyi geniş və dərin məzmunlu nitqində belə ifadə edirdi: “1993-cü ildən indiyədək nə qədər çətinliklərlə, bələlərlə rastlaşdım, siz onu bilirsiniz. 1993-cü ilin özündə Azərbaycan parçalanmışdı. Lənkəran zonasında “Talış-Muğan Respublikası” yarandı. Gəncə hakimiyyətdən çıxmışdı, şimal zonası qaynayırdı, orada özlərinə bir dövlət yaratmaq istəyirdilər. Bakıda da insanlar rahat yaşaya bilmirdilər. Bunların hamısını bir gündə, bir ayda yox, ilbəl yerinə qoyduq.

1994-cü ilin oktyabr hadisələrini xatırlayın. Burada dövləti devirmək, məni öldürmək istədilər. Mən xalqa müraciət etdim, televiziya ilə sizə müraciət etdim. Özü də gec, axşam vaxtı. Mən həmin gecəni heç vaxt unuda bilmirəm, bu gün də böyük minnətdarlıq hissi ilə xatırlayıram. Çünki mənim müraciətimdən sonra cəmi bir-iki saat ərzində Prezident sarayının ətrafı insanlarla doldu. Oraya yüzminlərlə insan gəldi və onların əksəriyyəti siz idiniz, qadınlar idi. O gecə çox faciəli bir gecə idi. Azərbaycanın müqəddəratı həll olunurdu, “olun və ya ölmə” dəqiqəsi keçirirdik. Ancaq sizin, xalqın, Azərbaycan xalqının dəstəyi, köməyi, yardımı ilə biz o böhrandan çıxdıq.

Mən o gecə yarısı Prezident sarayının önündəki meydana çıxdım. Orada ağbırçək qadınları, qucağında südəməz uşağı olan qadını görəndə - gecə yarısı, saat dörd idi, avtomatlar göydə fırlanırdı, - mən dəhşətə gəldim. Gör insanlar etimad etdiyi adamı nə qədər sevir, ona nə qədər inanırlar ki, evini-əşiyini buraxıb gəliblər. O lentlər hamısı qalır, mən bəzən onlara baxanda yenidən həyəcanlanıram. Bəzən mənim gözlərim yaşarır. Nə üçün yaşarır? O insanların qəhrəmanlığını görəndə, qadınların simasında olan sevgi, məhəbbəti, eyni zamanda həyəcanı və narahatlığı görəndə gözlərim yaşarır.”

Bu sözlərdən Azərbaycan Qadınının öz rəhbərinə, prezidentinə olan hörməti, etimadı, məhəbbəti aydın göründüyü kimi, rəhbərin də onlara inamı, etibarı, sevgisi, qayğısı açıq hiss olunur.

Qarşılıqlı olan bu münasibət Heydər Əliyevin hakimiyyətinin bütün dövrlərində, xüsusilə də müstəqillik əldə etdikdən sonrakı mərhələdə daima diqqət mərkəzində olmuşdur. Həyata keçirilən tədbirlərdə, irəli sürülən ideyalarda, qəbul edilən qərarlarda bir qayda olaraq Azərbaycan qadınının iradəsi də ifadəsini tapmış, onun problemləri, gündəlik qaydaları düşünlü müdür.

1994-cü ildə uzun illər davam edən müharibəyə ara verilməsi, münasibət sülh yolu ilə aradan qaldırılması məqsədi ilə atəşkəs elan edilməsi ölkə rəhbərliyinin sülh siyasətini təsdiq etməklə yanaşı müharibədə oğul, ər, ata, qardaş itirən qadınlarımızın arzusunu, iradəsini ifadə etdi.

Bəzən küçələrdən, avtobuslar və digər məişət yerlərindən gənclərin maşınlarla doldurularaq cəbhə bölgələrinə aparılması, hazırlıq keçməmiş gənclərə silah verilərək düşmənlərə qarşıya göndərilməsi nə qədər fəlakətə səbəb olurdu. Bu gün Azərbaycanın səhər və kəndlərində salınmış yüzlərlə şəhid məzarlıqları şərişsəz rəhbərlərin düzgün hərbi iş aparmamaqlarının əci nəticələridir. Heydər Əliyevin nizami ordu yaratmaq tədbirləri də bir tərəfdən qadınlarımızın, qızlarımızın arxayın, rahat yatması, övladından, ərinədən, qardaşından, ümumiliklə vətən oğullarından nigaran olmamağına əsas verirdi ki, bu da əlbəttə ki, dövlətin qadın siyasətində diqqəti cəlb edən mühüm əhəmiyyətli məsələlərdən biri idi.

Ötən illər ərzində biz şəhid vermiriksə, bu, qadın ana hüquqlarının müdafiəsində ciddi və əyani bir misaldır. Heç kəsə sifr deyil ki, bu günə qədər on minlərlə şəhid vermişik. Müharibə - hələ də əsir və girovlarımız olan ailələrimizin sonsuz psixoloji sarsıntuları, neçə-neçə ananın oğulsuz, neçə-neçə qadının ərsiz, neçə-neçə bacının qardaşsız, neçə-neçə uşağın atasız qalması deməkdir.

Bu gün azərbaycanlı qadın öz doğma yurdundan, isti ocağından, elindən-obaşından didərgin düşürsə, hansı qadın hüququndan danışmaq olar? Məhz ona görə də atəşkəs rejimini əldə etməyi uzaqgörən prezidentimiz vacib hesab edirdi. O, buna öz gərgin əməyi, iti ağı ilə nail oldu.

Əlbəttə ki, ananın ən müqəddəs arzusu, onun körpəsinin sakit, günəşli səma altında, üzündə təbəssüm, gözündə gülüş, qorxusuz, səksəkəsiz böyüməsi, ata qayğısı, ana nəvazişi ilə əhatə olunmasıdır.

Bütün bunlar isə Heydər Əliyevin müdrik siyasəti nəticəsində reallığa çevrildi. 1993-cü ildə respublikamızda erməni təcavüzü nəticəsində torpağımızın 20 faizini işğal altında olması, bir milyondan çox qaçqın və köçkünün olması nə qədər dəhşətli idisə, daxilimizdəki vətəndaş müharibəsi təhlükəsi bundan müqayisəedilməz dərəcədə artıq dəhşətli idi. Axı qardaş-qardaşa atəş açırdı, qardaş-qardaşın qanını tökürdü?! Ana üçün bundan böyük faciə, bundan böyük fəlakət olardımı?! Bu da qadın hüququnun tapdanması, pozulması demək idi.

Onu da xüsusi olaraq qeyd etmək ki, əgər o zamanlar sivil ölkələrdə qadına, anaya hansı isə əlavə güzəştlərin verilməsindən danışılırdısa, bizim ölkədə qadınların-anaların yaşamaq haqqının olub-olmamağından, onun qorunmasından söhbət gedirdi.

Bu müqəddəs haqqı isə Heydər Əliyev öz müdrik siyasəti ilə ilk gündən qorumağa başladı və bu sahədə çox böyük nailiyyətlər əldə olundu. Belə ki, Heydər Əliyev respublikamızda yaranmış vətəndaş müharibəsinin, qardaş qanının tökülməsi kimi dəhşətli vəziyyətin qarşısını aldı. Həm də birdəfəlik bu ağlasığmaz bəlaya son qoydu. Tezliklə respublikada dinc, sakit həyat bərqərar oldu. İnsanlar bir-birlərinə düşmən gözü ilə deyil, dost, qardaş, vətəndaş nəzəri ilə baxdılar.

Digər tərəfdən Heydər Əliyev respublika rəhbərliyinə gəldiyi, siyasi hakimiyyətdə təmsil olunduğu ilk vaxtlardan orduya – Vətənin müdafiəsinə üzərinə götürmüş bu ali müdafiə qüvvəsinə qarşı insanlarda yaranmış inamsızlığın köklərini kəsmək tədbirləri həyata keçirdi. Məlum həqiqətdir ki, o zamanlar ordunun yalnız adı vardı. Əsl nizami ordudan əsər - əlamət belə yox idi. Bunun təbii nəticəsi olaraq analar öz oğullarını müxtəlif bəhanələrlə ordudan yayındırırdılar. Çünki artıq xalqa məlum idi ki, respublikanın ayrı-ayrı rəhbər vəzifələrində çalışan adamlar müharibədən öz maraqları üçün istifadə edirlər. Ona görə də analarımız ən müxtəlif yollarla oğlanlarını çağırışlardan saxladır, respublikadan kənarlara yollayırdılar.

Bu səbəbdən gənclərin çoxu “fərarı” kimi yaraşmayan, ləka “adlarla-maddələrlə” qeydiyyatdan alınmışdır və hüquq, mühafizə orqanları onları cinayət məsuliyyətinə cəlb edirdi. Nizami ordunun yaradılması bir çox gənclərimizi vətəni qorumağa həvəsləndirir və bu zaman adlarının üstünə qarə ləka kimi düşmüş “fərarı” adı onları utandırır. Analarımız da min əzab-əziyyətlə böyütdükləri, igid, mərd-ərən kimi yetişdirdikləri övladlarının “fərarı” adını daşmasından xəcalət çəkirdilər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti bu vəziyyəti vaxtında görüb həll etdi. 1995-ci ildə Heydər Əliyev minə yaxın fərarı gənci əfv etdi. Onun

imzalandığı bu fərman evlərdə, ailələrdə böyük sevinclə bayram kimi qarşılandı.

Bunun özü qadın-ana hüququna ehtiramın və dərin hörmətin ən bariz ifadəsi idi!

Ötən 15 il Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlət quruculuğunun təntənə ili olmuşdur desək, səhv etmərik. Məhz uzaqqörən siyasətçi Heydər Əliyevin hər bir işə məsuliyyəti nəticəsində insanlarımız, bu sırada böyük əksəriyyət təşkil edən qadınlarımız öz hüquq və azadlıqlarını əldə etmiş, dünya səviyyəsində demokratiya, istiqlaliyyət arzularına nail olmuşlar. Azərbaycan qadınlarının hüquqlarının Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qorunması, onun milyonlarla azərbaycanlı qadınının bərabərlik, azadlıq arzularının təminatçısı olmasını təsdiqləyən faktlardan biri də 1995-ci ildə, iyun ayında verdiyi fərmanı ilə BMT-nin “Qadınlara qarşı hər cür ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiyasına qoşulmağımızdır. Burada xüsusilə qeyd etməliyik ki, BMT-nin bu konvensiyasına dünyanın bir sıra çox inkişaf etmiş ölkələri hələ də qoşulmamışdır. Bunun özü məhz bu böyük şəxsiyyətin qadına, qadın hərəkətinə münasibətini ifadə edir.

Azərbaycan qadınlarının böyük bir qrupu 1995-ci il avqust-sentyabr ayında Pekində keçirilmiş Qadınların IV Beynəlxalq Konfransında çox fəal iştirak etmişdir.

Pekin konfransının qətnamə və qərarları bu gün bütün dövlətlərdə qadınlarla işin əsas prinsipləridir. Doğrudan da Pekin Beynəlxalq Konfransının strateji vəzifələri çərçivəsində bu gün bizim qadınların vəziyyəti, onların problemlərinin həlli öz əksini tapmışdır.

Əgər diqqət yetirilsə, Pekin Beynəlxalq Konfransının “Qadınlar və yoxsulluq”, “Təhsil və qadınların peşə hazırlığı”, “Qadın və səhiyyə”, “Qadınlara qarşı zorakılıq”, “Qadınlar və hərbi münasibətlər”, “Qadınlar və iqtisadiyyat”, “Qadınların insan hüquqları”, “Qadınların qanunvericilik orqanlarının işində və qərar qəbul edilməsi prosesində iştirakı” kimi müddəaları Milli Liderimizin 1969-2000-ci illər ərzində davam edən hakimiyyəti dövründə daima dövlət siyasətində diqqət mərkəzində olmuşdur. Heydər Əliyevin dövlətçilik məsələlərində apardığı parlaq qadın siyasəti onun beynəlxalq aləmdə öncül, qabaqcıl bir siyasətçi olduğuna bir daha sübut idi.

1995-ci ildə qəbul edilmiş ilk Azərbaycan Konstitusiyasında qadınların kişilərlə bərabər hüququnu təsdiq edən maddə və bəndlərin öz həyatı ifadəsini tapması müstəqil Azərbaycan dövlətinin, onun başında duran döv-

lət rəhbəri Heydər Əliyevin Qadın hərəkatına diqqəti, köməyi kimi nəzəri cəlb edir.

O dövrdə qəbul edilən qərarlarda, verilən fərmanlarda, sərəncamlarda və s. rəsmi sənədlərdə qadınlarımızın hüquqlarının qorunması və müdafiəsi təmin olunmuşdur.

Ölkəmizin o illərdə qarşılaşdığı sosial-iqtisadi böhrana, Ermənistanın hərbi təcavüzünün ağır-acılarına baxmayaraq Azərbaycan qadını öz məğrurluğunu, ləyaqətini daima uca tutur, öz liderinin müdrik siyasətinin həyata keçirilməsində fəal iştirak edir, qəlbən inanır ki, müharibəyə son qoyulacaq, işğal olunmuş torpaqlarımız azad ediləcək, Azərbaycanımız çətinliklərdən xilas olacaq, həyatımız daha da yaxşılaşacaqdır. Bu ümidlərlə də, arzu-niyətlə də qadınlarımız respublikanın həyatının bütün sahələrində fəaliyyətlərini inamla davam etdirir, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin möhkəmlənməsinə, gənc nəslin təlim-təربiyəsinə öz töhfələrini verirdilər.

Ulu öndərin qadınlara ünvanlanan nitqində inam, etibar, qarşılıqlı hörmət və məhəbbət hissindən yaranan xoş təəssüratlar ifadə olunmuşdur. "Mən sizə və sizin simanızda bütün Azərbaycan qadınlarına təşəkkür edirəm. Qəhrəmanlığınıza görə, dözümlülüyünüəzə görə, ölkəmizə, millətimizə, dövlətimizə sədaqətinizə görə və xüsusən Azərbaycanın son illərdəki ağır anlarında, dövrlərində dövlətçiliyimizə, bir prezident kimi şəxsən mənə dayaq olduğunuza görə sizə təşəkkür edirəm, çox sağ olun, sizə xoşbəxtlik, cansağlığı arzulayıram".

Heydər Əliyev Azərbaycanda qadın hərəkatına dərin səmimiyyətini, qadınların hüquqlarının həqiqi müdafiəçisi, arzu və azadlıqlarının təminatçısı olmasını ayıni olaraq 1998-ci il, yanvar ayının 14-də yenidən və daha məsulyyətli, inamlı addımı ilə sübut etdi.

O, bu tarixi gündə respublikamızda "Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi" yaradılması barədə və "Azərbaycan Respublikasında Dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" fərman və sərəncam verdi. Bu böyük, əhəmiyyətli hadisə noinki bizim ölkəmizin ictimai həyatında, eyni zamanda beynəlxalq ələmdə geniş əks-səda doğurdu. Ölkəmizin müharibə vəziyyətində olması, qadınlarımızın bir hissəsinin qaçqınlıq, əsirlik şəraitinə düşməsi, bütünlükdə keçid dövrünün iqtisadi gərginlikləri Dövlət Qadın Komitəsinin yaranması zərurətini həyatın tələbi olaraq meydana çıxarmışdı. Uzaqgörən müdrik siyasətçi bu komitənin yaranması zərurətini dərinəndən hiss edərək bu fərmanı vermişdi.

Ümummillə liderimiz Müstəqil Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etdiyi ilk gündən qadınlarla bağlı imzaladığı fərman və sərəncamlarda, qə-

bul etdiyi qərarlarda aşağıdakı istiqamətləri daima diqqət mərkəzində saxlamış və bunu dövlət qadın siyasətinin əsas mahiyyəti hesab etmişdir:

- qadınlara münasibətdə dövlət siyasətinin əsas istiqamətləri, ona müvafiq proqramların hazırlanması;
- qadınların dövlət orqanlarının işində, sahibkarlıq fəaliyyəti, onların yeni ixtisaslara yiyələnməsi, yenidən hazırlığı və ixtisaslarının artırılması;
- qaçqın və məcburi köçkün qadınların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi;
- qadınların əmək hüquqlarının həyata keçirilməsi üçün təşkilati, iqtisadi və hüquqi məsələlərin diqqət mərkəzində saxlanılması ;
- qadınların əməyinin, onların həyatının və sağlamlığının müdafiəsinin analıq funksiyaları nəzərə alınmaqla təmin edilməsi;
- beynəlxalq qadın təşkilatları və respublikada fəaliyyət göstərən qeyri-dövlət qadın cəmiyyətləri ilə dövlət strukturlarının qarşılıqlı əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi.

1998-ci ildə Prezident Heydər Əliyev cənablarının hakimiyyətə gəlməsinin beş ili tamam oldu. 8 Mart Beynəlxalq Qadınlar Günündə Ulu Öndərin iştirakı, respublikanın ən tanınmış qadınları ilə bərabər olması onları şərəfləndirən çıxışı daha çox diqqəti cəlb edir:

"Qadın çox ülvi varlıqdır. Ona hörmət hər bir insanın yüksək mənəvi borcudur. Mən məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, bizim ölkəmizdə - Azərbaycanda qadına hörmət gündən-günə artır və insanlar qadının həyatda, cəmiyyətdə rolunun əhəmiyyətini daha da dərinəndərk edə bilər."

Çıxışının bu məqamında o, Ananın – Qadının fəlsəfi-bəşəri mənasını dinləyicilərə, bütün Azərbaycan xalqına, milli qadın hərəkatı tarixinə dərin mənalı, eyni zamanda sadə və anlaşılıqlı sözlərlə çatdırdı: "...ən əsas amil odur ki, hər bir insan dünyada həyatına görə, bütün varlığına görə anaya borcludur. Ana sözü müqəddəsdir. Təsədüfi deyil ki, biz Vətənə də "Ana Vətən" deyirik, torpağa da "Ana torpaq" deyirik, hər bir insan üçün Vətəndən əziz heç bir şey yoxdur. Hər bir insan üçün onun doğma torpağından qiymətli heç bir şey yoxdur. Bu anlayışlar ANA anlayışı ilə bərabərdir və biz Vətənə "Ana Vətən" deyəndə onun nə qədər qiymətli, müqəddəs olduğunu bir daha qeyd edirik. Anaya hörmət, hər bir insanın ana qarşısında borcunu yerinə yetirməsi onun ali vəzifəsidir".

Heydər Əliyev bu təbrikində lider qadın məsələsinə də öz müsbət münasibətini bildirdi. Onun ümumiyyətlə qadın məsələsi kimi dünyanın çox ciddi nəzəri-elmi sahəsinə münasibəti böyük siyasətçi şəxsiyyətiindən, uzaqgörən müdrik düşüncəsindən xəbər verir: "...Azərbaycan qadınları həyatımızın bütün sahələrində çox səmərəli işlər görürlər. Mən onların dövlət işində fəaliyyətini xüsusi qiymətləndirirəm. Bu bir tərəfdən Azərbaycan qadınlarının fəallığıdır, ikinci tərəfdən də Azərbaycanda qadınlara öz istedadlarını, bilik və bacarıqlarını həyata keçirmək üçün yaranan imkanların nəticəsidir. Məhz ona görədir ki, dövlət orqanlarında qadınlar müvəffəqiyyətlə işləyirlər."

1998-ci il daha bir mühüm tarixi hadisə ilə Azərbaycan qadın hərəkatının tarixinə daxil oldu. Müstəqil Respublikamızın Qadın Ordusunun keçirdiyi ilk qurultay bütün məzmunu ilə bu təntənəni əks etdirirdi. Qurultay əslihdə qadın hərəkatımızın hesabı təsiri bağışlayırdı. Yüksək intellektual səviyyəyə çatmış qadınlarımız tarixən qazanmış olduqları uğurlardan danışır, müasir nailiyyətlərindən misallar gətirirdilər. 30 ilə yaxın bir müddətdə özlərinin Ali Məclisində toplaşmayan qadınlar sanki ürəklərini boşaldıb, gələcəkdə görəcəkləri işləri planlaşdırırdılar.

Azərbaycan qadınlarının respublikanın müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra keçirilən ilk qurultayına dünyanın bir sıra ölkələrindən, şəhərlərindən təbrik məktubları gəlməklə bərabər, Gürcüstanın, Ukraynanın qadın nümayəndələrinin iştirakı Ali Məclisə ayrı bir tərəvət, xoş əhvali-ruhiyyə bəxş etmişdi.

Qurultayın işini canlandıran ən əsas və yadda qalan hadisə Heydər Əliyevin qadınlarımızın arasında olması, geniş və dərin məzmunlu çıxışı ilə zəhmətkeş, gözəl qadınlarımızı bayramları münasibəti ilə təbrik etməsi idi. Həmin tarixi nitqində Heydər Əliyev respublikamızın qadın hərəkatının tarixini, müasir vəziyyətini təhlil edib qiymətləndirir, gələcək vəzifələrini, qarşıda dayanan problemləri tutarlı faktlar, dəlillərlə izah edirdi.

Bu tarixi çıxışdan bəzi məqamları nəzərdən keçirmək, fikrimizcə, maraqlı olmaqla yanaşı, eyni zamanda aktual səsənər. İlk əvvəl Ulu Öndərin Qurultayı təbrikinə diqqət yetirək: "Hesab edirəm ki, bu qurultay XX əsrdə Azərbaycanın tarixində ən böyük tarixi hadisələrdən biridir. Azərbaycanın qadınları bu qurultayla müstəqil Azərbaycanda gələcək qadın hərəkatının əsasını qoyurlar, qadınların cəmiyyətdə fəallığını, onların cəmiyyət və dövlətin həyatında iştirakının əsasını qoyurlar. Siz bunun əsasını qoymuşsunuz, böyük iş görmüşsünüz. Bu münasibətlə mən sizi ürəkdən təbrik edirəm."

Bu təbriklərdən sonra ölkə rəhbəri Azərbaycan qadınının milli özünə-məxsusluqlarından, gözəlliyindən bəhs edərək, onun keçmiş olduğu yola nə-

zər saldı, Azərbaycan qadınlarının bugünkü azadlıqlara qədər yaşamış olduğu məhrumiyyətlərdən geniş bəhs etdi.

Onun dərin və məzmunlu təhlillərindən birinə diqqətə yönəltməklə rəhbərin ümumiyyətlə qadınlarımızı verdiyi qiyməti öyrənmək olar: "Azərbaycan qadını tarix boyu öz ağılı, zəkası, namusu, qeyrəti, isməti ilə, fədakarlığı, çalışqanlığı, mərdliyi, vətənpərvərliyi ilə, millətinə, torpağına olan hədsiz məhəbbəti və gözəlliyi, Azərbaycan xalqının xüsusiyyətləri ilə tanınmışdır. Ancaq bununla bərabər, əsrlər boyu Azərbaycan qadınının üzərinə böyük zəhmətlər düşmüşdür. O zəhməti də qadın həmişə mərdliklə, cəsarətlə çəkmişdir və heç vaxt bu zəhmətdən inciməmişdir... Ona görə də sona çatan XX əsr Azərbaycan qadını üçün böyük nailiyyətlər, hadisələr, böyük dəyişikliklər əsri olmuşdur. Ən böyük nailiyyət isə ondan ibarətdir ki, Azərbaycan qadını azadlığa çatmışdır. Azərbaycan qadınının emansipasiyası tarixi bir hadisə, böyük inqilabdır".

Azad Azərbaycan qadınının bugünkü ictimai-siyasi problemlərindən danışarkən respublikamızın qarşılaşdığı sosial-iqtisadi məsələlərə də öz münasibətini bildirən Heydər Əliyev bu ciddi məsuliyyətli dövrdə qadınların roluna xüsusi qiymət verərək göstərdi ki, "...Azərbaycanın yeddi-səkkiz milyon əhalisi var, onların hüquqlarını mən qoruyuram. Bakıda iki milyon yarım əhali yaşayır, onların hüquqlarının təminatçısı mənəm. Mən burada and içmişəm – hər bir Azərbaycan vətəndaşının hüquqlarının qorunmasının təminatçısıyam. Onların hüquqlarını qoruyacağam. Ona görə ki, xalq seçkidə mənə bu etimadı göstərib və bu gün də göstərib. Mən həmişə xalqa arxalanmışam, xalq mənim dayağım olub, siz mənim dayağım olmuşsunuz. Ona görə də bu ağır işləri görə bilmişəm."

Heydər Əliyevin başdan-baş tarixi faktlar, eyni zamanda tarixi təhlillərlə dolğun bu nitqində müdrik rəhbərin qurultay iştirakçısı qadınlara, ümumilikdə Azərbaycanın bütün qadınlarına tövsiyəsi, nəsihətini əks etdirən fikirlər də böyük həyat təcrübəsi keçmiş rəhbərin qadın məsələsinin həllinə yönəlməmiş məqsədini ifadə edirdi:

"Mənim sizə bir neçə tövsiyələrim də var, əgər vaxt imkan verirsə, onları demək istəyirəm. Siz Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatının fəal iştirakçılarınız. Arzu edirəm ki, bundan sonra da belə fəal olasınız və bilin ki, mən də öz tərəfimdən bütün imkanları yaratmağa hazırım. Bir arzum da var. Çalışın öz intizamlığınızı, dözümlülüyünüzü və sədaqətliyinizi kişilərə də öyrədsiniz.

Məlumdur ki, cəmiyyətdə qadının təsiri çox böyükdür, ola bilər, hakimiyyət orqanlarında istədiyiniz yeri tutmamışsınız, amma cəmiyyətdə qadı-

nın təsiri böyükdür. Qadının sözü də çox kəsərlidir, təsirlidir. Məlumdur ki, kişilərin çoxu da qadınların təsiri altındadır. Ona görə çalışın, təbliğ edin ki, kişilər sizdən nümunə götürsünlər, sizin kimi fədakar, cəfakəş və sizin kimi də sədaqətli olsunlar.”

Bu fikirlərdə respublikamızın qadınlarının hüquq və azadlıqlarının, onların kişilərlə bərabər hüquqa malik olmasının əsas mənbəyini görmək heç kəsə çətin olmaz. Bu fikirlər insan şüurunun, insan qəlbinin ən dərinliklərində kökləri olan məramını, niyyətini, məqsədini, bütövlükdə ruhda, canda olan ideyanı tam açıqlıqla əks etdirir. Həm də bu fikirlər fəlsəfi mənə daşıyır. Belə ki, bir tərəfdən sırf milli özünəməxsusluqlarımızı ifadə edən bu fikirlərin arxasında dayanan düşüncə, digər tərəfdən bütün dünya qadınlarına şamil edilə bilər.

Yeri gəlmişkən bir məsələ üzərində də burada xüsusilə dayanmaq istərdim. Heydər Əliyevin qadınlarımıza, respublika qadın hərəkatının fəaliyyəti ilə bağlı etdiyi bütün məruzələr, çıxışlar, hətta ən qısa həcmli yazılar, sözlər belə dərin mənalı fikirlərlə zəngindir. Bunları müdrik kəlamlar və ya aforizmlər də adlandırmaq olar. Onun nətiq düşüncəsində fikirlər, ideyalar sirri Ulu Yaradana, bir də yəqin ki, yalnız onun özünə məlum olan bir ustalıqla elə cilalanır ki, sözləri ən gözəl zərgər işi kimi qəbul edib, dinləyir, mənaya, məntiqə, hissən ifadəsinə heyran olursan. Məsələn, belə aforizmlər fikirlərdən bir neçəsini nəzərdən keçirək. 1998-ci il, müstəqil Azərbaycan Respublikası qadınların I qurultayında söylədiyi nitqə müraciət edək. Rəhbər deyirdi:

- “Qadınlar insan cəmiyyətinin ən gözəl, ən zəkali hissəsi olduğuna görə, təsəvvür edin, bu salonda nə qədər gözəllik var!”
- “Çalışın öz intizamlılığımızı, dözümlülüyünüzü və sədaqətliyinizi kişilərə də öyrədəsiniz”.
- “Məlumdur ki, cəmiyyətdə qadının təsiri çox böyükdür”.
- “Qadının sözü də çox kəsərlidir, təsirlidir. Məlumdur ki, kişilərin çoxu da qadınların təsiri altındadır. Ona görə çalışın, təbliğ edin ki, kişilər sizdən nümunə götürsünlər, sizin kimi fədakar, cəfakəş və sizin kimi də sədaqətli olsunlar”.

Respublikamızda 1998-ci il 16 aprel tarixli 781 sayılı sərəncamı ilə təsdiq edilmiş BMT –nin Ümumdünya insan hüquqları Bəyannaməsinin 50 illiyi münasibəti ilə keçirilmiş tədbirlər proqramında da birbaşa və bilavasitə qadınların hüquqları, azadlıq və bərabərlikləri istiqamətində tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur.

Dövlət rəhbərinin imzaladığı Tədbirlər Proqramında “Qadınların hüquqları – insan hüquqları. “Qadınlar hərbi münaqişələrdə” mövzusunda subregional konfransın keçirilməsi” tədbirinin təşkilində məsul olaraq Nazirlər Kabineti, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatı, Bakı şəhər İcra Hakimiyyəti ilə yanaşı Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin də təyin edilməsi qadın hərəkatının dövlət idarəçiliyində fəal iştirakını təsdiqləyirdi.

Heydər Əliyevin müntəzəm olaraq qadınlarla görüşləri, onların fikirləri ilə yaxından tanışlığının məntiqi mənası Azərbaycan xalqının milli mənafeyinə söykənən dövlət siyasətinin tərkib hissələrindən biri və həm də çox əhəmiyyətli, dəyərli bir hissəsi “Azərbaycan Respublikasında Dövlət Qadın Siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında” 06.03.2000-ci il tarixli Fərmanın tarixi zərurət kimi meydana çıxması idi.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan Respublikasında Dövlət Qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında” adlı fərmanında qadınların bugünkü inkişaf, tərəqqi dövrünə qədər keçirdiyi gərgin, keşməkeşli mübarizə yoluna diqqətlə nəzər yetirilir, respublikamızın mötəbər və möhtəşəm qadın hərəkatının fəaliyyətinə yüksək qiymət verilir.

Bu fərmanda da qadınların rəhbərlik səviyyəsində kişilərlə bərabər təmsil olunması, gender tələblərinin rəhbər tutulması kimi vəzifələr irəli sürüldü.

Beynəlxalq ələmə inteqrasiya, demokratik yolla irəliləyərək hüquqi dövlət quruculuğunda burada qeyd edilmiş maddələrinin çox böyük əhəmiyyəti var. Bu fərmanda respublikamızda gedən əsaslı islahatlar çərçivəsində qadın problemlərinin həlli öz ifadəsini tapmışdır. Fərmanda göstərilən maddələrdə qadınların kişilərlə bərabər hüquqlarının həyata keçirilmə mexanizmi dolğun və məzmunlu şəkildə öz əksini tapmışdır.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, 2001-ci ilin 18-31 iyul tarixləri arasında Cenevrədə BMT –nin keçirdiyi “İnsan hüquqlarının müdafiəsi və təşviqi”nə həsr edilmiş xüsusi sessiyada bu Fərman İnsan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində görülən işlər çərçivəsində təqdirəlayiq bir addım hesab edilərək bütün iştirakçılara paylanmışdır.

Ulu öndər tərəfindən 29 dekabr 2000-ci ildə minilliyin ayrıcında Yeni il, Yeni əsr və Üçüncü minillik münasibətilə Azərbaycan xalqına unudulmaz bir müraciət oldu.

Əslində bu müraciət böyük bir tarixi dövrün hesabı idi. Xalqın ləyaqətli oğlu, müdrik siyasətçi, dünya şöhrətli Heydər Əliyev özünəməxsus şəkildə analitik biliklə ötən min il təhlil edib, qiymətləndirirdi.

Bu qiymətləndirmədə bəşərin şah damarı, insan cəmiyyətinin əsas tutunu, yer planetinin fəlsəfi, estetik əsası qadın, qadın hüququ, qadın azadlığı və Azərbaycan qadını adlanan böyük bir qüvvənin XX əsrin ilk on illiklərində təşkil etmiş olduğu, əsrin sonuna kimi yaşatdığı hərəkət də öz əksini tapmışdır.

Məşhur tarixi müraziətdən götürəcəyimiz sitat respublikamızın qadın hərəkəti haqqındadır: "XX əsr Azərbaycan qadınının həyatında da çox əlamətdar bir dövr olmuşdur. Əsrin əvvəllərində Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi proseslər, neft sənayesinin sürətli inkişafı qadınların maariflənməsinə və ictimai həyata qoşulmasına güclü təkan verdi. Əsrin 20-ci illərindən başlayaraq həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində qadınların hərtərəfli inkişafı üçün geniş üfəqlər açıldı. Qısa müddət ərzində qadınlar arasında savadsızlıq ləğv edildi, onların təhsil səviyyəsi kəskin sürətdə artdı. Qadınlar pedaqoq, həkim, elmə və mədəniyyətdə kişilərlə bərabər hüquqlarını təsdiqlədilər və demokratik dövlət quruculuğu prosesində onların fəal iştirakının hüquqi bazasını yaratdılar. Biz fəxr edirik ki, bu gün ölkəmizin qarşısında duran problemlərin həllində yaxından iştirak edən Azərbaycan qadını artıq demokratik cəmiyyətin bərabər hüquqlu, fəal üzvü kimi çıxış edir."

Doğrudan da, bu gün Azərbaycanda qadın hərəkəti inamla addımlayır, onu beynəlxalq aləmdə tanıyırlar. Azərbaycan qadın hərəkətinin belə yüksək səviyyə qazanmasında isə Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin böyük xidmətləri olmuşdur. Heydər Əliyevin Azərbaycanın siyasi rəhbərliyində 30 ildən artıq fəaliyyəti dövründə qadınlar daima diqqət və ehtiramla, məhəbbətlə əhatələnmiş, nümunəvi tarixi olan Azərbaycan qadın hərəkəti onun müdrik, uzaqgörən siyasəti sayəsində yüksələn xətə inkişaf etmişdir.

Məhz Milli Liderimizin sonsuz qayğısının, diqqətinin bariz ifadəsidir ki, Azərbaycan qadınları artıq yüksək dövlət idarəçilik strukturlarında təmsil olunurlar.

Onun respublikamıza rəhbərlik etdiyi bu 30 illik dolğun dövr ərzində çox sahələrdə olduğu kimi qadın hərəkətində də canlanma, irəliləyiş baş vermişdir.

Tam inamla deyə bilərik ki, artıq respublikamızda Ailə, Qadın və Uşaq problemləri üzrə İnstitut yaranmışdır.

Bu kiçik tədqiqat işində gəldiyimiz nəticələr, qənaətlər bundan ibarətdir ki, Azərbaycan qadın hərəkətinin formalaşmış kamilləşməsi və beynəlxalq qadın hərəkətinə inteqrasiya etməsi Heydər Əliyevin qadın siyasətinin gözəl, uğurlu nəticəsidir. Məhz Heydər Əliyevin 30 ildən artıq bir dövrdə yaratmış olduğu müht qadın hərəkətinin bir pöhrə kimi ucaltmışdır!

Artıq 2003-cü ilin 6 müdhiş dekabr ayından 5 il keçir. Lakin ötən dövr ərzində Ulu Öndərin parlaq siyasəti, onun arzu və ideyaları, bu gün hər bir azərbaycanlının qurur duyduğu Respublikamızın Prezidenti möhtərəm cənab İlham Əliyev tərəfindən həyata keçirilir, gerçəkləşdirilir.

Bu gün ölkəmizdə qadın hərəkəti daha geniş vüsət almış və özünün ən yeni mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Azərbaycan qadını dünyada getdikcə daha çox tanıyırlar. Onun əsl obrazını və portretini isə Azərbaycan Respublikasının birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, millət vəkili Mehriban xanım Əliyeva yaratmışdır.

İndi nəhəngləşmiş bu ağacın gör nə qədər budaqları, çiçəkləri, barları var. Bu ağac dərinə rişələndiyi kimi, çox-çox uzaqlara, yüksəklərə də qol-qanad atmışdır.

Biz Azərbaycanda möhtəşəm qadın hərəkətinə görə dünya şöhrətli siyasətçi olan Heydər Əliyevə minnətdarıq. Azərbaycanda qadın hərəkətinin inkişafında Heydər Əliyevin rolu məsələsi əlbəttə çox geniş mövzudur. Bu yazıda məsələnin qismən də olsa işıqlandırılmasına çalışmışam.

Düşünürəm ki, gələcəkdə Azərbaycanda qadın siyasətinin, ailə institutunun, gender məsələsinin dövlət siyasəti kimi formalaşmasında Ulu Öndər Heydər Əliyevin misilsiz xidmətlərinin araşdırılması çox aktualdır və hər bir Azərbaycan qadının borcudur.

Azərbaycan xalqı, xüsusilə də Azərbaycan qadını xoşbəxtdir ki, bu gün Ulu Öndərin siyasəti respublikamızın prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilir. Müstəqillik tarixinə, onun keçdiyi keşməkeşli yola nəzər salarkən, pıçılı ilə deyirəm: Ruhun şad olsun Ulu Öndər! Azərbaycan qadını hər zaman bu siyasətin müəlləh əsgəri olacaqdır!

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA DÖVLƏT QADIN SİYASƏTİNİN İSTİQAMƏTLƏRİ

Jalə ƏLİYEVA

Millət vəkili,
Filologiya elmləri doktoru, professor
Bakı / AZƏRBAYCAN

Azərbaycan qadını əsrlər boyu cəmiyyətimizin həyatında müstəsna rol oynamışdır. Şair və sənətkarlarımıza ilham verən Azərbaycan qadınları ana dilimizi, adət-ənənələrimizi, xalq yaradıcılığının ən gözəl nümunələrini qoruyub saxlamaqla milli mədəniyyətimizin inkişafında misilsiz rol oynamışdır. Bu gün də demokratik dövlət quruculuğu prosesində fəal iştirak edən qadınlarımızın başlıca məqsədi, amalı Azərbaycanımızı çiçəklənən, inkişaf edən, firavan və qüdrətli dövlətə çevirməkdir. Respublikamızda formalaşmış qadın hərəkatını, qadın siyasətini, gender siyasətini nəzərdən keçirərkən, qadınlarımızın dünya qadın birliyinə inteqrasiyasında, qadın hərəkatının təkmilləşməsində və genişlənməsində ümummillət lider Heydər Əliyevin misilsiz xidmətlərini olduğunu görürük.

Azərbaycan qadın hərəkatının H.Əliyev mərhələsi haqda danışarkən, ilk növbədə ulu öndərin 29 dekabr 2000-ci il tarixində Yeni il, Yeni əsr və Yeni minillik münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciətindəki bu fikri xatırlamaq bizə düşür:

«XX əsr Azərbaycan qadınının həyatında da çox əlamətdar bir dövr olmuşdur. Əsrin əvvəllərində Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi proseslər, neft sənayesinin sürətli inkişafı, qadınların maariflənməsinə və ictimai həyata qoşulmasına güclü təkan verdi. Əsrin 20-ci illərindən başlayaraq, həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində qadınların hərtərəfli inkişafı üçün geniş imkanlar açıldı. Qısa müddət ərzində qadınlar arasında savadsızlıq ləğv edildi, onların təhsil səviyyəsi çox yüksək sürətlə artdı.

Qadınlar pedaqoq, həkim, mühəndis və digər peşələrə yiyələndilər. Təhsildə, elmdə və mədəniyyətdə kişilərlə bərabər olduqlarını təsdiqlədilər və demokratik dövlət quruculuğu prosesində özlərinin fəal inkişafının hüquqi bazasını yaratdılar. Biz fəxr edirik ki, bu gün Vətənimizin qarşısında duran problemlərin həllində yaxından iştirak edən Azərbaycan qadını artıq demokratik cəmiyyətin bərabərhüquqlu, fəal üzvü kimi çıxış edir.»

H.Əliyevin Azərbaycanın siyasi rəhbərliyində fəaliyyəti dövründə qadınlar daim diqqət və ehtiramla, məhəbbətlə əhatələnmişdir. Nümunəvi tarixi olan Azərbaycan qadın hərəkatı onun müdrik, uzaqgörən siyasəti sayəsində inkişaf dövrünün ən yüksək pilləsinə qalxmışdır.

Məhz dövlət rəhbərinin sonsuz qayğısı, diqqətinin bariz ifadəsidir ki, Azərbaycanda qadınlar yüksək dövlət idarəçilik strukturlarında təmsil olunmuşlar.

H.Əliyevin respublikamıza rəhbərlik etdiyi dövr ərzində çox sahələrdə olduğu kimi, qadın hərəkatında da canlanma, irəliləyiş baş vermişdir. Tam əminliklə deyə bilərik ki, artıq respublikamızda H.Əliyev dövlətçiliyində Qadın İnstitutu yaranmışdır.

Əlbəttə bu niyyətin mahiyyətini, onun qiymətini dərinlən dərk etmək üçün Azərbaycanda qadın hərəkatının bəzi məqamlarını xatırlamaq lazımdır.

Belə ki, XX əsrin ilk onilliklərindəki Azərbaycan qadını ilə müharibə dövrü qadını fəallıq cəhətdən nə qədər fərqlidirsə, həmin əsrin 70-ci, 80-ci illərinin və həmçinin əsrin sonu mərhələsinin qadını bir o qədər üstündür.

Əsrin əvvəllərindəki Azərbaycan qadınının başlıca vəzifəsi və əsas şüarı ibtidai təhsil, qadın ilə mübarizə, fabriklər və zavodlara doğru yol idisə, müharibə dövrünün qadınının irəliləyişi istehsalatda, ön və arxa cəhətlərdə kişilərlə bərabər Vətən uğrunda, qələbə naminə döyüşmək, gecə-gündüz işləmək, çalışmaq ifadə olunurdusa, 70-ci illər qadını ölkənin qanunverici orqanlarında irəli çəkilməsini, əməyinin, ağılının təkcə istehsalat üçün yararlı olmayıb, yüksək kürsülərə layiq olduğunu sübut edirdisə, artıq əsrin sonunda Azərbaycan qadını dünya qadın hərəkatının aparıcı qüvvəsi kimi hərəkat edir, kişilərlə bərabər hüquq qazanmaq, öz iradəsini, hülk və düşüncələrini dövlətin, ölkənin idarəetmə və qanunvericilik orqanları sahəsində təbii etməyə çalışırdı.

13 iyul 1969-cu ildə Azərbaycan Kommunist Partiyası Komitəsinin I kətibisi təyin olunan H.Əliyev qadının cəmiyyətdə və dövlət idarəetmə sistemindəki əhəmiyyətli rolunu, bilik və bacarığını bilərək uzaqgörən, mütərəqqi fikirli bir dövlət xadimi kimi rəhbərliyə gəlişinin elə ilk illərində qadınlarla işi ön plana çəkdi. Məhz 1969-cu il avqustun 2-də Respublika qadınları fəallarının yığılmasının keçirilməsi də bu məqsədə xidmət edirdi.

Bu yığılmanın iştirakçılına, Azərbaycan qadınlarına olan müraciəti xatırlamaq qeyri-mümkündür. Müraciət dövrün partiya qərarlarının həyata keçirilməsi münasibətilə hazırlansa da, burada Azərbaycan qadın hərəkatının mühüm vəzifələri, həyat idealları da öz əksini tapmışdır. Müraciətdə

deyilirdi: «Biz sizi fəal iştirakınızla qadın şüralarının, mədəni-maarif, tibb ocaqlarının işinə kömək etməyə, uşaq və mədəni-məişət obyektlərinin tikintisini daim nəzarət altında saxlamağa, məişət mədəniyyəti səviyyəsini yüksəltməyə, bütün gözəl və qabaqcıl cəhətlərinin həyatımızda tətbiqinə nail olmağa çağırırıq... Qoy yaradıcılıq eşqi, təşəbbüskarlıq, kəşfiyyatçıya məxsus yorulmaz axtarış həvəsi sizin əmək həyatınızın sədaqətli yol yoldaşı olsun!»

Ölkə rəhbəri öz siyasətində sülh proqramını əsas tutursa, bunun özü də Qadın-Ana haqqına verilən qiymətdir. Sülh qadının, ananın, gəlinin, bacının evdə ailəsi, yoldaşı, qardaşı, atası, uşaqları, oğlu-qızı ilə birlikdə xatircəm, rahat yaşaması və fəaliyyət göstərməsi deməkdir. 40 il bundan əvvəl deyilmiş bu fikir BMT-nin III Minillik üçün qadınlarla bağlı sənədlərinin əsas «Sülh, inkişaf və bərabərlik» tezisi ilə üst-üstə düşür.

XX əsrin 60-cı illərinin sonunda Azərbaycan siyasi rəhbərliyinə irəli sürülən müxtəlif dövlət vəzifələrində çalışaraq ciddi təcrübə əldə etmiş Heydər Əlirza oğlu fəaliyyətə başladığı ilk vaxtlardan Azərbaycan qadınının azadlığı, onun iqtisadi, siyasi, sosial və mədəni səviyyələrdə irəli çəkilməsi, həyatının gözəlləşməsi, arzularının reallaşması qayğısına qalmışdır.

Azərbaycan qadını kişilərlə bərabər hüquqlu olmalıdır, onun cəmiyyətin inkişafında rolu genişlənməli, o ən yüksək vəzifələrə irəli çəkilə bilər. Məhz bunun nəzərə alınmasının nəticəsi idi ki, ötən əsrin 70-ci illərində işləyənlərin ümumi sayının 45%-ni qadınlar təşkil edirdi.

Ümummilli liderimizin respublikamıza rəhbərlik etdiyi birinci dövrdə apardığı siyasət Azərbaycan tarixinə xalqımızın intihab dövrü kimi yazılır. Bu intihab o dövrdə qadın hərəkatına da öz müsbət təsirini göstərmişdir.

1974-cü ildə «Azərbaycan qadını» jurnalının 50 illik yubileyi münasibətilə keçirilən iclasda iştirak edən H.Əliyev Azərbaycan qadınının keçdiyi uzun və şərəfli yolu mükəmməl təhlil etmişdir. Azərbaycanda qadın hərəkatının tərəqqisindən danışan uzaqgörən siyasətçi hələ çox sonralar vacib problem kimi cəmiyyətə gətirilən gender bəlalının əsaslarından olan qadınların təhsil problemi ilə bağlı tənqidi iradlarını da bildirmişdir: «Təəssüf ki, bizdə azərbaycanlı qızların yuxarı siniflərdə təhsildən yayınması, tez nişanlanması, həddi-buluğa çatmamış qızların ərə verilməsi hələ də vardır.»

Uzaqgörən siyasətçi Heydər Əliyev bu gün bütün dünyada gender nöqtəyi-nəzərindən tənqid olunan belə halları hələ 30-40 il öncə həssaslıqla duyub, tənqid etməsi onu qadın probleminin gözəl bilicisi kimi xarakterizə edir.

«Biz çalışmalıyıq ki, ali məktəblərdə və texnikumlarda daha çox qadın təhsil alsın, elmi fəaliyyətlə məşğul olsun. Xüsusən kənddə qadınlar və

uşaqlar arasında bədən tərbiyəsi və idmanın daha da inkişaf etdirilməsi problemlərinə biz diqqətimizi xeyli artırmalıyıq.»

Ulu öndər o vaxt aydın görürdü ki, vaxt gələcək bütün tərəqqipərvər bəşəriyyətə etiraf edəcək ki, qadın azadlığı vətəndaş cəmiyyətinin əsas atributlarından biridir. Dünyaevi və hüquqi dövrlərdə qadınlar kişilərlə bərabər hüquqlu olmaqla yanaşı, bərabər imkanlara malikdirlər.

Azərbaycan qadınlarının IV qurultayında onun söylədiyi aşağıdakı fikir bu mənada diqqəti çəkir: «...həyatın özü bizim təcrübəmizdə sübut etmişdir ki, qadınların başçılıq etdikləri müəssisələr, idarələr bir qayda olaraq qabaqcıllar sırasında gedir. Bunlarda səliqə-səhman daha çox olur, əmək intizamının pozulması daha azdır, xalq mülkiyyətinin qorunması işinin vəziyyəti daha yaxşıdır.»

Bu gün bütün sivil dünyanın, beynəlxalq təşkilatların qadınlara qarşı zorakılıq ilə mübarizə etmək haqda qərarlarına hələ 30 il əvvəl müdrik rəhbər münasibətini belə bildirmişdir: «Bu gün böyük kədar hissi ilə qeyd etmək lazım gəlir ki, respublikanın bəzi kənd rayonlarında qadına hörmətsizlik hallarına, geri qalmış baxışların təzahürələrinə, köhnəlmiş patriarxal adətlərin icrasına hələ də təsadüf edilir.» Ulu öndər bu cür faktların aradan qaldırılmasını, qadınların hüquqlarının və əsas mənafeələrinin məhdudlaşdırılması kimi tək-tək halların belə həyatımızdan büsbütün kənar edilməsini tövsiyə edirdi.

Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasətinin ifadəsi olaraq bu fikirlər Azərbaycan qadınının yaşadığı ucqar kənd rayonundan da həqiqi lider qadınların çıxmasına əsas yaradırdı. Eyni zamanda rəhbərin bu fikirləri, müdrik nəsihəti, tövsiyəsi həmişə müasirdir. Onun bütün fikirləri müdrik düşüncə məhsulu olduğu üçün Beynəlxalq Qadın Hüquqları ilə bağlı konvensiyaların ən mühüm müddəaları ilə üst-üstə düşür.

Bu konvensiyalardan çoxu hamıya məlumdur ki, xeyli sonra qəbul edilmişdir.

1969-1982-ci illərdə Azərbaycan KPMK-ya rəhbərlik edən, 1982-ci ildən 1986-cı ilədək SSRİ Nazirlər Soveti Sədrinin I müavini kimi məsul vəzifədə çalışmış, Azərbaycan müstəqillik qazanandan sonra on il ölkə prezidenti kimi fəaliyyət göstərən H.Əliyev özünün vəzifə borcundan, eyni zamanda qadınlara daxil ehtiramından – ana, bacı, həyat yoldaşı, qız övladına şəxsi məhəbbətindən irəli gələn qayğını, diqqəti stabil şəkildə, əməli surətdə həyata keçirirdi. Böyük siyasi təcrübəyə, dünya idarəçilik məktəbinin dərslərinə yaxşı bələd olan H.Əliyev ən xırda, çoxunun diqqətini cəlb etməyə

sahələrdən tutmuş, yüksək nailiyyətlər qazanılan sahələrə qədər bütün sosial-iqtisadi, mədəni meridianlarda çalışan, təmsil olunan qadınlarımızın əməyini izləyir, onların hüquq və istəklərinin reallaşması üçün səy və imkanlarını əsirgəməirdi. H.Əliyevin fərmanı ilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması da məhz bu qayğının, qadınların problemlərinin vaxtında həll edilməsinə həssas münasibətin bariz nümunəsidir.

Bu gün gender probleminin ölkə rəhbərliyinin daim diqqət mərkəzində olmasının nəticəsidir ki, respublikamızın ictimai-siyasi həyatında qadınların rolu ilbəlil artmaqdadır. Bəzi statistik məlumatlara nəzər salsaq bunu aydın görürük. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, 2008-ci ilin mart ayının əvvəlinə ölkə əhalisinin 4 milyon 379 min nəfərini və ya 51 faizini qadınlar təşkil etmişdir. Qadınların məşğul əhalinin ümumi sayındakı payı 2003-cü ildəki 47,7 faizdən 49,5 faizədək artmışdır. Ümumtəhsil məktəblərində müəllimlərin 71 faizi, orta ixtisas məktəblərində 73 faizi, ali məktəblərdə 47 faizi, həkimlərin isə 61 faizi qadınlardır. 15 yaşından yuxarı olan hər 1000 qadınlardan 745-i ali və tam orta təhsilə malikdir. Aspirantların və doktorantların 28 faizi qadınlardır. Ölkəmizdəki bütün elmi işçilərin 50 faizini qadınlar təşkil edir. 2003-cü illə müqayisədə elmlər doktoru dərəcəsi alan qadınların sayı 42 faiz, elmlər namizədi dərəcəsi alan qadınların sayı isə 12 faiz artmışdır. Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvlərindən on ikisi, akademiklərdən üçü, ölkə parlamentində millət vəkiliyyətinin 11,2 faizi, dövlət qulluğunda çalışanların 39 faizi, sahibkarlıqla məşğul olanların 15 faizi bu cinsin nümayəndələridir.

Faktlardan da aydın görünür ki, bütün sahələrdə olduğu kimi, gender siyasəti sahəsində də əsası ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan siyasət möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir, qadınlarımız cəmiyyətimizin bütün sahələrində həyata keçirilən böyük quruculuq işlərinə töhfələrini verirlər.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN QADINI

Lalə ABBASOVA

Millət vəkili

Bakı / AZƏRBAYCAN

Azərbaycan qadını öz iradəsi və mərdliyi, saflığı və sədaqəti ilə cəmiyyətimizin həyatında xalqımızın milli-mənəvi dəyərlər sisteminin formalaşmasında müstəsna rol oynamışdır. Xalq yaradıcılığı nümunələrində, qədim rəvayət və dastanlarımızda yüksək mənəvi sifətlərlə səciyyələnən gözəl qadın obrazlarının bədii təsviri verilmişdir. Mənəviyyatımızın təməl kitabı olan "Kitabi- Dədə Qorqud"-un qadın surətləri bu gün də öz məziyyətləri ilə bəşəri idealların təntənəsinə xidmət edir.

Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyə qovuşması nəticədə qadınlarımızın beynəlxalq qadın hərəkatlarına inteqrasiyası sürətləndi. Müstəqil Azərbaycanın 1995-ci ildə qəbul edilmiş ilk Konstitusiyası qadınların kişilərlə bərabər hüququnu - gender bərabərliyini bir daha təsdiq etdi, demokratik dövlət quruculuğu prosesində onların fəal iştirakının hüquqi bazasını təmin etdi. Bu gün ölkəmizin qarşısında duran problemlərin həllində yaxından iştirak edən Azərbaycan qadını demokratik, hüquqi dövlətimizin, vətəndaş cəmiyyətimizin bərabər hüquqlu, fəal üzvü kimi çıxış edir.

XX əsrin sonunda öz dövlət müstəqilliyinə qovuşan və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisi olan müstəqil Azərbaycanda da qadın problemləri dövlət siyasətində prioritet təşkil edir, gender məsələlərinin beynəlxalq prinsip və normalar əsasında həlli istiqamətində ciddi addımlar atılır. Qadınlarımız isə müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsində, demokratik dövlət quruculuğunda, ölkənin mədəni həyatının yüksəlişində, o cümlədən təhsilin inkişafında böyük xidmətlər göstərməkdədir. Bu gün Azərbaycan qadını dünyanın qlobal problemlərinin həllində fəallığı ilə seçilir, qadınlarla bağlı beynəlxalq tədbirlərdə Azərbaycan haqiqətlərini dünyaya çatdırır.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev qadının rolunu və fəaliyyətini çox yüksək qiymətləndirirdi və deyirdi: " Qadın bəşərə yaraşır, zinət, insanlığa şərəf, şən, şöhrətdir. Qadın ucalıq, ülvilik, bakirəlik məbədidir, ismət, qeyrət, qüdrət rəmzidir".

Heydər Əliyev Azərbaycan qadınlarının cəmiyyətdə tarixi xidmətlərini yüksək qiymətləndirərək deyirdi: "Minilliklər boyu əfsanəvi qadınlarımız dar gündə, dar ayaqda hünər göstərirlər, zəfər çalıblar, qələbə qazanıblar, at belində, qalxan sinədə, qılınc əldə vətən üçün, torpaq üçün vuruşublar, şəhid olublar..."

Ulu öndərimizin verdiyi bir çox qərar və sərəncamlar onun cəmiyyətdə gender balansının formalaşdırılması sahəsində uzaqgörən siyasətinin əməli ifadəsidir. 1998-ci ildə ümummilli liderimizin fərmanı ilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması, 2000-ci il martın 6-da isə "Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" fərmanın qəbul edilməsi bu siyasətin həyata keçirilməsi istiqamətində atılan növbəti addım idi. Bütün fəaliyyətində ümummilli liderimizin layiqli davamçısı olan möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev 2006-cı il fevralın 6-da Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması haqqında sərəncam imzalamaqla bu sahəyə dövlət qayğısını bir daha nümayiş etdirdi.

Minnətdarlıqla qeyd etmək olar ki, Heydər Əliyev respublikamıza rəhbərlik etdiyi illərdə nəinki qadınlarımızın xidmətlərini yüksək qiymətləndirirdi, həm də onların daha uca zirvələr fəth etmələrinə əlverişli mühit yaradırdı, onları daha məsul vəzifələrə irəli çəkirdi.

Qürur hissi ilə qeyd etmək olar ki, ümummilli liderimiz Heydər Əliyev kadrları, xüsusilə də qadınların xidmətlərini layiqincə qiymətləndirirdi. Heç də təsadüfi deyil ki, Heydər Əliyevin respublikamıza rəhbərlik etdiyi illərdə Azərbaycanın xarici işlər naziri, maarif naziri, Ali Sovetin sədri qadın idi. Eyni zamanda bir sıra partiya komitə katibləri, icra başçıları, maarif və mədəniyyət şöbə müdirləri, məktəb direktorları və mülaliyyə ocaqlarının baş həkimləri də qadınlarımız idi.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN QADINI

Həvva MƏMMƏDOVA

Millət vəkili

Bakı / AZƏRBAYCAN

Azərbaycan öz müstəqilliyinin 17-ci ilini yaşayır. Bu illər böyük bir zaman olmasa da, hər halda, müstəqilliyimizin əbədi və dönməz olduğunu bütün dünyaya bəyan edə bilmişik. Təbii ki, burada Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, dünya şöhrətli dövlət xadimi Heydər Əliyevin böyük rolu olub. Bu gün müstəqil Azərbaycanın üç rəngli bayrağının dünyanın ən böyük beynəlxalq təşkilatı olan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının iqamətgahında müstəqil dövlətlərin bayraqları ilə bir yerdə dalğalanması hər birimiz üçün fəxredici məsələdir. Bir daha qeyd edim ki, biz bunun üçün Azərbaycan dövlətinin qurucusu Heydər Əliyevə borclu yuq. Müstəqillik həm də ölkəmizdə demokratik təsisatların bərqərar olması üçün münbit şərait yaradıb. Bu mənada mən bu gün Azərbaycanda Heydər Əliyev və ümumən dövlətin apardığı qadın siyasətinə diqqət çəkmək istəyirəm. Öncə onu bildirim ki, Azərbaycan müstəqillik qazanmazdan öncə, XX əsrin 60-cı illərinin sonlarından başlayaraq ölkəmizə rəhbərlik etməyə başlayan Heydər Əliyev qadın azadlığı, qadınların bütün sahələrdə irəli çəkilməsinə xüsusi diqqət verirdi. Buna misal olaraq ötən əsrin 70-ci illərinin sonlarında Azərbaycanda həkimlərin 62 faizini qadınlar təşkil edirdi. O zaman Ali Sovetin deputatlarının 37 nəfərinin qadın olması demək olar ki, Şərq qadınına saygının, etimadın bariz nümunəsi idi. Müqayisə üçün bildirək ki, həmin zaman kəsiyində Amerikada 12, İngiltərədə 26, Fransada 2, İtaliyada 33, İranda 7 qadın deputat var idi. Bu rəqəmləri təsadüfən diqqətə çatdırmıram. Baxın, Avropanın indi də bərabərlik dediyi məsələni ulu öndər hələ ötən əsrin 70-ci illərində gerçək həyata çevirmişdi. Hələ o zamanlar Heydər Əliyev ali məktəb və texnikumlarda təhsil alan qadınların sayının artırılması və onların elmlə məşğul olmasının stimullaşdırılmasına diqqət verilməsini vacib məsələ kimi qarşıya qoyurdu. Göründüyü kimi Azərbaycanda bu sahədə elə də ciddi problemlər yaşanmayıb. Məhz Heydər Əliyevin sayəsində və onun siyasi xəttinin nəticəsində Azərbaycanda qadınlar həmişə özünü sözün həqiqi mənasında cəmiyyətin bərabərhüquqlu bir üzvü kimi hiss edib.

Ancaq onu da qeyd etməliyəm ki, bəzən Şərqli olduğumuzdan bu sahədə müəyyən problemlər də yaşanıb. Özü də bu, yalnız Azərbaycanın, yaxud da Şərqlin problemi deyil. Bu məsələ qlobal problemlər içərisində özünü yer alıb. Bunu yenə də ötən əsrin 70-ci illərində BMT-nin gender tədqiqatlarına xüsusi diqqət ayırması bir daha təsdiqləyir. Bu qurumun təşəbbüsü ilə 1975-ci ilin dünya səviyyəsində Beynəlxalq Qadın ili kimi qeyd edilməsi də bu qəbildən olan məsələlərdəndir. Qeyd etdiyim kimi hələ SSRİ dövründə ümummillil liderimiz qadınlara daim qayğı göstərirdi, onlara hamı tərəfindən bir bacı, ana, həyat yoldaşı kimi baxılmasının tərəfdarı idi və demək olar ki, bu ideyanı gerçəkləşdirməyə nail olmuşdu. Heydər Əliyevin ikinci dəfə Azərbaycanda hakimiyyətə gəlməsi isə demək olar ki, elə ilk andaca Azərbaycan qadınına olan sayğını ortaya qoydu. Onun ölkəmizdə açıq cəmiyyət uğrunda gördüyü işlər gender probleminin həlli üçün hərtərəfli baza yaratdı. Burada bir məsələni xüsusilə vurğulamaq istəyirəm. Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə gəlişi Azərbaycanın müharibə içində olduğu bir zamana təsadüf edirdi. Yəqin ki, müharibə zamanı qadınların daha böyük məhrumiyyətlərlə üzləşdiyini hamı təsdiqləyər. Çünki hər hansı insan itkisi bir ananın öz övladını, bir qadının öz ailə başçısını, bir qızın öz nişanlısını itirməsi deməkdir. Məhz Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən sonra analarımızın, gəlinlərimizin, qazılarımızın göz yaşları qurudu, atəşkəs öldü. Düzdür, bu gün də Ermənistanın təcavüzkar və terrorçu siyasəti ucubandan Azərbaycan Ordusu itki verir. Ancaq bu, kütləvi deyil. Bu mənada hər birimiz Ümummillil liderin siyasi dəsti-xəttinə və bu dəsti-xəttin layiqli davamcısı cənab prezident İlham Əliyevə minnətdarım.

Onu da qeyd edim ki, məhz Heydər Əliyevin müəllifliyi ilə qəbul olunan ilk müstəqil Azərbaycan Konstitusiyasında qadınların kişilərlə bərabər hüquqlu olması təsdiq edilib. Bununla da demokratik cəmiyyət quruculuğunda qadınların iştirakının hüquqi bazası yaradıldı. Bu isə öz növbəsində ictimai-siyasi həyatımızın bütün sferalarında gender siyasətinin güclənməsinə gətirib çıxardı. Ümumiyyətlə, Heydər Əliyev siyasi xəttinin bərqərar olduğu zamanlarda qadınlarımızın hüquqlarının qorunması, onların cəmiyyətin bərabər hüquqlu üzvü olması üçün mümkün olan bütün işlər görülüb. Nəzarinizə çitdirmaq istəyirəm ki, bu gün Heydər Əliyev dedikdə müstəqil Azərbaycan dövləti, müstəqil Azərbaycan dedikdə isə Heydər Əliyev yada düşür. Bu ifadələr leksikonumuzda özlərinə sinonim kimi şahadətnamə alıb. Ona görə də mən Heydər Əliyevin Azərbaycan qadınlarının cəmiyyətin bərabər hüquqlu üzv olması ilə bağlı fəaliyyətlərindən danışarkən bu həm də elə Azərbaycan dövlətinin bu istiqamətdə gördüyü iş kimi qəbul edilməlidir.

Hesab edirəm ki, 14 yanvar 1998-ci il fərmanı ilə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev tərəfindən Qadın Problemləri Üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması görülməli işlərin pik nöqtəsi oldu. Bununla qadınlara əlavə səlahiyyət verildi, birbaşa onların problemləri ilə məşğul olan bir dövlət qurumu yaradıldı. Bu sənəd hər bir mənada ölkəmizdə qadınların daha faal olmasına, onların cəmiyyətin bütün sahələrində böyük yer tutmalarına dövlət siyasətinin qayğısının göstəricisidir.

Qeyd edim ki, bundan öncə, 1995-ci ilin iyununda Azərbaycan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının «Qadınlara münasibətdə bütün ayrışdırıcılıq formalarının ləğv olunması haqqında» Konvensiyasına qoşuldu. Baxın, elə həmin ilin yayında Heydər Əliyev Çində keçirilən Qadınların IV Beynəlxalq Konfransında qadınlarımızın yüksək səviyyədə təmsil olunmaları üçün Milli Hazırlıq Komitəsinin yaradılması barədə sərəncam imzaladı. Tarixə Pekin Konfransı kimi düşünən beynəlxalq toplantının qəbul etdiyi qərar və qətnamələr bütün dünyada qadınların problemlərinin həllinin tezləşdirilməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Amma bütün dünyanın bu şəkildə qəbul etdiyi Pekin Konfransından öncə məhz Heydər Əliyevin siyasi düşüncəsi, Azərbaycan qadınına böyük sayğını bu işlərin ölkəmizdə hələ xeyli illər öncədən həyata keçirilməsinə start vermişdi.

Hesab edirəm ki, 2000-ci ilin martında Heydər Əliyevin «Azərbaycan Respublikasında Dövlət Qadın Siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında» fərmanı ölkədə qadın siyasətinin gerçəkləşməsinə xidmət edən məsələlərdəndir. Təqdirəlayiq haldır ki, həmin sənəd 2001-ci ildə bütün dünya dövlətlərinə paylanılıb və bu sahədə ən yaxşı bir sənəd kimi qəbul olunub.

Bəli, bütün bunlar onu göstərir ki, Azərbaycanda qadın problemləri daim dövlət qayğısındadır və gender proqramı günü-gündən davam etməkdədir. Bu məsələ ilə bağlı ölkənin Ali Qanunvericilik Orqanında müzakirələrin açılması, bu sahənin dünya səviyyəli mütəxəssislərinin belə müzakirələrə cəlb olunması onu göstərir ki, Azərbaycan bu sahədə problemlərin həllinin tərəfdarıdır. Ümumən götürüldükdə, mən ölkəmizdə gender məsələləri ilə bağlı hər hansı problemin olmadığı fikrindəyəm. Bununla belə, hər halda ölkəmizin yerləşdiyi Şərq mühiti və düşüncəsi, milli xüsusiyyətlərimiz də nəzərə alınması vacib olan məqamlardandır. Bunu təsadüfən xatırlatmadım. Çünki bəzən əcnəbilərin tövsiyə etdikləri gender bərabərliyi ilə bizim milli adət-ənənələrimiz bir araya gəlmir. Mən düşünürəm ki, belə məqamlarda mütləq milliliyə üstünlük verilməlidir. Sevindirici haldır ki, Heydər Əliyev siyasəti və bu gün dövlətimizin apardığı xətlərdə bu məsələlər gözlənilir.

Sonda onu demək istəyirəm ki, ümumən Azərbaycanda qadınların fəallığının qısa müddətdə bir hərəkət halına gəlməsi Heydər Əliyev siyasəti nəticəsində özünün yüksək pilləsini yaşayır. Azərbaycan qadınları ümumillilərin onlara qayğısını heç zaman unutmayacaqlar.

Bu gün Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban xanım Əliyevanın şəxsinə qadınlarımız dünya səviyyəsində öz sözünü deyir. Şərq və Qərb xüsusiyətlərini özündə cəmləşdirən, milli təəssübkeş, Azərbaycan ədət-ənənələrinin qoruyucusu, ümumilliləşmə problemlərimizin dünya müstəvisinə çıxarılmasında əvəzsiz xidmətləri olan Mehriban xanım Əliyeva ideal bir qadın obrazıdır və əminəm ki, bu obraz Azərbaycan qadınlarının dünyabaxışında, gələcəyində mühüm rol oynayacaq.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN DÖVLƏTÇİLİYİNDƏ QADIN SIYASƏTİNİN YERİ

Gülər ƏHMƏDOVA

Millət vəkili

Bakı / AZƏRBAYCAN

Azərbaycan qadınları öz ağıllarına, biliklərinə, istedadlarına görə dünya adlarını içərisində özünəməxsus, həm də çox yüksək yer tuturlar. Ona görə də biz qadınlarımızla fəxr edirik.

Heydər Əliyev

Yeni dövrdə gender problemləri respublikanın həm sosial, həm mədəni həyatında xüsusi yer və əhəmiyyət kəsb edir. Gəncə müraciət həm respublikadaxili maraqlarla - ölkədə sosiomədəni inkişafın ahəngdar yollarını axtarmaqla, həm də ölkənin beynəlxalq qurumlara inteqrasiyası ilə bağlıdır.

Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində respublikada ictimai-siyasi durumun gərginləşməsi və Dağlıq Qarabağ uğrunda müharibənin günü-gündən şiddətlənməsi qadınların vəziyyətini də ağırlaşdırmışdı. Bu illərdə baş verən ictimai-siyasi proseslərin fonunda Azərbaycan cəmiyyəti qadın probleminin həlli və demokratiya prinsiplərinin bərqərar olması ilə bağlı seçim qarşısında idi: qadın problemlərinin həllində ya Qərbdə yayılmış feminizmi ideologiyası və hərəkətinə uyğun yolla getmək, ya da bu problemin həllini gender tarazlığı və ahəngi siyasəti kontekstində axtarmaq lazım gəlirdi.

Azərbaycanın sosial, siyasi və mədəni inkişaf tarixindən və XX-XXI əsrlərin kəsişməsində isə qadın hüquq, imkan və azadlıqlarının, cinslərin hüquq bərabərliyindən çıxış edərək reallaşması, tarixi inkişafımızın məntiqinə uyğun olaraq, feminizmə yox, gender bərabərliyi strategiyasına əsaslanmalıdır. Feminizm Azərbaycanın inkişafına həmahəng deyil. Azərbaycan qadını öz hüquqları uğrunda iki əsrlik müəşəkkil mübarizə yolu keçmiş Avropa qadınlarından fərqli olaraq, tarixən ictimai istehsal sahəsinə qismən daxil olmuşdur, bu isə onun öz hüquqları uğrunda müəşəkkil çıxışlarına imkan vermirdi. Azərbaycan qadınının maraqları mütləq Azərbaycan ziyalı təbəqəsinin kişi nümayəndələri tərəfindən müdafiə edilirdi. Azərbaycan qadını

başqa ölkə və bölgələrin qadınlarının bir qisminə nisbətən daha çox patriarxal dəyərlər üzərində tərbiyə almış və cinslərin qarşuduması Azərbaycan qadının milli mentalitetinə uyğun və hamahəng olmamışdır.

Bu nəzəri fikirlər isə bütövlükdə konkret bir gerçəklik üzərində dayanıb: Bütün cəmiyyətlərdə qadınlar aparıcı qüvvədir və onlar sosial, mənəvi, ictimai hadisələrin iştirakçısı olmaqla, həlledici funksiya daşıyırlar.

XXI əsrdə müasir dünyaya sürətlə inteqrasiya olunan demokratik Azərbaycan dövlətində də qadın siyasəti prioritet istiqamətlərdən sayılır. Bu uğurlu siyasətin işə əsası Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. Hələ 1974-cü ildə «Azərbaycan qadını» jurnalının 50 illik yubiley təntənəsində çıxış edən Heydər Əliyev qadınların bəzi problemlərinə toxunaraq belə demişdi: «Biz çalışmalıyıq ki, ali məktəblərdə və texnikumlarda daha çox qadın təhsil alsın, elmi fəaliyyətlə məşğul olsun. Xüsusən kənddə qadınlar və uşaqlar arasında bədən tərbiyəsi və idmanın daha da inkişaf etdirilməsi problemlərinə biz diqqətimizi xeyli artırmalıyıq.»

1975-ci ilin beynəlxalq qadın ili elan olunması ilə əlaqədar Azərbaycanda da xüsusi komissiya yaradılmışdır. Həmin komissiyada respublikada qadın əməyinə dair görülmüş işlər müzakirə olunmuşdu. Bu, dünyada qadınların nüfuzunun artması demək idi. Böyük siyasi təcrübəyə malik olan Heydər Əliyev həyatın müxtəlif sahələrində çalışan qadınlarımızın elmi fəaliyyətini, əməyini diqqətlə izləyir, onların hüququnun qorunmasında əlindən gələnlə köməyi əsirgəməirdi.

Möhtərəm Prezidentimiz qadınlar haqqında çox müdrik fikirlər söyləmişdir: «Cəmiyyətdə qadınların üzərinə daim çox böyük vəzifələr düşür, onların işi həmişə ağırdır. Ancaq onlar bu vəzifələri şərəflə yerinə yetirir və həmişə olduğu kimi indi də cəmiyyətdə aparıcı rol oynayırlar.»

1993-cü ildə Heydər Əliyevin hakimiyyətə ikinci dəfə qayıdışı ölkədə böyük bir canlanma yaratdı. Azərbaycanda dövlət quruculuğu məsələsində Heydər Əliyev zəkası, təcrübəsi öz bəhrəsini verməyə başladı. Hər sahədə mövcud problemlərin həllinə dövlət qayğısı hiss olundu. Qadın problemlərinin həllinə isə dövlət səviyyəsində diqqət yetirilməyə başlandı. Ölkədə qadın hərəkətində çoxdan gözlənilən dönüş, yeni ruh yüksəkliyi müşahidə olundu. Demokratik ab-havanın yaranması ilə yeni qadın cəmiyyətləri, birlikləri meydana çıxdı.

Hələ 1969-1982-ci illərdə Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə də ölkədə qadın hərəkətinin nümayəndələri qadın hüquq və problemlərinin həlli sahəsində aparılan işə qoşulmuşdu. Elə o zaman Heydər

Əliyevin başçılığı ilə respublika rəhbərliyi dövlət və ictimai təşkilatlara mürciət edərək, onları qadın məsələlərinin həllində daha fəal iş görməyə çağırırdı. Ölkədə sabitlik yarandıqca qadınların ictimai-siyasi həyatda rolu daha da artırdı.

1994-cü ildən başlayaraq ölkəmizdə yaranan sosial və iqtisadi stabillik qadınlarla bağlı yürüdülmüş siyasətin daha səmərəli nəticə verməsinə gətirib çıxardı. Ölkə Prezidentinin qadınların ictimai-siyasi həyatda fəallığının artırılması və Konstitusiyanın verdiyi hüquqları müdafiə edən Fərman və Sərəncamları qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv olunması üçün irəliləyən doğru atılmış addım oldu. Qadınların işlərində canlanma əmələ gəldi, respublikada qeyri-hökumət qadın cəmiyyətləri və təşkilatları yaranmağa başladı. 1994-cü ildə Heydər Əliyevin Fərmanı ilə Prezident Aparatının humanitar siyasət şöbəsinin müdiri, dövlət strukturlarının qadın rəhbərləri və qeyri-dövlət qadın təşkilat nümayəndələrindən ibarət Milli Hazırlıq Komitəsi yaradıldı. Milli Hazırlıq Komitəsi tərəfindən qadınların rolunun genişləndirilməsinə yönəlməmiş tədbirlər həyata keçirildi.

Azərbaycan dövlətinin başçısı Heydər Əliyev cənablarının qadın hərəkatına daha bir diqqəti, qayğısı 1995-ci ildə qəbul edilmiş ilk Azərbaycan Konstitusiyasında qadınların kişilərlə bərabər hüququnu təsdiq edən maddə və bəndlərində öz əksini tapır.

1995-ci il martın 31-də BMT-nin Qadınların Vəziyyəti üzrə Komissiyasının 39-cu sessiyasında Azərbaycan nümayəndələrinin iştirakı ilə "Hərbi münaqişə zamanı girov götürülən və ya həbsxanaya düşən qadın və uşaqların azad edilməsi haqqında" qətnamə qəbul edildi və eyni zamanda Azərbaycanın Konfransın rəhbər orqanlarında iştirakı üçün ərizəsi təqdim olundu. Bu davamlı olaraq yürüdülmüş qadın siyasətinin nəvbəti uğuru idi. 1995-ci il iyunun 30-da isə Azərbaycan Respublikası tərəfindən "Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi" haqqında Konvensiya (CEDAW) ratifikasiya edildi.

1995-ci ilin sentyabrında Pekində keçiriləcək IV Ümumdünya Qadınlar Konfransına Azərbaycanda dövlət səviyyəsində ciddi hazırlıq gedirdi. Çox xoş idi ki, konfransa hazırlıq dövründə təşkil olunan bütün mədəni-kültəvi tədbirlərdə Ümummilli Liderimiz özү şəxsən iştirak edirdi. Bu, dövlətin və hökumətin qadın problemlərinə diqqət və qayğısının əyani sübutu idi.

Ümummilli Lider Heydər Əliyev cəmiyyətdə qadınların rolunun yüksəldilməsi məsələsini həmişə diqqət mərkəzində saxlamaqla qadınların dövlət strukturlarında, parlamentdə, siyasi və ictimai təşkilatlarda geniş təmsil olunmasına çalışırdı.

Ulu Öndərin dövlətçiliyin möhkəmlənməsində iqtisadi, ictimai və siyasi həyatda qadınların fəallığının artdığını nəzərə alıb 1998-ci il yanvarın 14-də imzaladığı "Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında" Sərəncamı, "Azərbaycan Respublikası Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması haqqında", 6 mart 2000-ci ildə isə "Azərbaycan Respublikasında Dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" Fərmanları ilə qadınların imkanlarının genişləndirilməsi sahəsində dövlət strategiyası yaradılmasının əsası qoyuldu.

Heydər Əliyev bu sərəncamlarla qadınların dövlət və ictimai həyatda irəli çəkilməsində mövcud köhnə bazanı demokratik dövrdə yeniləşdirdi.

Bu uğurlu siyasətin məntiqi davamı olaraq Heydər Əliyevin digər bir Fərmanı ilə (14 yanvar 1998-ci il) ölkəmizdə qadınların problemlərinin həllinə yönəldilmiş qadın siyasətini həyata keçirmək məqsədi ilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı. Nazirlər Kabinetinə ölkənin siyasi, sosial, iqtisadi, mədəni həyatında qadınların rolunu artırmaq məqsədi ilə müvafiq təkliflər hazırlamaq tapşırıldı.

1998-ci ilin 14-15 sentyabrında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rəhbərliyi, QDPK-nın təşkil etdiyi Azərbaycan qadınlarının I Qurultayı keçirildi. Qurultayda respublikanın bütün şəhər və rayonlarından 2101 nəfər nümayəndə iştirak edirdi. Qurultay qadınların fəallığı və onların həll edilənməmiş problemlərinin təhlili baxımından mühüm amil olmuşdur. Belə ki, əsas problemlər: qadın hüquqları, işsizlik, iqtisadi çətinliklər, Dağlıq Qarabağ probleminin həlli, 1 milyondan çox qaçqın və məcburi köçkün, işğal olunmuş torpaqlarla bağlı narahatlıqlar müzakirə olunmuşdu. Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə gələcək strategiya barədə qeydlər edən dahi liderin çıxışı qurultay iştirakçılarının proqram sənədinə çevrildi. Qurultayda Azərbaycan qadınlarının Milli Şurası yaradıldı.

Avropa Şurası Parlament Assambleyasının təklifi və təşəbbüsü ilə keçirilən, ölkə üzrə koordinatoru olduğum "Qadınlara qarşı zorakılıqla mübarizə" kampaniyası çərçivəsində də gender siyasətinin tənzimlənməsi baxımından ciddi işlər görüldü. Kampaniya çərçivəsində qadın və qızların fahişəliyə, narkotik vasitələrin istehlakına cəlb və təhrik edilməsi, onların "alver" obyektinə çevrilməsi, habelə qadın hüquqlarının məişətdə pozulması hallarının qarşısının alınması ilə bağlı bir çox hallar aidyyəti qurumların köməkliyi ilə aradan qaldırılır. Bu sırada "Ailə, qadın və uşaq problemləri" üzrə Dövlət Komitəsinin işini xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır.

Bu uğurlar bir danılmaz faktı özündə ehtiva edirdi. Gender siyasəti təcrübənin tərkib hissəsidir: o, dövlətin müəyyənliyi və beynəlxalq sistemin strukturunda əsas rol oynayır. Gender ideyasının siyasi substansiyası-onun daha geniş demokratik və siyasi dəyişikliklərlə bağlı dünyagörüşünün tərkib hissəsinə çevrilməsidir. Əksər əhalinin kollektiv ehtiyaclarını bəli etməyə qadir olan ümumregional təhlükəsizlik siyasətinə doğru hərəkət etməklə, qadınlara siyasi institutlardan baş çıxarmağa, onların gender yönümlü siyasi fəaliyyətlərinin kişilərdən fərqli vasitə və məqsədlərə malik olmalarını anlamağa yardım edəcəkdir.

Beləliklə, qısa müddət ərzində Ümumilli Lider Heydər Əliyevin Fərman və Sərəncamları ilə respublikamızda gender siyasətinin həyata keçirilməsində kifayət qədər hüquqi baza yaradıldı. Dahi rəhbərin layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev isə bu bazanın daha da möhkəmləndirilməsi istiqamətində fəaliyyətini bu gün müvəffəqiyyətlə davam etdirir. Azərbaycanın ictimai həyatında xüsusi fəaliyyəti ilə seçilən, UNESCO-nun və İSESKO-nun Xoşməramlı səfiri adlarını ləyaqətlə daşıyan ölkəmizin Birinci Xanımı Mehriban Əliyeva da ölkədə gender siyasətinin inkişafında əvəzsiz xidmətlər göstərir. Mehriban Əliyeva fəaliyyətini əsasən xüsusi yardıma ehtiyacı olan uşaqlara yönəltmişdir. Qaçqın və məcburi köçkün ailələrinin uşaqlarına qayğı göstərməklə bərabər xalqlar arasındakı mədəni əlaqələrin genişlənməsi, Azərbaycan mədəniyyətinin dünyada tanınması üçün əlindən gələni edir. Ölkəmizin Birinci Xanımı qadın hərəkatının önündə gedərək beynəlxalq görüş və tədbirlərlə Azərbaycan qadınlarını ləyaqətlə təmsil edir. Təqdirəlayiq haldır ki, artıq cəmiyyətdə öz rolunu müəyyənləşdirmiş qadınlarımızın eyni zamanda ocağının istisini də, ailə dəyərlərini də qoruyub saxlaya bilmələri üçün tam təminat vardır.

ZƏMANƏMİZİN DAHI ŞƏXSİYYƏTLƏRİNDƏN OLAN HEYDƏR ƏLİYEV HƏR ZAMAN ÜRƏKLƏRDƏ YAŞAYACAQ

Fidumə HÜSEYNOVA

Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti
Başçısının müavini
Bakı / AZƏRBAYCAN

Azərbaycan xalqı xoşbəxt xalqdır. İnsanın xoşbəxt olmasının bir neçə səbəbi var.

Onlardan mən deyərdim ən başlıcası onun hansı ailədə dünyaya göz açıb, hansı mühitdə yaşamasıdır. Bu mənada yüzlərlə Azərbaycan qadını kimi mən də özümü xoşbəxt sanıram.

Həyat nə qədər kəşməkəşli olsa da, onu şirin edən və həyata gözəllik, rahatlıq, sərbəstlik, müstəqillik verən insanlardır. Bu insanlar ətrafı düşünən, gələcəyi görməyi bacaran dahilərdir. Onlar haqqında nə qədər danışsan da, nələri yada salsan da az olar. Çünki bu böyük şəxsiyyətlər həyatlarının hər anını mənalı yaşamağı bacaran, zamanın qədrini bilən insanlardır. Bu şəxsiyyətlərin həyatı tükənməz bir ümmandır. Oradan yüz illərlə su içsən qurtarmaz.

Heydər Əliyev - Azərbaycan xalqına bu gözəllikləri bəxş edən ən yüksək zirvəyə qalxmış dahidir.

Azərbaycanda yaşayan insanların böyük hissəsini qadınlar təşkil edir. Qadın haqqında saatlarla gözəl fikirlər söyləməkdən heç zaman yorulmayan Heydər Əliyev Azərbaycan qadınına əsrlər boyu olan hörməti öz zamanında qat-qat yüksəklərə qaldırdı.

Azərbaycan qadınının tarixi və müasir fəaliyyəti, cəsurluğu, qəhrəmanlığı vətənə, yurda, dövlətə bağlılığı, əxlaq –mədəniyyət və elm simvoluna çevrilə bilməsi hər birimizdə qürur doğurur, bizi sabaha daha aydın nəzərlərlə baxmağa, özümüzü vətənə, yurda, dövlətə, uğurlu, işıqlı gələcəyə həsr etməyə səsləyir. Millətin gələcəyi, gücü ailə tərbiyəsindədir ki, bunun da əsasını məhz qadınlar-analar qoyur, buna görə bu gün Azərbaycan qadınının üzərinə böyük vəzifələr düşür. Böyük şairimiz Səməd Vurğunun belə bir misrası yerinə düşər:

Bu qoca dünyada bir adət də var,
Qadın olan yerdə ədalət də var.

Azərbaycan qadını tarix boyu şəərəfli bir yol keçmişdir. Bu mənada bizə Tomrislərin, Məhsətilərin, Burla xatunların, Nigarların, Natəvanların həyatı və əməli, gerçək işləri yaddaşımıza nəzər salmağı, milli həqiqətlərimizdən, tarixi təcrübələrimizdən güc almağı tövsiyə edir. Azərbaycan qadını tarixən analığı, şairliyi, diplomatlığı, dövlət xadimi olması, alimliyi, həkimliyi ilə, vətən övladlarına parlaq nümunə ilə öyünüb, fəxr edib və bizlərə əsaslı, faydalı ənənələr miras qoymuşdur. Məmməd Səid Ordubadinin yazdığı bu qiymətli kəlamın ananın nə qədər qiymətli bir varlıq olduğunu bir daha sübut edir: "Ana! Dünyada sənin müqəddəsliyini təyin edə biləcək hələ heç bir ölçü yoxdur. Sənin əzəmətini təsvir edə biləcək hələ heç bir kitab yazılmamışdır". Bəli, Azərbaycan qadını məhz belə bir anadır, qəhrəmanlar, şairlər, alimlər, sərkərdələr anasıdır.

Bu gün Qarabağımızın düşmən tapdağı altında qaldığı bir vaxtda dahi şairimiz N. Gəncəvinin qürurla vəsf etdiyi böyük dövlət xadimi və el anası Nüşabənin ibrətli davranışı, vətəndaşlıq simvoluna çevrilə bilməsi, vətənin və xalqın mənafeyini mərdliklə qorumaq bacarığı milli tariximizin və bizlərin gerçək həqiqəti kimi yaşamaqdadır. Biz tarixə nüfuz etdikcə mövcud həyatımızı düşündükcə, problemlərimizin mahiyyətini bilir, onların həlli yollarını aydınlaşdırır, vətəndaşlıq vəzifələrimizi müəyyənləşdirir bilir. Qadının, ananın cəmiyyətdəki, ailə və dövlətdəki mövqeyinin aliliyindən, müqəddəsliyindən, əvəzsizliyindən xəbər verən "Cənnət anaların ayaqları altındadır" kəlamı qadına verilən yüksək qiymətdir. İndi biz yaranmış ictimai-siyasi sabitlikdən istifadə edərək, vətənin bütövlüyü, dövlətin və xalqın mənafeyinin qorunması, elmin, sənətin, mədəniyyətin, iqtisadiyyatımızın inkişaf etdirilməsi uğrunda mübarizə aparır, özümüzün dövlətçilik həqiqətlərini və milli kimlik haqlarını dünya xalqları arasında təsdiqləməyə çalışır, obrazlı desək, imzamızı imzalar arasında görmək arzusunu gerçəkləşdiririk. Milli liderimiz H. Əliyevin sınımış iş təcrübəsi, faydalı tövsiyə və göstərişləri Azərbaycan qadını aydın səhərlər qurmağa qidalandırır, vətənimizin rifahını yaxşılaşdırmaq, ailə və cəmiyyətimizin, dövlətimizin taleyini hər zaman ayıq-sayıq düşünməyə səsləyir. Milli liderimiz hər zaman ürəklərdə yaşayacaq. Məhz onun 2000-ci ilin martında imzaladığı "Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" fərman öz əhəmiyyətinə görə bütün zamanlarda öz əksini tapacaqdır. Fərmanda deyilir: "Azərbaycan qadını öz iradəsi və mərdliyi, saflığı və sədəqəti ilə cəmiyyətimizin həyatında, xalqımızın milli-mənəvi dəyərlər

sisteminin formalaşdırılmasında müstəsna rol oynamışdır. Xalq yaradıcılığı nümunələrində, qədim rəvayət və dastanlarımızda yüksək mənəvi sifətlərlə səciyyələnən gözəl qadın obrazlarının bədii təsviri verilmişdir. Mənəviyyatımızın təməl kitabı olan "Kitabi-Dədə Qorqud"un qadın surətləri bu gün də öz məziyyətləri ilə bəşəri idealların təntənəsinə xidmət edir.

Azərbaycan gerçəkliyi şair və mütəfəkkirlərə qadınları həyat mənbəyi və müdriklik müəssəməsi kimi vəsf etmək üçün zəngin tarixi material vermişdir. Dahi Nizami öz əsərlərində Məhınbanu və Nüşabə kimi qadın hökmdar, əfsanəvi Fitnə və yeddi gözəl obrazlarını yaratmışdır. Görkəmli memar Əcəmi Naxçıvani təərifindən ucaldılmış Məminə xatun türbəsi özəmətli memarlıq abidəsi olmaqla yanaşı xalqımızın qadına göstərdiyi ehtiramın parlaq təəcəssümüdür.

Azərbaycan mədəniyyətinin və elminin inkişafında mühüm mərhələ olan orta əsrlər dövründə Azərbaycan qadınının fəaliyyəti xalqımızın milli-mədəni ənənələrinin qorunub saxlanılması və zənginləşdirilməsinə xidmət etmişdir. XII əsr poeziyasının görkəmli nümayəndələrindən olan Məhsəti Gəncəvinin şair məclisləri Azərbaycan qadınının adını uzaq ellərdə tanıtdı.

Orta əsrlər tariximizdə Azərbaycan hökmdarlarından Qızıl Arslanın arvadı Qətibə xanım, Özbək xanın arvadı Mehrican xanım, Uzun Həsənin anası Sara xatun, Şah İsmayıl Xətəinin qızı Məhınbanu, Şirvanşah Xəlilullanın arvadı Pəri xanım, Şah Abbasın anası Xeyransa bəyim, əfsanəvi Tuti Bəkə və başqaları kimi görkəmli siyasi və dövlət xadimlərinin adları hörmətlə yad edilir".

Sonra fərmandə XIX əsr Azərbaycanın həyatında qadınların fəallığı və böyük yaradıcılıq uğurları ilə səciyyələnir. Bu mənada Xurşid banu Natəvanın, Ağa Bayım Ağa Ağabacının, Qöncəbəyim, Fatma xanım Kəminənin, Şahnigar xanımın, Qəmərbəyim Şeyda Qarabağının və başqalarının yaradıcılığı diqqəti cəlb edir. Həmin əsrdən Azərbaycanda baş verən siyasi, iqtisadi və mədəni proseslər qadınların maariflənməsi və ictimai həyatda daha fəal iştirak etməsinə güclü təkan verdi.

Dünyəvi teatrın, demokratik mətbuatın, anadilli məktəbin, qız məktəblərinin və qadın gimnaziyalarının yaradılması Azərbaycan qadınlarının hərtərəfli inkişafı üçün yeni üfüqlər açdı. Cəmiyyətdə maarifçiliklə yanaşı xeyriyyəçilik də mühüm yer tuturdu. Gövhər xanım Qacar, Həmidə xanım Cavanşir, Nigar xanım Şıxlinskaya, Məsmə xanım Talışinskaya, Səltənət xanım Əhmədova və digərlərinin yaratdıqları qadın xeyriyyə cəmiyyətləri böyük iş aparırdı. O dövrün möhtəşəm abidəsi olan Təzə-pir məscidi də həmin xeyriyyə tədbirlərindən biri kimi Nabat xanım Aşurbəyli-Rzayeva

tərəfindən tikdirilmişdir. Bütün bu işlər müntəzi nəticəsi olaraq tariximizdə ilk dəfə olaraq qadınlara seçib-seçilmək hüququ verildi.

1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması Azərbaycan qadınının demokratik cəmiyyətin fəal üzvünə çevrilməsi üçün geniş imkanlar yaratdı. Sovet hakimiyyəti illərində də Azərbaycan qadını çox mürəkkəb və rəqəfli yol keçmişdir.

1921-ci il Azərbaycan tarixinə qadınların ilk qurultayı ili kimi daxil olmuşdur. Nəriman Nərimanovun məruzə ilə çıxış etdiyi bu qurultayın əsas qayəsini qadın azadlığı ideyaları təşkil etdi. Qurultaydan keçən qısa bir müddət ərzində Azərbaycan qadınlarının maariflənməsi, ictimai fəallığının artırılması sahəsində böyük işlər həyata keçirildi. İkinci Dünya Müharibəsi qadınların əməyə daha geniş surətdə cəlb edilməsinə təkan verdi. Bir çox sahələrdə cəbhəyə gedən kişiləri qadınlar əvəz etdi. Həmin dövrdə Leyla Məmmədbəyova, Züleyxa Seyidməmmədova, Sona Nuriyeva kimi təyyarəçi, Şövkət Səlimova kimi qadın gəmi kapitanı yetişmişdi. Müharibə dövründə qadınlarımız ön cəbhədə mərdliklə döyüşmüş, arxa cəbhədə əmək rəşadəti, fədakarlıq nümayiş etdirmişlər. Bütün bunlar Azərbaycanda qadın hərəkatı tarixinin unudulmaz səhifələridir.

Azərbaycanın qadın şair və yazıçıları - Nigar Rəfiyyəli, Mirvarid Dilbazi, Mədinə Gülgün, Hökumə Billuri, Əzizə Cəfərzadə, Xanımana Əlibəyli də Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafı tarixində silinməz izlər qoymuşlar.

Azərbaycan qadınları müstəqillik yollarında gedən mübarizələrin ön sıralarında idilər. 1988-ci ildən respublikada cərəyan edən mürəkkəb proseslərdə qadınlar kişilərlə bərabər iştirak edirdilər. 1990-cı il yanvarın 19-20-də sovet qoşunlarının Bakıda və respublikanın digər şəhər və rayonlarında tərtədikləri qanlı faciənin qurbanları arasında qadınlar da var idi. Azərbaycanın milli qəhrəmanları - Qarabağ cəbhəsində həlak olmuş jurnalist Salatin Əsgərova və həkim Gültəkin Əsgərova yeni dövrün fədakarlıq rəmzi oldu. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının 1995-ci ildə qəbul olunmuş ilk konstitusiyası qadınların kişilərlə bərabər hüququnu təsdiq etdi və demokratik dövlət quruculuğu prosesində onların fəal iştirakının hüquqi bazasını yaratdı.

Qadınların cəmiyyətimizdə gedən demokratikləşmə proseslərindən istifadə edərək qısa bir müddətdə yeni dövrün tələblərinə uyğun qadın təşkilatları yaradıldı.

1995-ci ildə Pekində keçirilən IV Ümumdünya Qadınlar konfransına hazırlıq dövründə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən Qadınların Milli Komitəsi Pekin konfransına ümummilli məruzəni hazırlayıb təqdim etmişdir.

Respublikada qadınlara dair dövlət siyasətinin daha müəşəkkil şəkildə həyata keçirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin 14 yanvar 1998-ci il tarixli fərmanı ilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı. Azərbaycan qadınının tanınması üçün bir çox işlər görüldü. Azərbaycan qadını həyatın bütün sahələrində özünəməxsus qürurla, vüqarla, etibarla, dəyanətlə özünü tanıtdı. Bu gün Azərbaycan qadını vətənimizi müxtəlif ölkələrdə yüksək səviyyədə təmsil edərək, ana, içtimai xadim, elm adamı kimi hansı yüksək xüsusiyyətlərə malik olduğunu nümayiş etdirərək, dünya qadınları arasında ən yüksək pillələrdən birini tutubdur. Təsadüfi deyildir ki, həmişəyaşar Heydər Əliyev «Azərbaycan qadınları öz ağıllarına, zəkalarına görə, biliklərinə, istedadlarına görə, eyni zamanda gözəlliklərinə görə dünya qadınları içərisində özünəməxsus və çox yüksək yer tuturlar. Ona görə də biz qadınlarımızla fəxr edirik.» deməklə Azərbaycan qadınına ən yüksək qiymətini vermişdir.

Respublika həyatının müxtəlif sahələrində, ayrı-ayrı nazirlik, idarə və şirkətlərdə, ümumiyyətlə dövlət idarəçiliyi sistemində qadınların təmsil olunması məhz milli liderimiz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə mümkün olmuş, qadınların iş və həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün böyük işlər görülmüşdür.

Bu gün də Azərbaycan qadını ictimai həyatda mühüm rol oynayır. Özünün gördüyü böyük və əhəmiyyətli işlərlə nəinki Azərbaycanda, eləcə də dünyanın bir sıra ölkələrində artıq məşhurlaşan Heydər Əliyev Fondu dünyanın ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatları ilə əməkdaşlıq edir. Azərbaycan qadınlarının parlaq nümunəsi, ölkənin birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO və İESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevadır. Qadınlara qarşı stereotiplərin aradan qaldırılmasında, qadınların ictimai həyata daha fəal inteqrasiyasında Mehriban xanımın müstəsna rolu var. Mehriban xanım dərin ağıla, yüksək mədəniyyətə, böyük iş qabiliyyətinə malikdir və müasir Azərbaycan qadınına təcəssüm etdirir. O, əsl ana, həyat yoldaşı, öz Vətəni onun hüduqlarından kənarında ləyaqətlə təmsil edən ictimai xadimdir. Mehriban xanımın təşəbbüsü ilə ailələrin, qadınların, xüsusilə uşaqların sağlamlığı, təhsili, tərbiyəsi sahəsində böyük layihələr uğurla həyata keçirilir. Ümumiyyətlə, Mehriban xanım müasir Azərbaycan qadınına dərin ağılı, incə qəlbini, yüksək xeyirxahlığını və alovlu vətənpərvərliyini bütün dünyaya nümayiş etdirir”.

Bizim cəmiyyətdə ailə anlayışına xüsusi münasibət var. Gözəl ailədən nur alan, orada formalaşan insan cəmiyyət üçün böyük töhfələr verməyə

qadirdir. Azərbaycanın inkişafında irəliləyən getməsində xüsusi rol oynayan belə ailələr olub və bu gündə vardır.

Milli liderimizin yolunun ləyaqətli davamçısı möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev cənabları demişdir ki, «Azərbaycan qadını bütün dövrlərdə öz istedadı, zəkası və iradəsi ilə milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunub saxlanması və yaşadılmasında müstəsna xidmətlər göstərmişdir. Tariximizin və mədəniyyətimizin neçə-neçə parlaq səhifəsi onun adı ilə bağlıdır. Azərbaycan qadını dünyaya bəşəriyyətin mədəni fikir xəzinəsinin incilərini yaradan ədəbi şəxsiyyətlər, görkəmli elm və sənət adamları, tanınmış siyasi xadimlər bəxş edib. Xalqımızın təfəkküründə ana məfhumu doğma yurdun, Vətən torpağının təcəssümüdür”

Bu gün Respublikamızın hər yerində həmişəyaşar Heydər Əliyevin 85-illik yubileyi təntənəli şəkildə qeyd olunur.

Həmişəyaşar rəhbərimiz, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevi siyasətçilər, müasirlərimiz bir çox tarixi şəxsiyyətlərlə bir sırada görürlər. Bu bir reallıqdır. Bunların arasında dilimizlə, dinimizlə, arzu və istəklərimizlə bir olan xalqın unudulmaz oğlu Atatürk var. Atatürk Türkiyə tarixində əsr-dən-əsrə yaşayır. Bir çox oxşarlıqlarla yanaşı bu həqiqət Heydər Əliyevlə Atatürkü birləşdirir. Heydər Əliyev bir əsrə sığışmayan dahi şəxsiyyətdir. O, öz fəaliyyətinə ötən əsrdə başlayaraq, yeni əsrə isti nəfəsini gətirdi və milyonlarla insana yeni zamana yeni ruhla qədəm qoymaları üçün inam verdi. İnsanın inamı onun inancı deməkdir. Bu hisslə Azərbaycan xalqı öz dahi liderini yaddaşında saxlayır, hər əməldə, hər sözdə Heydər Əliyev dühasından bəhrələnərək ona layiq olmağa çalışır.

cusu kimi tariximizdə silinməz iz qoymuşdur. Bu müdrik şəxsiyyət müasir dövlət idarəçiliyində demək olar ki, mahiyyətə yeni məktəb yaratmışdır.

Əsası Heydər Əliyev tərəfindən qoulmuş yeni Azərbaycan cəmiyyətinin quruculuğunun davam etdirilməsində gənc nəslin yaradıcı və vətəndaşlıq xidmətləri tələb olunur. Əsrlər keçəcək və Heydər Əliyevin parlaq yaradıcılıq istedadı Azərbaycan tarixinə qurucu, daha dəqiq desək, Qurucu Heydər adı ilə daxil olacaq.

XXI əsrdə, bir sıra məhdud görüşlü və iddialı siyasətçilərin dünyanı dağıtmağa cəhd etdikləri bir vaxtda Heydər Əliyev özünün hər bir siyasi addımı ilə və özünün bütün siyasi fəaliyyəti ilə həm ölkənin daxili həyatında, həm də beynəlxalq siyasi səhnədə insanların və dövlətlərin qarşılıqlı münasibətlərində fəlsəfi dünya nizamı ideyasını tətbiq etməyə çalışırdı. Onun zəhmətkeşliyi və siyasətdə seçdiyi yolun düzgünlüyünə inamla yanaşması Azərbaycan cəmiyyətinə Heydər Əliyev kimi yaradıcı və qurucu şəxsiyyət bəxş etmişdir.

Yaradıcı insan olan Heydər Əliyev müstəqilliyin əldə edilməsinin bir sıra vacib və qaçılmaz problemlərin həllindən asılı olduğunu dəfələrlə vurğulayırdı. Əsərlərində bir sıra konkret problemlərin - dövlətçilik, ordu quruculuğu, mədəniyyət, iqtisadiyyat, milli münasibətlər, tarix və dil problemlərinin həllinin vacibliyini vurğulayaraq, öz tövsiyələrini ictimaiyyətə çatdırmağı həmişə özünə borc bilirdi. Heydər Əliyev öz alovlu çıxışlarında bu problemlərə demək olar ki, vaxtaşırı qayıtması ilə, cəmiyyətimizin yeni ictimai şüurun formalaşmasında böyük rol oynamışdır. Bu müdrik şəxsiyyət yuxarıda sadalanan problemlərin həllinin birbaşa millətin, azərbaycanlıların mədəniyyəti ilə sıx üzvi bağlılığı olduğunu vurğulayırdı. Keçid mərhələsinin xalqımızın mədəniyyətinə hansı səpkidə zədə vurduğunu o, bəlkə də, hamıdan daha dərin duyurdu. Məhz bu narahat duyğulardan çıxış edərək o deyirdi: «Ələbaxımlılıq mədəniyyəti pozur, ailə, torpaq təəssübünü heçə endirir...»

Xalq milli əhvali-ruhiyyə ilə milli mənlilik zirvəsinə qalxırsa, onun başında duran adamlar isə öz şəxsi mənafeələrinə görə xalqın başından baxırlarsa, bax, bu, xalqın ən böyük faciəsidir...

Dövlət iki şeydən sarsıla bilər: günahkar cəzasız qalanda və günahsız cəza veriləndə...».

Beləliklə, bir yaradıcı şəxsiyyət kimi onun yaradıcılıq bacarığı bütün siyasi fəaliyyəti boyu özünü daim büruzə verirdi. Bir siyasətçi kimi o, öz fəaliyyətini müasir ümumi sosioloji qanunlara uyğunlaşdırmağa cəhd göstə-

rərək, öz siyasi fəaliyyətində obyektiv prosesləri daim nəzərə alır, siyasi-mənəvi və iqtisadi prosesləri vəhdətdə əlaqələndirirdi. Heydər Əliyev öz siyasətində mədəniyyətlərin qarşılıqlı bir-birini etiraf etməsinə, yaxın və uzaq qonşu dövlətlərin ləyaqətini qorumağa üstünlük verirdi. O, əmin idi ki, əgər siyasətçi bu humanist prinsipə söykənmirsə, onun siyasəti hər bir halda real və potensial olaraq dağıdıcı xüsusiyyət daşıyacaqdır. Ulu öndərin siyasəti müdriklik əsasında qurularaq, hər bir dövlət əhəmiyyətli qərar qəbul etmə addımlarında yaxın və gələcək müsbət perspektivi görməyə kömək edirdi.

Heydər Əliyevin bir şəxsiyyət və bir siyasətçi kimi keçdiyi həyat yolu sübüt edir ki, bu gün, dünyəvi proseslərin quruculuq və ya dağıdıcılıq istiqamətinə yönəlməsi siyasi liderlərin müdriklik və fəlsəfi təfəkkür tərzindən bilavasitə asılıdır.

RESPUBLİKAMIZDA QADINLAR VƏ MƏŞĞULLUQ

Anar BƏDƏLBƏYLİ

Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi
Baş Məşğulluq İdarəsinin rəisi
Bakı / AZƏRBAYCAN

Azərbaycan qadını bütün dövrlərdə üvlilik, zəriflik və gözəllik rəmzi olaraq hər birimiz tərəfindən uca tutulmuş, tarixin bütün mərhələlərində xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinin qorunub saxlanması və yaşadılmasında müstəsna xidmətlər göstərmişdir. Qadın ana olaraq xalqımızın təfəkküründə vətən təcəssümü olmuş, onların adı həmişə qoşa çəkilmişdir. Öz taleyində tarixin acılı-şirinli günlərinə mərdliklə sinə gərmis Azərbaycan qadını bu gün ölkəmizin ictimai-siyasi, iqtisadi, mədəni həyatının fəal iştirakçısına çevrilmişdir.

Bunun təcəssümü olaraq Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2003-cü ildən etibarən bu günədək imzaladığı fərman və sərəncamlarla təsdiq olunmuş "Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında" "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı"nda, "Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğun artırılması üzrə Dövlət Proqramı"nda, "Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı (2007-2010-cü illər)"nda, həmçinin sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi ilə bağlı imzaladığı digər sənədlərdə, tapşırıq və tövsiyələrdə yeni iş yerlərinin yaradılması, əhalinin, əlverişli qadınların məşğulluğunun gücləndirilməsi günün ən vacib, aktual vəzifəsi kimi qarşıya qoyulmuşdur.

Bu dövrdə həyata keçirilən iqtisadi islahatlar respublikamızın iqtisadi inkişafını təmin etmiş, əhalinin iqtisadi vəziyyəti yaxşılaşmış, əhalinin real gəlirləri artmış, əmək haqlarının yüksəlməsi sahəsində mühüm addımlar atılmışdır. İnsanların əmək və məşğulluq sahəsində potensiallarını reallaşdırması üçün imkanlar genişlənmişdir. Bununla yanaşı ölkədə yeni iş yerlərinin açılması nəticəsində əhalinin, xüsusilə qadınların məşğulluğu gücləndirilmişdir.

Eyni zamanda Respublikamız Beynəlxalq Əmək Təşkilatının 111 nömrəli "Əmək və məşğulluq sahəsində ayrı seçkilik haqqında" və 122 nömrəli

"Məşğulluq sahəsində siyasət haqqında" Konvensiyalarını ratifikasiya etmişdir.

Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 35-ci və "Məşğulluq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 6.2.1. maddələrinə əsasən dövlət - irqindən, milliyyətdən, dinindən, dilindən, cinsindən, ailə vəziyyətindən, ictimai-sosial mənzilindən, yaşayış yerindən, əmək vəziyyətindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlara əmək və məşğulluğu sərbəst seçmək hüququnun həyata keçirilməsində bərabər imkanların təmin edilməsinə təminat verir.

"Məşğulluq haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununu, "Dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanını rəhbər tutaraq Məşğulluq Xidməti orqanlarının fəaliyyətində qadınların münasib işlə və məşğulluğunun təmin edilməsinə, onların əmək bazarının real tələbləri əsasında peşə hazırlığına, ictimai işlərə cəlb edilməsinə, özünəməşğulluğunun təmin edilməsinə daha çox üstünlük verilmişdir.

Bu gün tam anamla demək olar ki, Məşğulluq sahəsində gender bərabərliyinin təmin olunması məqsədi ilə respublikamızda qadınların məşğulluğuna xüsusi diqqət yetirilir. Məhz bunun təzahürü kimi yuxarıda adı çəkilən "Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı (20072010-cu illər)"nın 7-ci bölməsində qadınların əmək bazarında rəqabət qabiliyyətlərinin artırılması, qadınlar arasında səhibkarlığın və özünəməşğullüqün inkişaf etdirilməsi sahəsində müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi günün vacib məsələsi kimi qarşıda durur.

Məşğulluq Xidməti orqanları yuxarıda qeyd olunanları rəhbər tutaraq işsiz və işaxtaran qadınların peşə hazırlığı, onların yenidən ixtisaslaşdırılmasına yönəldilmiş müvafiq tədbirləri həyata keçirir. Belə ki, qadınlar arasında özünəməşğullüqün artırılması işsizlik probleminin səbəblərini müəyyən etmək üçün müvafiq tədqiqatların aparılması kimi tədbirlər həyata keçirilir. Bu məsələlərin həlli olaraq Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, Dövlət Statistika Komitəsi və digər rəsmi orqanlarla birlikdə müəyyən işlər görülmüşdür. Belə ki, həyata keçiriləcək iqtisadi layihələr üzrə hüquqi sənədlər hazırlanarkən və hüquqi ekspertizadan keçirilərkən gender bərabərliyi prinsipi nəzərə alınmışdır.

İşsiz və işaxtaran qadınların peşə hazırlığı və yenidən ixtisaslaşdırılmasına yönəldilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsini təmin etmək üçün Qadın

problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planının layihəsində qadınların yeni peşələrə yiyələnməsi və ixtisasının artırılması məqsədilə müvafiq işlərin görülməsi nəzərdə tutulmuşdur. Bu məqsədlə 2007-ci ildə Məşğulluq Xidməti orqanları tərəfindən işəgötürənlərin real tələbləri əsasında müasir, eləcə də milli peşələr üzrə hazırlıq, yenidən hazırlıq və ixtisasartırma kurslarına cəlb olunan 2623 nəfərin 45,5 faizi və ya 1194 nəfəri qadınlar olmuşlar. Qeyd olunan problemlərin həlli qadınlar üçün çevik məşğulluq formalarının (nata-mam iş günü, dəyişkən iş qrafiki, ev şəraitində iş və s.) tətbiq edilməsini, qadınların əmək bazarında rəqabət qabiliyyətli olmalarının təmin edilməsini, onlar üçün əmək bazarının real tələbləri əsasında xüsusi peşə və ixtisaslar, xüsusilə ənənəvi xalq sənətkarlığı peşələri (xalçaçı, tikişçi, dərzi, toxucu və s.) üzrə hazırlıq kurslarının təşkilini, qadınlar arasında sahibkarlığın inkişafı üçün əlverişli şəraitin yaradılmasını tələb edir ki, bununla əlaqədar görülən işlər barədə yuxarıda qeyd olunmuşdur.

Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin Məşğulluq Xidməti orqanlarının fəaliyyətində qadınların, o cümlədən qaçqın və məcburi köçkün qadınların məşğulluğunun təmin edilməsinə, onların əmək bazarının real tələbləri əsasında peşə hazırlığına, ödənişli ictimai işlərə cəlb edilməsinə, özünüməşğulluğunun təmin edilməsinə, daha çox diqqət verilmişdir.

İşəgötürənlərin real tələbləri əsasında 2007-ci ildə əmək bazarının tələblərinə uyğun, eləcə də milli peşələr üzrə hazırlıq, yenidən hazırlıq və ixtisasartırma kurslarına cəlb olunmuş 1194 qadının 39,2 faizi kursları bitirdikdən sonra Məşğulluq Xidməti orqanları tərəfindən işlə təmin edilmişlər.

Bu gün Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin Məşğulluq Xidməti orqanları tərəfindən işaxtaran və işsiz vətəndaşlar, o cümlədən qadınlar üçün «Sahibkarlığın əsasları» üzrə qısa müddətli hazırlıq kurslarının təşkilinə xüsusi diqqət yetirilir.

Bununla yanaşı qadınlar arasında özünüməşğulluğun inkişaf etdirilməsi məqsədilə milli və xalq təbii sənəti növlərinin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı müvafiq tədbirlər həyata keçirilir. Qadın sahibkarlığının inkişafı üçün tədbirlərin həyata keçirilməsi istiqamətində Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinə sahibkarlığa yeni başlayan qadınlar üçün yardım məqsədilə ixtisaslaşdırılmış biznes kurslarının təşkili, kiçik və orta müəssisələrdə qadın əmək hüquqlarının təminatının öyrənilməsi, respublikada fəaliyyət göstərən sahibkar qadınlar haqqında informasiya bankının yaradılmasına dair təkliflər göndərilmişdir.

Məşğulluq Xidməti orqanları tərəfindən 2007-ci ildə 30700 nəfər münasib işlə təmin olunmuşdur ki, onların da 37 faizini və ya 11331 nəfərini qa-

dınlar təşkil etmişdir. Bu il ərzində cəmi 1832 nəfər, o cümlədən 348 nəfər və ya 19% qadın haqqı ödənilən ictimai işlərə cəlb olunmuşdur. Həmin ildə 1773 qadına işsizliyə görə müavinət təyin edilmişdir ki, bu da həmin ildə müavinət təyin olunanların 36 faizini təşkil etmişdir.

Sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan vətəndaşlar, o cümlədən yetkinlik yaşına çatmayan uşaqları tərbiyə edən tək və ya çoxuşaqlı qadınlar, eləcə də əlil uşaqları tərbiyə edən qadınlar üçün müəssisə və təşkilatlarda müəyyən edilmiş kvota üzrə bu qəbildən olan vətəndaşların göndərilməsi və işlə təmin olunması Məşğulluq Xidmətinin daimi nəzarətində olmuşdur.

Belə ki, təkcə 2007-ci ildə 1698 nəfər, o cümlədən 824 nəfər və ya 48 faiz qadın kvota üzrə xüsusi iş yerləri ilə təmin olunmuşlar.

Bakı, Sumqayıt, Naxçıvan, Gəncə və Mingəçevir şəhərlərində fəaliyyət göstərən «Əmək Birjaləri» qadınların müvəqqəti işlə təmin edilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Təkcə 2007-ci ildə bu birjalar vasitəsi ilə 3964 nəfər müvəqqəti işlərə göndərilmişdir ki, bunların da 1763 nəfərini və ya 44,4 faizini qadınlar təşkil etmişdir.

Respublikanın şəhər və rayonlarında keçirilən ənənəvi «Əmək yarmarkaları»nda qadınların münasib işlə təmin olunmasına xüsusi diqqət yetirilmişdir. Belə ki, 2007-ci ildə Məşğulluq Xidməti orqanları tərəfindən Respublikanın şəhər və rayonlarında keçirilmiş «Əmək yarmarkaları»nda 9056 nəfər işlə təmin olunmuşdur ki, onlardan da 3321 nəfəri və ya 36,6 faizi qadınlar olmuşdur. Respublika Məşğulluq Xidməti orqanları tərəfindən qadınların, o cümlədən qaçqın və məcburi köçkün qadınların məşğulluğunun gücləndirilməsi istiqamətində aparılan işlər 2008-ci ildə də ardıcıl sürətdə davam etdiriləcəkdir.

Respublikada iqtisadi fəal əhalinin təqribən 48 faizini qadınlar təşkil etdiyi halda, rəsmi işsiz statusu alanların 50 faizi qadınların payına düşür.

Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, qadınlar arasında işsizlik səviyyəsi sənaye cəhətdən inkişaf etmiş iri şəhərlərə nisbətən rayonlarda daha böyükdür. Bu bir tərəfdən həmin regionlarda iş yerlərinin azlığı ilə, digər tərəfdən isə mövcud stereotiplərlə, yəni kişi əməyinin qadın əməyindən daha üstün tutulması və s. ilə izah olunur.

Məşğulluq Xidməti orqanları tərəfindən haqqı ödənilən ictimai işlərin təşkilində qadınlara, xüsusilə qaçqın və məcburi köçkün qadınlara üstünlük verilmişdir. Belə ki, 2007-ci il ərzində təşkil edilmiş ictimai işlərə cəlb olun-

muş 348 nəfər qadımdan 81 nəfəri və ya 23 faizi qaçqın və məcburi köçkün qadınlardır.

2007-ci il ərzində Məşğulluq Xidməti orqanları tərəfindən işsiz statusu almış vətəndaşlardan 34%-i və ya 1385 nəfəri qadınlar olmuşdur. Həmin il 388-i təkrar olmaqla cəmi 1773 qadına işsizliyə görə müavinət təyin edilmiş və ödənilmişdir.

Beləliklə, əmək bazarı sahəsində baş verənlərin və məşğulluq xidməti orqanlarının bu sahədə gördüyü tədbirlərin təhlili göstərir ki, Azərbaycan Respublikasında əmək bazarı səmərəli bir iqtisadi təsisat kimi öz mövcudluğunu təsdiqləyir.

2007-ci ilin sonuna Məşğulluq Xidməti orqanlarında işaxtaran kimi qeydiyyatda olanların 53,4 faizi qadınlar olmuşdur. Onların peşə ixtisas tərkibinin təhlili göstərir ki, qeydiyyatda olan qadınlar arasında tibb bacısı, müəllim, tərbiyəçi, mədəniyyət işçisi, makinaçı, laborant, dərzi, tikişçi, toxucu, satıcı və sair peşə və ixtisas sahibləri daha çox üstünlük təşkil edirlər.

Əmək bazarında aparılan aktiv tədbirlərdən biri də sərbəstləşən və qeyri-məşğul əhəlinin, o cümlədən qadınların peşə hazırlığının, yenidən hazırlığının, ixtisasının artırılmasının təşkil edilməsidir. Qadınların peşə hazırlığının təşkilində başlıca olaraq əmək bazarındakı peşə və ixtisaslara olan tələbat nəzərə alınır.

Yuxarıda göstərilən təhlildən belə qənaətə gəlmək olar ki, qadınların əmək bazarında rəqabət qabiliyyətli olmalarının təmin edilməsi və bununla əlaqədar onların bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun peşə və ixtisaslara yiyələnməsi kimi tədbirlər bu sahədə irəliləyişə imkan verir.

Bir daha qeyd edirəm ki, istər ictimai-siyasi, istərsə də sosial-mədəni sahələrdə qadınların cəmiyyətdə daha da inteqrasiya olunması üçün bu gün hər birimiz, həm dövlət məmuru kimi, həm də insan olaraq əlimizdən gələni etməliyik ki, Azərbaycan qadınının cəmiyyətdə mövqeyi daha da yüksəlsin.

ГЕЙДАР АЛИЕВ И ГЕНДЕРНОЕ РАЗВИТИЕ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Доц. Р.Ф. ИБРАГИМБЕКОВА

Заместитель заведующего
отделом науки, культуры, образования и социальных проблем
Кабинета Министров Азербайджанской Республики
Баку / АЗЕРБАЙДЖАН

Азербайджанская Республика - светское государство Южного Кавказа в 1991 году, после распада Советского Союза приобретшее независимость.

Азербайджан расположен на границе Европы и Азии, на пересечении торговых путей, соединяющих Восток и Запад. Стратегически важное географическое положение и богатые природные ресурсы обуславливали повышенный интерес к этой стране всех соседних государств на протяжении многих веков. Здесь не только сталкивались политические и экономические интересы, но происходило взаимопроникновение культур, отшлифовывались механизмы взаимной социальной адаптации, в результате чего различные конфессии, этнические группы и народы смогли оценить преимущества мирной жизни и взаимного уважения. Войны и вооруженные конфликты сменялись периодами мира, который по своей длительности, как правило, превосходил периоды кровопролитий. Именно в такие времена устанавливались торговые, культурные, политические контакты, создавались семьи. Народы, населяющие территорию Азербайджанской Республики, считают накопленный ими культурный опыт мирного сосуществования предметом особой гордости. Толерантность представляет собой одну из наиболее ценных черт азербайджанцев.

Последнее десятилетие XX века ознаменовалось для Азербайджана достижением независимости, коренными преобразованиями в политической, экономической и социальной жизни. Как обычно бывает в таких случаях, наряду с позитивными результатами этих преобразований, выявились все проблемы перехода к иной системе отношений во всех сферах жизни. Самым тяжелым следствием происходящих перемен стала оккупация 20% территории Азербайджана соседней страной

Армений, что повлекло за собой гигантские материальные потери, неисчислимые человеческие беды. Почти миллион человек, изгнанных с родных земель, образовали новый социальный слой в азербайджанском обществе – социально уязвимую группу беженцев и внутренних переселенцев. В этих условиях обвал экономики, резкий спад производства, кардинальная смена устоявшихся ценностей – проблемы, характерные для всех стран, переживающих переходный период, – приобрели особую остроту. В период между 1990 и 1995 годами, усилилось противостояние всех общественных сил, обострились проблемы сохранения законности и правопорядка. В условиях нарастающей миграции стали особенно актуальными вопросы сохранения человеческого потенциала страны.

В 1993 году после неоднократного перехода власти от одних политических группировок к другим, при всенародной поддержке президентом страны был избран находившийся в изгнании с начала Перестройки опытнейший государственный деятель, выдающийся политик, руководитель Азербайджана с 1969г. по 1981г. Гейдар Ализра оглу Алиев. Первые два года его правления были насыщены драматическими событиями – попытками государственного переворота, покушений на его жизнь, активизацией фронтовых действий со стороны армянских военных формирований. Однако Гейдару Алиеву удалось добиться установления режима прекращения огня на линии фронта, который находится в силе до настоящего времени, затем подписания единого нефтяного контракта с крупнейшими нефтяными компаниями мира, получившего название «контракт века». Вслед за этим начались поэтапные реформы в экономике, работа по обустройству беженцев и внутренних переселенцев, преобразования в социальной сфере. В 1995 году появились первые признаки экономического роста, который стал устойчивым в последующие годы. Последние же 2 года, выдвинули Азербайджан на первое место в мире по темпам экономического развития.

При всех наиболее острых для судьбы Азербайджана проблемах, которыми занимался Гейдар Алиев, чрезвычайно важно отметить его гендерную чувствительность, продуманное отношение к проблеме женщин, адекватное гендерным принципам построения общества учитывающего интересы, как женщин, так и мужчин. Несомненно, этому он придавал стратегическое значение. Глубокое знание истории своего народа, тонкая наблюдательность и проницательный ум, блестящее

знание процессов, происходящих в современном мире, позволили ему в полном соответствии с основополагающими принципами международных документов по правам человека, определить направления и концепцию гендерного развития в Азербайджане.

Это составило суть политической воли, позволившей осуществить последовательные шаги в области «гендерного строительства», начиная с обеспечения всестороннего участия независимого Азербайджана в работе IV Всемирной конференции женщин (Пекин, 1995) и до активного личного участия Президента страны в мероприятиях, проводимых в стране и связанных с проблемой женщин.

Так, к числу важнейших событий тех лет следует отнести создание указом Гейдара Алиева Национального Комитета по подготовке к IV Всемирной конференции женщин, в который вошли женщины, занимавшие высокие государственные посты, деятели культуры и искусства, представители неправительственных организаций. В результате целенаправленной деятельности в русле проводимой им политики Азербайджан вошел в число 28 стран (из более чем 180 стран мира), удостоенных чести руководить работой международного форума – ведение одного из пленарных заседаний было осуществлено руководителем азербайджанской делегации заведующей отделом гуманитарной политики Аппарата Президента Ф.Абдулла-заде, а во-вторых – по инициативе Азербайджана в Пекинскую платформу действий была внесена поправка (п.116), согласно которой взятие женщин в заложники в зонах вооруженных конфликтов впервые в истории документов по правам человека включалась в число форм насилия. Кропотливая работа в связи с этим была проведена Азербайджаном на 37-ой Сессии Комиссии по правам женщин ООН (Нью-Йорк), следствием чего стало принятие Комиссией инициированной Азербайджаном «Резолюции об освобождении женщин и детей, взятых в заложники в зонах вооруженных конфликтов, включая тех, кто находится в тюрьмах», введение усилиями членов делегации Азербайджана (Д.Сеид-заде, Р. Ибрагимбекова) в проект Пекинской платформы действий предлагаемой поправки, одобрение ее после долгих дебатов и сопротивления ряда ведущих стран мира в Главном Комитете IV Всемирной конференции и наконец включение ее в текст одного из важнейших международных документов конца XX столетия.

За короткий период (1995 – 2000 г.г.) в стране были проведены законодательные и институциональные меры (включая подзаконные

акты) - ратификация Конвенции ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (1995), изданы указы Президента страны об усилении общественной активности женщин в Азербайджане (1998), государственной женской политике (2000), создан Государственный комитет по проблемам женщин (1998), принят национальный план действий по проблемам женщин (2000), успешно реализован совместный с правительством Азербайджана гендерный проект Программы развития ООН (1997-2000).

После смерти Г.А.Алиева президентом страны в 2003 году был избран Ильхам Гейдар оглу Алиев, который продолжил стратегию Гейдара Алиева на внешнеполитической арене и внутри страны. В русле развития концепции Гейдара Алиева о решении женской проблемы, в сфере укрепления законодательных и институциональных основ гендерного равенства был сделан важнейший шаг – в 2006 году принят Парламентом и утвержден указом Президента страны закон о гендерном равенстве, разработанный при содействии Фонда народонаселения ООН, соответствующих структур Совета Европы, ОБСЕ и при широком участии неправительственных организаций, расширены полномочия переименованного Госкомитета по проблемам женщин, в круг которых вошло решение проблем семьи и детей. Весьма важным следует считать разработку в контексте проекта Совета Европы «Ежедневное насилие. Действенный ответ в демократическом государстве» Комплексной республиканской программы по борьбе с ежедневным насилием, которая была утверждена в 2006 году решением Кабинета министров Азербайджана.

За последние десять лет Азербайджан достиг больших успехов в развитии экономики, увеличив производственные мощности на базе нефтяного производства в других, не нефтяных секторах, снизив показатели инфляции, развивая инвестиционную политику и деятельность по упорядочиванию социальной структуры. Целенаправленная работа велась в сфере законодательства, где разрабатывались новые законы, приводились в соответствие с реальностью ранее действовавшие.

Принципиально важным с точки зрения гендерного развития является факт появления на политической арене как активной политической фигуры – супруги президента страны – Мехрибан ханум Алиевой. За короткий срок она получила признание внутри страны (с колоссальным преимуществом победителей конкурентов в выборах в Парламент в 2005 году), и на международном уровне, доказательством

чему служит ее избрание Послом Доброй воли ЮНЕСКО и ИСЕСКО (будучи в этой организации впервые избираемой женщиной).

Динамично изменяющаяся роль Первой леди Азербайджана и ее возрастающая политическая активность становится предметом обсуждения широкой общественности. На передний план выдвигаются личностные факторы. В Отчете Программы развития ООН о человеческом развитии в Азербайджане за 2007 год подчеркивается, что «Она - образец общественного деятеля, который представляет собой ролевую модель для женщин из различных социальных слоев азербайджанского общества». Если при этом иметь в виду, что ее деятельность не просто поддерживается супругом – Президентом страны, а является органичной частью его глубоко мотивированного отношения к женщине как к равному партнеру (отвечая на вопрос корреспондента журнала «Баку» о качествах женщин и мужчин, он выходит за пределы традиционного перечня и называет для обоих «достоинство» и «ум»), причем в одинаковой последовательности) это - гендерно приемлемая модель.

Несомненно, заложенное Гейдаром Алиевым в основу государственного строительства отношение к женщине как к равноправному участнику всех общественно-политических процессов в стране, и как одно из доказательств того, что это отношение являлось частью его личностной позиции, проявлявшейся на каждом этапе и во всех сферах его жизни, его отношение к супруге- Зарифе Алиевой и к семье, не только обеспечило успехи страны в гендерном строительстве на рубеже веков, но также определило в Азербайджане направления и цели развития этой важной сферы в будущем.

ЛИТЕРАТУРА

1. Пекинская платформа действий.
2. Azerbaijan in the Family of the United Nations. Baku, 2000
3. Azərbaycan Respublikasında İnsan İnkişafı haqqında Hesabat 2007.
4. Azərbaycanda Gender münasibətləri: Tendensiyalar və problemlər. Bakı, 2007

AZƏRBAYCAN DÖVLƏTİNİN MÜSTƏQİLLİK TARİXİ QADINLARIN DÜŞÜNCƏSİNDƏ

Dürdanə MƏMMƏDOVA

Hüq. elm. nam. və 3-cü dərəcə dövlət müşaviri
Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsində
Konstitusiyaya hüququ şöbəsinin müdiri
Bakı / AZƏRBAYCAN

Ölkəmizin dövlət müstəqilliyi tarixi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə başlasa da onun ömrü çox qısa olmuşdur. Buna baxmayaraq, Yaxın və Orta Şərqdə ilk dəfə olaraq məhz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətində xalq hakimiyyəti, insan haqları, milli və irqi bərabərlik, söz, mətbuat, ittifaqlar azadlığı kimi əsas demokratik normalar sayılan dəyərlər rəsmi elan edilmiş və həyata keçirilməyə başlanmışdır. Daha dəqiq desək, Demokratik respublikanın yaranması əsrimizin əvvəllərindən Azərbaycan xalqında, onun mütəfəkkir insanlarında oyanmış müstəqillik, milli azadlıq ideyalarının, arzularının həyata keçirilməsi idi. Bu gerçəklik, tarixi realıq Azərbaycanın müstəqilliyini ilk dəfə olaraq dünyaya nümayiş etdirdi, xalqımızın öz dövlətçiliyinə nə qədər bağlı olduğunu göstərdi.

Onu da qeyd etmək istərdim ki, bu gün Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi bütün tədbirlər, dövlət aparatının təkmilləşdirilməsindən tutmuş siyasi və iqtisadi suverenliyin təmin edilməsi, bərabər hüquqlu, qarşılıqlı faydalı xarici əlaqələrin yaradılması, dövlət idarəçilik sisteminin və təhsilin milliləşdirilməsi, mədəniyyət sahəsində vacib tədbirlərin görülməsi, xarici təcavüzdən müdafiə və sair, o zamankı milli qüvvələrin ciddi məşğul olduğu məsələlər idi.

Məhz bütün bunlara görə, ümummillə liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycan Demokratik Respublikasının xalqımızın müstəqillik tarixində oynadığı roldan bəhs edərkən demişdir: "1918-ci ildə yaranmış Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti bizim milli sərəvətimizdir, tariximizin parlaq səhifəsidir. Ondan sonrakı illər, onilliklər də həyatımızın böyük mərhələləridir, parlaq səhifələridir, xalqımızın böyük nailiyyətləridir. Məhz bunlar hamısı birlikdə indiki müstəqil Azərbaycanın həm iqtisadi, həm intellektual, həm də mədəni potensialını yaratmışdır".

23 ay yaşadıqdan sonra süqut etməsinə baxmayaraq Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti heç şübhəsiz XX əsrin sonlarında xalqımızın dövlət müstəqilliyi arzularının gerçəkləşməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır. Sovet rejimi nə qədər amansız olsa da, xalqın dövlət müstəqilliyinin bir zaman bərqərar olacağına olan ümidlərini qıra bilmədi.

Nəhayət o zaman gəlib çatdı. Müstəbidlik və repressiyalar yolu ilə qorunan Sovet imperiyası çat verib çökməyə, dağılmağa başladı. Azərbaycan xalqının müstəqillik uğrunda mübarizəsi bu prosesdə heç də axarınıc yerdə olmadı. 1991-ci il oktyabrın 18-də "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında" Konstitusiyası aktı qəbul edildi. Bununla da Azərbaycan öz tarixi yolunu-müstəqillik, azadlıq və demokratiya yolunu həmişəlik müəyyənləşdirdi. Lakin sonradan cərəyan edən hadisələr, dünyada baş verən proseslər neft və digər təbii sərvətlərlə zəngin olan, strateji regionda yerləşən Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin qorunmasının onun əldə edilməsindən heç də asan missiya olmadığını ortaya qoydu.

Bir tərəfdən Ermənistanın təcavüzkar hücumları, hakimiyyət uğrunda gedən daxili çəkişmələr, digər tərəfdən xarici ölkələrin təzyiqləri Azərbaycanın müstəqilliyini təhlükə altına alırdı. Lakin sərəştəsiz hökumət və dövlət rəhbərlərinin naşı siyasəti üzündən cəbhədə şəhid olan, əsir düşən, yaralanan oğullarımızı, itirilən torpaqlarımızı xatırlamamaq olmur. Bu o zamanlar idi ki, şəhər və kəndlərimizdə qara bağlanmış, qara libasa bürünmüş anaların və bacıların sayı hesabı yox idi. Ən nəhayət, əsrin sonunda min əziyyətlə əldə olunan dövlət müstəqilliyinin taleyi olum ya ölüm qarşısında idi. Təsəvvürə gələn deyil ki, məhz həmin dövrdə ümummillə lider Heydər Əliyev Bakıya gəlməyə, nələr baş verə bilərdi, Azərbaycanın nəinki müstəqilliyi, ümumiyyətlə bir dövlət kimi taleyi necə olacaqdı? Elə ona görə də XX əsrin sonunda Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpası məhz dahi şəxsiyyət, misilsiz siyasi xadim Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Mən ulu öndərin dövlət müstəqilliyimizin əbədiyyəti naminə gördüyü işlərdən daha çox, onun Azərbaycanı dünyanın demokratik, sivil bir dövlətinə çevirmək üçün apardığı hüquqi islahatlar üzərində dayanmaq istəyirəm. O, çox gözəl bilirdi ki, dövlət necə müstəqil olursun, onun dünyanın demokratik dayərlərinə söykəyən, insan hüquq və azadlıqlarını qoruyan, onlara təminat verən qanunları yoxdursa, beynəlxalq birlik onu qəbul etməyəcək. Məhz buna görə də 1993-95-ci illərdə müstəqil dövlətçiliyin əsaslarından biri kimi qanunvericilik bazasının möhkəmləndirilməsini xüsusi diqqətdə saxlayırdı.

Ümummilli liderimizin rəhbərliyi ilə demokratik dəyərlərə və prinsiplərə uyğun ilk milli konstitusiyaya hazırlanaraq ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edildikdən sonra, Azərbaycanda demokratik quruluşun və hüquqi dövlətin təməli qoyuldu. Bu insan hüquq və azadlıqlarının qorunması sahəsində yeni qanunların qəbul edilməsinə, hüquqi islahatların genişləndirilməsinə böyük təkan verdi. Bununla yanaşı 1996-cı il iyulun 8-də Heydər Əliyev "Avropa Şurası və Azərbaycan Respublikası arasında əməkdaşlıq proqramının həyata keçirilməsi haqqında" sərəncam imzaladı. Bunların əsasında beynəlxalq standartlara uyğun olan "Konstitusiyaya məhkəməsi haqqında", "Prokurorluq haqqında", "Məhkəmələr və hakimlər haqqında", "Təhqiqat, ibtidai istintaq, prokurorluq orqanlarının qanunsuz hərəkətləri nəticəsində fiziki şəxslərə dəymiş ziyanın ödənilməsi haqqında", "Polis haqqında", "Əməliyyat-axtarış tədbirləri haqqında", "Notariat haqqında", "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" qanunlar, habelə Azərbaycan Respublikasının Ailə, Mülki, "Mülki-Prosessual, Cinayət, Cinayət-Prosessual, İnzibati Xətalər, Vergi, Cəzaların icrası məsələləri hazırlanaraq qəbul edildi. Bunlar qanunçuluğun möhkəmləndirilməsinə xidmət edən hüquqi baza olmaqla yanaşı həm də bu prosesin həyata keçirilməsini təmin edən orqanların fəaliyyətini dəqiqliklə nizamlayırdı.

Ümummilli liderimiz hüquq islahatlarının təkmilləşdirilməsi, cəmiyyətin sürətlə inkişafı üçün daim düşünür və bu istiqamətdə yeni, daha ciddi addımlar atırdı. 2002-ci il iyun ayının 22-də imzalanan fərman əsasında həmin il avqustun 24-də Azərbaycan Respublika Konstitusiyasına bəzi əlavə və dəyişikliklər edilməsi üçün keçirilmiş referendum deyilənlərə sübutdur. Adı çəkilən referendum "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının daha səmərəli müdafiəsi üçün konstitusion zəmin yaratdı. Təkcə belə bir faktı qeyd edə ki, bu referendumdən sonra Azərbaycan Respublikasının hər bir vətəndaşı öz hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək üçün birbaşa Konstitusiyaya Məhkəməsinə müraciət etmək imkanı qazandı. Bu isə ölkəmizdə əsas insan hüquq və azadlıqlarının qorunması istiqamətində atılmış çox mühüm addım idi.

Diqqətinizi daha bir məqama - ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin qurduğu demokratik, müstəqil Azərbaycanda qadın hüquqlarının qorunmasına, onların ictimai-siyasi həyatdakı fəaliyyətinə yönəltmək istərdim.

Heydər Əliyev "Gender siyasəti"ni hələ 1960-82-ci illərdə respublikaya rəhbərlik edəndə həyata keçirmişdir. O illərdə respublikanın 11 rayonunda birinci katib, digər rayonlarda II və III katiblərdən biri, rayon icraiyə komitələrinin sədrləri və ya onların müavirlərindən biri, nazir, nazir müavirləri,

institut rektorları, Ali Sovet sədrinin müavini və ya katibi, deputatların 30-35 faizi qadın olmuşdur.

Bu siyasət ulu öndərin hakimiyyətə qayıdıandan sonra yenə davam etmişdir. Dövlət başçısı kimi fəaliyyətə başlayandan heç bir il keçməmiş 1994-cü ildən başlayaraq Heydər Əliyev qadın məsələləri ilə əlaqədar bir neçə fərman və sərəncam imzalamışdır.

Ölkədə qadınlar sürətlə ictimai-siyasi proseslərə qoşulmağa, dövlət müstəqilliyinin möhkəmlənməsinə öz töhfələrini verməyə başlamışlar. Belə ki, prezident 1994-cü ildə IV Ümumdünya Qadınlarının Pekin konfransına hazırlıqla əlaqədar Milli Komitə yaradırdı. Bunun ardınca 1995-ci ildə Sevil Qadınlar Cəmiyyəti yaradılır. Bir az sonra bütün rayonlarda bu təşkilatın şöbələri yaradılır. Ümumiyyətlə hal-hazırda ölkəmizdə 50-dən artıq qeyri-hökumət qadın təşkilatı fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan qadın problemləri ilə bağlı indiyə qədər 27-dən artıq beynəlxalq konvensiyaya qoşulmuşdur. İlk sırada isə 1995-ci ildə qoşulduğumuz "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin hər cür formasının ləğv olunması haqqında" Beynəlxalq Konvensiya durur. 1997-ci ildə BMT İnkişaf Proqramının "Azərbaycanda Gender İnkişafı" layihəsi fəaliyyətə başlamışdır. 1998-ci ildə prezident Heydər Əliyev "Azərbaycanda qadınların rolunun artırılması haqqında" sərəncam, 1998-ci il yanvarın 14-də bu gün bu gözəl tədbiri keçirən Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması haqqında fərman vermişdir. Həmin il sentyabrın 14-15-də bildiyiniz kimi 26 illik fasilədən sonra müstəqil Azərbaycan Respublikası qadınlarının I qurultayı keçirildi. Nəhayət, 2000-ci il martın 6-da Prezident Heydər Əliyev "Azərbaycan Respublikasında Dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" fərman imzaladı.

Mən çıxışında yalnız ulu öndərimizin imzaladığı fərman, qanun və sərəncamların adlarını çəkdim. Ancaq bunların hər birinin arxasında Azərbaycan qadınına, analarımıza, bacılarımıza yüksək diqqət və qayğıyı əks etdirən konkret işlər var. Dövlət müstəqilliyimizin bir özəlliyi də məhz bunda deyilmi ki, Azərbaycan qadınının şərəf və ləyaqəti, hüquqları belə yüksək səviyyədə təmin olunur və qorunur. Bu gün Azərbaycan qadınının səsi beynəlxalq təşkilatların ən yüksək tribunalərindən gəlir, onların hər hansı məsələyə münasibəti öyrənilir, mövqeyi qəbul olunur.

Bu sırada heç şübhəsiz ölkəmizin birinci xanımı YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Milli Məclisin üzvü Mehriban xanım Əliyevanın adını çəkməmək doğru olmazdı, Mehriban xa-

nının müstəqil dövlətçiliyimizin inkişafı, milli-mədəni nailiyyətlərimizin qorunması, təhsilə misilsiz töhfələri, genefondumuzun sağlam fiziki-mənəvi ruhda böyüməsi naminə atdığı addım ən yüksək diqqətə və alqışa layıqdır. O, müstəqil Azərbaycan qadınının simvolu kimi bizi ən yüksək məclislərdə, beynəlxalq tədbirlərdə şəərəflə təmsil edir.

Biz bu gün Azərbaycan müstəqillik tarixinin keyfiyyətə yeni mərhələsinə yaşayırıq. Bu müstəqilliyin təməl prinsiplərini Heydər Əliyev siyasi kursuna, dövlət idarəçiliyi ənənələrinə yüksək sadiqlik göstərən möhtərəm prezidentimiz cənab İlham Əliyev tərəfindən davam və inkişaf etdirilir.

Prezident İlham Əliyevin respublikamıza rəhbərlik etdiyi dövr elə bir mərhələdir ki, artıq dövlətçilik ənənələri yaranıb və formalaşmış. Bundan sonra dövlətçiliyin sosial, iqtisadi, siyasi inkişafının, cəmiyyətin isə milli-mənəvi dəyərlərinin ümumbəşəri dəyərlərlə zənginləşdirilməsinin ikinci və ən mühüm mərhələsi başlanır. Bu, çox məsuliyyətli bir mərhələdir. Çünki Azərbaycan cəmiyyəti getdikcə daha çox demokratikləşir. Bunu təkcə biz demirik, beynəlxalq qurumlar da təsdiq edir.

Dörd ay bundan əvvəl BMT Baş Assambleyasının mayın 9-da keçirdiyi səsvermə ilə Azərbaycan qurumun yeni yaradılmış İnsan Hüquqları Şurasına uzunmüddətli üzv seçildi. Müstəqilliyinin 15 yaşı olan bir dövlət üçün bu çox böyük nailiyyətdir. Ölkəmiz burada Rusiya, Polşa, Çexiya, Ukrayna və Rumıniya ilə yanaşı Şərqi Avropanı təmsil edəcək.

Beynəlxalq qurumlara inteqrasiyamızı şərtləndirən əsas amillərdən biri də ölkəmizin sosial-iqtisadi sahədə əldə etdiyi nailiyyətlərdir. Azərbaycan bu gün ümumi daxili məhsulun və sənaye istehsalının artımına görə dünyada liderdir. Son 2 il yarım ərzində ölkədə 380 min yeni iş yeri açılıb. Təkcə ötən ildə Azərbaycanda 300-dən çox yeni məktəb binası tikilib və ya əsaslı təmir edilib, ölkənin valyuta ehtiyatları 2,6 milyard dolları keçib.

Möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin müstəqillik tariximizin səhifələrinə yazdığı uğurlar bununla bitmir. Onları sadalamaqla qurtaran deyil. Sadəcə bizi bir qadın kimi sevindirən, qəlbimizə bir rahatlıq gətirən odur ki, bu gün Heydər Əliyev ideyaları və onun siyasəti yaşayır, azərbaycançılıq fəlsəfəsi, idelogiyası yaşayır və inkişaf edir. Ən başlıcası isə müstəqil Azərbaycan dövləti gündən-günə inkişaf edir və beynəlxalq aləmdə yeni nüfuz qazanır.

AZƏRBAYCAN GERÇƏK MODERNLƏŞMƏ YOLUNDADIR

Nurlana ƏLİYEVA

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin direktoru,
filologiya elmləri doktoru
Bakı / AZƏRBAYCAN

Bakıda kiçik bir gəzintiyyə çıxmaq ölkəmizin köklü bir təzələnmə keçirməkdə olduğunu görmək üçün kifayətdir. Yarım il, bir il görmədiyim məhəllələrdən keçəndə yadıma C.Cabbarlının "Firuzə" hekayəsi düşür. Mən məktəbdə oxuyanda bu balaca hekayə proqramda idi. Amma açığı deyim: məktəb illərində Firuzənin Bakıda gördüyü yeniləşməni təsəvvür edə bilmirdim. Amma Bakının indiki tikinti mənzərəsi mənə "Firuzə" hekayəsini anlamağa kömək etdi. Sən demə, insanların, cəmiyyətlərin və şəhərlərin qısa tarixi dövr ərzində modernləşməsi gerçək bir hadisə imiş.

İnsanı ən çox valeh edən tikinti və quruculuq işlərinin sürətidir. Mən bunları inqilabi bir sürət adlandırardım. Şəhərimizin bütün rayonları, küçələri, magistral yolları bir neçə ayın ərzində təzələnilir. Bəlkə on-yirmə il əvvəl buna heç kəs inanmazdı. Amma bu realıqdır. Gözümüz qarşısında gedən modernləşmənin əsas memarı prezident İlham Əliyev özüdür, onun şəxsi zövqü və siyasi iradəsidir. Onun nisbi siyasi cavanlığının bir üstünlüyü də buradandır: o, 70-80-ci illərdə az-az SSRİ hüduqlarına da daxil olan informasiya və kommunikasiya inqilabının, qlobal dünya modelinin təşəkkül etdiyi zamanın övlətidir. Ona görə prezidentimizin qətiyyətli modernləşmə xətti bir konsepsiya olmaqdan əlavə həm də onun cəmiyyətimizin sabahına dair görüşlərinin və təsəvvürlərinin real siyasət kimi üzə çıxmasıdır.

Bu da dünyadakı vəziyyətə müvafiq bir siyasətdir: informasiya və idarəetmə texnologiyalarının yeni səviyyəsi qabaqcıl ölkələrdə həm informasiya, həm yanacaq, həm maliyyə və həm də iqtisadi durumla bağlı qərarların həmməsində dar ixtisas mütəxəssisləri elitası kimi əsas rol oynayır. Müəyyən mənada, siyasətçilər ən mürəkkəb dövlət qərarlarının qəbul edilməsini təkbəşinə həll etmir və ya edə bilmirlər, əksinə, bu qərarların müvafiq intellektual elita tərəfindən qəbul edilməsinə üstünlük verirlər. Bu, intellektual elitanın siyasətdə iştirakının bir formasına çevrilir və siyasi qərarların qəbul

edilməsinin yeni tipi olur. Ən hazırlıqlı peşə elitaları istər-istəməz siyasətçiyə çevrilirlər və deməli, siyasətin özü də intellektual elitaların rəqəbəti şəklini alır.

Dünyada gedən belə proseslər fonunda inkişaf etməkdə olan postsovet respublikaları da öz milli intellektual elitalarının formalaşdırılmasına köklü əhəmiyyət verirlər. Azərbaycan da İlham Əliyevin apardığı real modernləşdirmə siyasətinin də məqsədi müstəqil dövlətimizi, Azərbaycan cəmiyyətini dünya siyasətinin reallıqlarına daha tez hazırlamaqdan ibarətdir. Zamanın tərəqqisi, siyasi və sosial qərarların qəbulunda intellektual amillərin əhəmiyyətinin artması əslində modernləşdirmə xəttinə alternativ qoymur. Ya sürətli modernləşdirmə və bütün sahələrdə üzrə intellektual elitaların yaradılması, ya da iqtisadi və sosial gerilik, xroniki yoxsul və hüquqsuz cəmiyyət. Həyat məsələni belə qoyur.

Reallıq belədir ki, indi idarəetmə işinin böyük bir hissəsini ağıllı texnologiyalar həyata keçirir. Bu texnologiyaları bilmək azdır, bu gün cəmiyyətə bu texnologiyaları yaradan, idarə edən, onları tətbiq edən texnokratik kadrlar lazımdır. Bu kadrlar öz vəzifələrinə və cəmiyyətlərinə bağlı olmalıdırlar, onlar milli dövləti öz aیلələri və dövlətləri kimi sevməlidirlər. Texniki və intellektual hazırlığı ali təhsil də formalaşdırma bilir, amma intellektual elitanın xalqa və cəmiyyətə sədaqət hissi milli təhsil və tərbiyə sistemi tərəfindən formalaşdırılmalıdır. Dövlətin intellektual elitası onun özü tərəfindən tərbiyə edilməlidir, çünki dövlətin taleyi üçün məsuliyyət daşıyan və qərarlar qəbul edən adamlar əcnəbi və ya muzdlu işçi ola bilməzlər. Bu mənada milli intellektual elitaya məxsus olmaq – öz taleyini dövlətin və cəmiyyətin taleyinə bağlamaqdır, real məsuliyyət daşıyıcısı olmaqdır.

Dövlət və xalq üçün məsuliyyət hissindən danışanda Heydər Əliyev şəxsiyyətinin parlaq nümunəsini xatırlamaq olmur. Onun şəxsiyyətində yüksək əxlaqla Vətən sevgisi və siyasi müdriklik ayrılmaz idi. O, öz böyük ağılı, istedadını, bütün qüvvələrini şəriksiz olaraq öz doğma xalqına və onun dövlətinə xidmətə həsr etdi. Öndər tərbiyə etmək və dövlətin taleyini tapşırmaq istədiyimiz milli intellektual və siyasi elita üçün parlaq bir nümunədir. Qəlbində Vətən, torpaq sevgisi olmayan alimlər və ziyalılar xalqa tam qüvvəsi ilə xidmət edə bilməzlər. Dəyişən, sürətlə mürəkkəbləşən dünya və zaman isə bizdən məhz bunu istəyir, Azərbaycanın təəssübü ilə, onun bayrağının məhəbbəti ilə yaşayan zəka sahibləri istəyir.

Qabaqcıl ölkələrdə siyasət gətirdikcə daha çox yeni texnologiyalara, intellektual potensiala arxalanmağa başlayır. Qırx il əvvəl hərbi hegemonluq

atom silahı ilə bağlı idisə, bu gün yüksək dəqiqliyi olan texnologiyalara, hədəfi istənilən məsafədən müşahidə edən və onu sıradan çıxara bilən silahlara əsaslanır. Ən yeni və ən məxfi kompüter proqramlarına əsaslanan bu silahları idarə edənlər artıq yüz minlərlə əsgəri idarə edən cəbhə və ordu komandanları deyil, bir ovuc intellektual elitadır və bu elita peşəcə heç hərbiçiyə də deyildir.

Bu silahların ənənəvi hərbi silahlardan köklü fərqi vardır: yeni silahlar kütləvi deyil, əksinə elitər silahlardır. Ən hazırlıqlı informasiya texnologiyalarının işlədə bildiyi bir silahdır: belə texnoloqlar isə qabaqcıl ölkələrin özündə belə məhdud saylı texnoloji elitaya məxsusdur. Bu yolla hərbi elita ilə texnoloji elita arasındakı ənənəvi fərqlər aradan qalxır, bir qrup informasiya texnoloqları həm də ən müasir silahların idarəediciyinə çevrilirlər. Texnokratik elita hərbi elitanın beyin mərkəzinə çevrilir, deməli, hərbi-siyasi hakimiyyətin əsas təmsilçilərindən olur. Hərbiyə əsas adamlar isə qoşunları deyil, silah altında olan milyonları deyil, yüksək dəqiqliyə malik silahları idarə edənlərdir. Yuqoslaviyada, İraqda aparılan hərbi əməliyyatlar məhz belə gedirdi: yüksək dəqiqliyi olan silahlar qısa vaxtda hərbi baxımdan əsas obyektləri sıradan çıxarırlar, rabitəsiz, kommunikasiyasız, dəqiq müdafiə xəttini bilmədən məğlub olan tərəfə qarşı lokal yerüstü əməliyyatlar tətbiq edilirdi.

Hazırkı şəraitdə yer kürəsi bütöv bir siyasi orqanizmə olub: dünyadakı müasir bütövlük, qlobalıq, ilk növbədə, yer kürəsinin informasiya baxımından açıq olmasıdır. Kosmosda keşik çəkən peyklər heç bir dövlətdə demək olar ki, "milli sirlər" qoymayıblar. Kosmosdakı kəşfiyyat peykləri dövlətlərdə hərbi proseslərdən başqa istənilən adamı belə nəzarətə götürə bilər. Bu hərbiyədən daha artıq informasiya texnologiyalarının bəhrəsidir və onların hərbi sahədə tətbiqi indi-indi genişlənməkdədir. Doğrudur, kosmik kəşfiyyat sistemləri bütün dövlətlərdə yoxdur və buna görə Çin, Koreya, İran, Pakistan, Hindistan və digərləri də raketçiyatına sahəsinə birinci dərəcəli əhəmiyyət verirlər. Yer ətrafı orbitə peyklər çıxarmaq imkanı üçüncü dünya ölkələrinin də kosmik müşahidə imkanlarından hərbi məqsədlər üçün istifadəsinə şərait yaradacaqdır.

Aşqardır ki, bütün dünya informasiya alma və ötürmə texnologiyaları sahəsində yeni bir dövrə qədəm qoyub. Prezident İlham Əliyevin modernləşdirmə siyasəti də cəmiyyətimizin bu keçidlə ayaqlaşmasını təmin etmək məqsədi daşıyır. Şübhəsiz ki, bu siyasətin nəticələrinin miqyası və keyfiyyəti bizim milli elitadan asılıdır. Mənim təəvvürümdə əsil milli elita – qərarlar qəbul edən və onları konkret işlərə çevirən adamlardır. Başqa sözlə,

siyasi elitadır, öz peşsinə görə ölkəni idarə edən adamlardır. Əlbəttə elmi, bədii və s. elitalar da var, amma onları siyasi elitaya aid etmək olmaz. Qeyri-siyasi elita yaratmaq bolşeviklərin birpartiyalı diktaturanı pərdələmək üsulu idi: kolxozçuları, fəhlələri, yaradıcılıqla məşğul olan müxtəlif avantüristləri də saxta təbliğat yolu ilə elita kimi təqdim edirdilər. Bunun nəticəsi tragik oldu: SSRİ oyuncaq ev kimi dağılanda aydın oldu ki, SSRİ-də həqiqi siyasi elita yox imiş. Ancaq sahibsiz dövlət SSRİ kimi dağıla bilərdi. Əsl sahibsizlik elə siyasi elitasızlıq və saxta siyasi elitalı olmaq imiş.

Bütün çiçəklənən sivil ölkələrdə sabit siyasi elita vardır. İngiltərədə bu lordlardır, ABŞ-da sahibkar sınıf məxsus ailələrdir, Türkiyədə hərbi zadəgan sinfidir. Göründüyü kimi, siyasi elita ölkələrin intellektual potensialını təmsil edən adamlarla birbaşa bağlı deyildir. Amma ayrı da deyildir. Siyasi elitanın dövlət və cəmiyyət qarşısında öz məsuliyyəti vardır: bu, hər şeyə görə cavabdehlikdir. Digər elitaların, o sıradan intellektual elitanın global məsuliyyəti yoxdur. İkinci tərəfdən, intellektual elita ideya və layihələri sınaqdan çıxarmaqla məşğul olur. Lakin siyasi elitanın belə sınaq imkanları və səlahiyyəti yox kimidir, onun borcu düzgün və real nəticə verəcək qərarların qəbul edilməsidir.

Burada biz müstəqil dövlətimizin siyasi elitası ilə bağlı problemlər üzərinə gəlib çıxırıq. Güman ki, bizim müstəqil dövlətin siyasi elitası formalaşma prosesi keçirir. Bu formalaşmanın bitməsi ilk növbədə, ölkədə siyasi elitanın birliyi ilə tamamlanmalıdır. Bu birlik hələlik yoxdur, çünki radikal siyasi müxalifət bir realıqdır. Bu radikalizmin səbəblərini araşdırmadan deməliyə: normal iqtidərlə siyasi sistemin formalaşması üçün əsas alətlər iqtidarın əlindədir. Nəzərə alınmalıdır ki, iqtisadi, informativ modernləşmə tarixi keçid dövrüdür. Bu dövr iqtidarla müxalifət arasında strateji innovasion xətt üzrə ümumi mövqə olmasını tələb edir. Hakimiyyətdə kimin olmasından asılı olmayaraq ölkənin modernləşdirilməsi ümummilli maraqlara uyğun olaraq varisliyə əsaslanan siyasətlə davam etməlidir. Lakin radikal siyasətçilərin siyasi səhnədə lövbər salması bunun sabah siyasi realıq olacağına tam inam yarada bilmir.

Sabit siyasi sistem formalaşdırmaq birpartiyalı cəmiyyətdən çıxan bütün xalqlar üçün xarakterik və mürəkkəb problemdir. Çində, Rusiyada, Ukraynada bu proseslər gedir. Hindistanda, uzaq şərqin bütün çiçəklənən ölkələrində müşahidə olunan tərəqqi siyasi sistemin sabitləşməsinin nəticəsidir. Bu problemin mürəkkəbliyi elə siyasi elita məsələsi ilə bağlıdır. Bir sıra postsovet respublikalarında olduğu kimi, bizdə də Qarabağ hərəkəti dalğasında siyasətə bir qrup təsadüfi, xəstə və kompleksli adamlar gəlib. Cəmiyyətdə

yətdə heç bir ciddi qüvvəni təmsil etməyən bu adamlar xarici qrantlar hesabına yaşayırlar, maliyyə ilə birgə gələn təlimatlarla hərəkət edirlər. Rusiya kimi ölkədə belə bu saxta siyasətçilərlə mübarizə çətin gedir. Lakin bu mübarizənin ölkələrin suverenliyi və namuslu siyasi elita tərəfindən inkişaf etdirilməsi baxımından böyük tarixi mənası vardır. Müəyyən mənada, bu milli siyasi elitanın sağlam əsasda yenidən qruplaşması prosesisidir.

Xaricdən maliyyə alan siyasi qruplar özlərini Qərb yönümlü siyasətçilər kimi göstərirlər. Amma Serbiyada, Ukraynada, Gürcüstanda Qərb yönümlü siyasətçilərin hakimiyyətdə olması bu cəmiyyətlərin konsolidasiyası ilə nəticələnmişdir. Serbiyada Qərb yönümlü prezident seçkidə qalib gələn kimi Kosovo Qərb dövlətlərinin və ABŞ-ın təzyiqi ilə rəsmən Serbiyadan təcrid edildi. Bu, seçkilərdə Qərbə inteqrasiya şüarına inanmış serb xalqının faciəsinə çevrildi. Belə faktlar göstərir ki, düzgün siyasət ancaq öz xalqına və onun pragmatik maraqlarına əsaslanmalıdır. Avropa Şurasına daxil olarkən Qarabağ konfliktinin dinc yolla həlli barədə öhdəçiliyə qol çəkən bizim "ana" müxalifətçilər də əslində siyasi tələyə düşdülər. On üç illik atəşkəs və danışıqlar prosesinin nəticələri indi sifra bərabərdir. Bu sifir həm də qərb-pərəst siyasətçiliyin qiymətidir.

Milli elitadan danışanda bir məsələnin üstündən sükutla keçmək olmaz: bu Qarabağ torpaqlarının itirilməsində bizim siyasi elitanın məsuliyyəti ilə bağlıdır. Hadisələr dövründə buraxılan əsas səhvlər bizim siyasi elitanın sıralarında birliyin olmaması ilə bağlı idi. Ona görə də milli birlik, cəmiyyətin konsolidasiyası əldə olunmadan yetkin siyasi elita barədə danışmaq tələsmək olardı. Sağlam elitanın əsas əlamətlərindən biri onun milli və dövləti maraqların prioriteti ilə hesablaşmasıdır. Milli maraqların şəxsi maraqlardan üstünlüyü prinsipinin və əxlaqın real təmsilçisi olmasıdır. Belə halda siyasi elita həm də milli ideyanın, milli ideologiyanın daşıyıcısı olur.

Bizdə bəzən milli ideologiya alimlərin, araşdırıcıların formalaşdırılması olduğu konseptual sistem kimi təsəvvür olunur. Bunu doğru saymaq çətin-dir. Bir də ona görə ki, bizdə səthi və məişət millətçiliyi özünü dominant ideoloji amil kimi təqdim etməyə çalışır. Milli ideologiya özünütərif və özündən razılıq deyil. Bu, ilk növbədə, dövlətin tərəqqi və modernləşdirmə siyasətidir, dəyişən dünya ilə ayaqlaşmaq xəttidir. Əlbəttə, alimlər dövlətçiliyin tarixi ilə məşğul olmalıdırlar və gələcəkdə də olacaqlar. Hətta bu işlə məşğul olan qurumları da daim inkişaf etdirmək və hədəfli qaydada idarə etmək lazımdır. Lakin milli ideologiya barədə söhbətləri orta qəzet publisistikası kimi başa düşmək də faydalı olmazdı.

Siyasi elitadan danışanda ümummilli mətbuat haqqında da bir neçə söz demək vacibdir. Ümummilli deyəndə mən nəyi nəzərdə tuturam? Qabaqcıl Qərb ölkələrində də mətbuat orqanlarının sayı yüzlərlədir. Amma onların içərisində 3-5 iri informasiya agentlikləri, telekanallar və qəzetlər seçilir. Bu qəzetlərdə siyasi, iqtisadi, hərbi-strateji təhlil və qiymətləndirmə, yeni ideyaların aprobeşiyası və ekspertizası üzrə peşəkar mütəxəssislər fəaliyyət göstərir. İstənilən yenilik və ideya, ilk növbədə, bu ümummilli mətbuat orqanlarında ekspertizadan keçir və bu ekspertizaların nəticələri dünyanın hər tərəfindən izlənilir və nəzərə alınır. Həm də bu orqanlar problemlərə dair bütün nöqtəyi-nəzərlərin ortaya gəlməsini və müzakirə edilə bilməsini təmin edir. Qərbdə qərarların qəbulundakı elitarlıqla müstəqil və azad mətbuat birini tamamlayır. Bu baxımdan Azərbaycanın indiki informasiya məkanında vəziyyət qənaətbəxş deyildir. Bu sahəyə də dövlətin, ilk növbədə, maddi qayğısı lazımdır. Məsəl kimi bir daha Qarabağ hadisələri üzərinə qayıtmaq istəyirəm. Bu yoldakı faciə və çətinliklərimizdə mətbuatın da günahı böyükdür: dördüncü hakimiyyət xalqı birləşdirmək əvəzinə onu parçalayan və ayıran amillər işi şirdirdi. Mətbuatın milli düşüncə səviyyəsi belə çətin məqamlarda xalqın kollektiv silahı olmağı bacarmalıdır.

Güman edirəm ki, siyasətdən uzaq və bitərəf ictimai kanallar bu istiqamətdə daha ciddi rol oynaya bilər. Səthi siyasilik həm iqtidar, həm də müxalifət mətbuatında mühüm yer tutur. Lakin ölkənin modernləşdirilməsi məqsədləri mətbuatdan ictimai rəyi idarə etmək, onu ilk növbədə, pozitiv dəyərlərə doğru istiqamətləndirmək üçün əsas vasitələrdən biridir. Bizim modernləşmənin ideoloji əsası Heydər Əliyevin bizə qoyub getdiyi pragmatik siyasi və dövlətçilik irsidir. Biz bu irsdən daha fəal istifadə etməliyik, onun mənasını daha fəal təbliğ etməliyik. Mətbuatımızda həm pozitiv, həm də neqativ proseslərin təhlil və izlənmə səviyyəsi aşağıdır. Bu da aydındır: siyasətbazlıqdan uzaq olan mətbuatı yaratmaq da, idarə etmək də çətindir. Bu halda mətbuatın öz pozitiv, əməli vətəndaşlıq dəyərləri olmalıdır. Həmin dəyərlər isə siyasi elitanın cəmiyyətin gələcəyi üçün məsuliyyət hissəsinə bağlı olur və belə səviyyəyə çatan mətbuat siyasi elitanın davamı olur, onun funksiyalarından ən mühümünü icra edir. Dördüncü hakimiyyət, ilk növbədə, mətbuatın sosial orqanizmin idarə edilməsindəki rolu ilə bağlıdır. Sürətlə modernləşən cəmiyyətlərdə bu rol daha mürəkkəb və böyük olur.

BMT-nin işğal olunmuş ərazilərdə vəziyyət barədə son qətnaməsinə böyük Qərb dövlətlərinin düşmən mövqeyi onların Azərbaycana münasibətinin məğziyəni açdı. Danışqlar şüarı əməldə Ermənistanın işğalçılığını dəstəkləməkdən başqa bir şey deyildir. Belə vəziyyəti görüb bəzi qərbpərəst

siyasilər NATO-ya girmək çağırışları etdilər. Belə tələsik və düşünülməmiş çağırışlar bir daha göstərir ki, özünü siyasətçi kimi təqdim edən sadələh insanlar özlərinin su bulandımaq potensialını hələ saxlayırlar. Şübhə yoxdur ki, Azərbaycan NATO-ya da ancaq Ermənistanla birgə qəbul edilə bilər. Bu isə Azərbaycanın öz hüquqlarını hərbi yolla müdafiə etmək imkanlarını ehtimal ki, daha artıq itirməsi ilə nəticələncəkdir.

Cəmiyyətləri modernləşdirmək üçün hazır şablonlar yoxdur. Bu mənada siyasətdə təqlidçilik və ya bir-birinə bənzəməyən cəmiyyətlərin müqayisəsi yanlış nəticələr verə bilər. Çünki belə nəticələrə əsaslanmış modernləşdirici qərarlar vermək olmaz. Qabaqcıl Qərb dövlətlərinin mahiyyəti və xarici siyasəti dəyişməyib. ABŞ, İngiltərə başda olmaqla Qərb dövlətlərinin post-sovet məkanındakı siyasətinin əsasında da iqtisadi maraqlar durur, xammalın, əmək haqqının, həyat standartlarının ucuz olması durur. Qərbdəki texnoloji sıçrayış və qloballaşma qabaqcıl ölkələrin tamahkar mahiyyətini dəyişməyib.

Qərb ölkələrində intellektual elitanın rolu və iqtisadiyyatda çəkisi getdikcə artır. Bunun arxasında Qərb tipli cəmiyyətlərin yeniləşməsinə görmək sadələhlik olardı. Qərb tipli cəmiyyətlərdə elmi tutumu çox yüksək olan texnologiyalar kütləvi şəkildə tətbiq olunur. Bu hansısa sosial inqilab deyildir. Nəticədə təkcə sosial və siyasi idarəçilikdə yox, texnologiyaların idarəçiliyində də yüksək ixtisaslı adamlara ehtiyac artır.

Haqlı olaraq modern cəmiyyətlərin təhlilçiləri yeni tipli idarəçilər məsələsini texnokratik cəmiyyətlərin ən mürəkkəb problemi sayırlar. Bir tərəfdən konkret idarəçilərin iqtisadi durumda və tərəqqidə rolu artır, o biri tərəfdən isə tək-tək idarəçilərin intellektual və peşə hazırlığı az qala iqtisadi tərəqqini və ya tənzümlü şərtləndirən problemlərin birinə çevrilir. Buradan da müəyyən risklər yaranır: birbaşa insan amili yox, tək-tək idarəçilərin iş qabiliyyətinin nəticələri bəzən böyük korporasiyaları ağır vəziyyətə salır.

Qərbdə təhsilə və onun maddi təminatına qoyulan böyük kapitallar həm də intellektual idarəetmənin risklərini sığortalamaq üçün yüksək ixtisaslı kadrların sayının daha da artırılmasına verilir. Modern cəmiyyətlərdə fasiləsiz təhsil sistemi yaranmışdır: peşəkar idarəçilər nöinki daim təhsilini artırır, treninqlərdə iştirak edir, onlar müxtəlif testlər vasitəsilə daim müxtəlif intellektual sınaqlardan keçirilir. Bu idarəçilər haqlı olaraq yeni bir sinif, yeni bir elita sayılırlar. Həm də cəmiyyətlərdə gedən texnoloji tərəqqi idarəçiliyi təmərəkləşdirilir, bununla da idarəçi intellektualların azlığı ilə cəmiyyətlərin qalan üzvlərinin say çoxluğu arasındakı əkslik də artır.

Dünyada gedən qloballaşmanın əsas xüsusiyyətlərindən biri də budur: dünya maliyyə və texnoloji cəhətdən daha çox vahid orqanizmə çevrilir. Bu orqanizmi idarə edən mərkəzlərin hamısı inkişaf etmiş qərb ölkələrindədir. Bu birqütblü dünya modelini bir reallığa çevirir. Bu gün milli maliyyə, bank, informasiya sistemlərinin müstəqilliyi şərtidir: yaranan problem və təhlükələr də bir mərkəzdən gəlir və bu vəziyyətdə balaca dövlətlərin milli elitaları və idarəçi sinifləri əslində müşahidəçi mövqeyində qalırlar. Elə buna görə də nisbətən kiçik Qərb dövlətlərində belə qlobalizmə qarşı mübarizə artır.

Lakin aydın məsələdir ki, qloballaşma tək-tək siyasətçilərin xəttinin nəticəsi deyildir. Bu, dünyada texnologiyaların inkişafından doğur: dünya informasiya, maliyyə, iqtisadi, əsas strateji məhsulların bazarları baxımından birmərkəzli olur. Deməli, ikinci sıraya məxsus dövlətlərin idarəçilərinin seçim imkanları azalır, onların müstəqilliyi əllərindən çıxır. Digər tərəfdən, böyük dövlətlərin, ABŞ-la Avropanın, ABŞ-la Rusiyanı və Çinin rəqabəti gətdikcə hərbi səhədən çox, intellektualların rəqabətinə çevrilir. Bunun gözəl nümunəsini ABŞ dollarının məzənnəsinin düşməsində görmək olar. Dollarnın düşməsi dünyanın əksər ölkələrinin maliyyə sistemlərinə mənfi təsir göstərir. Amma hamı bilir ki, ABŞ-da maliyyə elitası vəziyyətdən çıxacaqdır, dəfələrlə belə hallar olmuşdur. Bəs ikinci sıra dövlətləri özlərini necə aparsınlar, nə tədbir görsünlər: bütün maliyyə mərkəzlərində çaşqınlıqdır. Axı vəziyyət ciddidir: Rusiya, Çin, Hindistan kimi ölkələr səbəbini anlamadan yüz milyardlarla investisiya itirə bilərlər. Beləliklə, maliyyə problemləri hiss olunmadan intellektual maliyyə elitalarının rəqabətinə çevrilir.

Belə vəziyyətlərdə artıq beynəlxalq məsləhətçilərdən istifadə etmək risklidir. Hər bir milli elitanın öz mütəxəssisləri, maliyyə və iqtisadi təhlilçiləri lazımdır. Yaranan vəziyyətdə dünyadakı maliyyə və iqtisadi prosesləri adekvat qiymətləndirə bilən milli kadr potensialı olmadan bu istiqamətdə qərarlar qəbul etmək çətindir. Sonra isə ən düzgün qərarları belə gətdikcə dominant xarakter alan xarici amili tənzimləmək və diqqətlə izləməklə reallaşdırmaq mümkündür.

Yəni indi adamların, idarəçilərin sərf etdiyi enerji yox, onların ixtisas səviyyəsinin özü iqtisadi dəyər olmuşdur. Lakin bu elə yüz il əvvəl də belə idi. Amma yüz il əvvəl bir bank məmuruna indiki qədər xüsusi biliklər və vərdişlər lazım deyildi. Əvvəllər bankın bir müdiri var idi, indi isə ikinci bir müdiri də vardır: bu kompyuter şəbəkəsinin texniki administratorudur. Hazırda faktiki olaraq şəbəkə administratorlarının səlahiyyətləri birinci şəxsələrdən az deyil.

İndi bizim nazirliklərin hamısında şəbəkələr mövcuddur. Bu şəbəkələrin hamısı ingilis dilində idarə olunan xüsusi proqramla işləyir. Bu şəbəkələrin administratorları ingilis dilini bilirlər. Onların rəisləri isə ingilis dilini bilmir və ya çox pis bilirlər. Onlar öz idarə şəbəkələrini səmərəli idarə edə bilərmə? Əlbəttə yox. Cəmiyyətin intellektual potensialı bu cür gözlənilməz vəziyyətlərdə üzə çıxır. İnnovasion texnologiyaların tətbiqi müvafiq kadr hazırlığı tələb edir. Belə kadrlar olmadıqda yüksək dəyərli texnologiyaların cəmiyyətdə faydalı iş əmsalının 15-30 faizdən yuxarı olması müşkülüdür.

Şəbəkə proqramları mürəkkəbdir, onları bir kənara qoyaq. İnternetdən istifadənin özüne müraciət etsək, yenə də burada ixtisaslı kadrların azlığından gələn problemlər görürük. Böyük dövlət idarələrinin, hətta ali məktəblərin, EA institutlarının internet saytları yaradılıb. Amma onlardan istifadə edən xaricilər bu səhifələrdən şikayətlənirlər. Ana dilli saytların çoxu internetdə yerləşdirildikdən sonra yeniləşdirilmir. Göstərilən məxəzlərin yarısı işləmir, informasiya mədəniyyəti aşağıdır və s. İndi aydınlaşır ki, internetin sürətli inkişafı üçün şrift, orfoqrafiya, heca kimi problemlər Mikrosft şirkəti ilə çoxdan həll olunmalı idi. Bu xırdalıqlar internetdə böyük problemə çevrilir.

Bunlar ilk baxışda lokal və yerli problemlər kimi görünə bilər. Ola bilsin ki, belədir. Lakin xırda problemlər də göstərir ki, cəmiyyətin modernləşdirilməsi ancaq pulla və istəklə həll oluna bilən məsələ deyildir. Burada ilk növbədə yeni tipli kadrlar lazımdır. Bu kadrların məsziyyətləri böyük olmalıdır. Onlardan ən ədisi və əsası isə iş qabiliyyətidir. Bizdə insanlar hər gün səkkiz, on saat gərgin işə öyrəşməyiblər, zəhmətə çox vaxt faciə kimi baxırlar. Deməli, kadr problemləri təkcə intellekt məsələsi ilə bitmir, burada insan tərbiyyəsinin bir sıra problemləri yenidən qurulmalıdır.

Modern cəmiyyətlərin əsas güc mənbəyi - zamanı qabaqlayan insan ağılıdır, bu ağılı daşıyan bir qrup innovasion elitalarıdır. Bəs onlar harada yetişir? Əlbəttə, təhsildə. Həmişə deyiblər: istedad milli sərvətdir. Bu gün isə istedadlı uşaq - cəmiyyətin ən böyük sərvətidir. Amma istedad öz-özünə bəhrə verə bilmir. Onun təhsil sistemində yetişdirilməsi, cəllanması, ona sosial qayğı göstərilməsi lazımdır. Xaricilərin bizdə apardığı olimpiadalarda fərqlənən gənclərin bir qismi xaricdə təhsil alandan sonra ölkəyə qayıtmır. Bunun səbəbini isə bu tələbələrini şəxsiyyətdən daha çox, oxuduqları Qərb cəmiyyətlərində onlara göstərilən maraqla bağlıdır. İri korporasiyalar və firmalar yaxşı oxuyan tələbələrini üçüncü-dördüncü kursdan diqqətə alır, onlara maddi və mənəvi qayğı göstərilir. Vətəndə iş tapmaq problemini bilən gənclər elə birinci təklifdən xaricdə işləməyə razı olurlar. Lakin belə

vəziyyət bu gəncləri yetişdirən və özünün hazırlıqlı kadrlara böyük ehtiyacı olan Azərbaycanın xeyrinə deyildir.

Vətəni modernləşdirmə konsepsiyasının təşəbbüskarı olan prezident İlham Əliyev innovasiya kadr potensialı yaradılması üçün orta məktəbdən başlayaraq xüsusi proqramlar həyata keçirmək üçün dövlət əhəmiyyətli sənədlər imzalayıb. Bunlar ictimaiyyətə yaxşı məlum olan sərəncamlardır: “Xüsusi istedadla malik uşaqların (gənclərin) yaradıcılıq potensialının inkişafı (2006-2010)”, “Gənclərin xaricdə təhsil alması”, “Avropa təhsil məkanına inteqrasiya”, “Elektron Azərbaycan” və s. dövlət proqramlarıdır. Bunlar orta təhsili modernləşdirməyə, istedadlı gənclərə qayğı göstərməyə və istedadları himayə etməyə yönəlmiş rəhbər sənədlərdir. Təhsil işçilərinin borcu isə bu sənədləri dərinləndirərək mənimsəmək və konkret məktəblərdə yerli şəraitə uyğun tətbiq etməkdir.

Hər bir maarif sisteminin bünövrəsi xalqın ziyalı potensialı, onun ənənələrinə və dəyərlərinə bağlılığıdır. Son yüz ildə xalqın gələcəyini düşünən, onun müasir təhsilini və məktəbini yaradan, vətənpərvər nəsillər yetişdirən Azərbaycan ziyalıları olub. Onların böyük bir dəstəsi də təhsil və elm sahəsində çalışır. Prezidentimiz ziyalı və alimlərə böyük qayğı göstərir. Lakin istədik ki, sosial siyasətə dair maddi qərarlar qəbul olunanda ziyalıların problemləri birinci sırada olsun. Çünki ziyalı və alim əməyinə verilən qiymət – birbaşa Azərbaycanın modernləşməsinə qoyulan kapitaldır. Sosial tərəqqiyə keyfiyyətli təhsil və elm qədar təkan verən ikinci amil yoxdur.

Azərbaycan təhsili reformalar mərhələsini bitirməyə doğru gedir. Hələ olunmamış problemlərimiz də az deyil. Kitabxana sistemi 90-cı illərin maddi dəyişməsindən hələ tam bərpa olunmayıb. Elmi informasiya mübadiləsinə, xaricdən elmi kitab və jurnalların alınmasına lazımı diqqət yetirilmir. Elmi informasiyanın ana dilimizə tərcüməsi sahəsində passivlik vardır, bu işin böyük maliyyə vəsaitinə ehtiyacı danılmazdır. Ali məktəblərdə tədris olunmağa başlayan onlarla yeni ixtisaslar keyfiyyətli dərslərlə, demək olar ki, təmin edilmir. Bank, maliyyə, iqtisadi idarəetmə, təbiət elmləri, informasiya sahəsində sınaqdan çıxmış dərslərlərin ana dilinə tərcüməsi vacibdir. Təhsil ocaqlarında kitabxana işini yenidən qurmağa, onları müvafiq yerləşdirmə ilə təmin etməyə böyük ehtiyac var. Bu problemlər hazırlanan kadrların səviyyəsinə nəzərən narahatlıq üçün, xərclənən vəsaitin effektivliyi üçün məsuliyyət doğurmalıdır.

Lakin ən başlıcası, cəmiyyətimizdə innovasiya və texnoloji modernləşdirmənin zəruriliyinin dərk edilməsi və dövlət başçısının bu istiqamətdəki

ardıcıl və qətiyyətli xəttidir. Bu gün təhsil işçiləri, dövlət məmurları, mətbuat işçiləri elmin və ziyalıların, qabaqcıl texnologiyaların böyük əhəmiyyətini təbliğ etməli, milli modernləşməni cəmiyyətdə dərinləndirən və hamı tərəfindən dərk olunan milli hədəfə çevrilməlidir. Bunun üçün dövlətimizdə siyasi iradə də, maddi və mənəvi imkanlar da vardır.

Qalır cəmiyyətin bütün potensialını da Vətənin modernləşdirilməsinə səfərbər etmək, bunu populyar milli ideyaya çevirmək. Bu, artıq hamımızın qoşulacağı bir işdir.

HEYDƏR ƏLİYEV AZƏRBAYCANDA GENDER SİYASƏTİNİN STRATEQİDİR: TƏDQIQ, TƏBLİĞ, TƏDRİS

Rəna MİRZƏZADƏ

AMEA, fəlsəfə elmləri doktoru
Gender və İnsan Hüququ AB-nin sədri
Bakı / AZƏRBAYCAN

XX əsrin görkəmli Azərbaycan siyasətçisi, Ulu Öndər Heydər Əliyev fenomen idarəetmə ustalığı ilə seçilən böyük dövlət xadimi, təşkilatçı, qurucu bir şəxsiyyət olmuşdur. Ulu Öndər Heydər Əliyevin həm də dərin fəlsəfi təfəkkür, düşüncə, idraki duyuma malik olan fikirləri, ifadələri, hər sözü bu gün kəlamə çevrilmişdir. Bu baxımdan, gender tədqiqatları baxımından Heydər Əliyevin ibratəmiz kəlamələri dünya gender elmi üçün qiymətli töhfədir. Bu yönündə Ulu Öndərin «Mən Azərbaycan kişilərində məsləhət verirəm: qadınları sevin, heç yerdə, heç bir ölkədə, heç bir millətdə Azərbaycan qadını kimi gözəl qadın tapa bilməyəcəksiniz» fikri genderşünaslıq elmi üçün çox dəyərlidir.

Elmi araşdırmalarda müdriklərin aforizmlərindən istifadə olunur və əsasən də filosofların fikirləri aforizm statusu almışdır. Heydər Əliyev fəlsəfəsində onun baxış və fikirləri, Ulu Öndərin əksər ifadələri müdri deyim hüquqı qazanmışdır. Onun nəzəri təfəkkürün məhsulu kimi bu gün istifadə etdiyimiz fikirləri şəxsiyyət fəlsəfəsində daxil istedadın bəhrəsidir.

Elmi nəzəri fəaliyyətlə praktiki quruculuq missiyasının, fəlsəfi duyumla ictimai siyasi praktikanın bir şəxsin vəhdətində təzahürü hadisədir. Heydər Əliyev Azərbaycan vətəndaşları, onun tərkib hissəsi olan Azərbaycan qadını üçün xüsusi siyasi strategiyası ilə fərqlənən dövlət xadimidir. Onun öz ibarəsi ilə desək: «Heç bir vətəndaş ictimai siyasi həyata biganə qalmamalıdır».

Tarixi inkişafın mərhələləri göstərir ki, Azərbaycanda qadına da cəmiyyətdə münasibət məsələsi bir qədər «qapalı» mövzu olmuşdur. Belə ki, uzun bir zaman ərzində «qadın məsələsi» də açıq bir problem kimi hələ XIX əsrdən Azərbaycanın ziyalı maarifpərvərlərini düşündürmüşdür. Hətta 1919-cu ildə, birinci müstəqillik dövründə, qadınlara verilən bərabərhüquqluluq da Azərbaycan qadınına cəmiyyətdə yüksək yer təmin edə bilmədi.

Qeyd edək ki, Sovet dövründə hakim bir partiyalıq sistemi formaca bərabərhüquqluluğu təmin etsə də, məzmunca «vətən xaini», «xalq düşməninin» anası, bacısı, qadını və ya özü şəxsən bu kimi adlarla damğalanan, repressiya olunan, saysız-hesabsız hüququ pozulan qadın dünənki tarixin ağırlı sahibləridir.

Azərbaycan ikinci dəfə müstəqillik qazanandan sonra Azərbaycan qadını da cəmiyyətin əsas aparıcı bir qüvvəsi kimi ictimai-siyasi həyatda fəal yer tutmağa başladı. Bu fəallığın ilkin təkan vericisi Heydər Əliyev şəxsiyyətinə xas olan xarizma, onun «polad» kimi əyilməz liderlik xüsusiyyəti, zərif cins adlanan qadının əsil insan-vətəndaş olaraq cəmiyyətə yararlı qüvvə kimi adaptasiyasına dəstək verməsi oldu.

1993-cü ildə Ulu Öndər Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə gəlməsi ilə, 1994-cü ildən respublikada həm siyasi, həm ictimai, həm də iqtisadi istiqamətlərdə əldə edilən sabitlik, Qarabağ münaqiçəsinin müvəqqəti olaraq atəşkəslə nizamlanması da ölkə qadınlarının sosial statusunda dəyişikliklər yaratdı. Bu ərzədə dünya ictimaiyyəti Qadınların IV Ümumdünya Pekin Konfransına hazırlaşdı. Ümumdünya qadın hərəkatında baş verən proseslər Azərbaycanda da qadınların fəaliyyətində yeni canlanma yaratdı. Məhz ilk dəfə olaraq da «gender» bir strateji vəzifə kimi Pekin Konfransının müddəalarında öz əksini tapdı.

Fenomen siyasətçi Heydər Əliyevin respublikanın yenidən qurulması sahəsində apardığı işlər, sosial, siyasi və iqtisadi əzəməti ilə getdikcə vətəndaşların, o cümlədən kişi və qadınların da ölkə həyatında iştirak etməsinə maraq oyadırdı. Heydər Əliyevin banisi və yaradıcısı olduğu 1995-ci il Azərbaycan Respublikasının Konstitutsiyasının «Bərabərlik hüququ» adlanan 25-ci maddəsi cinslərin cəmiyyətdə bərabərhüquqluğunu tənzimləyən əsas sənəddir.

Heydər Əliyev Siyasi İnstitutu ölkənin Ali Qanunu olan Konstitusiyada təsbit olunan hüquqları ardıcıl fərman və sərəncamları ilə gender siyasətinin tətbiqində zəruri əhəmiyyət kəsb etdi. Biz Azərbaycanda gender siyasətindən bəhs edərkən problemin bir neçə mərhələdə inkişaf xəttini açıqlamaq zəruri hesab edirik:

- H.Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə gəlişi ilə gender mədəniyyətinin bir yeni dünyagörüşü kimi təşəkkülünə rəvac verilməsi;
- 1994-cü il H.Əliyevin fərmanı ilə Pekin Konfransında iştirak üçün Milli Hazırlıq Komitəsinin yaradılması;

- 1995-ci il iyunun 30-da Milli Məclisdə «Qadınlara qarşı ayrı- seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında» Konvensiyanın (GEDAW) ratifikasiyası;
- Azərbaycan qadınlarının IV Ümumdünya Pekin Konfransında iştirakı;
- Pekin Fəaliyyət Platformasından irəli gələn tələblərin respublikada öyrənilməsi;
- Qadın təşkilatlarının formalaşması;
- İnsanlarla ticarətə və üçüncü şəxslər tərəfindən fahişəliyin istismarına qarşı mübarizə haqqında Konvensiyaya qoşulmaq barədə Azərbaycan Respublikası qanunu – 31 may 1996-cı il;
- BIT İP-nin «Gender inkişafda» Layihəsinin (1997-2000) Azərbaycanda həyata keçirilməsi;
- Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 14 yanvar 1998-ci il tarixli Fərmanı;
- «Gənc ailə proqramı haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 16 fevral 1999-cu il tarixli Fərmanı;
- Dövlət Gənclər Siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 iyul 1999-cu il tarixli Fərmanı;
- 2000-ci il 6 mart tarixli «Dövlət Qadın Siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında» Respublika Prezidentinin Fərmanı;
- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 6 fevral 2006-cı il tarixli, «Ailə, Qadın və Uşaq problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin» yaranması haqqında Fərmanı Heydər Əliyev gender siyasətinin daha da möhkəmləndirilməsidir;
- Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı tənzimləmə məsələləri haqqında Respublika Prezidentinin 6 mart 2000-ci il tarixli Fərmanı.
- Uşaqların təlim-tərbiyəsinin yaxşılaşdırılması və hüquqlarının qorunması haqqında Dövlət Proqramının təsdiq edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 iyun 2000-ci il tarixli Fərmanı;
- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2006-cı il 10 oktyabr tarixli «Gender bərabərliyi» qanunu gender siyasətinin kulminasiyasıdır;
- Mehriban Əliyeva – ölkənin birinci xanımı və millət vəkili. Yeniləşən Azərbaycanın yeni Siyasi Lider Qadın Rəhbəridir;

Bütün yuxarıda qeyd olunan məntiqi silsilə ilə verilmiş, gender strategiyasını tənzimləyən, fərman və sərəncamlar Böyük Heydər Əliyev düşüncəsinin ailəyə, qadına və uşağa olan milli inkişaf siyasətinin bariz göstəricisidir. Adları sadalanan qanunlar H.Əliyev siyasətinin layiqli varisi Respublika Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən bu gün də strateji məqsəd kimi həyata keçirilir. Diqqətə yetirdiklərimizi İlham Əliyevin fikirləri ilə əsaslandıraraq: «Azərbaycan yeni müstəqil ölkədir. Qadınlar eyni zamanda çox fəaldır. Bu amil ölkəmizin normal demokratik inkişafının təzahürüdür.»

1993-cü ildən ölkədə başlayan milli inkişaf istiqaməti çərçivəsində gender siyasəti də hazırkı dövrdə öz institutlaşma mərhələsini keçir. Belə ki, ilkin dövrdə:

- Genderin qanunvericilik bazası hüquqi əsasda tənzimləndi;
- Rəsmi dövlət strukturu fəaliyyətə başladı;
- Təbliğət və təşviqat işinə rəvac verildi;
- Müxtəlif profilli, bu sahə ilə bağlı QHT-lər təsis edildi;
- Tədrisdə problemə aid dərslilər, metodik vəsaitlər hazırlandı;
- Təlimdə gender mədəniyyəti prioritet məsələyə çevrilməyə başladı;
- KİV-də gender münasibətləri də aparıcı məsələlərdən biri oldu;
- Elmi tədqiqat, araşdırma mərkəzləri yaradıldı;
- Problemlə bağlı kitablar, bukletlər və məcmuələr nəşr olundu.

Beləliklə, uzaqgörən siyasətçi Heydər Əliyev düşüncəsinin gender strategiyası sahəsində atdığı addımlar Prezident İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilərək «Gender bərabərliyi haqqında» Qanunun imzalanması ilə regionda bənzəri olmayan Gender İnstitutlaşmasını kulminasiya nöqtəsinə çatdırdı. Bu isə uzun illər Qərb dünyasında Azərbaycan qadınına, ailəsinə olan ikili yanaşmanı da dəyişdirməyə səbəb oldu.

XX əsrin son onilliyi də daxil olmaqla XXI əsrdən respublikada vüsət alan Gender institutlaşması başladı. Bu yeni istiqamətli dünyagörüşünün vacibliyinə də Azərbaycanın tutduğu mövqe, qəbul olunan hüquqi normativ aktlar Qərb dünyasına da yeni Azərbaycanı tanıtdırdı. Dünyanın yeni inkişaf modelində Heydər Əliyev Milli inkişaf siyasəti isə «zorakılıq-təcavüz fəlsəfəsi» nəzəriyyəsi ilə deyil, «sühhət mədəniyyəti-gender mədəniyyəti» konsepsiyası ilə Avropaya inteqrasiyanı dəstəklədiyini göstərdi. Yeni demokratik təsisatlar, hüquqi dövlət, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması fonunda gender dünyagörüşünün zəruri əhəmiyyəti sossiumda maarifləndirmə, məlumatlandırma, təhsildə genderin tədrisi, elmdə tədqiqatlarla səciyyələnir.

Nəzərə yetirək ki, Pekin Fəaliyyət Platformasının 12 strategiyası («Qadınlar və yoxsulluq», «Təhsil və qadınların peşə hazırlığı», «Qadın və səhiyyə», «Qadınlara qarşı zorakılıq», «Qadınlar və hərbi münaqişələr», «Qadınlar və iqtisadiyyat», «Qadınların insan hüquqları», «Qadınların qanunvericilik orqanlarının işində və qərar qəbul edilməsi prosesində iştirakı», «Qadınların vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasının idarə mexanizmləri», «Qadınlar və KİV», «Qadınlar və ətraf mühit», «Qız uşaqları») və orada əks olunan müdaxilə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin 1993-2003-cü illərdə, o cümlədən hazırda da davam edən dövlət siyasətində diqqət mərkəzində duran prioritet məsələlər olmuşdur. Ulu Öndərin Azərbaycanda dövlət quruculuğu və hakimiyyət məsələlərində həyata keçirdiyi regionda analoqu olmayan qadın siyasəti, ailənin mühafizəsi, uşaq hüquqlarının qorunması Dünya Gender İnstitutları üçün də bir məktəbdir.

Bu gün yeniləşən dünyaya inteqrasiya edən yeni Azərbaycanda, tam əminliklə göstərə bilərəm ki, Heydər Əliyev dövlət quruculuğu siyasətinin uğurlarından biri də respublikada gender hüquqi bazasının qanuniləşməsi, gender mədəniyyətinin formalaşması və Genderin institutlaşmasıdır. Bu Böyük Öndər Heydər Əliyevin Gender Siyasəti sahəsində uzaqgörən strategiyasıdır. Bu strategiya isə Respublika Prezidenti İlham Əliyev və ölkənin birinci xanımı-millət vəkili Mehriban Əliyeva tərəfindən hərtərəfli surətdə həyata keçirilir. Gender dünyagörüşünün respublikada belə formalaşması məhz bu üç şəxsiyyətin, dünya şöhrətli siyasətçilərin adı, fəaliyyəti ilə bağlıdır.

Heydər Əliyev milli inkişaf strategiyasının bir qolu olan gender mədəniyyəti, qadın problemi, ailə siyasəti, uşaq məsələsi onların nəzəri-konseptual aspektləri müasir Azərbaycanın yeniləşən Avropaya inteqrasiyasının ayrılmaz bir tərkib hissəsidir.

Fikirlərimizi Ulu Öndərin kəlamı ilə başlayıb, onun daha bir ibrətamiz deyişi ilə bitirək. Onu da bir daha qeyd edək ki, Böyük Rəhbərin fikir və deyimlərinin hər biri özü gənc məfhumlu, gender balanslı, gender kontekstindədir. Ümummilli Liderimizin fikrinə: «kişilər qadınları gərək həmişə yüksəkdə görsünlər, qadınlara gərək xüsusi hörmət etsinlər, qadınlara diqqətlə yanaşsınlar... Mən bütün həyatım boyu qadına hörmət etmişəm və cəmiyyətimizi, millətimizi, xalqımızı qadına hörmət etməyə dəvət etmişəm.»

Bu həmçinin Pekin Fəaliyyət Platformasında göstəriləni kimi o deməkdir ki, ailədə, işdə və daha geniş milli və beynəlxalq səviyyədə qadın və kişilərin hüquq bərabərliyi, cəmiyyətdə sosial rolları, cavabdehlik prinsiplərinə bərabər hüquqluq kontekstində yanaşılmalıdır. Bərabərlik, inkişaf və

sübhə nail olmaqda, sosial ədalətin təminatında, insan hüquqları çərçivəsində cinslərarası münasibətdə də harmoniya sabit inkişafın əsas şərtlərindəndir. Bu harmoniyada Ulu Öndər Heydər Əliyevin gender siyasətinin bir strateji kimi məhz hər iki cinsə müraciəti, qadın və kişilərin arasındakı tərəfdaşlıq münasibətlərinin bərabərlik əsasında qurulması taktikasındadır.

HEYDƏR ƏLİYEV AZƏRBAYCANDA QADINLAR HƏRƏKATININ YARADICISIDIR

Məsumə MƏLİKOVA

AMEA-nın müxbir üzvü, h.e.d., professor
Bakı Dövlət Universitetinin kafedra müdiri
Bakı / AZƏRBAYCAN

Respublikada ictimai həyatın kökündən yeniləşməsi, dövlət-hüquqi quruluşun təşəkkülü və hüquqi dövlətin intensiv surətdə qurulması yeni qanunvericiliyin formalaşması şəraitində mürəkkəb problemləri üzə çıxarır ki, bu problemlərin həlli müdriklilyə, analitik təfəkkürə, dərin siyasətə malik olan, cəmiyyətin gələcək inkişaf yollarını elmi səviyyədə proqnozlaşdırın və istiqamətləndirən lider tələb edirdi.

Ümummilli lider, dünya tarixində böyük bir şəxsiyyət kimi tanınan, öz xalqının arzuları və ümidləri ilə, Azərbaycanca məhəbbətlə, müstəqil Azərbaycanın çiçəklənməsinə inamla yaşayan Heydər Əliyevin obrazı qarşımızda məhz belə canlanır. Azərbaycanın dahi şəxsiyyəti, ulu öndərimiz Heydər Əliyev öz həyatını, tanrıdan ona bəxş olunan tükənməz enerjisini sağlamlığı, istirahəti ilə hesablaşmadan hüdudsuz olaraq xalqına, dövlətinə sərf edirdi. Ölkənin rifahı naminə işləmək elə onun istirahəti idi. O, hətta öz ailəsi, sevimli nəvələrinin əhatəsində olduğu zamanda da, durmadan işləyirdi.

Bütün düşüncə və əməllərini xalqın, ölkənin rifahına həsr edən Heydər Əliyevin dahi, nəhəng şəxsiyyəti dünyanın bir çox ölkələrinin tarixə bir yaradıcı kimi, tarixin müəllifləri kimi daxil olmuş parlaq şəxsiyyətlərinin, dövlət xadimlərinin şəxsiyyəti ilə həmahənglik təşkil edir. Təbiətin özü H.Əliyevə liderlik keyfiyyətləri bəxş etmişdir, ona vətəninə, xalqına xidmət etmək üçün müdriklilik, böyük enerji, dühalıq, rəhbərlik istedadı vermişdi. Azərbaycanın bugünkü nailiyyətləri ümummilli liderin yorulmaz, hüdudsuz fəaliyyətinin nəticəsidir. İctimai həyatın elə bir sferasını tapmaq çətindir ki, onun daimi qayğısının bəhrəsini orada görmək olmasın.

Dövlət siyasətinin strateji istiqamətlərindən biri də Heydər Əliyevin diqqət mərkəzində olan qadın hərəkatının Azərbaycanda inkişafıdır. Öndərimizin müdriklilyə, onun siyasi təcrübəsi sayəsində ölkəmizdə qadın hərəkatı dövlət siyasətinə çevrilmişdir. Bu sahədə işlənilmiş hazırlanmış konseptual

müddəaların xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onlar konstruktiv əhəmiyyət daşıyırdı.

Belə ki, hələ 1969 – 1982-ci illərdə ümummilli liderin Azərbaycanda rəhbərlik etdiyi dövrdə ölkədə qadın hərəkatı canlanmış, qadınların dövlət məsələlərinin həllində bilavasitə iştirak etməsi məsələsi dövlət səviyyəsində qoyulmuşdur. Azərbaycan qadınlarının ictimai-siyasi fəaliyyəti xeyli genişlənmiş və respublikada 40-dan artıq qadın təşkilatının fəaliyyətinə rəvac verilmişdir. 1995-ci ilin iyununda Pekində keçirilən IV Ümumdünya Qadınlar Konfransında Azərbaycan qadınlarının nümayəndələrinin iştirakı əlamətdar hadisə oldu. Konfransın keçirilməsinə dair bütün tədbirlərdə Heydər Əliyevin özü rəhbərlik və iştirak edirdi. Bu konfransın qərarları respublikada qadın hərəkatının ümumi fəaliyyət platformasının formalaşmasında əhəmiyyətli rola malik oldu. 1998-ci ilin sentyabrında ümummilli liderimizin təşəbbüsü və iştirakı ilə Azərbaycan Respublikası qadınlarının qurultayı keçirilmiş və bu qurultayda qadınların hərəkatına dair tələyüklü problemlər aşkarlanaraq, onların aradan qaldırılması, həlli yolları müəyyən olunmuşdu.

Respublikada qadın hərəkatının inkişafı və yüksəlişi, Azərbaycan qadınının həm respublika daxilində, həm də beynəlxalq aləmdə qadın ictimai birliklərinə daxil olmasının vacibliyi nəzərə alınaraq, 1998-ci ildə «Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamının, həmin ilin yanvarında «Azərbaycan Respublikası Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması haqqında», 2000-ci il martın 6-da «Azərbaycan Respublikasında Dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında» Prezident fərmanlarının qəbul edilməsi ölkəmizdə qadın hərəkatının inkişafına, onun ölkə daxilində və sərhədlərimizdən kənarında fəallaşmasına təkan vermiş oldu. Bütün bunlar onu göstərir ki, respublikamızda qadın hərəkatının bünövrəsi, bu sahədə dövlət strategiyasının əsası məhz ümummilli liderimiz tərəfindən qoyulmuşdur.

Azərbaycanın BMT-nin «Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında» 30 iyun 1995-ci il tarixli Konvensiyasına qoşulması, 2000-ci ildə «Azərbaycan Respublikasının Qadın problemləri üzrə Milli fəaliyyət planı»nın hazırlanması, ulu öndərimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında və bilavasitə iştirakı ilə qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və onun əsasında qəbul edilmiş bir sıra normativ-hüquqi aktlar qadın hərəkatı haqqında dövlət siyasətinin uğurla həyata keçirilməsinə şahadət verir.

Məhz elə bu siyasətin nəticəsidir ki, bu gün Azərbaycan qadınları yeni Azərbaycanın dövlətçiliyinin yüksəlişi və möhkəmləndirilməsində layiqli yer tutur, beynəlxalq miqyasda şöhrət qazanırlar.

Bu gün Azərbaycanda qadın hərəkatının yüksəlişi, qadınlarla bağlı dövlət siyasəti ulu öndərimizin varisi möhtərəm İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. YUNESKO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, millət vəkil, ölkənin birinci xanımı Mehriban Əliyeva qadın problemlərinin həlli, qadınların siyasi fəallığının artırılması işində, öz xalqına hüdudsuz sədaqəti ilə, ölkəmizin çiçəklənməsi naminə yorulmaz fəaliyyəti ilə öz üzərinə dünya miqyasında böyük və şərəfli bir missiya götürmüş və bu missiyanı ləyaqətlə həyata keçirir.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN QADINI

Sevil ZEYNALOVA

Gender Problemləri İnstitutunun direktoru,
"Koalisiya-1325"-in üzvü
Bakı / AZƏRBAYCAN

Bu gün Azərbaycan qadını cəmiyyətin bərabərhüquqlu bir üzvüdür, öz hüquqlarını qorumağa hazırdır, problemlərini həll etməyə geniş imkanları vardır. İndi dünyanın hər yerində qadınların bərabərlik, tərəqqi, sülh uğrunda mübarizə hərəkatı geniş vüsət almışdır. Ötən illərin sonlarında isə Azərbaycanda elə bir münbit şərait yarandı ki, qadınlarımız öz potensiallarını üzə çıxara bildilər.

Azərbaycanda dövlət quruculuğu məsələsində Heydər Əliyev zəkası, təcrübəsi öz bəhrəsini verməyə başladı. Mövcud olan problemlərin həllinə dövlət qayğısı hiss olundu. O cümlədən də qadın problemlərinə dövlət səviyyəsində diqqət yetirildi. Bu, respublikada qadın hərəkatına yeni həvəs, yeni ruh yüksəlişi gətirdi.

Demokratik ab-havanın yaranması yeni-yeni qadın cəmiyyətlərinin, birliklərinin meydana çıxmasına səbəb oldu. Bunun üçün dövlət də onlara zəmin yaratdı.

Pekin konfransı ərəfəsində bu böyük qadın forumuna respublikada dövlət səviyyəsində ciddi hazırlıq görüldü. Ulu Öndər Heydər Əliyev Pekində keçiriləcək IV Ümumdünya Qadınlar Konfransına hazırlıq işini yüksək səviyyədə aparmaq üçün Azərbaycan Qadınlarının Milli Komitəsinin yaradılması haqqında fərman verdi. Pekin konfransına hazırlıq dövründə Azərbaycan qadınlarının həyata keçirdikləri mədəni-kütləvi tədbirlərdə Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev iştirak edirdi ki, bu da dövlətin və hökumətin qadın problemlərinə necə həssaslıqla yanaşdığına, diqqət və qayğısına əyani sübutdur.

Qadın problemlərinin kompleks həlli məqsədlərini, xüsusi "Nayrobi stratejiyası" və "Pekin Bəyannaməsi"-nin əsas prinsiplərini, eləcə də milli və regional xüsusiyyətləri nəzərə alan Milli Konsepsiya və buna uyğun müxtəlif proqramlar hazırlandı.

BMT-nin Baş Assambleyası 1975-1985-ci illəri qadın hüquqlarının 10 illiyi elan etdi. 1979-cu ildə Qadınlara Qarşı Ayrı-seçkililiyin Bütün Formalarının Ləğv Olunmasına dair konvensiya imzalandı. İlk dəfə olaraq qadınların

kişilərlə bərabər siyasi sahədə, qərarların qəbul edilməsində, ictimai həyatda iştirakının dövlət tərəfindən təmin olunması məsuliyyəti beynəlxalq sənəddə təsdiqlənmişdi.

Bütün bunlar, qadın problemlərini dövlət səviyyəsində qurmağın zəruriliyini bir daha təsdiq etdi. Ulu Öndərimiz Heydər Əliyev Respublikada dövlətçiliyin möhkəmlənməsində, iqtisadi, ictimai-siyasi həyatda qadınların fəallığının artdığını nəzərə alıb 1998-ci ilin yanvarın 14-də "Azərbaycan qadınlarının rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında" sərəncam və "Azərbaycan Respublikası Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi" yaradılmasına haqqında fərman verdi.

Bu Fərman Azərbaycan qadınlarının üreyindən oldu. Çünki qadın problemlərinin – qadın hüquqlarının qorunması, sosial, ictimai-siyasi həyatda onların üzləşdikləri çətinliklərin aradan götürülməsi işlərində qadınlar bu komitəyə böyük ümidlə baxırdılar.

Sonradan 2000-ci ilin martında ictimai-siyasi və iqtisadi həyatımızda qadınların rolunun artırılmasına dair "Azərbaycan Respublikasında Dövlət Qadın Siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" xüsusi fərman işıq üzvü gördü. Bununla əlaqədar ölkədə bir sıra təxirəsalınmaz addımlar atıldı. Bu Fərman gender bərabərliyi və qadınların imkanlarının genişləndirilməsi sahəsində dövlət strategiyasının yaradılmasının əsasını qoydu. Fərman kişilərlə yanaşı qadınların da Respublikanın bütün dövlət strukturlarında bərabər səviyyədə təmsil olunması, həmçinin qanunvericiliyin gender ekspertizasının keçirilməsini nəzərdə tuturdu.

Respublikada qadın siyasətinin müasir tələblərə əsasən formalaşmasında, gender siyasətinin həyata keçirilməsində, beynəlxalq aləmdə Azərbaycan qadınının ona məxsus olan imicinin yaranmasında, Azərbaycandakı gədən demokratik islahatların gedişi haqqında Ümummilli Liderimizin qadın siyasətinə dair fərmanlarının dünya ictimaiyyətinə, Azərbaycanın haqq sözünün, doğma yurdlarından didərgin düşmüş minlərlə qadın və uşağın insan hüquqlarının pozulması haqqında məlumatların beynəlxalq təşkilatlara çatdırılmasında QHT-nin də xidməti olmuşdur.

Bu gün bizim üçün ən vacib, ən önəmli məsələlərdən biri ondan ibarətdir ki, qadınlarla əlaqədar dövlət siyasəti elə bir səviyyədə qurulmalıdır ki, bu təkcə bərabər hüquqlar siyasəti olmasın. Səzdə bərabərlik, hələ heç də tam bərabərlik demək deyil. Bu baxımdan bizim üçün ən qənaətbəxş siyasət bərabər imkanlar siyasəti olmalıdır, yəni dövlət səviyyəsində qadınlar üçün elə bir imtiyazlar və xüsusi proqramlar sistemi qurulmalıdır ki, bəyan edilən bərabər hüquqlar real bərabər imkanların gerçəkləşməsinə xidmət etsin. Bu

çox çətin və uzunmüddətli prosesdir. Əslində bu prosesdə qadın cəmiyyətləri, tədris müəssisələri, bir çox ictimai təşkilatlar əl-ələ verib qadınlarımızı kömək etməli, onları dəstəkləməlidir.

Qəbul olunan qanunlar məhz bu keçidin sürətləndirilməsinə xidmət edir. Bu baxımdan XX əsrdə əldə olunmuş nailiyyətlərə varislik prinsipi baxımından yanaşılması və gələcəkdə inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi deməkdir. Qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə yanaşı qloballaşmaqda olan dünyaya inteqrasiya edən Azərbaycan yeni hüquq məkanına daxil olduqca bəşəriyyətin əldə etdiyi bütün nailiyyətlərdən bəhrələnin.

Əsas məsələ milli bərabərlik mexanizmini yaratmaqla qadınların ictimai və siyasi həyatda irəli çəkilməsi sahəsində maneələri aradan qaldırmaq yolları tapmaqla Azərbaycan Respublikasında demokratikləşdirmə prosesinə kömək etməkdir.

Qadın hüquqları sahəsində respublikada çox iş görülmüşdür. Əgər ötən əsrin əvəllərini yada salsaq, görürük ki, qadın azadlığı uğrunda aparılan mübarizə öz bəhrəsini vermişdir. Qadın azadlığı və hüquqları üzrə qəbul edilmiş hüquqi aktlar, rəsmi dövlət sənədləri bu sahədə böyük tərəqqiyə səbəb olmuşdur.

Azərbaycan qadınlarının bu tərəqqisi işində dövlət qayğısı və tədbirləri ilə yanaşı ictimai təşkilatların da böyük rolu olmuşdur.

Bu göstəricilər, əlbəttə, qənaətbəxş hesab oluna bilməz. İldən-ildə qadınların ictimai-siyasi və dövlətin idarəedici orqanlarına cəlb olunması müşahidə edilsə də, bu sahədə hələ çox iş görmək lazımdır. Hakimiyyət strukturlarında qadınların sülh təşəbbüslərinə və münafiqşəli vəziyyətlərin həlli üçün danışıq proseslərinə cəlb olunması, seçkilərdə qadınların fəallığının artırılması məsələlərinə diqqətin yönəldilməsi gərəkdir.

Qadınların irəli çəkilməsi məsələsi həmişə Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin diqqət mərkəzində olmuşdur.

Arzu edirdik ki, respublikamızın idarə və müəssisələrinin rəhbərləri bu işdə öz səylərini daha da artırıb ictimai-siyasi həyatda fəallığı, bilik və təcrübəsi ilə tanınmış qadınlarımızı ehtiyat etmədən vəzifələrə irəli çəksinlər.

Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev əbədiyyətə qovuşdu. Ancaq onun arzuları, əməlləri yaşayır. Biz hamımız onun qoyduğu yolu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi altında birlikdə davam etdirməliyik. Böyük, unudulmaz Heydər Əliyevin Azərbaycan qadınlarına müraciətləri, təbrikləri, ürək sözləri həmişə qəlbimizi isidəcək, bizi Vətənimizə naminə daha çox əzmlə və həvəslə çalışmağa ruhlandıracaqdır.

К ВОПРОСУ О СПЕЦИФИКЕ ЖЕНСКОГО ТВОРЧЕСТВА

Диляра ВАГАБОВА

кандидат искусствоведения

Баку / АЗЕРБАЙДЖАН

За последнее столетие женщины значительно изменили свою роль в жизни общества. Традиционно, по сложившемуся стереотипу, не стремившиеся ранее к крутым переменам, так сказать – поворотам судьбы, начиная с последней четверти 20 века они активно включаются в политическую и экономическую жизнь своих стран, занимая руководящие посты в органах власти, советах директоров, правлениях крупных корпораций, и даже становятся президентами больших и малых компаний. Иными словами, женщины конца 20 века оказываются на передовой во внутренней и внешней политике.

Возможно, именно такая активизация женского участия в жизни общества стала импульсом к развитию гендерологии – науки о гендере, то есть – взаимоотношении полов.

Определенно: в разных странах, в разных частях Света эта проблема стоит и решается по-разному, и, в зависимости от традиций той или иной национальной культуры, те или иные явления воспринимаются как норма или напротив – как из ряда вон выходящие и требующие принципиального искоренения.

Около 10 лет гендерная проблематика разрабатывается и в Азербайджане – стране, в которой, на первый взгляд, традиционно женщине отводится совершенно определенная, соответствующая патриархальному типу семьи, роль. Но не все так просто. Даже поверхностные наблюдения за практикой последних 20 лет показывают, насколько активными, энергетически сильными и креативными могут быть азербайджанские женщины. Не будем касаться политики, хотя и здесь можно найти достаточно примеров полной эмансипации представитель «слабого пола» (взять, хотя бы, огромное число женских общественных организаций). Остановимся на процессах, имевших место в художественной (а конкретней – в области изобразительного искусства) жизни нашей страны.

Женщины-художники в Азербайджане были всегда. Даже не углубляясь в далекое прошлое, достаточно вспомнить имена таких прекрасных скульпторов, как Минавер Рзаева и Эльмира Гусейнова, не говоря о женщинах-живописцах Ваджии Самедовой, Халиде Сафаровой, Саре Манафовой. Конечно, не стоит преувеличивать роль и значение «женского сектора» в путях развития азербайджанского искусства. Сама статистика, демонстрирующая несомненное и весьма значительное превосходство художников-мужчин, вносит свои коррективы.

Но несомненно и то, что за последние 20 лет в азербайджанском искусстве (и прежде всего – живописи) процентное соотношение полов динамично устремляется навстречу друг другу. Сегодня это происходит в основном за счет молодого поколения, все больше предпочитающего формы концептуального искусства традиционным, академическим видам творчества.

Можно сколько угодно говорить о том, что Азербайджан – страна крепких семейных традиций, в контексте которых женщина – прежде всего мать, жена, хранительница семейного очага, продолжательница рода, и прочее. Но именно художницами-женщинами в настоящий период были инициированы крупнейшие национальные международные проекты концептуального искусства – Ленд-Арт и ряд симпозиумов (творческая группа «Лабиринт», куратор проектов Сабина Шихлинская), Международный симпозиум в Шеки (куратор Инна Костина) и Биеннале Современного Искусства «Алюминий» (куратор – искусствовед Лейла Ахундзаде).

Между тем, за последние 10 лет вышел целый ряд научных работ, посвященных проблеме феминизма (или – гендерной проблеме) в Азербайджане. Отметим два фундаментальных труда в этой области. Это книги Л.Д. Мовсумовой «Проблемы женщины в духовной культуре Азербайджана» (Баку, 1996) и З.Кулизаде «Гендер в Азербайджане» (Баку, 2003). Приводя и обобщая колоссальный исторический и документальный материал, авторы этих книг создают полную картину так сказать «генофонда» женского движения в Азербайджане.

Так, наличие многочисленных древних наскальных изображений женщины с луком через плечо, наряду с традиционными свидетельствами почитания женщины (в частности, находящаяся в Азыхской пещере – древнейшей стоянке человека возраста около 2 млн. лет – сталактитовая женская статуя, вокруг которой было разбросано мно-

жество разноцветных бус), говорит о том, что женщины, обитавшие на этой земле, были не только хранительницами очага, но и воинами и охотниками.

Как замечает З.Кулизаде, о длительности матриархата на территории Азербайджана и его долгом параллельном сосуществовании с патриархатом «свидетельствует историческая информация о том, что в древности, и в первое тысячелетие нашей эры Азербайджан являлся родиной амазонок – воинственных женщин, радикально решавших проблему собственной власти. ... Общества амазонок, образы прародительниц которых с луком через плечо изображены на наскальных рисунках Гобустана, существовали уже в эпоху почти повсеместного торжества патриархата. Эти воинственные храбрые женщины, во имя сохранения своей свободы и власти, изгнали мужчин из своего общества и самостоятельно решали все свои проблемы. Залогом их независимости была их сплоченность и решимость в борьбе за свою свободу. Известно из истории, что в случаях необходимости амазонки защищали не только себя; эти благородные воительницы, ум и душевное величие которых воспевались в веках, не раз защищали и своих соседей, с патриархальным строем, когда на них нападали враги».¹(1)

Автор также приводит немало примеров эмансипированных женщин-азербайджанок, известных истории. Показателен в этом отношении рассказ в «Искендернаме» Низами Гянджеви о царстве царицы Нушабэ, прототипом которого было, несомненно, общество амазонок.

Иными словами, азербайджанским женщинам есть на кого ссылаться в своей повышенной общественной активности.

Но как обстоит дело с феминизмом в Азербайджане, когда речь идет о художественном творчестве?

Первый вопрос, который приходит на ум, насколько вообще правомерно выделять феномен женского творчества? Если обратиться к истории искусства, то мы не обнаружим там каких-либо признаков обсуждения подобной проблемы. Женщины-художники существовали, но они практически не привлекали к себе внимание со стороны историков искусства. Более того, истории не известны какие-либо случаи, чтобы женское творчество сыграло хоть сколько-нибудь решающую роль в общем развитии искусства.

¹ З.Кулизаде. Гендер в Азербайджане. Баку, 2003, с.125

Но очевидно и другое. 20 век дал миру немало художников-женщин, чье творчество стало действительно ярким художественным феноменом. Но существует ли специфика женского творчества? И можно ли угадать в том или ином произведении сугубо женскую природу? Наконец, как мужская половина из числа художников относится к своим коллегам-женщинам? Невозможно исчерпать все вопросы, возникающие в связи с этой проблемой. Ясно одно: жизнь женщины в искусстве, если она работает с нетрадиционно женскими видами творчества (вроде живописи или скульптуры), довольно проблематична, ибо явно или неявно, но женщина сталкивается с неосознанным противостоянием и критикой со стороны своих «собратьев по цеху».

Важно отметить, что в оценке произведения искусства главенствующими являются два фактора: проблема качества и содержания. Первый фактор, практически, не подлежит обсуждению, ибо качество в искусстве - это совокупность необходимых признаков, без которых произведение искусства просто не состоится. Второй критерий может играть существенную роль, и в наибольшей степени это касается живописи. Возможно, именно содержание способно отражать или выявлять природу женского творчества: мысли и образы, сюжеты и способы их трактовки.

Каковы же темы, занимающие умы азербайджанских женщин?

Нами выбраны несколько художников. Это работающие в живописи и концептуальном искусстве Сабина Шихлинская, Инна Костина и Рена Амрахова, а также работающая в области фотографии Рена Эфенди. Каждая из них обладает индивидуальной манерой изложения и создает свой, особый мир образов, тем самым внося нечто особое в общий спектр чувств и отношений.

Единственное связующее качество, одинаково присущее каждому из перечисленных авторов, может быть определено как Любовь. И это понятно. Ведь Любовь составляет суть женской природы, естественную основу человеческих отношений. Любовь, поистине, правит миром, и именно она дает импульс к рождению чего бы то ни было.

Немного работ перечисленных авторов показывают любовь как непосредственную составляющую личной жизни человека. Скорее, тема любви в их работах связана с такими вечными понятиями, как Красота, Материнство, Семья, Одиночество. Действительные же сцены любви (в картинах Сабины Шихлинской и Инны Костиной) трактуются в

крайне обобщенной манере, когда фигуры переплетены и трансформируются в некие пластические формулы, становясь органичной частью живописной фактуры. Любовное напряжение, возбуждение и страсть передаются здесь через сочетания цветов и плотность живописных слоев.

Иногда Любовь предстает как суть отношений между мужчинами и женщинами в форме бесконечного неразрешимого диалога между полами.

Возможно, именно такой, проблематичный характер Любви и является основным неодолимым импульсом к самовыражению и самоанализу, которые являются основной характеристикой произведений названных женщин-художников. Очень часто эти размышления проступают сквозь призму философского взгляда, и именно такой, философский подход является решающим в понимании того, что составляет суть человеческих отношений. Наиболее интересными в этом плане являются произведения Рены Амраховой. Мысли о человеческих отношениях и нравственных аспектах, представленные в метафорах, отсылающих к античной греческой культуре как символу вечных ценностей, переплетаются здесь с размышлениями о женской природе, со всей ее сложностью и противоречивостью. Женщина сильна и иззяща, она бывает мягкосердечной и любящей, но может быть жесткой и капризной, непредсказуемой и монотонной.

Другие черты женского характера представлены в портретах Инны Костиной. Ее женщины красивы, своеобразны, они сконцентрированы на себе и несколько эфемерны – такова еще одна версия женского менталитета. Кажется, художница изучает себя, создавая мифологию Женщины через моделирование различных психологических ситуаций. Будучи творческой натурой, она раскрывает свою женскую структуру в своих холстах, появляясь перед зрителем подобно яркой мечте, фантастическому видению или красочному миражу. Как-то Костину попросили прокомментировать, что она думает о Жизни, Искусстве и Любви. Ее ответ был следующим: Искусство – самая искренняя молитва; Жизнь – это время, данное на нее, а Любовь – награда за нее. Таким образом, Искусство, Жизнь и Любовь являются частями единого целого: жизнь в искусстве означает поиск Любви.

Рена Эфенди в своем творчестве полностью сконцентрирована на документальной фотографии. Ее рационализм поражает. Ее почти

мужской взгляд на вещи прямолинеен и беспощаден. Рена точно знает, чего хочет и что ей надо. Подобно хладнокровному стрелку, день за днем она выходит на охоту. Работы Р.Эфенди распределяются по сериям. Некоторые из них безжалостно «бьют по нервам». Такие серии, как «Внутренне перемещенные лица», «Махалла», «Одинокие», «Черный город» обнаруживают в их авторе острого и отзывчивого психолога, сумевшего установить контакт с людьми, которым буквально некуда идти. Обычно люди такой категории не допускают к себе кого-либо «оттуда», из «успешного» мира. Рена смогла перешагнуть через эту социальную пропасть. Она завоевала доверие обитателей этих «казенных домов» – будь то лагерь беженцев, или детский дом, или какое-либо еще импровизированное жилье в «нежилом фонде» города.

Несмотря на свой документальный характер, работы Р.Эфенди не создают впечатление случайно запечатленных сцен. Композиции выверены, свет и тень создают дополнительные эффекты. Несомненно: за всеми этими реликвиями стоит кропотливая работа мастера, профессионала, которая и рождает, в конечном счете, качество художественности. Глядя на фотографии Рены Эфенди, не только открываешь для себя мир странных, непохожих на большинство, таких незаметных, но живущих где-то рядом с нами персонажей. Ее работы будят чувство сострадания, боли, и, возможно, именно в этом внутреннем «диалоге» и заключено их главное достоинство.

Рена Эфенди, безусловно, принадлежит к тем, кто неравнодушен к социальным проблемам. Она обвиняет, но при этом – далека от публичности. Молча она выявляет «язвы общества», просто показывая жизнь такой, как она есть. Некоторые из созданных (вернее – воссозданных) ею образов порою внушают ужас своей убогостью. Но мы должны принимать этот странный мир – ведь это и наш мир.

Жизнь есть длинный, длинный путь, в ходе которого мы радуемся, страдаем и мудреем... Кто-то приближается к концу с чувством тяжести в сердце, в то время как другой завершает свой путь с чувством гармонии. Эта гармония с окружающим миром, с людьми и с самим собой и есть залог счастья, чувства полноты бытия.

Размышляя над многими произведениями азербайджанских женщин-художников, невольно приходишь к мысли, что поистине Любовь – к людям, к жизни, к миру, тебя окружающему – это дар Небес, так же,

как и художественный талант и душевный покой. Это божественная гармония, и путь к ней пролегает через доброту и сострадание, чувство красоты и достоинства, нравственность и мужество. Именно к этому должен стремиться каждый. Именно эти качества составляют ту систему координат, в которой работают представленные здесь женщины-художники.

Существует неоспоримая связь между работами художника и его индивидуальностью. Именно духовная жизнь составляет основное содержание творчества. Но есть темы, которые не перескажешь буквально. И одна из таких – вера в Бога. Это скорее похоже на то, как в оригинальных композициях обобщается индивидуальное осмысление различных путей к Богу. Оно может быть представлено как космогоническая схема источника жизни, ее течения и перехода в другие формы (как холсты Рены Абраховой), или в форме мифологических образов, подобно Сиренам, Грифонам и Ангелам (Инна Костина). Наконец, оно может быть представлено традиционными темами, трактованными индивидуально, выявляя личный подход к сюжету. Здесь должны быть упомянуты работы Сабинны Шихлинской. «Ангел» здесь похож больше на Создателя, чем на Его слугу. Это сильное атлетическое тело, полное аккумулированной энергии, напоминает Эллинско-Ренессансную концепцию богоподобного Человека, чем подлинную/настоящую христианскую версию. Нравственные аспекты затронуты в двух графических листах, созданных на основе библейских текстов.

AZƏRBAYCAN QADINININ İCTİMAİ-SİYASİ HƏYATDAKI ROLU

Nərgiz NƏHMƏTOVA

Qafqaz Universiteti,
Politologiya bölməsinin müəllimi
Bakı / AZƏRBAYCAN

Cəmiyyət insana müəyyən yaşdan etibarən bəzi davranış normaları, sosial rol, status və baxış tərzini diktə edir. Bu rol, status və davranış normaları hər bir cəmiyyətin inkişaf səviyyəsinə, mədəniyyətinə, coğrafi şəraitinə və sair amillərə əsasən fərqlilik nümayiş etdirir. Qadınların və kişilərin sosial statusu, mənsub olduqları cəmiyyətə bağlı olaraq hər zaman fərqlənmişdir. Bu status və münasibətlər filosofların və elm xadimlərinin müzakirə obyektinə olmuşdur. Xüsusilə, son 3 əsrdə bu mövzu çox aktuallaşmış, qadınların cəmiyyətdə statusu, bərabər haqlara sahib olması və onların bilik və qabiliyyətlərinin inkişafı əsas mövzulardan birinə çevrilmişdir. Müxtəlif ölkələrin tarixlərinə baxsaq, əksəriyyətində qadınların əzələn və lazımınca qiymətləndirilməyən varlıqlar olaraq qəbul edildiyini görürük. Türk xalqlarında isə qadına münasibət daha fərqli şəkildə təzahür etmişdir. Əcdadlarımız qadına həm ailə həyatında, həm də ictimai həyatda daha fərqli münasibət göstərmişdir. Xalqımızın şifahi xalq ədəbiyyatı incilərindən olan “Kıtabi - Dədə Qorqud” o zamanın əksər millətlərindən fərqli olaraq, qadını üstün səviyyədə qiymətləndirir, onu ailə-məişət münasibətlərində, yeri gəldikdə isə döyüşçü olaraq təqdim edir. Nizami kimi dahi şairlərimiz qadının cəmiyyətdəki rolunu və dəyərini fərqli ictimai-siyasi münasibətlərdə vurğulamışdır. Möminə Xatun türbəsi isə hələ XII əsrdə ölkəmizdə qadına münasibətin nümunəsidir. Eyni zamanda tariximizdə igid və şücaətli qadın dövlət xadimləri, elm xadimləri, şair və s. nümunələrlə zəngindir. Şahbanu Şirin, Nüşabə, Sara xatun, Heyran Nisə Bəyim., Tutu Bika, Dəspinə xatun, Məhinbanu Sultanxanım kimi qəhrəman və diplomat xanımlar, Məhsəti Gəncəvi, Natəvan, Heyran xanım, Fatma xanım Kəminə, Şahnigar xanım kimi maarifpərvər qadınlar hər zaman xalqımızı layiqincə təmsil etmişlər.

XIX-XX əsrlərə gəldikdə isə, bu dövr Azərbaycan qadınının cəmiyyətdəki yeri baxımından çox daha maraqlıdır. Şərqdə ilk dəfə Azərbaycan, 1901-ci ildə qızlar üçün gimnaziya açılmışdır. Bu dövrdə Badisəbə xanım Kəçərli, Hənifə xanım Məlikova, Gövhər xanım Qayıbova, Fatma xanım

Hacınskaya, Xurşud xanım Vəzirova kimi maarifpərvər xanımlar qadın məktəblərində və gimnaziyalarda işləyərək xalqımızın təhsilinə böyük töhfələr vermişdilər. Eyni zamanda bu dövrdə Azərbaycanda xeyriyyəçilik fəaliyyətləri arasında xeyriyyəçi qadın cəmiyyətləri də əhəmiyyətli rol oynamışdır. 1908-ci ildə Bakıda ilk qadın xeyriyyə cəmiyyəti yaradılmışdır. Xeyriyyə cəmiyyətlərində o zamanın ali təbəqəsinin qadın nümayəndələri iştirak etmişlər. Onların arasında Sonaxanım Tağıyeva-Ərəblinskaya, Hənifə xanım Məlikova, Həmidə xanım Cavanşir Məmmədquluzadə, Sofiya xanım Şaxtaxtinskaya, Nigar xanım Şixlinskaya, Məsmə xanım Talışinskaya, Səltənət xanım Əhmədova, İsmət xanım Aşurbəyova, Xədicəxanım Əlibəyova və sair xeyriyyəçi qadınlarımız fəaliyyət göstərmişlər¹. Məhz onların səyi ilə Azərbaycanda ilk qadın jurnalı "İşiq" nəşr olunmağa başlamışdır. Ümumiyyətlə, bu dövrdə Azərbaycanda qadın hərəkatı yaranmış və inkişaf etmişdir. Amma bu qadın hərəkatı siyasi xarakter daşımırdı. Hərəkat maarifpərvər və xeyriyyəçi qadın hərəkatı olaraq təzahür etmişdi, daha çox təhsil, mədəni dəyərlər, ictimai və sosial həyatla, xeyriyyəçiliklə məşğul idi.

Siyasi baxımdan isə qadın haqlarının inkişafı XX əsrə təsadüf edir. Azərbaycan qadınlara səsvermə və seçilmə hüququ tanıyan dünya ölkələri arasında səkkizinci², Şərqdə isə birinci yeri tutur³. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti elan olunduqdan sonra 21 iyul 1919-cu ildə qəbul edilmiş "Azərbaycan Respublikasının Təsis iclasına seçkilər haqqında" nizamnamədə qadınların səsvermə və seçilmə haqları öz əksini tapmışdır. Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra qadınların ictimai fəallığını təmin etmək məqsədi ilə "Əli Bayramov adına mərkəzi qadın klubu" kimi onlarla klub və dərnəklər yaradıldı. Bakıda 1920-ci ildə Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitənin qadın şöbəsinin birinci müavini Ceyran Bayramova tərəfindən təsis edilən qadın klubu bütün Şərqdə ilk qadın klubu idi. Ümumiyyətlə, SSRİ dövründə qadınların təhsil və ictimai həyata cəlb olunmasını təmin etmək üçün müxtəlif tədbirlər həyata keçirilmişdir. Xüsusilə, Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin 1969-cu ildə Respublikamıza ilk dəfə rəhbər təyin edildiyi vaxtdan etibarən bu istiqamətdə fəaliyyətlər nəzərəcarpacaq dərəcədə artmışdır. "Bizim ən böyük amalımız qadınlarımızı azad, xoşbəxt, fəal və nikbin, uşaqlarımızı sağlam, gümrah, şən və hər cəhətdən təmin olunmuş görməkdən ibarətdir." - deyən Heydər Əliyev qadın

¹ Gender elminə giriş, Qərb Universiteti Gender Araşdırmaları Mərkəzi, I cild, Bakı, 2005.

² Müstəqilliyimizin təminatçısı, İrada Hüseynova, Təhsil Nəşriyyatı, Bakı, 2003.

³ Azərbaycan tarixi 1918-1920, Cəmil Həsəni, Azərbaycan Kültür Dərnəyi, Ankara, 1998.

haqları və onların problemlərinin həlli yollarını daima diqqət mərkəzində saxlamışdır. Bu dövrdən etibarən qadınlar bilik və bacarıqlarına əsasən nazir və nazir müavinləri, universitet rektorları, rayon partiya komitəsi katibləri kimi digər yüksək vəzifələrə təyin olunmuş, əmək və ictimai fəaliyyətlərinə görə müxtəlif orden və medallarla təltif edilmişlər.

1990-cı illərdən etibarən Azərbaycan müstəqil və demokratik inkişaf yolunu seçdi. Demokratik cəmiyyətin əsaslarından biri olan qadın-kişi bərabərliyinin təmin edilməsi üçün uzun və zəhmətli yolda bütün türk dünyasının iştirakı, milli lider Heydər Əliyevin siyasəti ilə Azərbaycan böyük məsələləri qət etmişdir.

Heydər Əliyev müstəqil dövlətimizin quruculuğunda da ilk günlərdən fəaliyyətini bu istiqamətdə davam etdirdi. İlk öncə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsi bütün Azərbaycan vətəndaşlarının cinsindən, dinindən, milliyətindən asılı olmayaraq bərabərliyini təminat altına aldı. Bu qadınların öz siyasi hüquqlarını reallaşdırmaq üçün zəmin yaratmışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1995-ci ildə verdiyi fərmana əsasən, ölkəmizin BMT-nin "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında" Konvensiyasına qoşulması ilə bu sahədə dövlət siyasətinin prioritet istiqaməti müəyyənləşdirildi. 1998-ci ildə Heydər Əliyevin "Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında" imzaladığı fərman və "Qadın problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması" barədəki fərman ölkənin siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni həyatında Azərbaycan qadınının rolunu artırmaq baxımından çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Həmçinin 2000-ci ildə "Azərbaycan Respublikasında Dövlət Qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" fərman dövlət siyasətini müəyyənləşdirən və gələcək nəsillər üçün Heydər Əliyevin qoymuş olduğu əvəzolunmaz sənədlərdən biridir. Bu məqamda qeyd etmək istədim ki, qadın haqlarının təminat altına alan mühüm konvensiyalar məhz Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü nəticəsində və onun hakimiyyəti dövründə imzalanmışdır. Əlbəttə ki, sənədlər tətbiq olunmasa, heç bir mənə kəsb etməz. Bu sahədə, Azərbaycanda, haqiqətən geniş fəaliyyətlər həyata keçirilmişdir. Heydər Əliyevin səmimi qayğısı hər zaman hiss edilmiş və qadınların taleyi müsbət yöndə inkişaf etmişdir. Heydər Əliyevin qadınlara müasir baxışı onun ailə həyatında, həyat yoldaşının təmsalında da açıq-aşkar təzahür edir. Onun həyat yoldaşı görkəmli oftalmoloq Zərifə xanım Əliyeva görkəmli elm xadimi olmaqla yanaşı qayğıkeş və səfəqli ana, eyni zamanda güclü iradəyə sahib ömür gün yoldaşı olmuşdur. Milli liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycan qadınını dəyərləndirərkən bu sözləri deyirdi: "Qadınlara

rın adları və xidmətləri bizim tariximizin səhifələrində qızıl hərflərlə yazılmışdır. Ancaq XX əsrdə Azərbaycan qadınının keçdiyi yol, əldə etdiyi nailiyyətlər, haqqqatən, dünya miqyasında bizim üçün iftixar mənbəyinə çevrilmişdir. Azərbaycan qadını qadınları atmış, sərbəst yaşamaq imkanı əldə etmiş, bütün sahələrdə bərabər hüquqlar qazanmış və özünün daxili potensialından cəmiyyətə, xalqına xidmət etmək üçün istifadə etmişdir. İndi biz hədsiz iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, cəmiyyətimizin hər bir sahəsində qadınlar böyük rol oynayırlar". Heydər Əliyev məktəbinin layiqli varisi hörmətli prezidentimiz cənab İlham Əliyev də bu siyasəti böyük uğurla davam etdirir. Prezidentimizin 10 oktyabr 2006-cı ildə imzaladığı "Gender bərabərliyinin təminatı haqqında qanun" bunun əyani sübutudur. Eyni zamanda Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyeva ictimai-siyasi fəaliyyətləri ilə gənclərə örnək təşkil edir.

Dövlətimizin həyata keçirmiş olduğu siyasət nəticəsində Milli Məclisdə qadın millət vəkili ümumi Məclis üzvlərinin 11%-ni təşkil edir. Amerika Birləşmiş Ştatlarında isə Konqresin 16%-ni qadın deputatlar (535 deputatdan 87-si qadındır) təşkil edirlər. İki palatanın ayrılıqda göstəriciləri də (Senat üçün 100 deputatdan 16-sı, Nümayəndələr Palatası üçün isə 435 deputatdan 71-i) eyni nisbətdədir.⁴ Azərbaycanda qadınların ölkənin ictimai-siyasi həyatına cəlb edilməsinin Amerika və Avropa ölkələrinə nisbətən gec başlamasını və Azərbaycan qadınlarının siyasi hüquqları əldə etməkdən daha çox maariflənmə və xeyriyyəçilik məsələlərinə diqqət yetirdiyini nəzərə alsaq, bu göstəricini uğurlu saymaq mümkündür.

Ölkədə təqribən qadınların ümumi sayı nisbəti: inzibati idarəetmə sahəsində 31%, rəhbər nazirliklər və idarələrdə 7%, icraedici hakimiyyət rəhbərləri 10%, məhkəmə sistemində isə 15% şəklindədir. Dövlət qulluğunda çalışanların isə 18%-ni qadınlar təşkil edir.⁵ Siyasi partiyalara üzvlük baxımından bir neçə partiyanın üzvlərinin 40%-ni qadınlar təşkil edir. Azərbaycanda yalnız qadınlardan ibarət partiyalar olmasa da, mövcud partiyalar nəzdində "qadın şöbəsi" və ya "qadın şurası" kimi bölmələr fəaliyyət göstərir.⁶ Bu qadın üzvlərə siyasi sahədə daha fəal rol oynamağa, siyasi qorarlara münasibət bildirməyə imkan yaradır.

⁴ Women in Elective Office 2008, Center for American Women and Politics, Eagleton Institute of Politics, The State University of New Jersey, 2008

⁵ http://www.gender-az.org/index_az.shtml?id_main=21&id_sub=78

⁶ Gender elminə giriş, Qərb Universiteti Gender Araşdırmaları Mərkəzi, 1 cild, Bakı, 2005.

Qadınların cəmiyyətdəki real iş vəziyyətindən sonra Azərbaycanın qabaqcıl Universitetlərindən biri olan Qafqaz Universitetində də qadın tələbələrimizin fakültələr üzrə nisbətində nəzər salaq:

Bakalavr pilləsi üzrə qız tələbələrin fakültələrə əsasən nisbəti

Sıra	Fakültələr	Ümumi tələbə sayı	Qız tələbələrin sayı	faizlə
1	Mühəndislik	351	29	8%
2	İqtisadiyyat və idarəetmə	757	138	18%
3	Hüquq	252	66	26%
4	Pedaqoji	840	431	51%
	Cəmi	2200	664	30%

Yuxarıdakı cədvəldən də gördüyü kimi, Qafqaz Universitetində fakültələr arasında pedaqoji fakültədə qızlar təqribi bərabərliyə nail olmuşlar. Həmçinin ümumi qız tələbələrin 65%-i bu fakültədə təhsil alır. Bu göstərici BMT-nin "İntellekt əsri" adlandırıldığı XXI əsrdə təhsil sahəsində aparıcı qüvvənin zərif cinsin nümayəndələrindən ibarət olacağını söyləməyə əsas verir. Amma mühəndislik, iqtisadiyyat və idarəetmə ilə hüquq fakültələrində qız tələbələrin oğlanlara nisbətən sayı arzuolunan səviyyədə deyildir. Azərbaycan Respublikası rəhbərliyinin 2007-2010-cu illər üçün nəzərdə tutduğu Azərbaycan Respublikasının Ailə və Qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planında təhsilin bütün səviyyələrində qadın və kişilərin bərabərliyinin saxlanması əsas məqsədlərdən biri olaraq göstərilmiş və bu yöndə mütəmadi fəaliyyətlər nəzərdə tutulmuşdur. Qadın tələbələrin diqqətinin artırılması istiqamətində dövlət siyasətinə dayaqlı olaraq üçün Qafqaz Universiteti müxtəlif tədbirlər həyata keçirir. Universitetdə təhsil alan tələbələrin təhsil imkanlarının genişlənməsi ilə birlikdə sosial həyatda daha yaxından fəaliyyət göstərməsi üçün hər cür şərait təmin edilir. Universitetdəki 16 sosial dərnək və 4 öz-fəaliyyət dərnəklərinin hər birində qız tələbələrin olması ilə yanaşı, yalnız qızlardan ibarət 2 dərnək də mövcuddur. Bu da qız tələbələrin həmrəylik göstərərək maraqlı layihələr, mərasimlər təşkil etməsinə imkan yaradır. Məsələn, XIX əsr maarifpərvər və xeyriyyəçi qadınların davamçısı olan tələbələrimiz hər il hazırlanmış özlərini gözəl əl işləri məhsullarından gələn gəlirləri 8 Mart Beynəlxalq Qadınlar günü ərzində imkansız və ehtiyac içində olan ailələrə və uşaqlarına təqdim edirlər. Təhsil sahəsində də qız tələbələr özlərini təsdiq edirlər. Bölmə birincisi olan tələbələrin 48 %-ni məhz qız tələbələr təşkil edir. Eyni zamanda Prezident

təqaüdcüsü və 600 baldan yuxarı bal toplayan qız tələbələr də təhsillərini uğurla davam etdirirlər.

Qadınların siyasi həyatda fəallığının artırılması sahəsində 2007-2010-cu illər üçün Milli Fəaliyyət Planında yerli, milli və beynəlxalq səviyyələrdə qadınların qərar qəbul etmə mərhələsində iştirakının artırılması məqsədi ilə tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur⁷: Qadın hüquqlarına aid qəbul edilmiş bütün sənədlər, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin fərman və sərəncamları üzrə əhalinin geniş təbəqələrinin məlumatlandırılması; Peşəkar qadınların səmərəli idarəetmə proqramlarında iştirakının dəstəklənməsi; Qadınların kişilərlə bərabər şərtlərlə beynəlxalq səviyyəli görüşlərdə və beynəlxalq təşkilatlarla aparılan işlərdə təmsil olunmasının təmin edilməsi; Dövlət strukturlarında, yerli icra hakimiyyəti orqanlarında gender siyasətinə uyğun qadın problemləri ilə məşğul olan şəxslər, yerli bələdiyyə üzvləri üçün genderlə əlaqədar təlim kurslarının keçirilməsi və s.

Dövlətin bu sahədə göstərmiş olduğu fəaliyyətləri müdafiə etmək və dayaq olmaq üçün mövcud qadın birliklərinin də üzərinə müəyyən vəzifələr düşür. Cəmiyyətimizin qadın üzvlərinin siyasətdə iştirakını təmin etmək üçün müxtəlif tədbirlər və maarifləndirmə işləri həyata keçirilə bilər. Məsələn, Amerika Birləşmiş Ştatlarında GOTV⁸ (get out the vote) "səs vermək üçün çıx" adlı seçki kampaniyası həyata keçirilir. Bu kampaniya Qadın Seçicilər Cəmiyyəti kimi bitərəf birliklər tərəfindən keçirilir. Bunların məqsədi qadın seçiciləri səsvermə prosesində iştiraka təşviq etmək və qadınları bu istiqamətdə maarifləndirməkdir.

Nəticə olaraq, qadınların siyasi iştirakının artırılmasında məqsəd onların daha yaxşı idarəedici olduqlarını iddia etmək deyil. Eyni şərait və eyni imkanlara sahib olsalar da, qadınların və kişilərin baxış tərzi fərqli olur. Qadınların idarəetmədə fəal rol oynaması daha fərqli baxış tərzi və problemlərə fərqli həll yolları tapmağa imkan verəcəkdir. Bu səbəbdən, ölkəmizdə qadınların ictimai və siyasi həyatda fəal iştirakı dövlət tərəfindən daima təşviq edilir.

Azərbaycan qadını ziyalıların, dövlət xadimlərinin, siyasətçilərin, təhsil, elm, mədəniyyət işçilərinin, həkimlərin arasında öz uğurlu yolunu tutmuşdur və bu yolu cəsarətlə davam etməkdədir. Amma bütün bunlarla birlikdə

qadınlarımız analıq və tərbiyəçilik vəzifələrini də ön planda tutaraq bu məsuliyyətin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlirlər. Qadınlarımızın gələcək nailiyyətləri üçün cəmiyyətimizin hər bir üzvü öz vəzifəsini icra etməli, dövlətimizin bu sahədəki siyasətini ardıcıl şəkildə müdafiə etməli və inkişaf etdirməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan tarixi 1918-1920, Cəmil Həsəni, Azərbaycan Kültür Dərnəyi, Ankara, 1998
2. Azərbaycan Respublikasının Ailə və Qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planı (MFP) 2007-2010-cu illər
3. Gender elminə giriş, Qərb Universiteti Gender Araşdırmaları Mərkəzi, I cild, Bakı, 2005
4. http://www.gender-az.org/index_az.shtml?id_main=21&id_sub=78
5. Müstəqilliyimizin təminatçısı, İradə Hüseynova, Təhsil Nəşriyyatı, Bakı, 2003
6. The American Political Process, Alan Grant, Dartmouth Publishing Aderholt, 1994
7. Women in Elective Office 2008, Center for American Women and Politics, Eagleton Institute of Politics, The State University of New Jersey, 2008

⁷ Azərbaycan Respublikasının Ailə və Qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planı (MFP) 2007-2010-cu illər

⁸ The American Political Process, Alan Grant, Dartmouth Publishing Aderholt, 1994

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN DÖVLƏT QADIN SİYASƏTİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

Aysel ZEYNALOVA

Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin
İşləri üzrə Dövlət Komitəsi,
Baş məsləhətçi - kollegiya katibi
Bakı / AZƏRBAYCAN

Azərbaycanın minillik tarixinin bütün dövrlərində qadın məsələsi cəmiyyəti daima düşündürmüşdür. Milli iftixarımız olan qadınların sayı tükənməzdir. Onlar siyasət, diplomatiya, ədəbiyyat və incəsənət, iqtisadiyyat – bir sözlə həyatın bütün sahələrində öz sözlərini demişlər. Bakının görkəmli yerlərindən birində ucaldılan «Azad qadın» heykəli öz məğrur görkəmi ilə keçmişlə vidalaşaraq gələcəyə inamla baxır. Bu inamı isə bizdə 85 illiyini qeyd etdiyimiz ulu öndərimiz Heydər Əliyevin 40 ilə yaxın bir müddət ərzində apardığı qadın siyasəti formalaşdırmışdır. Onun bu sahədəki fəaliyyətini şərti olaraq 2 dövrə ayırmaq olar. I dövr onun Sovetlər dönəmi, II dövr isə hakimiyyətə zəfərli qayıdışından sonra müstəqil Azərbaycana rəhbərlik etdiyi bir zaman kəsiyidir. Qəribəsi budur ki, hətta totalitar rejimin sıxışdırıcı mənəşəsində Heydər Əliyev dühası öz sözünü deməyi bacarmışdı. Ailə, qadın və uşaq problemləri ilə bağlı onun apardığı siyasət bütün Sovetlər məkanında ona şöhrət gətirmiş, milyonlarla qadınların sevimlisinə çevirmişdi. Azərbaycan qadınlarının itcimai, siyasi fəaliyyətə geniş surətdə cəlb edilməsi məhz bu dövrə təsadüf edir. Yüzlərlə qadın öz yaradıcı potensialını nümayiş etdirmək üçün yaranmış şəraitdən məharətlə istifadə edərək dövlət səviyyəsində mühüm vəzifələrə irəli çəkilmişdir. O dövrtün kadr siyasəti öz nəticəsini respublikamızın misilsiz inkişafında göstərirdi. Azərbaycan qadınlarının səsi dünyanın ən mötəbər kürsülərində səslənirdi. Fəaliyyətinin II dövründə isə ulu öndərimiz gender siyasətinin istiqamətlərini uzaqgörənliklə müəyyən etmiş və bizim cəmiyyətimizin bu sahədə gələcək yoluna işıq saçmışdır. 1998-ci ildə «Azərbaycan qadınlarının rolunun aparılması tədbirləri haqda» və «Qadınlarla münasibətdə dövlət siyasətinin gücləndirilməsi haqqında» sərəncamları öz dərinliyi ilə, müstəqil Azərbaycanın qarşısında duran vəzifələrin aydın, dürüst şəkildə əks etdirməyin əvəzsiz nümunəsi sayılır.

Azərbaycan qadınları fəxr edə bilirlər ki, respublikamızın prezidenti möhtərəm İlham Əliyev ulu öndər Heydər Əliyevin göstəriş və nəsihətlərini özünün bu sahədə fəaliyyət proqramı kimi qəbul etmiş və onu zənginləşdirmə yolunda cəsarətli addımlar atmışdır.

Heç şübhəsiz, Dağlıq Qarabağ münasibəti Azərbaycan qadınları üçün, birinci növbədə 1 mln. qaçqın və köçkünün 420.000-ini təşkil edən qadınlarımızı məşəqqətli, əzab-əziyyətli bir yaşam qismət etmişdir. Biz buraya aildə böyüyən uşaqları da əlavə etsək, bu rəqəm 75 %-ə qədər arta bilər. Lakin dövlət onları yalnız qoymayıb. 20 ilə yaxın bir müddət ərzində ulu öndər Heydər Əliyev, onun sələfi İlham Əliyev məmləkətimizin resurslarından əlavə, dünya dövlətlərinin yardımını təşkil etməklə hər vasitə ilə onların həyatını yüngülləşdirməyə çalışmışlar. Hamımızın gözü öndə Azərbaycan kütləvi informasiya vasitələrinin görüntülərində canlanır- son çadır şəhərcikləri sökülür! Abad qəsəbələrə köçürülən qaçqın və köçkünlərimizin, birinci növbədə qadınlarımızın həyatında yeni bir mərhələnin başlanı, onların öz doğma yurdlarına qayıtmaq əzmi bir qədər də qüvvətlənir. Hamı bilir ki, Heydər Əliyevin uğurlu neft siyasəti, iqtisadi dirçəliş proqramı, bu proqramın prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilməsi azad edilmiş torpaqlarımızda misilsiz bərpə işlərinin başlanacağına, iqtisadi, mədəni quruculuğun böyük vəsətlə aparılacağına böyük ümid və əminlik yaradır. Bu əminlik Azərbaycanın birinci xanımı, YUNESKO və İESKO-nun xoşməramlı səfiri, millət vəkili, Heydər Əliyev fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın hər bir Azərbaycan vətəndaşının, ilk növbədə qadınlarımızın həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə yönəlmiş fəaliyyətidir. Mehriban xanım Heydər Əliyevin ailəsində İlham Əliyevlə birlikdə böyük həyat məktəbi keçmiş, yetkin bir siyasi liderə çevrilmişdir. Onun respublikamızın sosial, mədəni həyatındakı fəaliyyəti bizim qadınlarımız üçün bir örnəkdir. Onun məktəb, səhiyyə obyektlərinin tikintisi, idmana qayğısı, mədəniyyətimizin dünyaya heyrətamiz təqdimatı, talasemiya, şəkər xəstəlikləri ilə mübarizə proqramı heç kimi laqeyd qoya bilmir. Dünyanın birinci xanımları arasında birinci olan Mehriban xanım bütün Azərbaycan qadınlarımızın təcəssümüdür!

Ulu öndər Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü və göstərişi ilə yaradılmış Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi bu gün onun müəyyən etdiyi yolda uğurlu fəaliyyət göstərir və öz diqqətini hələ həll edilməmiş məsələlərə yönəlmişdir. Bu məsələlər sırasında məişət zərəkəliklərinin qarşısının alınması, qadın və uşaqların sosial müdafiəsi, ailə, qadın və uşaqların inkişafı üçün müvafiq tədbirlərin görülməsi, qadınların dövlətin

idarəedilməsinin bütün sahələrində bərabərhüquqlu iştirakı, insan hüquqları və azadlıqlarının tam təmin edilməsi və s.-ni saymaq mümkündür. Respublika prezidenti İlham Əliyevin gəndər məsələlərinə olduqca həssas yanaşması qarşımızda duran bu vəzifələrin uğurla həyata keçiriləcəyinə əminlik yaradır.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin 85 illik yubileyi bizi bir daha onun rəhbərliyi altında keçdiyimiz yola nəzər salmağa, gələcək planlarımızı müəyyənləşdirməyə səfərbər edir. Azərbaycan qadınlarının qarşısından gələn III qurultayı şəxsiz ki, Azərbaycanda gəndər probleminin həlli yolunda mühüm bir mərhələ, demokratiyanın yeni təntənəsi olacaqdır. Əlbəttə, inzibati tədbirlərlə yanaşı xalqımızın adət-ənənələrindən, onun böyük-küçüklük praktikasından, təlim-tərbiyə sahəsində təcrübəsindən geniş istifadə edilməlidir. Bu baxımdan, regionlarda «Ağbirçək şuralarının» yaradılması təqdirəlayiqdir. Xalqımızın mentalitetinə cavab verən bu tədbir gənc qadın və qızlarımızın, uşaqlarımızın layiqli vətəndaşlar kimi yetişməsində əvəzsiz rol oynaya bilər.

Unutmayaq ki, qadınla yüksələn cəmiyyət, xalq, Vətən basılmaz olur!

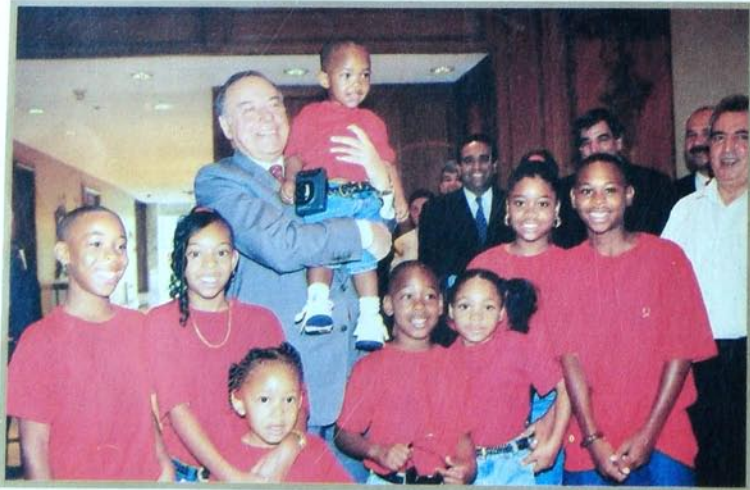

2008
1810

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin
anadan olmasının 85 illiyinə həsr olunmuş

**"HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA
DÖVLƏT QADIN SİYASƏTİ"**

Ümumrespublika Konfransı

MATERİALLAR

Qafqaz Universiteti Nəşri
Bakı - 2008

719